

HAN
1058

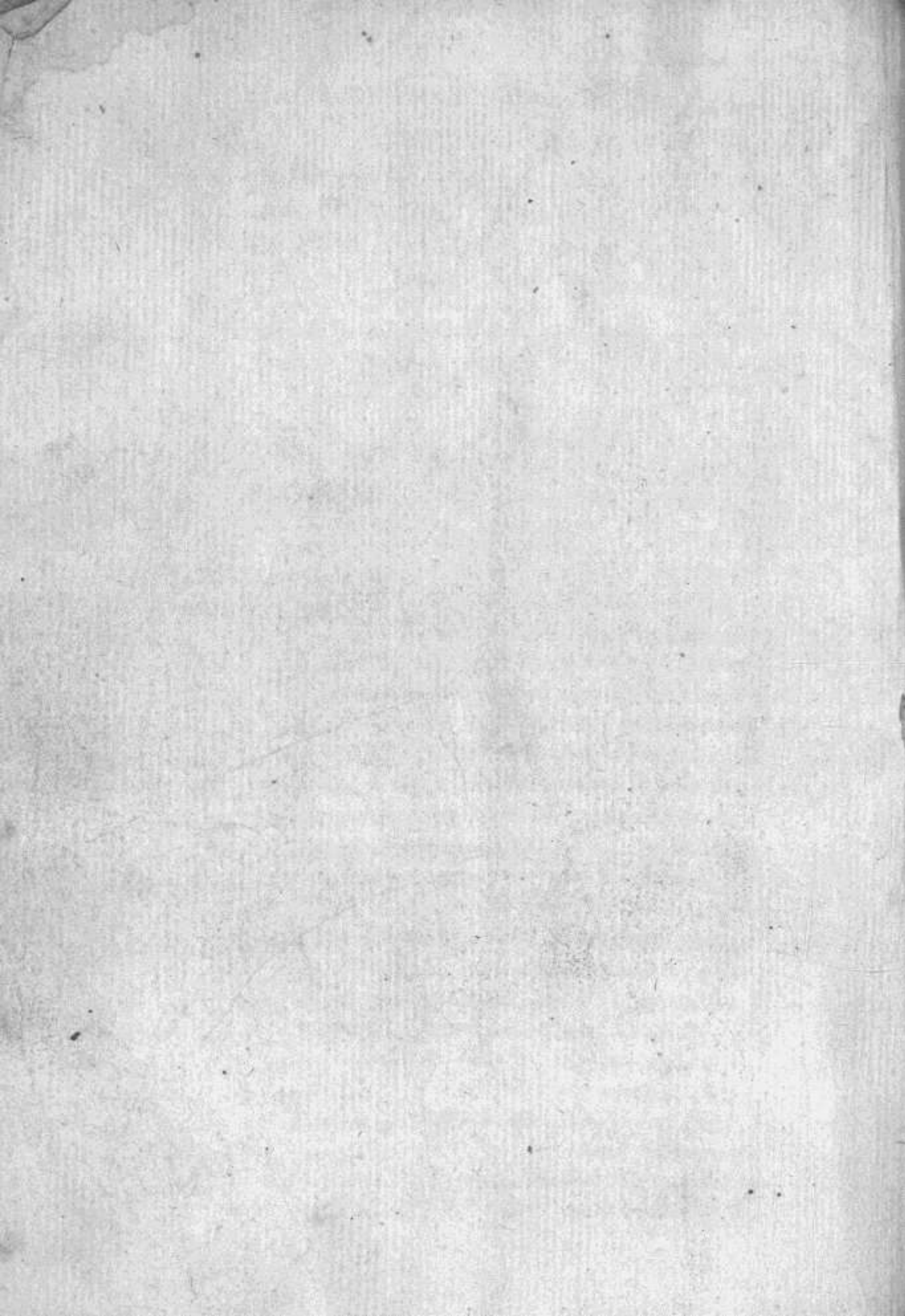

R.5315

H- 46471
F- 46354

MAN.
1058

Notitia Utriusque Vasconiae tum Ibericae. tum Aquitanicae

Qua. praeter Situm Regionis.
& alia scitu digna. Navarra Regnum. Coeterarumq; in ijs
insignius Vetustate. & Dignitate Familiarum Stem-
mata. ex probatis Authoribus. & vetustis Mo-
numentis exhibentur

Authore Arnaldo Oihenarto Mauleonensi
Parisijs. Anno. 1638

Notitia Utriusque Vasconiae liber Primus Praefatio summam Operis continens

Vasconum nomen celebre olim in Hispania Citeriore fuit. Hi bello & militia
clari cum Anibalez expugnata Sagunto Victores in Italiam sequuti fuissent.
& sub eius signis diu adversus Romanos strenue militassent. interiecto tem-
pore contra eumdem. et Cartaginenses utriusque Hispaniae inhiantes. uno cum
reliquis Citerioris populis Romanos sibi Societate & amicitia coniunxerunt.
in qua ipsi deinceps constantissime perstiterunt. cum olim passim gentes mu-
tati consilio a fide discederent. Romanorumq; eatenus Armis & maleficijs lace-
rarent. quoad ab ipsis vincerentur. Gothijs postea. in Romanorum locum suc-
cedentibus & universa Provincia ab ijs occupata. & velut sub iugum missa
ipsi nihilominus libertatem suam egregie propugnarent. suas vero fines ita
tutati sunt. ut etiam illatis ultra bellis. in proximas Autigonum. Caristorum.
Vardulorum. & Aquitanorum sedes profunderent. Saracenos demique Hispani-
am eorum innumerabilibus copiis ingressos. & fustis Pylis Gotsijs. undecumq; gra-
tes non modo sustinuerunt. sed etiam eisdem bello aditi. Ducibus sine Re-
gibus Pompelonensibus. sine Aragonie Principibus. ita continuis Pylis &
multiplicatis stragibus. per quadraginta arduos annos fregere. ut soli una
cum Cantabris atq; Asturibus. qui eadem sub Regibus Legionensibus. alia ex parte
gestabant. liberata Hispania autpotes dici possint. Huius gentis res domi foisq;
gestas exponere cum difficile sit. eo quod nulla extant de illis conscripta vetera
Monumenta. Summa tamen aliqua tradenda est. tum congestis iis quae apud
peregrinos Authores de eadem sparsa leguntur. cum descriptis Principibus in ea Fa-
miliarum Stemmatis. quatenus ea vel ex publicis Tabularijs. aut ex privatis
Optimatus aliquot serinijs eruere licuit

Qui Vasconum nomine Comprehendantur. Cap. 1

Vasconum nomine sic comprehendimus. etiam eos quos vulgo Cantabros vocant
iam enim obtinuit usus. non in scholis solum inter Grammaticos. sed etiam in pu-
bliciis litterarum monumentis. apud celeberrimos nostrae & superioris aetatis scriptores
e quibus Jovius. Sallius. & Josephus Scaligerus. Thuanus. Ferronus. Florianus
Ocampo. Petrus Martyr. M. Petrus. & Marianus nominare libuit. ut quos
Galli. Bascos, seu Biscainos. Hispani Vasconagos appellant (sunt proprie va-
cones.) Cantabrum latine dicebantur. eorumque lingua quae his Vasconice, illis Basca
aut Biscaina est, multum a communi aliorum Galliae atque Hispaniae populo
sermone discrepat. pro Cantabrica habebatur. ideo fore quod Cantabrum vicini
& ut ab alijs Vasconibus distinguerentur. qui in illa Aquitaniae parte. quae
antiquis Novempopulania erat collocata. hodie. Levi litterae. V. in. G. mutatione
Aquitanis admodum familiari. Garcones nuncupantur. Constat tamen a
niano. Martyre. Mariane. alijsque Hispanicis veteribus scriptoribus. non omnes
proorsus. qui ea lingua utuntur. quae ipsis Cantabrica est. Cantabrorum no-
mine comprehendi. sed eos duntaxat qui multis ab hinc annis Castellae Regni
contibuti Biscayni. Alavenses. & Ipuscoates dicuntur. At Ambrosius
lib. 8. c. 53. lib. 11. c. 63. & alibi parim Cantabrias proorsus cum Biscaya
fundit. Luci vero Tudenti. qui et ipse Hispanus scriptor circa annum Christi
1230. florebat. Cantabrum sunt y Populi. qui Regibus Pompelonensibus sub
Navarri vulgo dicti. quorum Regio magna ex parte veteri Vasconia res
ipsos vero Pompilonenses Reges. non alio fere nomine. quae Cantabrien-
aut Cantabriae Regis indigerat. Cuius sententiae accessisse videtur Prudentius
Sandovallius in Catalogo Episcoporum Pompelonensium. dum Pompelonem
facit Metropolim Cantabrie. hanc quoque Oceano. Piryney Montibus. Iberia
Aragone. aut Gallico omnibus desinit. quantum autem de Regionibus a veteri
Cantabria absint. capite sequenti innotescet.

Variae Cantabriae Descriptiones a Recentioribus allatae rejiciuntur. Cap. 2

Cantabria a recentioribus varie describitur. alijs alios fines ei assignantibus
Florianus Ocampo lib. 4. c. 3. putat hoc nomine comprehensos esse Biscaynos
Alavenses. & qui sine totum illum tractum. qui ad Lucronium Riose oppidum pertinet
incolunt. ubi etiam extare ait. hactenus Cantabrie nomine vias in edis
qui huic Regioni nomen dederit. Florianus sequitur Garibayus lib. 6. c. 27. ut
praeter iam dictas Pironeas & Montanas Regiones illis adiacentes
Cantabrie ascribit. Huic suffragantur Mariana. Ludovicus Nonius. Ambrosius
Lazarus alijs non pauci. Prudentius Sandovallius in commentario veteris
nasterii Sanchi Aemiliani a se edito fol. 66. his verbis illas describit. La
ra de Cantabria llegaba hasta los Montes Virgidios, donde estan el Moner

de San Millan. y bolbia por Oranon hasta la villa de Cerco. y de alli se iba a
Treviño. desuete lo Logroño q fue cabeca desta Provincia. Claviso. Albelda. Bi
guera. Najara. y otros lugares estaban en las entrañas de Cantabria. una parte se
llama agora Rioja. y antiguamente Ruconia. in quo sequitur et Rodericus Toleta
nus. & Lucas Tudentis. qui Cantabru nomine Riojam potissimum & urconiec
tas Regiones intelligunt. Idem Sandwallius parum sibi constans. in Vita Belgij
Regis pag. 85. de Cantabria verba faciens. Sed habet. Et no es como algunos pen
saron Logroño. ni Navarra. ni Rioja. sino las Montañas de Santillana. Val de Bu
non. de la S. Vicente de la Barquera. hasta Mier y Trasmiera. bajando por el Rio
Esla. hasta adonde agora es Saagron y Camion. y era la cabeca donde residia el q
tenia en honor y gobierno esta tierra la ciudad de Lea q era grande y fuerte de
de q los Romanos. fueron señores de España. Joannes de Puento in eo libro. cui
Titulus est. De la conveniencia de las dos Monarchias lib. 3. c. 23. Cantabria
continet vult ppter Ipuscos. Alavas Biscayas & Riojas. Asturias de Santil
lana dictas. usq ad locu cui nomen Uanes. & quidquid terrarum ab Ibero amne
ad Montes Iubedas interiacet. Nos etsi certus Cantabru situs representare
usq quaq haud possumus. affirmare tamen audemus maximos illos in errore ver
sari. qui ipsas eisdem cum Biscaya. Alava. Rioja & Ipuscoa finibus circumscribunt.
quarum ne ulla quidez vlli illius parti annumeranda est. q veteruz Geographo
rum ptes in Ptolomei. Mela. & Plinij libros legendibus pallas fiet. Nam Ptole
meus Septentrionale Hispanie latus describens. pmos ab orasu ponit Artabros &
iuxta hos ad ortus Astures. mox Cantabros. deinde Astigones atq Caribos. &
tandem Bardulos in confinio Gallie. A Ptolomeo stant Mela. & Plinius. nisi
q uterq Orbis ac Caristos sub Bardulis videtur comprehendere. q si Can
tabros admittimus in Biscaya. Alava & Ipuscoa. que ultime gentes a parte
Pirenei claudunt Hispanias. ubi terrarum sedes suas accipient Astigones. Caristi. et
Barduli. quas inter Cantabros & Pirenei iugi Promontorium obtinere debuerant?
Terre si veruz attendimus Ipuscoates. & Alavenses. Bardulis. & Caristis. at Bi
cainos & Buribentes. Astigonibus. Riojanos deniq Beronibus respondere con
veniemus. Nam primo ut a Ipuscoatibus & Biscainis ordiamur. Deriaz flu
vius per Ipuscoas labi nemo est qui nesciat. at eius Ostia Ptolomeus in Caristis
ponit. Mela autez hunc amnem Tutius Tobolicus Bardulorum oppidum (quod
h. cocus Mondragon esse putat. attingere affirmat. Idem Ptolomeus Ostia fluvij
Neris. vel Nerbe (utramq enim lectiones reperio in exemplaribus editis) ad Aus
tigones fines trahit. eundemq per Astigones & Ougeonones descendere. Mela
aut hoc est. sed hunc amnem ipsummet esse. qui per Bilbao & Portugales Bi
cainis oppida fluens non procul inde Oceanus infunditur. ne ij quidez negant
quorum sententias hic oppugnamus. e quibus Flavianus lib. 2. c. 2. & Andreas Boia
illius Regionis incolu. in eo tractatu. cui De las antiguas Poblaciones de España
Titulus fuit. Florianus quoq. Jacobus Galdastus. Garibanus. Josephus Molelius.

Donde era Cantabria

4. Tarrasa atq. Morales. Flaviobrigaz. quaz Tholomeus in Austigonibus. Plinius
Bardulis collat. in Biscia statuent. putantq. fuisse ubi nunc Bilbao. vel Berona
vibes sitz sunt. Ut autez q. de Biscia & Lusioa diximus, idipsuz & Alava pronun-
ciamus. multz movemur rationibus. nana & hęc Regio in Bardulis erat (Bardylis
& Bardiali vocantur Straboni.) quoruz fines etiaz ultoruz versuz meridiez & occi-
dentez processisse Alava. quemadmoduz & Caristoruz, ita ut proxima Pompelone
is ~~is~~ ditionis loca contingerent, patet ex eo q. Tholomeus Tullonius & Titius
Tubolicus Barduloruz civitatez in eodez gradu latitudinis. euz Pompelone locat
& q. author itinerarij Antonino tributa, Asturica Burdegalaz potentibus inter Vi-
vetaz. quz adhuc nomen retinet in Regione Bureba. & Pompilonez. post Vind-
iaz & Neovigaz Astigonuz Vibes. post Belezaz item & Suessatuz (quod Tholo-
mei Suessatuz esse asserat Curita notis in itinerariuz.) Caristoruz oppida Tull-
nius & Alabaz Barduloruz civitates in itinere ostendit. 4) tantuz milliaribus
pasuz Pompilone distantes. quz duodecim leucas nostras si equant vix censē fuis-
sent. Unde manifestuz sit Sanchi Vincentij & Legardis oppida. quz non ita prude-
Navarre Regibus suberant. in Bardulis olim constitte. aut Saltez sub Caristis
ter quos et Cantabros etiaz ex hac parte interpositi erant Astigones (Al-
ge ut videtur, dicti Straboni) late ultra citraque Iberiaz effusi. Horum ubi
Virovesca nunc. 50. circiter milliaribus pasuz a finibz Alavę. distat occiden-
versuz. unde antequaz ad Cantabros perveniatur. occurrit cursuz Titius. a
Barduloruz oppiduz. teste Plinio. 11. mil. pas. a Virovesca distans. diversuz
Titio Tobollico. q. in Bardulis Dery flumini insidere docuimus ex Alala & Tho-
lomeo. licet utruq. confundat Curita. diversuz etiaz a Titio Metallo. q. inter Ber-
onuz vibes nominat Tholomeus. Deniq. ne vel in Rioja Cantabros consistere
ciamur. prohibent Strabo & Tholomeus. duz ille Cantabros Coniscos Veronibz fi-
timos esse testatur. sic autem Austigonibz ad merides statim Berones subijcit
quoruz vibes Variaz ad traiectuz iberi amnis sitaz Lucronius esse existimat
zales. at Garibainz & Curita Vareaz vicuz modicos a Lucronio intervallo situz
Aliaz eiusdez genis vibes Titius Metallus nomine Nasaraz esse vellent Sam-
Pyru Asturecensij. Rodericuz Toletanus. Lucas Tudensij. aliq. Navarricorum
veruz scriptores. Curita autez notis ad itinerariuz. manere adhuc Titij nomi-
nico iuxta Nasaraz. assermat. At qui euz hęc tua oppida. Lucronius Vareaz
& Nasaraz, hodie Rioja possideat. vna uoz circumiectis vicis atq. agris Bure-
baz versuz. quis tam cecus qui non videat. Cantabroruz fines. multos olim mille-
ribz ab Alava & Rioja abuisse? quod autez Florianus atq. euz secuti Garibainz
Sandovalliuz et alij pleriq. Cantabriz vibez. caput genis. in ora Iberi am-
nis. non procul a Lucronio sitaz fuisse. arbitrantur. nomenq. adhuc servare locuz
ubi condita erat. in edito Colle assermant. nihil hoc ad veteres Cantabriz perti-
net. euz nullus autor. antiquus aut medians etatis. huiusmodi Vibiz meminere. eoz
ex his. quz iam diximus. Lucronij sedes olim in Beronuz & Vasconuz con-
fines existisse

Vera Cantabria Descripsio Proponitur. Cap. 3

Cum ibi ab ortu inciperent sedes Cantabrorum. ubi desinebat Regio Autrigonium, non puto multum à verò aberrabimus, si Cantabrie initium in eo tractu qui a Villa Franca Montium de Oca dicta. ad portum Laredo nomine. in Oceani Cantabrice littore possit exiit, statuamus. distat enim Villa Franca duabus tantum leucis Virobescæ Autrigonum oppido. Laredo autem quatuor circiter leucis recedit à Nesua eiusdem gentis fluvio. Ad occidentem verò Cantabrie finem non vico Sancti Juliani. ut Sandevallium. neq. portu Flane. nuncupato. ut Janus à Ponte. neq. deniq. Salia flumine (vulgo Rio de Sella) ut voluisse videtur Fiedemandus Pithianus. nobis in Mellaz. fignus ut putat auctoritate ipsius Melæ & Plinij. sed ulterius astuano Maus. Luarca dicto. & spatio illo terrarum. quod inde ad locum. qui terra de Vierco dicitur. & Montes contiguos. tendit. A Luarca enim ad flumem illum qui in confinio Asturie atq. Gallie. Castipolij & Ribadei oppida interfluit. sex circiter leucarum est intervallum. quæ fluvius Melus Strabonis esse arbitramur. cui aut. alius in ea regione currat. cui melius verba Strabonis conveniant. à Melso autem Asturie flumine parum distare Noegas Urbes. & in propinquum esse Oceani æstuarium. q. Astures à Cantabris dividit. auctor est idem Strabo. Porro è Montibus illis. qui terras de Vierco circumstant. oritur Silus fluvius qui cum Minij aqua augeat. inter eius fontes censeri potest. q. si quæ subeat mirari Cantabrie fines à nobis tam late ad occidentem porrigi. perpendat velim a Possidonio. apud Strabonem lib. 3. Caput Minij amnis ad Cantabros defertur. ab Orosio quoq. lib. 6. c. 2. Medullium montem. qui ad eandem gentem pertinet. Minij aquam annethi. q. nisi de Silo intelligas. qui nacenti Minio miscetur. producendi erunt occidentem versus. adhuc multo latius veteris Cantabrie fines. ad intimam usq. Gallie. ubi hodie Minij fontes exsistere nemo est qui nesciat. At Septentrione alterum Cantabrie latum excipiebat Oceanus. alterum verò ad meridies descendebat in planas Regiones. quæ Montibus Ovetanis subiecta est. atq. per agros Legionenses. & pagus illud. Vbi nunc terra de Campos est. Legionem urbem & Taccis ac Turmodigis populis ad dexteram relictis. penetrans ad Dubeda Mons perveniebat ad proxima Beronibus loca. quibus locus. referente Strabone habitabant olim Cantabri Coxici. aut Coniaci dicti. nisi Concanos legere malis. apud Strabonem cui Delrio nobis in Hypolitus Senecæ. quin & ulterius ex hac parte processerit Cantabros ad confinia scilicet Intercasis. Telæ. & Pintæ Urbium. quæ Baeco cui gentis erant. conjicere quis possit. ex eo. q. auctor itinerarij Antonij Austurica Cæsar Augustus per Cantabrias iter facturus. per ea oppida ducit. Coeterum in ea Glanthe. ubi nunc est terra dicta de Campos. sita erat Atmaya urbs Cantabrie. tempore Gothorum Regum. non ignobilis vel potius Atx putanda. ut ex Chronico Joannis Biclarenis colligere licet. nec procul inde tempore Romanorum Camanica alia eiusdem Regionis. urbs siquidem. ut sentit Cuata. eadem est cum Camala. quæ auctor itinerarij. in itinere q. à Virobescæ Legionem tendit.

6
collocat. Alias propterea Urbes in Cantabria memorat Ptolomeus. Contanz, Oltavio-
cas. Augonmesuz. Vadiniuz, Vellicaz (hæc Belgica et Orosio lib. 6. c. 2. Jullobri-
gaz. & Morocaz. quib' Strabo lib. 3. ex Asclepiade Meriano addit Opsisellaz à La-
conibus. ut credit. Conditaz, q' miror Ludovicuz Nonius. c. 44. sup' Hispaniæ. Jullobri-
gæ tribuere, contra Strabonis auctoritatem. quam nihilominus eo loco visus pat-
Aracilli etiaz oppidi meminere Florus lib. 4. c. 12. & Orosius ubi supra, quod sem-
pore belli Cantabru ab Augusto Cesare captus atq' dirutus est. Urbem deniq'
Maritimaz Noegacæsi nomine designat Ptolomeus cuius nomen licet a vulgari
editionib' latini Ptolomei absit, extat tamen in manuscripto exemplari græco Bi-
bliothecæ Regiæ Parisiensis. Portus insuper Cantabroruz nomine Victoruz Julio
brigenziuz celebrat Plinius. 40. mil. passuz. à Fontibus Iberi distantes. idem au-
tor lib. 3. c. 3. quatuor tantuz populos Cantabriæ agnoscat. è quibus solos memorat
Julobricentes. Jullobrigaz Garibaiuz lib. 6. c. 22. & H. Coquy in Tabula Hispaniæ.
putant fuisse in ea Regione. ubi nunc est Aguilar de Campo. quoruz sententia
michi nequaquam aspernenda videtur. cuz non multuz hic locus distet à fontibus
Iberi. quez Plinius lib. 3. c. 3. non procul à Jullobriga oriri ait. ac de cetero in arena pla-
nitæ iaceat. Andreas tamen Poca libro. quem de antiquo idiomate Hispanoruz scripsit
Santander oppiduz in Oceani littore situs esse mavult. At ego eo loci non tam Jullobri-
gaz ipsaz possitam fuisse existimo. quaz portus Victoruz Jullobrigenziuz. quez 30.
mil. pas. distare ab Iberi fontibus observat Plinius. Ceteruz omni prorsuz ratione
carent. qui Jullobrigaz cum Leonis Vasconuz oppido confundunt. cuz multis millia-
ribus hic locus distet à Vetere Cantabria. & ab Iberi fontibus. Celebrat etiaz Plinius
fluvius Cantabroruz Sadam. vel Sangaz. quez eundez cuz Salia Melæ esse per-
sumit et Pintiano. Saliam autem ipsummet esse. qui hodie Sella indigenis dicitur
arbitratur Morales lib. 13. c. 2. Plures itidez fluvios in hac Regione agnosuit
à quibus tamen nominandis abstinet. eo q' nostro. ut ait. ut ex latino ore concipi
nequeant. nisi quod obiter Sauri meminit. q' propter Cantabros Sallenos etiaz ab
re testatur. hic forsaz et. qui hodie Pisuerga Hispanis dicitur. & à Salenis popu-
mansisse videtur nomen Saldaniæ Urbi ea Regione

Quibus locis Bellum contra Cantabros ab Augusto.
et eius legatis gestum sit. Cap. 4

Expósito situ Cantabriæ. quantuz in tam obruta vetustatis calligine facere licuit
opere preteritus factuz videmur. si qua parte Belluz Cantabricuz olim ab Augusto
Cesare gestuz fuerit excusiamus. sunt enim variz hæc de re auctoruz sententiz
quaruz pleruz quia luy us quez capiti superiora asseruimus. pugnant. nuere illa
necesse est. nisi hæc convellantur. Carolus Navaræ Princeps Belluz Cantab-
ruz scribit fuisse gotuz in Navarra. inter Eulatez scilicet & Americoz. non
ge' a Peralta vico. hunc sequitur Petrus Ant. Beuthouy lib. 1. c. 23. sed quez
admoduz hæc opinio nullo nititur veruz histoz fundamento. Sic toto celo aber-
rat Garibaiuz lib. 7. c. 27. ubi illud ad Ipuscoz Patiaz suas trahit. ductuz a fi-
nitate Vocuz Viny. vel Vindij. Medulij seu Eudulij. Segisame & Aracilli

quæ in huius belli narratione, occurrunt, eorum nomina, Hurnio, vel Hornio, Mendu-
ria, Beincama, & Arrexil, quæ etiam nunc in Ipuscoa durant, quanquam, ut verum
fatear, garibaini huius sententiæ non tam author, quæ comprobator fuit, illæ enim
iæ ante traditæ, referuntur à quodam Nobili Ipuscoate, in libello edito cui titulus, Reco-
pilacion de cosas de Ipuscoa, his verbis, Oy dia se ven vestigios en lo may alla llama-
do Aldaba, & así se ve y en dia en munga distancia q cae ldo cerca Beincama
donde Octavianus asentó su Real, & aviendo expugnado el lugar de Regil los Canta-
bros subieron ala Montaña Hurnio, q agora llaman Ernio, Et paulo post. Hace se
mençion de Beincama y Hurnistil, basta oy se tienen sus nombres, & del Monte de
Medulia, q agora se llama Maduria, & de Hurnio, llamado como se dice Hurnio, de
los quales hizo mençion Nubense, & ldo ello cae en Guipuscoa, casi en medio della.
Sed amabo, quantum abijt per Vindij, ab Ernio, Meduly, à Maduria, Segisama à
Beincama, et Arrexil, à Rexil. Deinde cum Medullius Montis Minio flumini in
meridie dicat Orosius, quomodo hoc Maduriæ Ipuscoæ Monti convenire potest qui
sich ad mirimus dierum iter à Minio distat? certe cum ex Dione, Floro & Orosio,
perspicuus sit, hoc bellum in ipsa Cantabria gestum esse, ne quicquam huius autorem ad
Ipuscoas, quæ ad Badulos expectat, ira fuit, ut inde surgenti magnanimitati fa-
maz consentient, huius multo sententia Morali videtur, qui lib. 3. c. 5). nonnullis
bellum hoc ac potius bella à legatis Augusti facta fuisse circa Oppidum Gison & val-
lez de Coraco dictas, non procul à Monasterio Divæ Mariæ Covadongæ colligit ex ve-
ribus sepulchris & inscripçionibus, quæ non ita prodeh ijs locis extabant, quanquam
ne quid distimulet, non tam contra Cantabros, quæ contra Astures ibi dimicatum
putat, ideo scilicet, quia utriusq; locus in Regione Asturiz, uti nunc, sic olim fuisse
existimat, cuius tamen contrarius ex ijs quæ supra attingimus, clarè elucet.
Nunc ut de Vinio & de Medullio Montibus aliquid dicamus, Vinnius quicquid
inter veteres scriptores Ptholomeus, inter recentiores vero Florianus, Coquus, &
Poca, in Medio Asturiz collocant, ubi Montes per ceteros Hispaniz in immen-
sas altitudines exurgere notant Morales & Sandwallius, Utriusq; verba dig-
na sunt, quæ hic referantur, Morales lib. 3. c. 2. Dos leguas pequeñas hay dos
Poblaciones de Cangas, en aquella Sierra llamada Auseva, esta la Cueva lla-
mada Covadonga, Et paulo post, está este sitio dentro de las Montañas llamadas
de Europa, à las orientales q ia son de Asturias, por q siendo estas Sierras las muy
celebradas en Castilla, con solo nombre de Montañas, por aquella parte q hier-
zan los llanos de ~~Reino de leon~~ Reino de leon, las llamaban comunmente de Europa
& parten con sus Cumbres, las Asturias de Oviedo & Santillana, Así q siemb l-
das las orientales del medio dia, del Reyno de leon, las setentrionales q van luego
à la Mar, son de ambas Asturias, & aion q no es posible dar a entender del
lido con palabras, la estrançea de aquel santo lugar, por lo fragoso de la Sierra
& por lo bravo & espantoso de la Roca, & por las grandes Maravillas q en el
se representan, a quien atentamente lo considerara, may o da via prohi-
biéndose aqui llanamente la Descupcion, se comprehendera muyto de

lo & ay en todo. Ity Sandovalius autes in eo libro. quez de Monasterio Sancti Thome
sculptit. hos Montes his verbis descripsit. La Provincia de Trevana es vna de los
Montes mas asperos de España, cuyas sierras particularmente las q llaman de
Europa a vista del Mar de San Vicente de la Parquera. parece q llegan al Cielo. Ma
manse Asturias de Santillana. o. Santa Juliana. es tierra fertil de pan Ity No tiene
grandes poblaciones de lugares. q el mayor es. la Villa de Potes. q tendra 200. vezinos.
mas ay Solares muy antiguos. de casas muy nobles de Hidalgo, & caballeros. no se sabe
q los Moros ganasen esta tierra. antes parece q no llegaron a ella. ni era posible p
su mungra asperca. & anti se conservaron en ella sus antiquissimos Moradores. & dell
Lorenzo Don Pelazo la restauracion de España. Sabiendo contra los Moros q le
acometieron por Cobadonga. tierra alli vezina. Ity in Vita Pelagij Regij pag. 8.
Por ser esta tierra tan brava (loquitur de Cantabria) & del gobierno de Fajila pa
dre de Don Pelazo. acogiose a ella D. Pelazo huyendo de Vizca. & agora se valio en
ella. levantandose contra los Moros. recogiendo los Christianos q tubieron animo
para persistir al enemigo. & se hicieron fuertes en Valdeon. & en Cobadonga
En otros Montes asperissimas donde no podian ir gruesos exercitos. Medullis
autes Montes. si in Ora Gallia: ubi constituitur. ab Orosio investiguemus. rep
quemadmodum superius ad sua Vestigia huius nominis circa terras de Vierco dictam.
& Sily: fluminis caput. q Minius ex parte componit. ut testimonio ipsius Mo
ralis constare potest. hęc enim habet in tractatu Descriptionis Hispanie fol.
46. Esta a la salida de Galicia (loquitur autes de Monte insigni qui olim Auri argen
tig arenis abundabat) En la tierra llamada del Vierco. no lejos de Vila franca. q
muy cerca del insigne Monasterio de Cerracedo de la orden de Cister. es encima de la
Ribera del Rio Sil. cuyas comarcas son muy celebradas en Plinio. por muy abundosas de
Oro. q lo es lo demas ^{llaman} aquellas Montañas de las Medullas. Minij autes nomen est
ay Sily: comprehendens fuisse a veteribus. supra diximus. nec ratione id caret
cus Minio. unde nomen anni datus testatur Justinus lib. 44) magis abundet Si
lus. quas alij Tarter. Minij amnis, teste Morale ubi supra fol. 48. his verbis. P
al Rio Minio se le dio el nombre de el Metal. o. color. q en latin se llama Minius.
los Gallegos dicen agora. q se le dio sin qacon el nombre al Rio. pues no se halla e
las Riberas el Vermellon. sino en las de otro Rio llamado el Sil. q entra en el
Lorrio. fructu sunt. qui Segisamam. ubi Augustus Cantabrias aggressurus Castra
posuit. alibi quas in Vasij quevunt. (erat hic populis vicinus Cantabris)
Naz. Segisamam. Urbes vacceon. agnosunt Polybius apud Strabones. &
Ptolemeus lib. 2. c. 6. Ity Morales lib. 2. c. 7. putat Augustus Coesares bellus
q contra Cantabros coeperat adversus Callanos aut Gallegos persecutus. per
his verbis Orosij. qui lib. 6. c. 2. Cantabris ad Vellicas & Arracillus fufis
Antistius & Firmius legatos ulterius Gallegis partes. que Montib⁹ Sylvij
& oceano terminantur. magnis gravibus bellis perdomuisse narrat. Sed
hic Orosius non de Gallegis populis. qui iam pudes paccati erant. nihilq tunc
movebant. sed de ipsismet Cantabris loqui. qui Vellica & Arracillo pulli-

ad inaccessa & precipua loca Montium sup Regionis, que ad Gallicias vergunt. con-
cesserant facile iudicaverit, qui squis verba Orosij rite expendere, precipue si eius vs
que de eodem bello scripserit Dio. atq Florus conferantur. Galliciaq autem mentio ideo in-
iecta est, ab Orosio. q totus terrarum Duricius tractus versus Septentriones & Astures.
Cantabrosq Callaicos vocabant veteres, teste Strabone lib. 3. quin & ipsos Cantabros
& Astures Gallicie partones fuisse asseruit Orosius. Ex iam dictis perspicuum esse
arbitror Cantabros veteres, maximas partes Legionensis Regni ambitu suo com-
plexas fuisse. Vtriusq scilicet Asturiaz, taz de Santillana. quas de Obiedo dictas
vna cum terra de Campos. & partes Legionensis Agri, & Castellę veteris, quibus in lo-
cis, & præsertim circa Asturias, & Cobadongas que Vindij Montis partes sunt. cum
Pelagius, prima Regni sui fundamenta iecerit. ad hanc spe, incolarum & aliorum
Christianorum, qui eo tanquam ad tutissimas Arces confugerant, videtur tandem
Cantabros vinctos, que iam a tot seculis inter mortua & quasi sepulta iacebat.
in hoc pereuntis Hispanie momento commodum revivisse

**Cantabrie nomen sub Gothicis & Sarracenis.
Riosæ attributum fuisse Cap. 5**

Non tamen istos semper finibus veteris Cantabrie, etenim cum Cesar Augustus
eos post decennale Bellum vicerit, de Montanis locis in Campertus transiit. ut
Dione & Floro liquet, quorum uterq, cum de Regione in quas translati sunt, sileat.
quidam suspicemur eos in Bætonis & Turmodigorum convalles proximas, nec non
ad ultima, desinentis Vasconie Oras, descendisse, indeq nomen Cantabrie huic tractui
communicasse. Certe non video quo oportunitate hanc gentem eferas & contumaces, tradere
potuerit Augustus, quas ad illos tres populos, quos semper paratos & fidos experti sunt. No-
mani, ut ut sit, certus est iam a tempore Gothicorum Regum, Riosas & confines agrum
ad Ibericę ripas vsq Cantabrie nomen usurpasse. Autem namq vitę Sancti Amilliani
huius nominis Monasterium in medio Riosæ positus tempore cladi Cantabrie a Leovig-
ildo Rege illius excidisse asseruit, illud exadum Sancto viro divinitus revelatum fuis-
se. B. quoq Iacophorus in commentario rerum a Rege Urbamba gestarum. hunc
Regem narrat, cum expeditione contra Vascones suscepisset, ad eos debellandos in parti-
bus Cantabrie subitisse. Rodenas, Toletanus & Turis Tudensis. Sanchio Garcię Pom-
pelonensi Rege, in illa nepoti tribuunt Cantabrie armis acquire laudes, ob partem
Naveras & Diquenas Riosę vider. Iberis quoq annis, qui Vasconiaz præterlabitur
ideoque alias Vasconis cognomen tulit, apud Prudentium in Himnas Laurentij
Achilevite & Festus Adriensis, Cantaber annis dicitur et Eulgio in Epistola ad
Vuitelinduz Pompilonensem Episcopum, indeq Garcię Pompilonensi Regi. in quo
de Diplomate. annis 46. apud Sandovalium in Hisbua Monasterij Sancti Ami-
lliani. l. 39. Quod si antiquiora tempora revolbas, unde hoc, ut Calaguritanos
qui vere Vascones erant. Juvenalis Satyra. 6. nunc Vascones, nunc Canta-
brorum nomine designet. nisi forte, ex vnius gentis circa euz tractum, cum
altera permissione. Hinc puto satisfit Flaviano. Garibos. & alijs, Cantabros

10
Vires fuisse. non procul ab Ibero, sitas contendentes. si dixerimus Ithisse quidez (sive
Vrbs. sive Atx illa fuit) sed post devictos ab Augusto Cantabros. vel ab ijsde in hanc
Oras translatis. conditas. vel (q magis crediderim) longe post intervallo tempore
a Regibus Compelonensibus. contra Saracenosque circa Iberos irruptiones. muni-
tam

Regionem Vardulorum. Autigonum & Caristorum a
Vasconibus occupatam videu. Et de Cantabrorum
varijs Cladibus — cap. 6 —

Non deerunt forte qui minus probent q Biscaynos. Alavenses & Ipuscoates stre-
nuas & belliosas gentes a Cantabris. ad iudicem perinde quasi eo ipso obscuris &
impelibus Autigonum. Caristorum & Bardulorum populis. veniant adscribendi. At
hi vero huc non mihi stat. sententia. quin potius existimo horum populorum genus
magna ex parte. una cum nomine. iam prudez excidisse. eorumq patias a gente ad
qua forti. & pugna a occupatas tempore Gothorum Regum. factenus enim stetit Ba-
dulorum nomen. (Sub quo etiam Autigones & Cario. bi comprehensos fuisse supra
docuimus) nec quod scias ullas auctoritates. Idacio etiam posterior huius populi meminit.
At quorsum inquit. si in Bardulorum sedibus. novas incolas admittere expedit.
Cantabros inde excludimus habitatione proximis. vicibus potentes. & invadendis
cuius Regionibus iam a tempore Romanorum assueti. ideo certe quia ijs bellis. quae
cum Augusto Cesare atq eius Legatis gesserit. ita totus Cantabris gentis robur inter-
it ex inde nihil unquam generatus. nihil tanta gente dignus exqui aut meditari
ausi sint. quinimo destituta suis cultoribus regio. patuit iniurijs & irruptionibus ex-
teriorum. Nec moveor varijs quorundam Ipusuentium scriptorum sermionibus. Can-
bros (cuius ~~nomen~~ gentis nomine designari se putant) Nunquam a Romanis
vicis fuisse contendentes. illius autem belli q Augustus Cesar contra eos suscepit
aleas omnes trecentorum uting. Militum certamini permissas. visbre Cantabros
efeuisse. deq eo bello ipsuzmet Augustus. v. libros edidisse. quorum adeo. si Deo placet.
Extare fragmenta in Biscaya lactant. Sunt enim hec vera vigilantium somnia.
nec alia refutatione indigent. quoz q. nullo certo auctore ex obscura ignobilium
quondam scriptorum officina procedunt. & cum ijs. quae de hoc bello ab antiquis & fide-
dignis historicis Dione. Floro. atq Drosio tradita sunt. ex diametro pugnant. q
ut clarius liqueat ipsorum verba. sic referre non pigebit. Dio itaq lib. 53. postquam
de Cantabris atq Astuibus a Carisio. & Caio Furnio. Augusti Legatis. acie victis
& in servitutes reddachis verba fecit. hec subiungit. Cantabrorum pauci viri in
hostium potestates venerunt. naz cum de libertate desperassent. vita quoq contempta
incensis munitionibus. se ipsos interfecerunt. aut omnia conflagarunt. alij publice
sumpto veneno obierunt. ita maxima ac ferocissima pars Cantabrorum perijt.
Et eodem libro. defectione eorum qui in eo bello capti. & postea dominis suis interfecti
Domus reversi fuerant. expressita. quid Agrippa sumpta in eos expeditione
gesserit. his verbis declarat. Cantabros. qui essent militum etate. omnes prop-

delevit. reliquos dearmavit. & de montanis locis in Campesies transtulit. Florus
quoq; lib. 4. c. 12. & Orosius lib. 2. c. 21. postquam de Pylio ad Belgicas factis. in quo Can-
tabri ab Augusti legatis fusi fugatique fuerant. atq; de Arradullo oppido expugnato.
obessos Medullio Monte egere. his verbis narrationes istius belli concludunt -
Flori verba. Postquam extremas barbari vident certatim igne ferro inter epulas
venenos. quod ibi vulgus ex Arboribus Taxis expimitur. procepere morier. seque
maior a captivitate quae videbatur vindicare. Hec per Antistius Firmium
Agrippae legatos Sibernans in Tamacanis maritimis Coesar accepit. ipse praesens
hos deduxit Montibus. hos obsidibus adstinxit. hos sub Corona iure belli venum
dedit. Orosij verba. itaq; ubi se gens hominum trux natura & ferus. neq; tollerari
de obsidione sufficienter. neq; suscipiendo bello parer intelligit. ad voluntarias
mortis servitutes timore concurrit. nam se pene omnes certatim igne. ferro aut
veneno necaverunt. Sed et longo. ante Augusti aetate intervallo. Cantabros
a Romanis subiectos fuisse discimus ex his Florij lib. 48. Epitomes Ioviniana
verbis. Vbi de P. Cornelio Aemiliano haec tradit. L. Lucullus Consul, cui
Claudius Marcellus successerat. pacasse omnes Celtiberis populos. cum videretur
Vaccos. Cantabros. & alias Regiones. & iterum alias incognitas nationes in His-
pania subegit. Mantisse autem eos ex inde in fide Romanorum usq; ad bellum
civile inter Pompeium & Caesarem exortum. ipsius Caesaris lib. 1. de Bello civili.
verbis edocemur, quae sic habent - His rebus constitutis Equites. auxiliumque
Lusitaniae a Petreio & Celtiberis. Cantabris. barbarisque omnibus. qui ad Ocea-
num pertinent. ab Afranio imperantur. An autem potiori conditione aut for-
tuna sub Gothis vixerint. quae sub Romanis. ea quae mox dicturi sumus de
mostrabunt. Author est Isidorus in Chronico. non ita pudes a Jacabo Sirmundo
edito. temporibus Aviti Imperatoris & Marciani (circa annum nempe Christi. 455)
Herulos Maui advectos. per Cantabris & Bardullis loca maritima impune gra-
tos fuisse. Universas autem Cantabrias. non ita multo post. ab extraneis gen-
tibus occupatam fuisse. eorum qui occuparant a Leuvigildis Rege pulsos discimus
ex Iohanne Biclarense. eandem rursum a Francis captas. & possessas fuisse. eorumque
Duce Francione mortuo. in potestate Militum Constantinopolitani Impera-
toris devenisse. & tandem ipsi vi armorum peractis. a Sisebuto Rege imperio Go-
thorum annexas. affirmant Fredegarius. c. 33. sui Chronici. atq; Ammonius
lib. 4. c. 13. Historiae Franciae. Tempore tamen Ubambae Regis Vascones im-
pressione facta. eandem invasisse testatur Rodericus lib. 3. c. 3. Nulla itaq; ra-
tio suadet ut Cantabros domi ad proprios tuendos Careas imbecilles. alio vitio
Arma intulisse credamus. & longe expeditius videtur. istud Bardullis armis
parte facinus finitimis Vasconibus tribuere; quorum vires regnantibus in
Hispania Gothis integre erant. ideoque seu odio Gothorum. seu studio propa-
gandorum finium. frequentes in vicinas Regiones excursiones faciebant.

incumbunt insuper alia huic sententia confirmandæ argumenta non levia. à ratione
 nominis, similitudine morum, & commercio unius lingue inter utramq; gentes desu-
 pta. namq; tres illos populos Biscainos inquam. Alavenses & Ipuscatz. Galli uno
 nomine Vascos appellant. quæ vox solo declinandi & pronunciandi modo à no-
 mine Vasconuz discrepat. Hispani autem ipsos Vasconados, eorum autem linguam
 Vascuence nominant, ab ysdem Vasconib; ducta. Vtraq; denominatione. Habitu
 autem & moribus quantumcunq; reliquis Vasconib; consentiant. norunt qui in y
 Regionibus diutius versati sunt. Accedit autem huius Joannis Blicarensis, &
 Sebastiani Salmanticensis. è quibus hic Beluz, quod Fruila Rex Legionensis hu-
 ius nominis primus, contra Vascones gessit. contra Alavenses specialit; gestis
 fuisse indicat. duz Adep'honsuz Froyla filium. è Regno à Maurvegaz deiecit.
 Alavaz ad propinquos matris suæ aufugisse commemorat; mater enim Adep'h-
 si nomine Munimina. è gente Vasconuz erat, eamq; Froyla pater bello Vasco-
 nico captaz sibi coniugio copulaverat, teste eodem Sebastianiano. Bidavenis quoz
 cum Teuvigildum Reges anno Regni sui. 13. partes Vasconiz occupasse. & civi-
 tatez quæ Victoriacuz nuncupatur. ibi condidisse narrat, Vasconiz nomine Ala-
 vam videtur designasse, siquidem in hoc Pago duntaxat, & nusquam alibi.
 in tota Vasconia. extat civitas huius nominis, quaz multis post seculis à Sani-
 cio Pompelonensi Regè. cognomento Sapiente instaurataz fuisse crediderim.
 non autem de novo conditaz, ut volunt aliqui.

De Situ Veteris Vasconie. Et de populis à Strabone
 Iacetanis dictis, an ydem sint cum Iacetanis. cap.

Vasconia olim sita erat ubi nunc Navarra. Latius enim patebant eius fines, quos
 hodierna Navarra. siquidem trans Iberum continebat Calagurim & Graccu-
 rim (que Vbs non multum distabat à territorio Oppidi. quod nunc Alfaro dicitur)
 a Meridie vero veteruz Comitatus Aragoniz. atq; a Septentrione attingebat Oce-
 anuz Cantabriz, in ea parte Ipusca. Vbi nunc Fontarrabia est. Et de Calagur-
 i quidem, eam in Regione Vasconuz fuisse testantur Strabo & Ptolemeus. qui
 eaz. Calagurimam vocat, quibus suffragatur juvenalis Satyra. 15. De Grac-
 curri vero author nobis est. idem Ptolemeus. qui eaz inter Vasconuz vbes enu-
 merat, A Septentrione autem ad Oceanuz usq; processisse hinc colligitur quod
 Manlasi fluvij Ostia. in Vasconuz Regione ponit idem Ptolemeus, (licet
 in hoc non consentiat, cum vulgatis editionibus Manuscriptum exemplum
 Ptolemei. quod in Bibliotheca Regia aservatur. ibi enim hic fluvius Bm-
 dulis non autem Vasconibus tribuitur) Strabo quoq; idasuzas vbes Vasconu-
 vel potius Didassunam. ut habent quidam scripti libri. hinc eruditissimo Cassabo-
 no, ad ipsuz Oceanuz sitaz esse affirmat. qui huius hodie Fontarrabia oppidum
 non male convenit, Condituz enim est in littore fore Oceani. alluiturq;
 fluvio. qui etiam nunc Vidassonis nomen sonat. idemq; videtur esse

Aragon era Vasconia
 y Gerundense in Para
 lipomenon Hispanie.
 Cuius libri. c. 4. arie 890.
 Concurrerunt per eie tiempo
 Anar Conde de Aragon. y
 Galindo su hijo. y fubieron
 el señorio en aquella parte
 de los Montes Pireneos
 era de la Region de los Vas
 cos. adonde fue muy noñada
 en lo antiguo la ciudad de
 Jaca. y se apoderaron de los
 Montes de Aspa. y de Sobrahe.
 y en el. c. 14. trata de los li
 mites deste Condado. y los
 concluye con estas palabras.
 Siendo esta Region una pe
 queña parte de los pueblos
 y los antiguos dixeran Vas
 cones en la Provincia de
 la España citerior etc

Ciudades de Vascones
 Estrabon lib. 3. de su Geo
 graphia
 Michael Villanopani
 in scholijs ad Ptholomei
 Geographias. pone en lo
 mediterraneo deste San
 queta hasta Alaxona y
 es Aragon. y gano de
 los Moros el Emp. D.
 Alonso. c. 45. alli dice lo
 Plinio y la ciudad de Tara
 cona contribuia con los
 Vascones. y gano otros
 muchos lugares a los Pi
 beros de ebo. y eran de
 los Vascones. y entre los
 mas principales fue Alaxo
 na y llamaron Aragon.
 en los mismos pueblos
 Vascones

cus Casone Mela, iam q. spectat ad Comitatus Aragonenses. Sunc in Vasconibus
 fuisse clarum et, ex Ptholomeo. qui Jaccaz. caput eius Regionis. inter Vasconum urbes
 enumerat, Pomo qui Jaccetanos Strabonis, ab hac urbe deducunt. longe errant. hinc
 enim procul aborant, versus Meridies. & ad eaz partes Aragonie. ubi Tlerda urbs
 (nunc Lerida) sita erat, vergebant. ut tam ex Strabone. quas ex Ptholomeo cognos
 cimuz; itaq Jaccetani spectabant ad eaz Hispanie Tarraconensiy partes, ubi hinc
 tempore desinit Aragonia & incipit Catalonia, erantq interiori Vascones in
 ter & Jaccetanos Eligeret. ut ex descriptione Ptholomei claré liquet. quos autez
 Strabo. Jaccetanos vocat, eosde esse uiz Lacetanis, quorum frequens apud Coesares.
 Liviuuz & Pliniuuz mentio. sensu interpretis Ptholomei, idem Fulvius Ursinus, no
 ty ad libruuz. 1. Coesaris, de bello civili. quibus ego libenter subscribo. in eo tamen
 quod Ursinus manduz subesse putat in Vulgarij Coesarij. Livij. atq Plinij Codicib?
 legenduz q existimat Jaccetanis. pro Lacetanis. sctuz auctoritate Strabonis & Ptho
 lomei. qui hanc vocem a littera. i. incipiunt. Ego contra censeo. emendanduz sui
 licet Strabonis locuz. legenduzq apud euz Lacetani, pro Jaccetani, & similiter
 apud Ptholomeuz, nam cum semel tantuz aut bis apud Strabonez hęc vox Jacce
 tani reperiatur. Ptholomei vero exemplaria variant (nam plerq editiones
 Accetani habent. non Jaccetani) vocabuluuz autez Lacetaniuz sepius apud veteres
 aut hores occurat (siquidez illud omnia fore Coesarij. Livij. & Plinij exemplaria
 retinent) propius est unius littere menduz in uniuuz Strabonis locuz inephisse.
 quas in tot alioruz aut foruz libruuz. Lacetanos autez proximos fuisse Eligeretibus
 adeo ut etiaz sepe pro una eademq gente usurpentur, disimuz ex Livio Decaduz. 3. lib. 8
 idem autor Lacetanos. finitimos facit Acetanis. qui Urbu ripas accolebant. Urbes Vasco
 num Numerat Ptholomeus. pter iaz dictaz Turisaz. Pompelonez. Biturim. Andalo
 sium. Nementumisaz. Curmoniuuz. Bascontuz. Ergaviaz, Tarragam. Muscauz
 Setiaz & Alavonaz. Turisaz situz. in pago Vastanensi querenduz est. circa vicuz
 qui Sancti Stephani Lezinensis nomen obtinet. non autem in adversa plaga ad
 Meridies. ut voluere interpretes Ptholomei. & Andreas Scotus in Mela. neq circa
 Tolosetas in Epusua. ut sensit Castaldus. eumq secutus Molehiuz. Pliniuuz lib. 3. c. 3.
 in recensendis his populiz. qui Coesar Augustari conventuz erant. meminit Cascan
 tensiuuz. Oraccuritanoruuz, Arocellitanoruuz, Calaguritanoruuz. qui Tibularense
 cognominantur. Carensiuuz. Ergavicensiuuz. Turisensiuuz & ilumbeytanoruuz. quoz
 omnes Navarra complectitur. sicutq veteribus appellationibus. si Oraccurita
 nos excipias. Ergavicenses & Turisenses. quorum pamos circa Alfaruz Oppiduz
 collocavimus (falluntur autez qui ad Agredaz trahunt) proximi fuisse ab Arga
 fluvio nomen acceperunt. At postremi dici nunc posse videntur Vastanensez.
 Turisaz enim situz in is partibus fuisse disimuz e Mela. Ptholomeo & autze
 itinerarij. Coeteuz posterioribus seculis mutata est aliquantuz Vasconie
 facies. nam Gothiz in Hispania veruz pñentibus. uiz Vascones neq eorum
 Imperiuuz ferre possent. neq satis eis viriuuz ad resistendum. & queis locuz.

14
ipsorum potentibus suppeteret. dimissa plana Regione, in suos se Montes receperunt. inde
ad proximas Bardulorum, Austrianorum, & Aquitanorum montanae Regionis se
effuderunt

De Statu Vasconum tempore Poenorum & Romanorum in Hispania. Caput. 3

Quis Status esset Vasconum, ante adventum Poenorum in Hispaniam. incognitus est; at ab eo tempore, & post expugnatam Saguntum, cum Anibale Italiae petente, contra Romanos arma coniunxisse, ex sequentibus filij italici locis colligitur, & primus quidem Livius lib. 2. populos illos qui Annibalem in Italiae sequebantur enumerans, Vasconum his versibus meminit

Nec Corretani, quondam Tyinthia Cartha
Aut Gatto insuetus Galles, fene arma morati.

Lib. 5. in Navatione Praej contra Flaminius Consulem gerti
Erumpunt multumque Maces, Maramaque Nomaque
Tum quo non alius, venalem in praelia dextram,
Ocyor attulerit, conductaque Bella probavit,
Cantaber & Gales contempto tegmine Varo.

Lib. 9. & Pugna Cannensi agens.

Subiebre leves, quos Jovida missit
Pyrene, populi varioque auxere tumultu
Fluminium latus, effulget cetrata iuventus
Cantaber, ante alios, nec tectus tempora Vasio.
Ac torto miscens baleary pugna fundo.

Lib. 10. de eadem pugna, & Paulo consule Romano verba faciens

Ac iuvenem quem Vasio levius, quem Spicula densus
Cantaber urgebat, lethalibus eripit armis

Non tamen diuturna fuit haec societas, imo brevi Vascones, perinde atque alios Hispaniae Citerioris populos, in partes Romanorum concessisse, ut credas facit hic Livij loci Decad. 2. lib. 1. Cuius Sulpio in Hispaniam cum Classe & exercitu missus, cum ab Ostio Rhodani profectus, Pyrenaeorum Montes circumvectus Emporis apulista Classis, exposito ibi exercitu, orsus a Lacetanis, usque ad Iberum flumen, partim renovandis Societatibus, partim novis instituendis Romanam ditiorum fecit, inde conciliata Clementiae fama, non ad maritimos modo populos, sed in mediterraneis quoque ac Montanis ad ferocios iam gentes valuit, nec Pax modo apud eos sed Societas etiam parata est, valideque aliquot Auxiliorum cohortes ex his coepta sunt. Sola hic nominat Livius Lacetanos, sed cum alios deinde populos etiam mediterraneos & Montanos adiungat, vix est ut Vascones praeteritis volluerit, qui omnium maxime, Lacetanis proximi erant, pariterque

Ulcerebus, quos etiam licet hic non expresserit, fuisse tamen inter eos, quibus cum
Societate contraxerat Scipio, indicat eodem libro his verbis. (Vix dum digresso eo (lo-
quitur de Scipione qui Tarracone Empurias recesserat) Asdrubal aderat, & ilerge-
tum populorum qui Obsides Scipioni dederat, ad defectionem impulso, cum eorum ipsorum
iuventute, agros fidelium Romanis Sociorum vastat. At subinde Vascones illos, qui
sub Signis Anibalij in Italia militabant, domum revocatis fuisse, conijcio ex
hoc loco eiusdem authoris Decad. 3. lib. 5. Vbi postquam de recepta a Romanis So-
cuncto disseruit, haec verba. Celtiberum iuventute, eadem mercede, quae pacta cum
Cartaginiensibus erat, imperatores Romani ad se perduxerunt, & nobilissimos His-
panos supra 300. inde in Italiam ad sollicitandos populares, qui inter auxilia Aniba-
lis erant, miserunt. Quae quidem auctoritas Romanorum amicitiam sanctam ex inde semper
colluerint Vascones, nullum dubitandi locum relinquitur, veterum, qui res Romanas
scripserunt, libros legentibus, siquidem ceteris fere omnibus populis Hispaniae a Ro-
manis deficientibus, nihil unquam ab hac gente turbatum, nulla etiam contra illas bel-
la a Romanis suscepta reperire est, nisi quod bello civili quod inter Sillas & Ma-
rius exarsit, soli inter tot Vasconum populos Calagunitani Sertorio Marianorum
partium Duci adhaeserunt, pro quo ultima quoque perperam, singulare invidiam in Ducem
suum fidei & invicti animi Vasconum documentum fuisse, ipsos quoque vicinos a Roma-
nis semper amicos & gratiosos haberi, credere equum est, ut veros ac fidos suos
decebat ab ipso populo, qui beneficio, quae metu obligare homines mallet, exterarum
gentium fide ac societate iunctas habere, quae tamen subiecta servitio. Verba sunt Scipi-
onis Romani Ducis Hispanos apud Livium, Decad. 3. lib. 3. alloquentis) ita ut nulla
in re Vasconum libertatem lesam, nullam in illorum Regiones Colonias missas, nullas
eorum civitates stipendiarum factas, (quae in plerisque alijs Hispaniae populis usu venit.)
usquam legamus, sed eos integris viribus, florente Republica, moribus, lingua, &
patriae finibus immutatis usque ad Gothorum in Hispaniam adventum perdurasse. Plu-
rimis veterum authorum testimonijs admonemur, quanti auctoritas apud Romanos fue-
rit huius gentis Virtus & Fortitudo, hinc estimare licet, quod in longinquis & gravi-
bus expeditionibus, Vasconum milites adhibebant, testis enim est Tacitus lib. 4. Hist.
c. 1. in eo bello quod Vitelliani contra Britanos & Germanos, eorumque Ducem Civiles
sustinuerunt, inclinantes iam in hostes victorias, Vasconum cohortes ferocem praedio
accitas, Romanis afferuisse.

Quo statu vixerint Vascones, Gothis in Hispania domi-
nantibus. item de Clade ab Exercitu Caroli Magni
ad Roncavallim, accepta. Caput 9

Labascente Romanorum in Hispania imperio, & Suevis ac Gothij Provincias
ingressis, non eadem sorte, cum ipsis vixere Vascones, sed perpetuis fore confligere
bellis, dum aut suos fines tueantur, aut alienos invadunt. Primus illis certamen
cum Richario Rege Suevorum fuit, quem ducta in uxorem Theodorici Regis

filia, Vascones depredatos fuisse narrant Idacius. Rursum Leuvigildo Regnante parte, Vay
 conie ab eo occupatas fuisse, affirmat Biclarenus. q. de Alava Regione non ita pudes
 a Vasconibus armis occupata intelligendus esse. Supra monuimus. At tempore Suinti
 filij, Recaredi Regis, crebris in Regnum Gothorum irruptiones, a Vasconibus facte
 fuisse, testatur Isidorus in Chronico. Meminit quoq. idem author expeditionis a
 Gundemaro Rege contra Vascones susceptę, que non alijs, habuit eventus, ppter va
 tationes Agrorum. Sisebuto autem Regnante novos motus a Vasconibus in Mon
 tibus factos fuisse, eosdeq. a Rege compresos, discimus ex Chronico veteri Moisia
 censi, nuper ab Andrea Duquernio viro eruditissimo edito. Eosde tempore Sui
 tillę Regis crebris excursionibus Temeconensez Provincias infertate & Ologitima
 Civitates, que hoc epo contracte Olite dicitur, Vasconice vero Eriberri (idest vrbis no
 va) ad Gothos pertinentes, & a se, ut videtur, evorsas, proprijs impensis instaurate,
 coactos, refert Lucas Tudensis ex Isidoro. Sub Recensuindo rursus Rege, novas irrup
 ciones in Regnum Gothorum fecere, Copijs Regijs que prohibere conabantur. exitio sal
 teste Isidoro Pacensi, cuius verba, quia apud Rodericum Toletanum corrupte legun
 tur, sicut a Prudentio Sandbballio edita sunt, hic inserenda iudicabimus. Huius
 inquit Empouibus (idest Regis Recensuindi Eclipsim Solis, Stellis in Meridiez v
 senibus omnibus, Hispaniaz tomitat, atq. inuersionem Vasconiaz non tum
 modico exercitus damno prospectat. Demum Regnante Ubamba, cum Vascones quietis
 ignavi ut ait Rodericus Toletanus lib. 7. c. 3. loca Pirynę & Cantabriz invasisent, indignis
 Gothorum Dignitate, rabijs Rex, ductus offensiones huius gentis perferre, eas imperio suo
 subycere statuit. Conflato itaq. ingenti exercitu, Vasconum fines inferis animone ingre
 ditur, eosq. post vastatos Agros, & incensa adificia, paces petere coegit. Nom Sun
 nescius hanc cladem a Ubamba illatas Vasconibus Aquitanis tribui a Roderico, sed ma
 iores fides meretur Iulianus Archiepiscopus Toletanus, equalis illorum temporez scriptor,
 qui eas Vasconibus Ubris imputat, pug. Exinde ab hac gente extinctis in Hispania Go
 thorum Regno, contra Sarracenos gesta sunt hic ideo ppter multum, quia deinceps
 is in Historia Navarrea opportunior se se oferet dicendi locus. Ea vero que trans
 Pirynę in Aquitania contra Francos fortiter perstiterunt, postrema parte huius
 opeus referentur. Hinc intem nollim omittre, ea que inter ipsos, & Caroli mag
 ni exercitus, ultra Pirynę contigere, Insignes scilicet illas, & toto orbe decantatas
 Strages, quas is exercitus ad Montevallim, anno Christi. 778. passus est. Vascones
 libertates quas illibatas sub Romanis conservarant, contra Suevos, Gothos, & Sar
 racenos intrepide defenderant, magna ex parte sub Carolo amittere. Hic enim
 dum Hispaniaz ab Ubabala Regulo Sarraceno solicitatione, cui valido exerci
 tu, contenderet, per Vasconum & Navarorum terras iter faciens, utiung populus
 suo subesse impio & ditioni coegit, et tribus impossis Vechigales fecit. Pompel
 lones etiam oppidus, Caput gentis, divitijs menibus, per species defectionis ppevole
 de in vici formaz redegit, festibus Eginhardo, & alijs illius seculi Hibernis, qui res
 a Carolo gestas litteris mandarunt. Percussa itaq. hac in Junia & contumellia
 Bellitosa gens, dum Vindictę occasionem querit, cregredientis exercitus

Rota de los Francos en Ron
 cervalles por los Vascones

Franci extremum agmen in Pyrenaei faucibus animose adouit. & licet Milibus numero impar. genere etiam Armorum impar, totum calamitosa clade postierunt. Sed praestat audire Eginhardum loquentem, cui ut Regis Aule notum. Caroli res maxime notae fuerunt. Sic itaq; in eo Commentario. quem de istius Principis vita composuit. quid in hac Expeditione Hispanica gestum sit. his verbis declarat. Ipe per Bella memorata. primo Aquitanias & Vasconias. totumq; Pyrenaei montem uiguz. & usq; ad Iberum amnes. qui apud Navarros oritur. & fertilissimos Hispaniae agros secans. sub Deburis uicinis munita. Balearico Mari miscetur. deinde Italiam itaq; ita perdomuit. ut eas tributarias efficieret. De clade autem ad Roncavalles accepta sit. Cum agmine longo. ut loci & Angulianus situs permittit. proceribus uictis exercitus. Vascones in Summi Montis vertice. possitis insidijs (et enim locus ex opportunitate sylvarum. quarum maxima est ibi copia. insidijs ponendi opportunus) ~~maxima copia.~~ extremam impedimentorum praerogam. et eos qui nouissimo Agmine incidentes subsidio praecedentes tuebantur. desuper in cursantem. in subiectas ualles dejiciunt. consortesq; cum eis pulsis. usq; ad unum omnes interficiunt. ac direptis impedimentis. noctis beneficio. quae iam instabat proleci. summa cum celeritate in diuersa disperguntur. Adiubabat in hoc factu Vascones & levitas Armorum. & loci in quo res gerebatur situs; e contra Francos. & armorum gravitas. & loci iniquitas. per omnia Vasconibus reddidit impares. In quo proelio Eginhardus. Regis mentem praeposuit. Anselmus Comes Palatii. & Rotlandus Britanniae littoris Praefectus. cum alijs compluribus. interficiuntur. neq; hoc factus ad praesens vindicare poterat. quia hostis. re perpetrata. ita dispersus est. ut nec fama quidem remaneret. ubi nam gentium quae potuisset. idem Eginhardus. seu Ademarus. vel quicumq; est author Annalium Caroli Magni. & Ludouici Pij. quos primus Germanicus Nuenarius Comes edidit. hanc cladem sic paucis perstringit. Pompeionem reuertitur (loquitur de Carolo Rege) cuius Marci ne rebellare posset. ad solus usq; destruxit. ac regredi statuens. Pyrenaei Sattus ingressus est. in cuius Summitate Vascones. insidijs collocatis. extremum Agmen adouit. totum exercitus magno tumultu perturbant. & licet Franci tam animis. quam armis prestare uiderentur. tamen & iniquitate locorum. & genere impari pugnae inferiores effecti sunt. In hoc certamine pleriq; Aulicorum. quos Rex copijs praefecerat. interfecti sunt. direpta impedimenta. & hostis. propter notitias locorum. statim in diuersa dilapsus est. cuius vulneris accepti recordatio magnam partem rerum feliciter in Hispania gestarum. in corde Regis obnubilauit.

De Moribus Veterum Vasconum Caput. 10.

Vasconum Mores eosdem olim fuisse. qui Tusitanorum. a firmat Strabo lib. 3. Geographiae. illos autem non a phore pennicillis depingere potissimum. quam ipsius Strabonis uerbis. quae e Graeco in Latinum uersa. sic habent. Ferunt Tusitanos esse insidiandi. indagandi. peribis. celetes. lebes. versatiles aspice.

utuntur parva, cuius diameter duorum pedum, crura foras. lous suspensa. non enim
 fibulas aut anlas habent, ad hoc sua aut Entis. pleriq; lineis. rari loricati utuntur.
 thoracibus. aut tres Crystas habentibus galeis, ceteri neni contra ichu formati aspidib
 utuntur, pedites breves quoq; usurpant. Spicula singulis palma, nonnulli etiaz basta
 utuntur. aerea cuspidi, quasdam eorum. qui ad Durum amnes accolunt. laconica fe
 runt uti vite razione, bis unguento utentes, & candentibus lapidibus calefacien
 tes. & frigida labantes. vnoq; cibi genere pure fugaliterq; viventes. immolandi
 student, Lusitani. & extra intuentur non non exsecta. preterea & laterum ven
 inspicunt. ac tangendo etiaz divinant, quin et ex captorum exty conijciunt sagis
 ea occultantes, deinde. usq; ea pulsus edunt, infra primus ex cadavere aruspex fe
 tura, pudit. captivorum manus dextras amputant. dyis consecrant. Omnibus qui
 in Montibus degunt victu utuntur tenui, aquam bibunt, sumi cubant. crines mult
 rum in modus demittunt, mitis faciem velati pugnant, maxime Capros edunt. &
 Marti Caprum immolant, pretereaq; captivos & equos. quin & ritu greco centurias
 victimarum. idest hecatombas quotannis instituunt, & ut Pindarus ait, immolare
 centena omnia. Certamina etiam gymnica armata & equestria edunt pugna, lori
 su. Velitatione & instructo cohortatim pugio, Montani duobus anni temporibus gra
 & ~~lucis~~ vescuntur quorna, siccataz indeq; contusaz molentes. atq; e farina panes
 conficientes. itaq; eas ad suus tempus reponunt. Cytho etiam utuntur. viri parum be
 bent, & q; provenit statim in convivio cum cognatis insumunt. Butirum eis olei
 usum implet. cenant sedentes. habentq; ad panetes constructa in hunc usuz sedilia.
 priora in sedendo loca etati, dignitatq; referuntur. cena circumgestatur. inter pu
 tanduz ad Tibiam saltant, & ad Tubas Choreas ducunt. intem exilientes & puf
 tibuz flexis rectuz corpus demittentes. in Bastetania id etiaz mulieres faciunt. vna
 manu attoras tenentes, nigro omnes utuntur vestitu. plerunq; in Sagis degunt, in qu
 bus etiaz supra thros herbaceos dormiunt. Vacis utuntur ceteri. ut & Celtæ, Mulieres
 vestibuz utuntur floudis, loco pecunie permutacione utuntur. aut de lamina Argentea
 aliquid abcessuz dant. morti additos conicis de Saxis. precipite agunt. parviuq; edunt
 extra fines. aut flumina lapidib; obruunt. Matrimonia Greco more contrahunt. At
 quotos veteres Aegyptioruz consuetudine. in vijs deponunt. ut qui euz moribus ex post
 sunt, is consulant. Coreacis usi sunt Navigijs. usq; ad Brutuz ob exundacione
 Paludes, nunc raris utuntur lintibus. Sal illis purpureus, sed albus fit terenda.
 Talis ergo vita est Montanorum. eorum qui septentrionale Hispanie latus terminat.
 Callasorum. Astaruz. Cantabroruz. usq; ad Vascones & Pyrenas. omnes enim
 eodem vivunt modo. Hec univere Strabo de omnibus populis. qui septentri
 le latus Hispanie incolunt, At speciatim Vascones Aruspicius admodum peribit
 fuisse innuit Lampudius in vita Alexandri Severi. Tibiarum quoq; is usum se
 se significare videtur vox Vasce, Tibis (ab eo enim q; indigenis in recb Vasco
 dicunt. vite formatur latinuz Vasus, ut alias dicemus) Occurrit autem hęc vox
 apud Jul. Solinus. c. s. Servius in lib. 2. Aeneidos. & autores veteris glosarij
 latino Giga. qui eaz Grece vertit. ideo forte, quod non tam arte quam assi

Adiuvant par
 sacrificios
 Tibiaruz vsus in
 Vasconia

assidua exercitatione. eius tyranium constet, (& si non desunt qui ibi - scriben-
dus censeant) tua enim tantummodo habet foramina. quibus quodlibet sonitus aut
Moduli genus distincte & concinne reddunt. qui eius artes callent. Cur autem Servius
eamdem - vocet. non aliam possum reddere rationem. quam quod non recto nec trans-
verso posito. ut ceteris tibi sed obliquo staret in manu Tibicinis ea personans. idque
etiam nunc comprobatur sodierum usus tibi. qui apud Vascones maxime viget. nec
enim alio fore Organo utuntur suis Chorois & Saltationibus - Alia tamen mens
est doctissimi Salmacii. quod attinet ad explanationes Vasce Tibie. huius in Flav-
Vopiscii notis. & in Plinian. exeruit. ad. c. 5. Solini. Neg ego authoritati tanti vi-
ri repugnare ausim. in Bello autem levi armatura vos fuisse Vascones. Coni-
mus ex Eginhardo. & alijs. qui de rebus Caroli Magni scripserunt. Galleg etiam vos
contempsisse monet filius italicus pluribus locis. At ultra bellum qualis esset eorum
habitus. notat hic locus e libro. s. c. 2. Armony desumptus = Cui filius Ludovicus
(loquitur de Ludovico Pio) pro sapere se posse credenter pavens. occurrit ad pa-
trij presentiam habitu Vasconum. cuius coevis sibi pueris indutus. amiculo sulicet ro-
tundo. manibus Camisae diffusis. cruribus distentis. calcibus caligis insertis missi-
le manu ferens: Hec enim delectatio voluptatis ordinaverat paterna -

De lingua Vasconum, & an Verum sit illius nomina in. A.

Singulari numero. plurali vero in. Ac. desinere. cap. 11

Erat solemne Romanis. populos. quos Armis subegerant. Latine linguas asuefa-
cere. docent haec Divi Augustini Verba lib. 19. de civitate Dei. c. 19. Data
est opera. ut civitas imperiosa. non solum iugum. verum etiam linguas suas. domi-
tis gentibus per species societatis imponeret. Inde et quod Vernaculae linguas Gal-
lorum. iuxta. ac Hispanorum prorsus intercedunt Romanensi in eorum locis substituta
si Britanos. Armonicos. & Vascones excipias. qui suas constanter ad haec usque tempo-
ra retinuerunt. Vasconicam Magnus Scaliger Cantabrisimus vocat in tractatu de
Europeorum. addito etiam Elogio in haec Verba - Cantabrimus incipit a Suber-
bicis Baionae Lapurdensium. & itinere sex aut septem dierum in intima Montane
Hispanie extenditur. Galli eos qui ea lingua utuntur. vocant. Barcos. vel Bataulos.
Hispani Regionem in qua illa dialectus locum habet. generali nomine Vasconia.
vocant. nihil barbari. aut stidoris. aut anbelitus habet. lenissima est & suavissi-
ma. estque sine dubio vetustissima. & ante tempora Romanorum illis finibus in
usu erat - Ea nunc in Pyreneis utuntur maxima pars Navarriae. Universa Ipusia.
Alava atque Biscaya. Trans Pyreneis vero. tres illae ditiones quae Vasconiae seu Vas-
conum Regionis nomine designantur. scilicet Lapurdus. inferior Navarra. &
Sola. Huius linguas propius esse plerumque vocabula singulari numero per. A. plu-
rali vero per. Ac. finire asseruit Marin. Sicul. lib. 4. c. ultimo ver. Hisp. in
quo eum fefellit ratio. littera enim. A. in singulari numero. & syllaba. Ac.
in plurali nominibus Vasconum addita in fine. articuli vicem fungitur.
ita ut Vasconica vocabula hac ratione per. A. aut. Ac. finire. perinde sit

at si quis dictiones *Gygas* ab. d. n. r. auspiciu velut, sit in exemplis vox. *Guicon*. hoc sunt
 te *homines* significat. at si cum articulo esse velis ut faciunt *Gygi*. qui — *Galli*
 qui l'homme. & Hispani qui el *hombre* dicunt, dicendum est *Guicon* & in plurali
Guiconac. id est — *Gygi*. les *hommes*. *Gallie* & los *hombres* *Hispanice*. in hoc *homines*
 sectatores habuit *Maurey*. *Caribaius* lib. 4. c. 4. sui *Compendij Historialij*. & *Paul*.
Merula lib. 2. parte. 2. c. 8. *Cosmograph*. venia danda et *Maureo* & *Merullij*. quibus ut
 linguis *Vasconice* ignavis, & procul ab ea Regione. ubi ipsa in usu est, positus, non dispo
 sicut imponere. sed *Caribaius* non levis oscitantis reus est. quod tunc hoc lingua ipsi verba
 cula esset. gravius tamen quaz alij in eundem errores impigit. dum quos y species
 de quibusdam vocabulis *Vasconice* dictum voluere. sic in uniuersum de omnib' po
 nunciare non dubitabit

De Veteri lingua Hispanorum. an eadem esset cum hodierna
 Vasconica, seu Vasca. *Ambrosij Morali* id abnuentis
 Rationes expenduntur — Caput. 12

Eodem *Maurey* & *Caribaius*. uniuersam olim *Hispanias*. non alia quam *Vas*
conum. seu *Cantabrorum*. ut ipsi vocant. linguam locutam fuisse existimant. quo
 rum auctoritati magnum pondus accedit iudicium Summi viri *Iosephi Scaligeri*
 idem sentientis. diatriba de hodiernis *Francorum* linguis. in eadem fuisse *Opinionem*
Pauli Merula lib. 2. *Cosmograph*. parte. 2. c. 8. & *Mariana* lib. 1. c. 5. *Historij* *Hispani*
nic. cuius verba. quia elegancia & tanto auctore digna sunt (si illud excipias. quod eam
 linguas barbaras, cultus abhorrentes esse pronuntiat. & quod *Cantabros* vocat quos
Vascones dicere debuerat.) non puto tedio fore lectori. si hic referantur. *Soli* (inquit)
Cantabii linguam hactenus retinuerunt rudes & barbaras, cultum abhorrentem
 multumq' a reliquis omnibus discrepantes. & totius olim *Hispanie* communes (sic sen
 tur) & antiquissimas priusquam eam *Provincias Romanorum* *Italia* sermoq' pene
 traissent. Gens enim agresti rudis ingenio. quae plantarum instar translata. fames
 terrae bonitate mitigatur. et *Montanis* inaccessa locis. externi impetui iugum. vel ad
 missit penitus nunquam, vel exiit quamprimum, atq' cum antiqua libertate. vete
 rem gentis. atq' communes *Provinciarum* sermones conservatus fuisse fide non caret.
 Hanc tamen *Sententiam* evertere conatus est *Morali* lib. 9. c. 3. collectis ex *Plinio* &
 alijs quibusdam vocabulis *Hispanicis*. ut putat. quae in hodierna *Vasconum* lingua de
 derari ait. Sed etsi concederemus *Morali*. omnia illa vocabula pura. puta *Hispanice*
 existere. an hoc tanti esset. ut ideo plures in ea *Provincia* linguas toto genere discre
 pantes admittere nos cogeret? An non etiam in alijs linguis hoc usuuenit. ut longae
 temporis intercapedine mutantur voces aliquae. atq' loquendi modi? De latina equi
 dem testantur *Polibij*. *Varronis*. *Quintiliani* & *A. Gelli* verba quae sequuntur. *Polibij*
 bius lib. 4. *Hist*. Primum igitur fides inter utrumq' populum initus est. statim post
 eiectionem urbe *Regius* nomen. *L. Iunio Bruto*. & *M. Valerio* consulibus. sub quibus
 etiam. *Ioui Capitolino* Templum dicatum duo de triginta annis ante primas. *Xen*
Xis in *Graeciarum* transcriptionem quod quanto diligentius fieri est ut.

interpretati sumus. tanta enim facta est mutatio Romane lingue. ab ea tempestate.
in hodiernis diez. ut etiam qui antiquitatis peritissimi sunt. plerum non nisi difficulter
intelligant. Varro lib. 4. de lingua latina. quae ideo sunt obscura quod neque omnia im-
possibile verborum extat. sine mendo omnia impossita, nec quae recte impossita unita ma-
net. multa enim verba litteris commutatis. sunt interpollata. neque omnia origo et no-
trae linguae e vernaculis verbis. multa verba aliud nunc ostendunt. aliud ante sig-
nificabant. ut *hastis*. nam tunc eo verbo dicebant peregrinos. qui suis legibus utebantur.
nunc dicunt euz. quem tunc dicebant *perduellem* lth. Deinde sic. *Detesta* non pauca
depravat. multa tollit. et paulo post. Quoniam verborum novorum. & veterum
discordia omnia in consuetudine communi. lth. Quintilianus lib. 9. c. 3. Orator. in st.
itaque si antiquos sermones. nostro comparemus. penes iam quidquid loquimur. figura
est. Phavorinus Philosophus. apud A. Gellius lib. 1. c. 10. Adolescentes quendam lar-
pit quod plerumque voces nimis priscae. & ignotissimas in cotidianis communi-
sermonibus exprimeret. Sextus Caelius jurisconsultus. apud eundem lib. 2. c. 10.
Longa aetas (inquit) verba atque mores veteres obliteravit. lth. Haec nisi fallor sa-
tis demonstrant quibus olim mutationibus lingua latina. obnoxia fuerit. De Gallica
quoque atque Theutonica. idem iudicabit quisquis formulas foederis. inter Ludovicum &
Carolus Reges. Ludovici Imperatoris filios. anno. 842. percussit. quae apud Ni-
tardum utraque lingua extat. cui hodiernis Gallicis atque Teutonicis contulerit. Con-
tra vero quod argumentus habet Morales. quoniam voces illae a se congerit e
vetere & germana Hispanorum lingua. enunciat potius. quae ex nova
haec et adscititia. quae quia a Romana manavit. Romanensis dicitur. cui illam
quidem Plinius aetate obsolevisse. hanc autem in universa Hispania. quae Roma-
nis parebat. invaluisse certum sit. & indubitatum. Hoc sane constat Plinium
in locis a Morale laudatis. plerumque voces pro Hispanis agnoscere. quae Latinae esse
originis ne ipse quidem Morales negaverit. huiusmodi sunt quae sequuntur. *Cu-
niculus*. pro genere Leporis. cuius nominis ratio inde petitur a Varro de re
Rustica. c. 12. quod sub terra. cuniculos ipse facere soleat. ubi lateat in Agro. *Sal-
puga*. pro genere Formicae venenatae in Betica. quae vox a Latina *Solpuga*. vel
Solifuga (utroque enim modo eam effert Plinius lib. 22. c. 25. lib. 29. c. 4. & alibi) leviter
mutata est. dicta est enim *Solipuga*. vel *Solipunga*. teste Festo. quod acrior concitati-
one fit ferore solis. *Cavaticae cochleae* quaedam in Insulis Balearibus. ideo sic dictae
quod non praeputant e cavis terrae. vel quod in speluncis nascuntur. ut innuit idem
Plinius lib. 8. c. 39. & lib. 3. c. 26. *Aves tardae*. genus Anseris. quae Origi Otilis ap-
pellant. *Viriles*. genus torquus quibus viam utebantur. *Stragiles*. pro parvulis
massis Auri. quae in superficie Massae. aut cramenti eminebant. *Formacii*. paschy
genus ex terra. quoniam in forma circumdatis utring duabus tabulis in forantur
verius. quam insternuntur. ut loquitur idem Plinius lib. 35. c. 14. Par ratio et
vocis. *Aspalathus*. cuius usus etiam in Oriente viguisse. auctor et ipsemet Plinius
lib. 15. c. 13. Tam ad voces. *Bates*. *Vepiones*. *Granus*. *Cusacium*. quod attinet
nequaquam verum est eas inter Hispanas a Plinio annumerari. eius verba
c. 49. lib. 10. sic habent. *Veneri* in Italiam *Bevriacensibus* bellis civilibus

trans Padum & novq aves (ita enim aduc vocantur) Turdorum specie paulus infra
 Columbas magnitudine, sapore grat. Balear, insule nobiliores etia; supradictis
 pibirionez mittunt. ibi & Buteo Accipitrus generis in honorez mensaturus est. item
 Vipiones, sic enim vocant minores Gues, quo loco vocabulus ibi, non ad Balear,
 Insulas, sed ad Italiaz referendus videtur, at verbus vocant, pro nominatibo
 bet subiectaz voces homines, ut docent Grammatici, non autem Balear, ut voluit
 Morales, idem de Orano & Cusudio dicendus est, in hoc loco Plinij lib. 16. c. 8. ubi de
 robore locutus, hec adiungit - Omnes tamen has eius dotes illos solo provocat cocco
 granum hoc primog seu scapus fruhis parve aquifolij ilicis, cusculij vocant (lib)
 Accedit eo quod, ut monet Favius lib. 3. c. 2. fallunt sepe verba, vel Regionib; qu
 busdas familiaribus, vel artius propria. Huius generis sunt inter ea que Morales
 firmande suz sententia adducit. Celia generis potionis ex frumento apud Nu
 mantinos, teste Floro lib. 2. c. 13. Palaera, seu Palacra & Baluces, quib; Meta
 ci Hispani designabant Massas, quasdam Auri, que in Putis reperiebantur, deniq;
 excedentes libras, ut testatur Plinius lib. 33. c. 4. Stigiles, pro Massis auri parve
 lis, que in aurifodinis occurrebant, et Cocolobus, pro genere vitij, apud eum de
 auctoribus lib. 33. c. 7. & lib. 14. c. 2. Cum enim iam pudem Aurifodine in universa
 Hispania evanuerint, Vites autem atq; Vinez, aut nullz prorsus, aut admodum rari
 ollm in Vasconia fuerint, (ut ex Strabone discimus) ac etiaz nunc paucissima
 existant in ijs partibus, ubi lingua Vasconica viget, iniquus videtur, tum auri
 riarum, cum vitium nomina, hoc seculo, ab ea lingua exigere, quod autem etiam
 nomen, Cetra, Hispanicum fuit Morales, nullo certo auctore in hoc illuz riti co
 bitior, licet verus sit, Cetra, maximé in bello Hispano veteres usos fuisse, quod
 tamen ulteriovis Hispanie Populus potius, quaz ceterovis in more fuisse, videor
 mihi colligere ex hoc loco Coetanus, bello. 1. de Bello civili - Erant ut supra dem
 stratus est, legiones Afrany. 11. Petrei. 11. preterea Sutatati ulteriovis Provincia
 & Cetrate ulteriovis Hispanie Cohortes circiter. 30. Equitus, utriusq; Provincia
 circiter. 5. Millia. Coeteruz neq; usq; quaz verus est, omnia Vocabula, que pro
 Hispanicis tradunt veteres auctores, hodierna Vasconuz lingua deesse, suppetunt
 enim adhuc nonnulla, ea scilicet que ex antiquissima, & propria huius gentis
 lingua, procedunt, non autem ex hac adventitia & nova, quam Squammam, la
 tini sermonis & rubiginez tubialij barbaris moruz vocat Sidonius, Julij ver
 scaliger prefatione. 10. abortuz latine lingue. Talia sunt Lancea, pro genere
 Teli, quod nomen Hispanicus esse, auctor est Varro, apud A. Gellij lib. 11.
 c. 30. Curdus, quaz voces pro pingui & crasso, usurpant hodie Vascones, im
 lecta Vocali. A. Daurata, vel Taureta vocant, sunt enim, D. & T. cognat
 littere apud eos - Gesum, deniq; (q; missilis iaculi a Vasconibus - Gesi vel Gesi.
 dici nomen est) Galli a quibusdam auctoribus amebac tributus, Hispanis ad
 iudicant, Isaacus Casaubon. in 3. libro. Strabonis & M. delvius. Comment. in
 Senecę Hypolituz. Nunc quidem illud q; pené preterieraz, minimé relinquendus
 est, illa que de Rustico Terrestino ex Tacito, de Corsica, & de Postio Latrone
 ex Seneca adducit Morales eius sententiaz, (qua veterem Hispanorum lin

Dureta apud Suetonij
 in Augusto pro ligno de
 lio quod hodierni Vascones

linguarum diversarum esse ab hodierna, Vasconica, probare nititur) nullatenus vivare, ut ipsorummet Authorum verbis perlectis facile quivis iudicaverit. quae ideo referre operepetitus duximus. Et de Termestino quidem, sic Tacitus lib. 4. Annalium. iisdem Consulibus. Facinus atrox, in Citeriori Hispania admissus a quodam agrorum natione Termestinae. is Praetores Provinciae. L. Pisonem, pace invidiosus, ex improviso in itinere adortus, uno vulnere ad mortem adfecit. Et paulo post de eodem Termestino. Et ceperit inquit cum tormentis edere conscios adigeretur, voce magna, sermone Patio, frustra se interrogari clamitavit, adstiterent socij, adspectarent, nullam vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret. lty. De Sorvica, autem haec profert Seneca Consolat. ad Helviam. Transierunt deinceps Ligures in eas, transierunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet, eadem enim tegumenta Capitus, idem genus Calceamenti, quod Cantabris est, et Verba quaedam, nam totus sermo conversatione Graecus, Ligurumve a patris desivit. At de Portio Latone, sic Seneca lib. 2. Controv. 4. mendose enim in editionibus vulgaribus Ambrosij Morales citatur ad hoc Controv. 3. lib. 3. Fuit autem Mesalla eruditissimi ingenij in omni quidem studiorum parte, Latini utiq; observator diligentissimus, idem itaq; cum audisset Latonem declamantem, dixit sua lingua, dissentis est ingenium illi concessit, sermones objicit. Haec Taciti & Senecae Verba, arguunt quidem fuisse propriae Hispaniae, & forte etiam Cantabris, seu linguae, seu Dialecticae, non tamen probant, eam hodiernae Vasconicae linguae dissimilem existisse, sed de dialecto intelligendos esse hos auctores, potius quam de lingua. Hinc elicitur qd Latonem non alia, quam Latina lingua Romae declarasse, facile apparet, ita ut, quae admodum olim Pollio apud Favium in Livio Patavinitate deprehendit, sic Mesalla Hispanismus observasse videatur. Mela deniq; lib. 3. c. 1. dum Cantabrae Populorum, atq; Amnium nomina, Latino ore conipere nequit, (quod ipsum nihilominus postea, non diffidili labore, praestitum est a Ptholomeo lib. 2. c. 6. Geographia) arte vana & rudem, nominum aliquot Propiorum naturam, notat potius, quam peculiare loquendi genus illi Genti assignet.

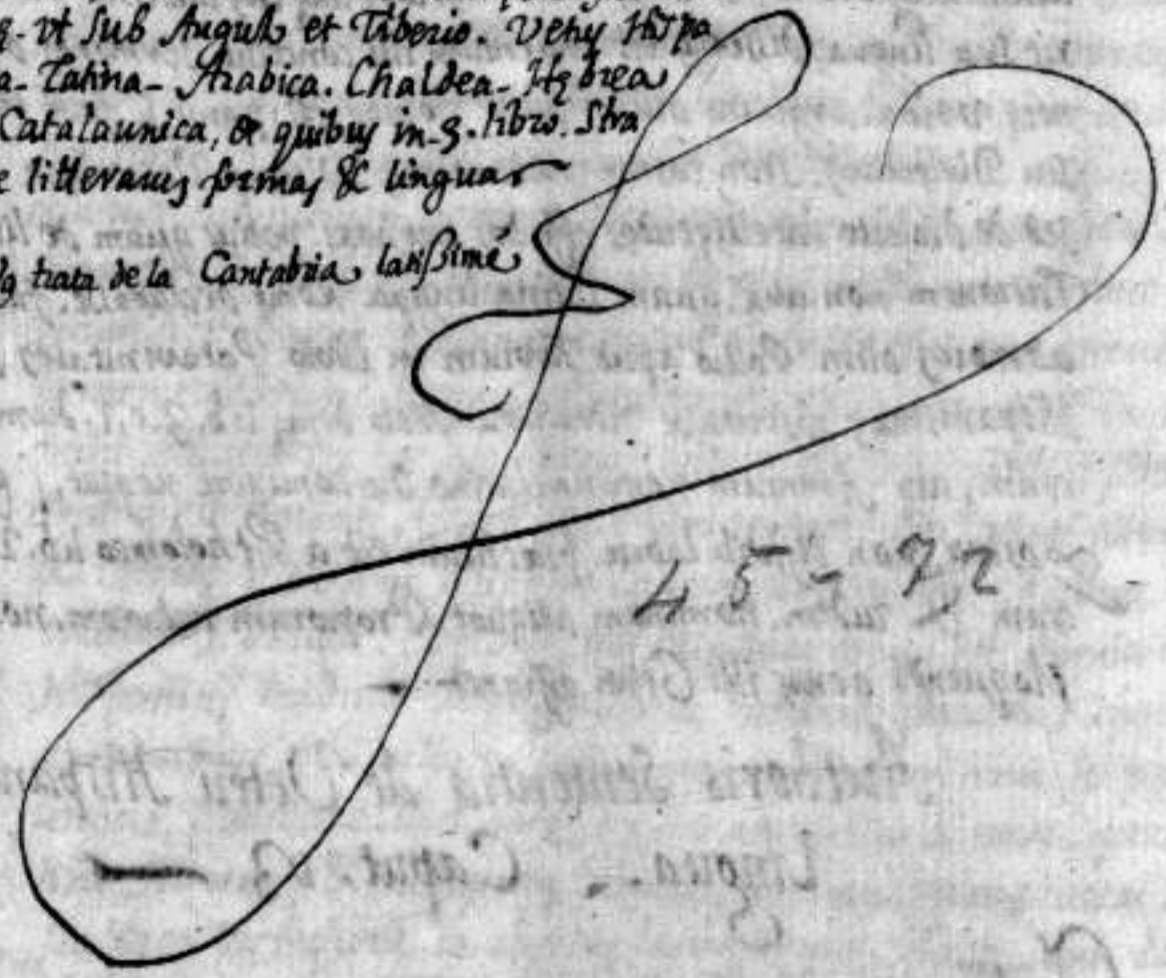
Authoris Sententia de Veteri Hispanorum Lingua. Caput. 13

In hac ergo discrepantium inter se Sententiarum pugna, Ego ut pertinacius tueri nollim. Unicam fuisse antiquis temporibus Hispanorum omnium linguam, praecipue cum Strabo lib. 3. diversas fuisse pronunciet, sic neq; Vasconicam iisdem quibus nunc finibus circumscripti probaverim, sunt enim angustissimi, neq; enim Verisimile est, Sagacem Naturae dispensatores, tantulae gentis propriae linguam tribuere, voluisse, nulli ferè rei oportunam. Ad exercendum vero Comerium & tuendum cum finitimis Populis consortium, prorsus incommodas, itaq; ut paucis meae sententiae apperiam, hanc universis illis Montanis Populis, qui Septentrionale latus Hispaniae

incollebant, communem fuisse existimo. Vasconibus scilicet, Bardulis, Autragonibus, Cantabibus, ac Lusitanis. Cum enim hos omnes Populos iisdem vixisse moribus, eademque vitæ ratione colluisse, constet ex Strabone. lingua quoque Concordes Extiterunt. Equum est credere, Sed & aliorum Hispanorum sermonem, adeo huic ab similem non fuisse, quin multa inter eos communia, fuerint. & dialecti potius, quæ genere sermonis discrepasse. (Quæ admodum nunc discrepant Castellani, Portugaleses & Catallani) Hinc prorsum est mihi, quod in hac hodiernæ Hispaniæ linguæ Compagæ reliquis, seu rudera quædam deprehenduntur cum Coementis Vasconico admodum congruentia, quam plurimè in quibus Dictiones, aut metè Vasconicæ, aut ex his manifestè deductæ, quarum vero veluti Laciniam quandam è tribus primis Alphabeti litterarum ordinibus decryptam hic exhibeo. Vbi id observari velle. Sillabam. ζ vet. I. in fine Verborum Vasconicorum positam, terminationem esse infinitivi presentis, aut nominis Verbalis, à Grammaticis dicti Semivocalem quoque. s. minuta figura expressam. proferendam, ut. C. duplicem vero. ζ valeat. t. s. ds

Chronicon Luitprandi Aera. 726. año. 688. in eo tempore fuerunt in Hispania decem linguæ. ut sub Augusto et Tiberio. Vetus Hispana. Cantabrica. Oisca. Latina. Arabica. Chaldaea. Hebraea. Celtiberica. Valentina. Catalaunica, & quibus in 3. libro. Strabo. ubi docet plures fuisse litterarum formas & linguas in Hispania

Este punto en el quadero la trata de la Cantabria la misma

45-72

Liber secundus

Notitia

Vtiusq; Vasconia liber Secundus = qui tractationes
de Vasconibus Iberis continet.

De Navaris eorumq; Regione Navawa dicta. cap. 1.

Vasconum populi, alij citra Pyrenaeum in Iberia. alij ultra Pyrenaeum in Aquitania Sedes habent. Citra Pyrenaeum sunt. Navari. Jaccenses, Alavenses. Ipuscoates. & Biscayni. Ultra Pyrenaeum Gascones, & Vaci. De Prioribus hoc libro, de alijs vero in sequenti agetur. Initium fiat a Navarijs: quibus potissimum Vasconum nomen convenerit, inde enim ad omnes alios populos, quotquot huiusmodi appellatione censentur, manavit. Huius Regio ab Ortus Pyrenaeos habet Montes, ab occasu Iberus amnes. et ex parte Turisianensem agrum. a Meridie veterem Comitatum Aragonie. a Septentrione deniq; Alave & Ipusco Regiones. Nominis ratio a Vasconum lingua petenda est, quae voce Naba. planities aliquas Montibus proximè succedentes. Solet demonstrare. Inde & manus vola. seu concava pars apud eamdem gentem. Esu. Nava nomen habet. a Nava fit Nominativus Navam. & adiecto articulo Navawa. quo incolae planae Regionis designatur. Huius oppositus est Menditawa. & contractè Montana, idest Montanus. seu Montius incolae. Videtur autem appellatione Navarorum tempore Gothorum Regum potissimum in Hispania invaluisse. Tunc enim cum strenuissimi quique Vasconum, Gothorum viribus & potentis impares, de militanda libertatis gratia recessissent. Coeteri, qui in pristinis sedibus accepto Gothorum imperio remanserant. Coepere ab ijs Navarorum nomine distinguere, totius gentis communi appellatione. Vna cum laude conservatae libertatis. Solum Montanos comitantes. At rursus post aliquot saecula. deleta in Hispania a Sarracenis Gothorum Regno. cum Montani Vascones. auspicijs illorum Principum, quos sibi in Reges elegerant. avitae Sedes receperunt. Universamq; planam Regionem, simul cum Pompelone Civitate. Pimaria, pulsis Armorum vel Sarracenis, occupaverunt. Placuit ibi Regni Sedem. Constitueret. indeq; postea fluxit Nomenclatura Pompelonensis, aut Navari Regnum, quae non ita multo post etiam Montanae Regioni Vicinae communicata est. Dividitur Navawa in quinque Praefecturas, quas Maiorinas. seu Merindades vocant. Pompelonenses scilicet - Stellensem - Tutellensem - Sangosensem - & Olitensem. Haec a totidem Oppidis Pimarijs. Pompelone. Stella. Tutela. Sangosa. atq; Olito. quorum quodlibet veluti Caput & Metropolis est. Suae Praefecturae tale nomen sortitae sunt. Praeterea autem unicusq; earum proprijs Magistratibus. Maiorinas, seu Merinus vulgo dicitur. Pimariam Praefecturam Ambitu suo. 300725. familias. Proximam. 600245. Alteram. 400352. quartam. 600001. Patremam. 300969. comprehendere colligunt. Cui earum rationes

Navaris potissimum
Vasconum nomen con
venit.

Olao Magno Aicobi ps (ut)
lib. ii. c. 40. de gentib; sep
Armenianis.

Tota Regio Vasconia, Gothica
lingua appellata fuit. idest
lahinij verbis (teste Alondo)
Gocia Occidentalis. Ego
autem puto Gothos Vasconi
am, non Vasconias a prin
cipio dixisse, quod vocabu
lum quavis usq; ad nos has
etates tenuerit. tamen mag
nas (ut conijcimus) muta
tiones in Provincia finib;
fuit temporis longitudo.

2/
acurate subduxerunt. Forma Reipublice talis olim fuit, stante scilicet Principum
Navanorum imperio. ut summa rerum penes Reges esset, qui nihilominus populo
ceterum erat obnoxius, ut ne quis dicere, nisi adhibitis Duodecim Procerum consilio,
neg rem aliquam arduam, aut magni Momenti, que ad Regni status spectaret,
inconsultis istis expedire liceret. Jurra vero, & libertates Populi incorrupta ille sag
servare, & pro viribus promoveri, in publico Conventu trium Ordinum (quosdam
vocat) qui ex Regni Antistibus, Baronibus, alijsq; precipue nobilitatis viris, &
Insignibus Urbium legatis, cogebatur. iuratus, conceptis verbis, antequam Regni
gubernacula caperet, repromittebat. Universa insuper que a Majori bello con
sequi esset, cum Proceribus se communicaturum, & pro Rata cuiuscumq; portione
divisurum, profitebatur. in Legibus etiam mutandis, aut de novo concedendis, illis
observabatur. Ut eadem ratas & firmas essent, que a Principe aut hore, populo
aut Curia ferrentur. In re Ecclesiastica subest universa fere Navarra Episcopus
Pompelonensi

De precipuis Navarre Regionis Oppidis atq; Urbibus. Caput 2.

Quinque illis que proximo Capite commemoravi Oppidis. tria sunt duntaxat
Civitatis titulo insignita. Pompellon, Stella, et Tutella. Pompellon totius
Regni Metropolis, et Oppidum vetere fortuna opulentum. Possitum est in loco
& fertilissima Convalle, editissimis Montibus undiq; tanquam Menibus circum
septa. Alluiturq; Arga fluvio. (qui Argus dicitur est, Eulogio Epistola ad Vivilianum
dum Pompellonensem Episcopum.) non adeo magno ~~impetu~~ ~~impetu~~
nusquam non vadoso, & navigiorum incapaci. A Pompeio Magno conditum
affirmant pleriq;. Testemq; in hanc rem citant Strabonem, apud quem tamen
Saud quaqueq; Conditum Nomen legitur. sed id tantum dictam Pompellonem
tanquam Pompeij Urbem. Cuius verba lib. 3. Geographiæ = Vetus inscriptio Cas
Cesari Vico Arge dicto, in aenea Tabulla, non ita pridem, reperta. Pompeione 3
Vocat. i. vocali, loco liquide. L. substituta, que Vox a nomine Pompeij, & a Vas
conica dictione. One, vel Vne, id est loci, composita est.

Nerone Claudio Cesare
Aug. Ger. 11.

Coesio Martiale. Cos. VIII.
idus Decembris. Civitas Pom
peionensis, Hospitium renovauit,
cum. L. Pompeio. 1. K. Ani.
in fine Anni primi Ianuam
PRIM. IANO

Libert.

Libervis. posterisq. eius. li

beris posterisq. suis.

Egerunt L. E. G. S. E. X.

Pompeius nepos. Sergius cretens.

Alia inscriptio dudum a N. Subica Senatore Pompelonenfi descripta
interq. eius Schedas reperta. cum precedenti consentit, in huius nominis
per. 3. i. vocalem inscriptione

Claudius quartinus. II.

Vivis. Pompei. salutem.

Et in Magistratus vestri
exequi adversus contumaces
potestis, et nihilominus. qui
Cautionibus accipiendis. de
sunt. sciant futurum. ut non
per hoc tibi sint. nam. & non
accepturum cautionem. peri
culum ad eos respiciet. et quid
quid praesens quoq. egerint
id communis onus erit. Bene
valere. Dat. Non. Octobris. Ca
lagorri. imp. Coes. Traiano
Adriano Aug. III. C. J.

Vernacula certe Vasonum Navarorum lingua. istud oppidum non Pompelo
sed iruna audit, id est vbs bona, occurritq. ei nominis in veteribus quibusda
monimentis abhinc sexcentos circiter annos conscriptis, unde conijcere quis posset
hanc fuisse primam. et antiquissimam illius denominationem. Nugantur
enim qui Mantus & Athangis nomen ei imponunt. A Pompeio denuo
augeii et instaurari potuisse non abruerim, unde Pompelonis titulum ve
teri nomenclaturae additum. Ad hoc anno salutis. 1129. aliud incrementum
accepit ab Alphonso Pompelonenfi et Aragonensi Rege, adiecta veteri op
pido. nova velut appendice. Burgo Sancti Saturnini. ut ex ipsius Regis
diplomate sequenti constare potest

Emp. D. Al'ano
Aid. 1129
Cia. 1167

In Dei nomine Sctj. Ego Adefonsus Dei gratia Rex. facio hanc Cartam do
nationis & confirmationis. vobis totis Francos qui populaveritis in illo
plano de Sancto Saturnino de Iruna. Placuit mihi libenti animo. &
spontanea voluntate. et pro amore quod ibi populeis. et fringetis &
bono corde. et concedo vobis quod habeatis tales foros in istas vestras fa
ciendas. et in vestro iudicio. quomodo fuerunt populatos illos populabres
de Jacca. Et concedo et mando quod non pectetis pedagium. neq. lesta Sctj
Facta charta Donationis Cia. 1167. mense Septembri. in Altagaylla. Sctj

S. Firmian

Hanc urbem suapte illustrem. illustriorem etiam efficit memoria Beati Firmiani sui vivis, qui patre Firmino. matre vero Eugenia Pompelonensibus civibus genitus a Beato Saturnino Christianus sacris initiatus. ab Honorato vero Tolosano Episcopo Pontificio Characterem insignitus. temporibus Decij & Valeriani imperatorum, prospera sanctorum fama vixit. & in Galliam studio propugnande Religionis profectus. Agennensibus. Avernis, Andegavensibus. Bellovacensibus et Ambianensibus Christiana fide per vulgata. iussu Valerij Sebastiani perfidus. in Ambianensi civitate pietatis ac Religionis odio obtruncatus. Divorum albo ascribi meruit.

Pamp. en esp de los Godes

Paruit Pompelon. post Romanorum ex Hispania decessum. imperio Gothorum iam a tempore Euridii Regis. a quo primo occupatam fuisse discimus ex his Theodori verbis. Anno imperij Leonis octavo Euridius pari se leve quo frater succedit in Regnum annu. 12. in quo honore prorexit. & cum ne statim bello deservit. pariterque Lusitanis depredatur. qui prius capta Pampilonam. Caesar Augustam invadit. totamque Hispaniam superiorem obtinuit. Terraconensium etiam nobilitatem quae ei repugnaverat exercitus irruptione peremit. In Gallias autem regressus Arrelatum & Malthiam vrbes capit. suae regno utramque subiecit.

Pamp. en esp de los Barbaros

Postea Gothis universa Hispania bello pulsas, a Sarracenis invasa est. et rursus anno Christi. 778. eisdem inde eiectis. in Caroli Magni potentiam venit. ut ex Reginonis Chronico colligitur. itemque e Paulo Aemilio in Caroli vita. quam partim e Gallis scriptoribus. partim e veteribus Vasconum Annalibus. qui amplius non extant, loculenter persequitur. Mansit autem diu satis in ipsius Caroli & posterorum eius fide, videtur tandem regnante Calvo. cum Abderramenis Mauri Regis furor. et in Christianos odium. omnem illam partem terrore complecteret. Calvo interea in Gallis civili bello implicito. Vasconum Reges. aut ipsa sua sponte subdito accersivisse. aut eisdem e proximis montibus sibi imminentes atque infestissimos. cum sustinere minus valeret. ultro intra Moenia admisit.

Stela.

Proximum a Pompellone locum obtinet Stella. cuius oppidi prima fundamenta a Sancto Ramirez Pompelonensi atque Aragonensi Rege iacta fuisse probat hoc idioma Diploma e Tabulario Coenobij Sancti Ispanis Pirinatensis erutum. et a Joanne Buz Martinez lib. 3. c. 9. Hisbris eiusdem Coenobij insertum. in nomine Sancti & invidis Trinitatis. Hec est Charta quam ego Sanctus gratia Dei Rex Aragonensium. & Pampilonensium facio Deo & Altari Sancti Ispanis Baptiste. de Monasterio quod dicitur Pinna. de Quadima. de illa populatione quam noviter velle facere in villa quae vocatur Lizarrara. Volebant illi Monachi de Sancto Ispane. facere populationem de Francos. in illo suo termino de zarapuz. in camino de Sancto Jacobo. & ego volebam mutare ipsum caminum. per Lizara. et facere ibi Castrum & Populationem de Francos. Sed quia de neque locus de Lizarrara. et in meliore saluetate. quam ille. ubi ipsi volebant populare. dixi illis. ut consentirent mihi. cum bona voluntate.

Fundacion por el Rey D. Sancho Ramirez Era. 1128. Año - 1090

ut facerem populationem meam. et non essent murmurantes adversus me. pro hac causa. et darem eis Decimam partem. ex omnibus rebus. quas Deus. pro sua pietate. mihi dare dignatus fuit. ex ipsa populatione. quam ibidem potero facere. illi vero annuentes. consenserunt mihi. itaq ab hodierna die et deinceps ego sic concedo. & offero Deo & Sancto Iohanni. in usus de illa Camera pro vestimento et calciamento Monachorum. ibi Deo servientium. Decimam partem ex omnibus rebus. quas Deo largiente me habere contigerit. ex supra dicta nota Populatione. idest. de lezta. de Centu. de homicidijs. et de iudicijs. de calomnijs. & de omnibus omnino rebus. ut habeant & possideant iure perpetuo. Similiter quoq concedo eis. omnes Parochianas ecclesias. quas in eadez populatione. fuerint facte. cum omnibus iuribus sibi pertinentibus. ut sint libere & ingenue de Sancto Iohanne perpetualiter. Et adhuc unum do eis solarem. ut ipsi se adoptaverint. in quo possint facere bonas Casas ad habitandum. Hoc dictum superscriptum. Deo alaori animo habeo eis. ut perpetualiter possideant. nulla persona Regali vel episcopali contradicente. Facta carta Aera. 1128. anno ab incarnationis Domini. 1090. Regnante Rege illo phonso in Toledo. et in Castella. et in Gallia. me autem Rege Sancto regnante in Pampilona. et in Aragon. & filio meo Petro in Subaravi. & in Nissa Cortia. & in Montson. Episcopus Petrus. in Jacca. alius Petrus Episcopus in Pampilona. Raymundus Dalmau Episcopus in Asta. Aymenay Abbat in Sancto Iohanne de Pinna. Raymundus Abbat in Legeventi Convento. Et ego Sanctus Regis. Ego Petrus Regis filius. signa. Ego Alexiphonius Dei gratia Rex Aragonensium. supra scripta Patris mei. & fratris laudo & confirmo. et manu propria subscribo. in Aera. 1128. Si. t. gram. Alexiphonius Regis Ego Garthas iussu Domini Regis. hanc chartam scripsi. Et hoc signum feci. ✠.

D. Sancho Ramirez
 reinaba en Panp. y
 en Aragon. 7 su hijo
 D. P. en Sobrance. en
 Ribagorça 7 en Monçon

Sed quidquid sit de prima origine istius Urbis. cuius conditorem vnicum. hunc Regem Sanctum Ramirez faciunt Hispani scriptores precipuum certe illius auctorem atq constitutorem fuisse Gartham Namiresium Pompelonensem Regem. Angli scilicet vero Sanctum huius Garthas filium. probant duo firmis auctoritatibus Monumenta. que hic referentur. Primum eorum est diploma quoddam ab eodem Sancto Garthas filio concessum civibus Stellanis. quo leges istas Garthia Namiresio. cum de condenda urbe cogitaret. concessit confirmat ac sancit his verbis -

Fueros de la ciud de
 Stella. dados por el
 Rey de Nav. D. Garcia
 confirmados por su
 hijo D. Sancho -

In Dei Nomine esta es carta de auctoritat & de confirmacion. qd Sancho Rey de Nav. fultz del Rey D. Garcia Jay a totz los omes de Estela. als qui son presentes. et als qui son per venir. per lo bon servici. que vos me faitz totz dies als omes de Estela. als qui son e seran. aquels bonz frs q donats Rey D. Garcia als pobladors de l' Estela quant primerament la pobla. et los frs son a tals. Tot primerament lo Dona q no anaten en ost. sino con pan de tres dias. Finis autem diplomatis sic habet. Aquestos frs q son debant escrivts doneyey. & otroyey et confirmey a

a tots los omnes de Estela, als Maiores et als menors. als qui son presents. et qui son per venir. et altres fillitz. et altres filles que en l'Estella poblaran q los aian de libres et francos. et salps. salva la mia fidelitat. et de dotz aquels. que seran apres mij Rey en Navarra per dotz temps may.

Et temps q io Don Sancho Rey de Navarra Reyroy e Pampalona. et en l'Estela. et en el Croynn. et en la Estela. et en Tudela. et en Alva. Ruy Martiney en Maraynon. Pedro Ruy en la Estela. Gil de leorin Alcalde. Pere Guillen Prevost. Julian Sagon. Pere Guillen de la Raga. Sanctio Ramirez en Leguin. & en Sangolla. & en Tunes. Semen de Ayvar. en Roncal. & en Carataytz. Sancto Esquerria. en santa Maria de Villue. & Cabanos. Martin de lect e Peralta. Semen Aynaveytz en Tafaylla. Aynar de Rada. en Falces. et Valdierna. Pedro de Aracuri en Leraga et en Tudela. et el Croynn. Signum Sancti Regis Navarre. Pascalius de Oro me scripsit. & et Johs. Superiora Gasconica lingua parum hispanis. atq adeo Franciis familiari scripta sunt. hoc modo latine vertimus.

Hec sunt Tabulle auctoritatis et confirmationis. quas Ego Sanctus Rex Navarre filius Regis Domini Garcia. facio omnibus civibus Stellanis. presentibus & futuris. ob ea bona servitia que mihi quotidie prestat. civibus Stellanis. qui existunt. vel existunt. illas bonas leges quas dedit Rex Garcia. Novis incolas Stelle. cum eam primo incolis frequentare cepit. Sunt autem leges huiusmodi

Primo eis concessit ne in exercitum irent. nisi cum tridui comitatu. Utq Postea enarratis prolixè ijs legibus. hec in imis Tabulis subiicit. Tempore quo ego Dominus Sanctus Rex Navarre. Pegravi Pompelone. & Stelle. et in Lucronio. et in Stella. et in Tutella. et in Alva. Ruy Martiney tz. en Maraynon. Utq

Diploma istud atq etiam ipsas leges Stellanas. e veteri membrana. que in Tabulario Regio Parisiensi recondita latebat. exscribendi mihi facultas fuit beneficio Petri Puteani viri clarissimi. et de me. ac de meis studiis optime meriti. Alterum monumentum est. aliud Diploma eiusdem Sancti Regis in gratiam Monasterij Vracontis. huiusmodi tenore concessum.

In nomine summi et atheni Dei. Notum sit omnibus huiusmodi presentibus & futuris. quod Ego Sanctus per Dei gratiam. Rex Navarre. dono et concedo libere Domino meo Jesuchristo. et Monasterio beate Margarethe. et Sancto Abbati. et Monachis ibidem Deo servientibus. illam ecclesiam Sancti Iannis. quam facio fieri a predictis Monachis. in populatione de Estella. quod ego populavi. ultra Pontem Sancti Martini. iuxta villam de Lizama. & iuxta Rupem Sancti Michaelis. in Parrale meo proprio. Hanc autem donationem facio pro remissione peccatorum meorum. et pro Anima uxoris mee bone memorie Sanctie. et pro animabus patris et matris mee. & omnium parentum meorum. Utq. Ego Sanctus prenominate Rex. hanc Chartam fieri iussi. & hoc signo meo corroborati. Facta Charta sub Aera. 1225. Regnante Rege Sancto in Navarra. & in Alava. sub meo Dominio Petro.

D. Sancho Rey de Nav dice Reinaba en Pamplona en Estella. en Logronio. en Tudela y en Alava

Otro Pteo. del mis mo Rey D. Sancho al monest. de Vracon.

Sancha Reyna. su muger

Era. 1225 Ano. 1183

Episcopo in Pampilona. Fernando Roderici. tenente Stellam. Petro Ramirez vicem
nam & Sanctam Crucem. Michael de Levatayz. Luciam. Sancho Ramirez
Maragnon. Encano Almoravid. Nybam. Petrus latone Sangossam. Rufus de
Alfaro Sayfallam. Semen de Bannucta. Trevino. Petrus Garcey. Artafona.
Garcia Petrus de Muiceta. Rodam. Coelene de Drig. Aricoz. Martinus de Subita San
gossam veterem. Petrus Guillelmi. Prepositus in Stella. Gabne in predicta Popu
labone. Ego Fernandus Verbitensis Archidiaconus. et Domini Regis Cancellarius.
de mandato Domini Regis. hanc Chartam scripsi. Et hoc signum. f. meum

Ciudad de Tudela

Tudela sequitur civitas florens & nobilis. ipsa fuit opportuna. possessa et enim ad
arantem Iberum. loco ad exercendum cum finitimus Commerciis accommodato.
Ponte annis continens vingitur lapideo. eleganti opere temporibus Sancti Regis
huic nominis ultimi. iude et impensis Regis edificato. De huius urbis vetustate
aut origine nihil suggerunt libri. aut vetera Monumenta. Hoc solum constat
ab Alphonso Pompelonensi et Aragonensi Regi. Mauris eruptam. deinde Rotroni
Percicenti Comiti. in premium egregie in bello contra Mauras navarę opus. conces
sam fuisse. Atque tamen illam in Dominio Regum Pompelonensium exstisse.
docuit Garibayus lib. 22. c. 28. sua Chronici. Leges & Privilegia ab Adephonso im
petrare nequit. Sanctionis est. ut iure illo que Supravientes vocant vteretur.
scriptis ea de re Codicillis. Era. 1155. quorum nos hic. non integram suam. ne
lepore fastidio sit. sed pimum duntaxat caput. quod ad rem presentem facere
videbitur. pro ut ex autographo quod in Pompelonensi Camera Nationum extat.
scribere licuit. referemus.

Prin. del emp. D. Alf. el batallador

In Dei nomine. Ego Adephentus Rex Aragonis & Navarra. ac filius Regis Sancti,
cum consilio et providentia virorum meorum nobilium. et Curie mee. qui me
per Dei gratiam adiubaverunt capere Tutellam. et alia circumadjacentia. dono.
Concedo omnibus populatibus in Tutella. vel habitantibus in ea in Cerbera. &
Gallixienco. illos bonos Foros de super Arbe. ut habeant eos. sicut meliores Infan
cones huius mei Regni Vtj. Facta Charta mente Septembri. sub Aera. 1155.
Signum Alfonsi imperatoris. signum Regine Margarete. signum Comitis
Dalpentina.

Super Arbe - N.º

Reyna Margarita

Sanguesa

Tutellam exiit Sangossa. et ipsa Prefecture cognominis caput. Divisa olim
in veterem urbem et novam. illa conditorem agnosuit Sanctum Ramirez.
Aragonensem et Pompelonensem Regem. Hec vero Alphonsus Sancti filius
ut ex istius Alphonsi Codicillis hac de re datis. colligi potest. quos e veteri
membrana Tabularij Regis Parisiensis descriptos hic ad verbum representamus.

Prin. del emp. D. Alf.

Sub Christi nomine. et eius Divina clementia. Ego quidem Adephentus gratia Dei
imperator. Placuit mihi libenti animo. et spontanea voluntate. et facio hanc cartam
vobis totos populatores de Sangossa. de illo Burgo novo. prope illo Ponte. iuxta illo
nostro Palatio. qui modo ibi est. et in antea ibi veneritis. populare. ut faciatis
ibi Burgo in illa via que vadit contra Valle. Et dono vobis Fuero. quale dedit
pater meus Rex donno Sancti. cui sit requies. ad illos alios populatores de illo
Burgo Vieylo. Et dono vobis termino de illa via que vadit contra Coras. usq
Abbe. flumen Aragon traia ille hermo. Et dono vobis quambis ibi populare
ritis in illo termino de Sangossa. vel vbi melius poteritis & habeatis.

Era. 1160
Ano. 1172

illura francum & liberum et ingenuum, vos & filij vestri, & omnis generatio vel
 posteritas vestra. Salva mea fidelitate, et de mea posteritate per secula cuncta
 amen. Similiter dono vobis Tayllare & lignare in eo Monte. & in illa fylva de
 Biscal. & in illa fylva de Sancti Valhaldy & de Teyre de in illo Monte de Peyras.
 Et nullus homo qui habuit hereditatem in illa Buigo Diello. non volo ut populet
 in illo Buigo novo. neq nullo Infencion de nra terra. sed dono ibi ad Fortunyon
 Garceiz Casal, uno Catal. & alio Catal. Atosjo maris Alerino. et villo ut non ha
 beat alium Senyore si non me. Et nullus homo qui vobis pignora verit. in istis
 Montes supra scriptos. peccabit mihi. 60. s. Et dona de Garvia. Lapis meo Alerino
 uno Catal. — Signum Adephoni — Signum Regis — Nanimet
 Et dono vobis lignare & tayllare. et pascuere in illos Montes. & terminos de
 illis aliis villis in circuitu de Sangossa quantum potueritis in illo die andare
 et tornare. Facta hanc chartam in Mense Februarii in Aera. 1160.
 in villa de Ancon. in Regno Barce. Regnante me Dei gratia in Aragon. &
 in Cornipitania. & in Super Sab. vel Ripa gerucia & in Castella. et in Bur
 gos. & in Tutela. & in Coesar Augusta. Episcopus Domingo Raymundo Guilielmo
 in Aeta. Episcopus Stephanus in Ossa. Episcopus Petrus. in Coesar Augusta.
 Episcopus Popinnus — Episcopus Sanchus in Calahorra. S. Enneci Conlinder.
 in Sangossa. S. Fortun Garceiz Casal. in Ma Jara. & Lope Garceiz in Seha.
 Palmone Cayzo in Tarazona. Lope Joannes in Arnedo. Joanne Diaz in
 Argueda. Mo Fortuyno in Falas. Et ego Sanchus sub iustione Domini nostri
 Regis hanc chartam scripsi & de manu mea hoc signum feci
 Fuisse tamen etiam temporibus Romanorum in eisdem frequentatum hunc locum
 persuadet antiquus lapis qui in eius Ponte adhuc visitur. Romani litteris
 scriptus in hec verba.

CORNELIA SIBI. ET
 CORNEL. CORNEL
 LIO. FIR. M. LIBER.

Era. 1160
 Ano. 1122

Super Avi-

Andalusium Vrbis

Andalusium urbem. cuius Tholomeus meminit, hunc situm occupasse conij
 re magis possum ex eplo Tholomeo, quam a ferme pronunciare. id vnum
 tamen pro certo habeo. illos contra Melte. Ptolemei & itinerarij auctoritate
 niti. qui Uturissam urbem hoc loco statuunt. Cum enim Uturissam Ma
 grada allui testetur Mella, quem fluvium omnes consentiunt ipsum met
 esse. qui nunc Vidaso dicitur. qui e Montibus Itacarre septentrionem spe
 tantibus demissus, per Vastanensem pagum. non procul a Pontarrabia
 oppido. Oceano immergitur. Ptolomaici quoq numeru graduum longitudinis
 & latitudinis Uturisse appositi. ad eundem pagum nos ducant. Author deniq
 Itinerarij. in itinere ab Asturica Burdegalam. Uturissam [que non est dicitur
 sa ab Iturica.] inter Pompelonem & aquas Tabellicas ponat, 22. milliarum
 intervallo. duntaxat inter Pompelonem & eam interiecit. luce clarius est.
 ex mente horum Authorum. non alibi. quam in illo pago istius urbis sedem
 investigandam esse

Olitum vrbis

Restat Olitum. quam Urbem olim Oligitim vocatam fuisse & a Vas

Joannes Magnus lib. 16.
c. 16. Historie Gothorum
Deinde Vastony (trata de
Cinthila) in vicinis terris inus
pore ausos. non solum fossi ma
nu reperio. Verum etiam sub
iugabris coegit. et suis sumpti
bus et laboribus Civitatem
Olitenses edificarent. etc.

coribus coactu Suintille Regis conditam, seu potius instauratam. superiore
libeo diximus. Carnaculo tamen Varonum lingua Criverni, dicitur. id est
Oppidum novum, ipsa quoque vocis Ologis nota. Vastonica est, significat enim
eadem lingua Ologuini. Locum pane ex avena confectis abundantem.
Tardius hęc ceteris urbibus Prefecture prerrogativam obtinuit. a Carolo enim
Rege huius nominis. 2. primam hęc rei et concessam esse, ostendunt monu
menta quaedam. quę in Camera Nationum Compellone asservantur. sita
est ad annum. Cicadam, ubi agro et frugum. animalium omnium ge
neris fructuum feraci, itaq; illius amplitudine olleca posteriores Reges longam
ibi moram traxerunt, Carolus autem huius nominis. 3. edificatis ibi Abbey
Regis magnificis atq; superbis. claram eam atq; illustrem reddidit.

Alię varieg & multę
Urbes

Sunt p[ro]vincie aliquę illę urbes non ignobiles, & quę usq; suffragij cum preceden
tibus. in publicis Provincis conveniunt habent. ad quos hęc Principis aut
eius Vicarij solent convocari, id est bonę urbes nuncupan
tur, nimirum. Puente la Reyna. Viana. Mendred. Cumbros. Tafayla.
Villa franca. Ushade. Anaguil. Vmoz. Dal terra. San Steban. Echarr
de Aranas. Aguilas. Aoy. Tomalba. Conella. Caseda. Mendigorria. Aylar
& Villalba. quibus superioribus seculis accedebat Urbs quondam, nunc vicus
ignobilis. Noncavallis. vulgo Burpots.

Puente la Reyna

Puente la Reyna ab indigenis et aculis. Caris. nuncupatur. cuius nominis indicio
istius urbis antiquitas patet. cum Plinius lib. 3. c. 3. inter eos populos. qui
Coesar Augustani concordantur erant. Carenses, recensent. Dividebatur hęc
pariter in veterem & novam urbem. et nove quidem peculiariter Pontis
Regine cognomen inditam. veterem vero a Garcia Ramirez Rege amplif
catam fratribus Hierosolimitanis Temple Regis manere concessam fuisse.

Pro. del Inf. de
D. 62 177
Nov.

Ego Infans Garcia Rex Navarę. do & concedo vobis omnibus hominibus. qui
populatis atq; ex inde populaverunt in illam meam villam vohulam. quam
desi fratribus Militie Templi Salomonis. talem. forum. et tales vsaticos. quem
admodum habent homines de Estella. & de Ponte Regine. in omni iudicio
et Foro. Veruntamen illi persolvendo predictis fratribus Militie Templi
Salomonis. uno quoque anno pro Domibus. quas tenent in censu. Sty. Verum
tamen super hoc marido. et confirmo quod alius iudex. non iudicat eos pro
aliqua calunnia. nisi iudex de Stella. vel de Ponte Regine. & hoc in omni
iudicio & Foro. Et hoc fiat per infinita secula. Facta charta & Precepto in
ecclesia sancti Jacobi de Ponte Regine. 1170. & sunt testes. Robert lo frances.
Bernard Calmar. suus francus. D. Arnaud. lo Rey Pere Gordon. Pere Ram
on. lo Saxon. Lope del Palacio. Simoẽ Boalea. Garcia de
la Cambra. Ego Rex Garcia istam cartam iussu facere. et mea manu
hoc signum feci.

Ca. 1170
Ano. 1132

Hoc monumento confirmantur qui a Joanna Regina. Philippi Franco
rum Regis cognomen Putschu uxore. Pontis Regina nomen huic

oppido accersunt. Aliter Agamne, qui e Montibus Navaræ qui Aquitaniaz
Mastrimara attingunt devolutus, in galea Pompilonensi agro. hinc Muris
proter labitur.

Viana

Viana in Confinio Navaræ atq; Castellæ iacet, non procul ab Ibero amne.
Caroli 3. Regis beneficio magnopere nobilitata et, cum tam Principatus
Titulo ac prerogativa affuit, adiectis ipsius ditioni plurimis Oppidis, vicis atq;
Agris confectis, eam hoc incremento auctam, tum primum Carolo Nepote
ex Filia Blanca, mater et in posterum reliquis Regum libere nati maximis
Regni heredibus designandis, utendam, fruendam, concessit. datis de hac re
litteris Tutelæ 20. die Januarij. 1422. quæ recitat Pasquier in collectaneis
Regum Navaræ.

Tafalla

Tafalla olim Alta Falla, et in veteribus aliquot monumentis legitur, in cu
bit fluvio Cicada una tantum leuca distans, Ordo, cui nec soli decen
tate, nec opportunitate situs, neq; vlla alia re cedit. A partem Regibus ipsa
quæ aliquandiu frequentata, ad Aedibus Regijs amplissimis et splendidissi
my, eiusdem Caroli 3. Regis iussu, cura, et impensis extractis, insignis - utitur
Oppidi tanta et elegantia, et amplitudine, ut de his hoc velut Adagium in
communem omnium esse Hispanorum ore versetur. Tafalla & dicit flor
de Navarra

p. nisi potius siti essent loco
Araciel dicto ad Zborum

Cascante

Sunt quoq; et aliæ Urbes antiquitate celebres, ut Lumbier, Vasconice Trumbem
unde illiberitani populi apud Plinium lib. 3. c. 3. Huarte, Araquil, Ara
Celi, auctore itinerarij, unde apud eundem Plinium Astrolitani populi.
Cascantum olim Municipium Romanum, ut ex veteribus nummis iam diu
docuere Paulus, Merula, et Prudentius Sandevally, idem fortale cum eo
Oppido, quod Ptolomeo Bascontum et, proclivi errore duarum litterarum,
quibus Bascontum, a Cascante discrepat.

Andosilla

Uen Andosilla, si vera et coniectura Prudentij Sandevalij, qui eam cum
Andogegijs Plinij confundit.

Tarraga

Et tandem Tarraga, siquidem ut arbitror eadem et cum Tarraga
Plinij & Ptolomei, iam hanc de Navaræ Urbibus lucubrationem
absolvere, si modo de situ Gracurij Urbis pauca dixerim, illam Sempronio
Gracho originem iuxta ac nomen debere diximus ante, ex fide Authonij Epi
scopi, quam tamen dubiam et incertam facit auctoritas Testi Pom
peij, aut illius qui Testum in Epitomen contraxit, in voce Graccurij, cum
fuisse ante Sempronij Grachi tempora eo loco urbem, non solum subindicat
Ullurgis nomen ei attribuit. Huius Urbis situm in eam partem Navaræ
ubi vicus Laccunniaga dicitur, vel Aicas, oppidum est, trahere videtur Ptole
meus, siquidem numeros graduum latitudinis, & longitudinis quos ille sub
iit, rite perpendimus, tamen mendosos esse hos numeros, evincit auctoritas
itinerarij, quod Asturica Tarraconem petentibus, inter Virovescam, &
Caesar Augustam, Graccurim obijt, sexaginta quatuor Milliaribus Coelæ
Augusta distantem. Cum enim auctor illius itinerarij in itinere a Vapinu
Gallegiam, inter eadem oppida, Virovescam inquam et Caesar Augustam

Gracurij

Ullurgis

De Graccurij Civitate lib.
I. c. 45. de los Anales

Cascantum & Calagurim urbes ostentet. illam. So. franc autem. 79. miliaribus
passuum a Coedis Augusta remotam. nihil exploratius. quam aut Graccuzim
inter easdem positam fuisse. aut saltem ab utraq parum abfuisse. An autem
filius ratio Alfan. aut Cervore oppidij male conveniat. iudicent qui illorum
locorum perfectas natiuitatem habent.

De Primo ordine hoc est, Ecclesiastica. qui publicis conventibus.
interesse solet, de inferioribus Sacerdotibus Navarra. cap 3

Decursis Civitatibus atq Urbibus inter quas. e re nata. illas attingimus. quarum lega
ti in publicis Navaræ conventibus tertium ordinem. hoc est. plebeum represen
tant: congruenter apteq ad id. de quo agitur. fiet. si de alijs ordinibus de primo
scilicet. qui ex Antiquis insignium Ecclesiarum. et de secundo. qui e Nobi
libus constat. de insignioribus item Sacerdotibus. ac de nobilium gradibus varijs.
aliqua dixerimus. Primum itaq insigniora Sacerdotia lustranda sunt. in
quibus Principem et veluti supremum locum obtinet Pontificatus Pompelonon
sis. Huius diocesis fines latiores multo fuere olim. quam ipsius Navaræ. cum
a Meridie etiam Callicum amnem; a Septentrione vero Oceanum Cantabri
cum attingerent. longitudo vero inter Pireneos Montes. & Iberum fluvium
consisteret. sicut celebri diplomate. quod Prudentij Sandovalij opera non ita
pridem lucem vidit. testatum relinquit. Pompelonensis ecclesie fautor iuxta
ac instaurator eximius, Sanctus Rex Pompelonensis. qui Maioris cognomen
tulit. = Termini (inquit) huius Episcopatus sunt sine vlla dubitatione
sicut ego ab antiquis et Sapienibus viris in veritate provabi. et nunc tenet
Dopnus Sanctus predictus Episcopus. eiusq antecessores tenuerunt. & de occi
dentis parte sicut ipsa penna Punicasta. et penna de Maianione dividuntur.
usq ad Iberum fluvium. et quemadmodum ipse Iberus dividit usq ad flu
men. quod dicitur Gallicum. et a Gallico flumine usq ad villam que dicitur
Calcones. intus stantibus villis. videlicet Murello. et Augurio. Castel marco
Eliso. Sarra Castello. Tolosana. et Valle de Ostella. cum lta Estremadura.
Et ex alia parte sicut dividit Vallis de Aragona. usq Copello ipsa valle.
intra terminum huius Episcopatus. stante cum Valle de Pintano. et villa
que dicitur Allo. et Lerbes. atq Monestium Sancti Salvatoris de leior. que
manet in diocesi huius sedis. Ex alia vero parte lta Vallis de Roncal &
Saracaco. atq Aezua. Et Vallis de Erro. usq ad Capellam Sancti Salvatoris.
que dicitur Caroli magni. Et a Capella Caroli. usq ad portum de Velate.
usq ad Sanctum Sebastianum. que est situm super Ripam Mais Oceani
cum vallibus subscriptis. scilicet Lerim. Diarum. Lavayon. Verastegui.
Araynz. Larraum. Aravia. Osau. Ernani. Seyar. Tihar. Vraugui. Goyaz
Erretzil. Leyza. Areso. Egozqueta. Ezcuma. Olarumbe. Zmaoz. Aulia. Jan
samias. cum omnibus supradictis vallibus. et obda Uozcoa. Ex alia igitur
parte. lta Vallis de Araguil. quod dicitur Sancti Marci Zamartey. & cum
sua Ecclesia Sancti Michaelis de Excelsis. cum eorum pertinentijs atq
Burrunda. usq ad Ernate. et usq ad Sanctum Adrianum. & a Sancto

D. Sancho el mayor
Piev. señala los termi
nos del Obispado de Pam
plona

Vallis de Aragona

Uposua de la Diocesi
de Pamplona

Adriano usq. ad flumen, quod dicitur Vidato. & aliud flumen quod dicitur Deva. usq. Corica, ex alia adhuc occidentis parte monti dividit vally & Albine. similiter sta. vally, quae Amestea vocatur.

Ipsi tamen Pontificatus amplitudinem non e solo ^{subiec} ~~tantum~~ illi terrarum spa-
tio metiri oportet. quod in longitudinem. Go. leucas, Hispanicas, etidem in latitu-
dinem patet. sed ex ea etiam quod quatuordecim Dignitatum ecclesiasticarum
titulos. ac duo & viginti Canoniconum. sex Rationariorum ut vocant. &
24. Capellanorum gregem. sine suo amplectitur. Totius vero Dioecesis
ambitu. vnde viginti Ditiones quae Archipresbiteratos dicunt. & 133. par-
tium campestris comprehendit. Plurimae etiam ecclesiae istec acerbitates
& gravia incommoda a Mauris perhulit, donec tandem post longam iacta-
tionem Pompilonensium Regum gremio blandè excepta, prae suam inco-
munitatem. & dignitatem. non integram modo. sed etiam meliorem & cu-
mulatiorum recepit. & Regibus vero illos maxime propitios habuit. qui Sancti
nomen vsu parant. ut ex varijs Diplomatum Sancti Maioris. Sancti
Narcisii. & illius qui sapiens dicitur est. constare potest. quae quia a Sancto
vallis in Catalogo Episcoporum Pompilonensium recitata sunt. non duxi-
mus hic repetenda.

Multum etiam debet Pietati Petri Rotae Tolosani, qui Sancto Remirez, et Petro
eius filio regnantibus. eidem praeiit. ob strenuam & largam in ea resar-
cienda est. exornanda, novatam operam. Hic inter alia quae utiliter & ex
usu Ecclesiae praestitit. Ecclesias vally Oselle in Aragonia, quae a Episcopo Jacen-
si contra us occupate fuerant. ad suae sedis dominium & possessionem revoca-
vit. Aedi quoque primariae (quae beatae sacra est. edificanda. primus serio & gravi-
ter incubuit. cuius rei monumento. positi sunt pro foribus ipsius Aedis sui
verby.

Virginis ecclesiam Praesul sanctissimus olim
Hanc vexit, sede Petrus in ista fecit. & Aedem
Ex qua sancta pie Domus est incepta Mariae
Tempus praetentum fecit annos. milles Centum
Ex incarnati de Virgine tempore Christi.

Postremo Canonicos eiusdem ecclesiae a saeculari vita ad eam. quae Regula Beati
Augustini astringitur. retraxit. ea quae victui necessaria erant. unicuique eorum
large impertitus. ut ipsius litteris hac sermo confectis. quae in eiusdem sedis
Tabulario extant. continentur.

Notum sit. hanc chartam legentibus vel audientibus. quod Ego Petrus Pampi-
lonensium Episcopus. Canonicis regulariter viventibus. in eadem sede tam
praesentibus quam futuris. Ecclesiam beatae Mariae ipsius sedis liberam dedi cum suis
pertinentijs ac Decimis. cum sua radice. et cum omnibus quae ad eam pertinent.
vel postea pertinuerint. Adieci etiam ad victum Canoniconum Archidiaconum
naturum. qui circuit urbem Pompilonam. et Molendinum superius & inferius
ad Claustrum faciendum. ac Domos. Dedi quoque ecclesiam de Tafaylla.
Sanctum Romanum. cum valle de Orba et Rabalacetam. Ecclesiam q.

3. part. Anul. dicitur de Obanos. cum valle de Carthacolum. quae de quibus (quod et iuris Episcopalis)
ad vestitum confitti. Decemiam vero de curia reditibus Ecclesiarum huius
Episcopatus & de omnibus quae Episcopi et Canonici habuerint. ad Elemsynam
tradidi.

Hospital en Roncesvalles
So regnante florebat in Xenodochij modum ultra Pyringum ad ipsius Mon
tis radicem extitit. eod. quod indicat istud Innocentij. 2. Summi Pontificis Di
ploma. super ab eodem Sanevalla publicè iuris factum.

Innocentij Episcopi servus servorum Dei. universis Dei fidelibus ad quos littere illae
perveniant. salutem & Apostolicam Benedictionem. Honor et reverentia quae pijs
suis impenditur. omnipotenti Deo praedictio exhibetur. Elemsyna liquidem. qui
Dei nostri opus interpretatur. si solita consideratione pensatur. non est donum sed
mutuum. et quod civiti pauperibus ministratur. in presenti saeculo autorem suum adu
bat. eiq. in futura premium aetheris retabuntur oportet. Nos hoc nimirum intuitu
venerabilis pater noster Sanctus Episcopus Campitanensis in loco qui dicitur Ronces
vallam ad susceptionem pauperum et peregrinarum. Hospitalum. Domum & ecclesiam
in honorem beati Mauri pro sua devotione construxit. quam nimirum ab eodem
fratre nostro. alijsq. devotis viris benedictam. sub beati Petri Apostoli & nostra
protectione suscepimus. & cum omnibus rebus suis. apostolico Privilegio communi
vimus. quam ob rem caritati curas agendo. mandavimus atq. in peccatorum veni
sionem vobis iniungimus. quatenus a Deo vobis prestis ad eundem loci sustenta
tionem opportuna subsidia tribuatis. hoc sciens quod omnibus beneficijs eius
Apostolicam benedictionem gratiam imperimus. et eos qui tan venerabilem locum in
festare presumpserunt. dignis animadversionis sententijs subiuigamus. Datum in
Territorio Aragnensi secundo Nonas Maij.

Huius Xenodochio. unam e. Canonicas. Sae. ecclesie. praeficit Sanctus. qui rem familiarem
procuraret et egenis atq. egrjs. praecipua parerent. qui opus essent. provideret atq. eroga
ret. fuitq. iustitiam ipsam Xenodochium in communi patrimonio Episcoporum Pom
pelonen. ut ex Prescriptis ab Eugenio. 3. et Adriano. 4. Romanis Pontificibus
ad confirmandas. et auctoritate. Prae. sancendas. praes. legitiones eidem ecclesiae
a quibuslibet. quocumq. tempore. factas. laes. continetur. Sed postea ad Tutelam &
procuracionem. Prioris & Fratrum Monasterij Sancti Chustini in Aragonia deve
nit. ut ex simili Prescripto ab Innocentio. 3. in gratiam eiusdem Monasterij laes
colligitur. ubi nominatim. Prioris. et Fratrum. Possessio Roncesvalensis
Xenodochij confirmatur. Pluribus postea laes. funditis. Decimis. et alijs. Pote
stionibus. more Principum et nobilium aliquot. huiusmodi. tot in suam fami
liam. Sacerdotes. illis. et iam Collegio constituenda. suffecturi viderentur.
omnium maxime Sancti Regis. Iuris nominis. vltimi. cognomen. Fortis. muni
ficentiam. Expertus. est. eiusq. opera & impensis. illam. quam modo ostentat. ampli
tudinem. et elegantiam. consequutum. creditur. Ideoq. ipsius. cineris & Ossa. sibi. su
premy. Tabulis. remandata. religiose. custodit. Quibus. deinceps. tertio. decimo
saeculo. beneficio. summi. Pontificis. novam. Collegij. formam. accepit. Permissumq.
Priori & canonicis. ut fructus. Xenodochij. inter se. dividerent. tertia. tantum
parte. in usum. pauperum. seposita.

Diximus de Sacerdotum Colegijs nunc celebriora Monasteria peragranda sunt. inter quae
si vetustatem & Regum affectus attendamus, uere sibi primum locum vendicet
Legerense. Sancto Salbadori sacrum. parum a Sangossa distans. Ordinis quon-
dam Benedictini, nunc Cisterciensis. Ennecone Arista Rege conditum credi-
dere nonnulli. esse tamen longe antiquius. probat Anbrinus Lopez. Centuria 4.
Chronica Benedictini ad annum Dni. 840. c. 2. Beatorum Martiani martiris
et Episcopi Pompelonensis. Nihilominus et Alodia Virginum & martyrum. nec
non Virginitatis Coenobij Abbatis. sacra reliquia ibidem studiose conserua-

Monasterium Hira-
xense

Monasterium Hiraense Virgini matri dicatum. ordinis adue Benedictini. paucis milli-
ribus abest Oppido Stella. illius primam Originem quae a Garcia Rege Sanctij
Maioris filio repetunt. eque refelluntur ab eodem Rege. centuria 3. ad annum
815. c. 1. Prudentius quoque Sandevallius in Catalogo Episcoporum Pompelonen-
sium proleptis Tabully p[er] cuiusdam lazzitionis. eidem a primaria muliere nomi-
ne Dona. Elia. facta fuisse iam anno. 928. celebre ostendit. Mondolet nomine
designatur. ab Alexandro. 3. Pontifice Maximo. in quodam Diplomate anno
1172. 8. Kal. July eidem Coenobio concessio. B. Veremundi sui alumni atq[ue] Abba-
tis. (cuius pietas regnantibus Sanctis Remireno. eiusq[ue] filio Petro in Navarra
enituit). sanctitate magnopere illustratum est.

Monasterium
Fiterij

Monasterium Fiterij. in confinio Navar[ae] atq[ue] Castell[ae] positum diu inter ambos Re-
ges Navar[arum] et Castell[anum]. ambigui iuris fuit. Sed tandem Guido Epis-
copus Portuensis. summi Pontificis in Hispania legatus. et arbiter bonoru-
um ab Henrico Castell[ae]. et Casalo Navar[ae] Regibus constitutus. sententia[m]
secundum Navar[arum] dixit. Ad Sanctum Navar[ae] Regem huius nominis.
ultimum. Garibayus lib. 24. c. 5. et a Chrysostomo Enriquez in Menologio Cy-
torcensi pluribus et demonstratum. Prima illius fundamenta. non apud Fiteri-
um. sed in loco cognomento Vergue. qui in Castell[ae] finibus est. iacta fuisse auspi-
cjs Castellani Regis. labore Durandi Coenobit[ae] Scal[ae] Dei. in Bigor[ne] Comitatu.
qui in Hispaniam propagandi ordinis Cisterciensis studio transierat. Ad
Lerza. rursus translata et h[ic] religiosa Domus in locum - Niencabal-
dictum et tandem. Fiterium. ab Abbate Raymundo Calatrav[ae] ordinis ins-
titutore. qui ob eximiam pietatem et vit[ae] sanctitatem inter Divos cense-
ri meruit. fuit autem oriundus non Turisone. ut suspicatur Lopez. sed
Oppido Sancti Gauden[ti] Nobouanensis in Comitatu Convenarum. ut ex
sequenti narratione constat. quam a Hieronimo Alava Fiterij coenobita.
pio iuxta ac horum litterarum studiose. accepi-

De castra Calatrav[ae] quae habetur inter Scal[am] Dei. & Fiterium. nulli dubium est.
Domum Fiterij esse filiam Scal[ae] Dei. Hec autem domus Fiterij minus caute
se contulit. in Calatravam. cum inconsulto et inrequisito patre suo. scilicet
Abbate Scal[ae] Dei. de propria auctoritate. plenarie transfulerit. sub Raymundo
supradicto Abbate primo Fiterij. qui fuit uir sancti Gauden[ti]. quae quidem
translatio iure haberetur. secundam formam et instituta ordinis Cisterci-
ensis. nisi pro parte dicti Regis Sancti Castell[ae]. & Ludovici Regis Francia
et etiam Ducis Burgundie. ab universali Capitulo Cisterciensi confirmata

fuisse, et similiter a Calatraba Civolis propria auctoritate fuit translata. & postea
a Civolis ad Corcalay, & Corcalay ad Buxetum Itz. Et paulo post. Cum omnes
istay Domus sicut filias hodie visitat Domus Scala Dei, inter hęc Abbey Scala
Dei destitutam Fiterij Abbatiam & novo instituit. sibi a predicto Abbate Raymun-
do quondam derelictam. constituendo & novo ibi Abbatem. illi vero Monachi
& Fratres. qui & Fitero iverunt Calatravam. ibi remanserunt, nec ultra rever-
si sunt ad Fiterum.

Monasterium
Niba

Monasterium Oliva. in Ora Navarre quę Aragoniam spectat positum et
huius quoque conditorem iactam Garbayu. eundem Sanctum Regem
cognomento Fortem. seu inclusum, in quo pariter hallucinatur: fuisse enim
diu ante conditum. temporibus scilicet Garisq. Nandoz huius Sancti ad
probatur proximo Diplomate. quod ab alio Sancto. prioris patre, Garus vero

*
Siev. del Rey de
Nav. D. Sancho.
et ~~Sancho~~ Sabio

In Christi nomine. Ego Sanctus Navarrorum Rex. ad honorem Dei. qui honorat
tes se honorat. et ad salutem Animę meę. et remissionem meorum peccaminum
et Anima Patris mei et matris meę. & parentum meorum. Offero. et concedo. &
dono omnipotenti Deo. & beatę Marię Olivensis. et Bertrando eiusdem loci Abbati.
& fratribus ibidem Deo servientibus. tam presentibus. quam futuris. in hereditate
villam quę dicitur Carcaellum cum omnibus in se existentibus. vel ad se quale
cum modo pertinentibus. cum omnibus terminis & pertinentiis suis. cum pratis
et Pascuis. et Solis. et aquis. aquarumque regatibus. cum Cremo. & populatu. cum Engu-
libus et regressibus. Confirmo etiam huic Donationi quicquid pater meus ei dedit.
cum videlicet de Oliva. Enussam. & Castellum novum. cum omnibus terminis
et pertinentiis suis integriter et potenter. Omnia vero superius comprehensa
bono animo. et spontanea voluntate concedo et dono Domino. et eius genitrici. B.
Marię Olivensis in hereditate propria & franca. et de meo iure & dominio trado ea om-
nia. et transfero cum omni integritate in ius. et Dominium beatę Marię Olivensis et
venerabilis Bertrandi ipsius loci Abbatis. omniumque ibidem Deo servientium fra-
truum. tam presentium. quam futurorum ad habendum perenniter et retinen-
dum. ac iure perpetuo possidendum. Et qui super hoc meum donativum fecerit
vobis aliquam contrariam. perdat meum Amorem. & pectavit mille solidos.
signum Regis Sancti. Ego Sanctus per Dei gratiam Rex in Pampilona. & in
Stella. et in Tudela. Episcopus Sanctus in Pampilona. Comite Vela. in Alava.
Rodericus Martinus. in Maranon. Petrus Roiz. in Stella. & Gallipienso. Sanctus
Ramirez in Legrim & in Sangossa. Semen de Aybar. in Roncal. Semen Azna-
iz. in Tafaylla. Sanz Esquerria. in Santa Maria de Vns. Martin de Teet in Petra
alta. Aznar de Nada. in Falca & in Battered. Petrus de Alacurri in Logronio &
in Tudela. Ego eximinius per manum Petri Scibe Regis. hanc chartam scrip-
si. et hoc signum feci.

Donaciones

Nec et ut quisquam dubitet. quoniam istud Diploma Sancti patris. non autem
filij sit. cum inter alia argumenta quę id astrunt hoc unum occurrat per
quam certum. et minime fallax. quod inter ea Oppida quę a Principibus viris.
auctore Rege possessa enumerantur in calce Diplomatis. more illis temporibus

recepto, Lucronium continetur. quod in Sancti filij ditione, nunquam fuisse. fuis-
se autem in ditione patris, nullus est in Historicorum nostratum lectione, tam-
parum versatus. qui nesciat.

Affirmam et aliud Diploma ad confirmandam vetustatem huius Coenobij. potestatem
ea quam illi Garibayus concessit. in quo & illud animadverti oportet. hoc ipsum
Coenobium Abbatibus Titulij. velut patres & auctores suos observasse. in ipsorum cen-
su et Dominio aliquando fuisse. Prefectum autem istud diploma editi scripturae diem
15. Kal. octobris. annum vero. 1147. Et ab Eugenio Pontifice maximo concessum
Monasterio Terquae. quod postea Titulium translatum fuisse supra monuimus
Eugenius Episcopus. servus servorum Dei. dilectis Raymundo Abbati de Terqua. eiusque
fratribus. tam presentibus quam futuris. Regularem vitam professis. Pp. —
quodens illud a nobis petitur quod Religioni et honestati conderere dignoscitur. ani-
mo nos decet libere concedere. et petentium desideriis congruum impertiri suffragi-
um. Ea propter dilecto in Domino filio vuestro iustis exultationibus clementer
annuimus ac prefatum locum Terqua. in quo divino mancipati estis. obsequio
sub beati Petri. et nostra Protectione suscipimus. & presentis scripti Privilegio commu-
nimus. Statuentes ut quascumque possessiones. quascumque bona in presentiarum iuste &
Canonice possidetis. aut in futurum possessione Pontificum. largitione Regum vel
Principum. oblatione fidelium. seu alijs iustis modis Deo propitio poteritis adipisci. fir-
ma vobis. vuestrisque successoribus. & illibata permaneat. in quibus haec proprijs duxi-
mus exprimenda vocabulis. Terram videlicet de Terqua. cum decimis. pascuis. & per-
tinentijs. locum de Oliva. cum terris. grangis. decimis. pascuis. & suis pertinentijs.
Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat prefatum locum temere per-
turbare. aut eius possessiones auferre. vel ablatas retinere. minuire. aut aliquibus
vexationibus fatigare. sed omnia integra conserventur. eorumque pro quorum guber-
natione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura. Salva sedis.
Apostolice auctoritate. et Diocessani Episcopi canonica iustitia. Si qua igitur in
futurum Ecclesiastica secularisve persona hanc nostre constitutionis paginam sciens
contra eam temere venire tentaverit. secundo tertio ve communita si non satis
satisfactione congrua emmendaverit. potestatis. honorisque sui dignitate careat. reamque
se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat. & Sacratissimo
corpore et sanguine Dei. et domini nostri Jesu Christi aliena fiat. atque in extremo
examine. distictus ultioni subiacet. Cunctis autem eidem loco iuxta servientibus
sit Pax domini nostri Jesu Christi. quatenus & hic fructum bonae actionis percipiant.
et apud districtum iudicem premia aetheriae patriae inveniant. Amen. Amen.
Amen. — Ego Eugenius Catholicae ecclesiae Episcopus. — Ego Albertus Hosti-
ensis. Episcopus. — Ego Gregorius Diaconus Cardinalis Sancti Angeli. — Ego Jo-
hannes Diaconus Cardinalis. Sanctae Mariae novae. — Ego Sanctus. Diaconus Car-
dinalis. S. Mariae in Cosmedin. — Ego Humbertus presbiter Cardinalis. tituli S.
Iohannis & Pauli. — Ego Albericus Presbiter Cardinalis. tit. Sanctae Anastasiae.
Ego Guido. Presbiter Cardinalis. H. Palatii. — Dat. apud Cistercium per
manum Hugonis. presbiteri Cardinalis. agentis vicem Domini Guidonis. Sanctae
Romanae ecclesiae. Diaconi Cardinalis et Cancellarii. 15. Kal. octobris. indict. 10. incar-
nationis Dominicae anno. 1147. Pontificatus vero Domini Eugenii Papae. 3. anno

Eg. 1181
Ans. 1147

Monasterium
Trancu

Monasterium
Vrdaxiente

17) Monasterium Trancu dictum eiusdem Ordinis. Petro Paig Episcopo Pampelonensi in gratiam Nicolai fratris. qui in Coenobio Curig Dei in Gallia. huius religionis voto se obstinzerat. institutum fuit anno. 1176

Monasterium Vrdaxiente. ultra Pysingum. in extrema Hispania ora. & in ipso pene Gallic vestibulo. collocatum est. De cuius condite tempore atq; autpribus nihil certi habes quod affirmem. Augustiniani frater ibi olim domicilium habuere. usq; anno 1220. Successerunt patres Pymonstratenses. quibus etiam nunc permanet stabilitas & illibata huius Coenobij opes. Non esse diversum ab Vrdaspalenti monasterio. cuius Eulogij in epistola ad Vuiltesindum Episcopum Pampelonensem meminit. persuasit affinitas nominum Ambrosio Morali in Scholis ad eandem Epistolam. et Antonio Tepez Cent. 4. ad annum. 843. c. 2. Sed cum Hurdaspalis nomen integrum cum vetustis Aedij reliquijs ad nostram usq; aetatem in valle Noncallensi manserit. quemadmodum observabit Sandovallus in catal. Episcop. Pampelon. potior mihi huius sententia videtur. quam aliorum: quin nec monasterium istud usq; adeo protracta vetustate esse crediderim. ut cum Eulogij aetate coherere possit. praesertim cum in notis Episcopatum & Monasteriorum. quae ab hinc quadringentis circiter annis. in libris Cancellarie Normannae scriptae reperiuntur. Monasterij Vrdaxientis. sub Baionensi Episcopo (in cuius Diocesi ita est) mentio nulla existat

Horum Coenobiorum Abbates in publicis Provinciis conventibus. qui nunc tertio quoque anno celebrantur. una cum alijs Proceribus. et praecipuarum Urbium Legatis. & Republica consultant. et in iis rebus quae ad ipsius salutem & commo- dum spectant deliberant. primi secundum Episcopos. priorem Militum Hierosolimitanorum. et Noncavallij. & Tutellae Collegiorum Antistes. suffragium ferunt

De Nobilibus. qui secundum Navarria ordinem constituunt.

De eorum muneribus & Dignitatibus — Cap. 4 —

Nobilium inter Navarros non eadem omnium Dignitas. neq; par honoris praerogativa. sicut neq; unica species fuit. Distinguebantur enim in Infantones. sive Hidalgos. in Milites. sive Caballeros. aut Caberos. in Mercedarios. (quos stipendarios vocare possumus. & in Ricos Homines. id est Divites. quos latina lingua Barones nuncupabant. De his omnibus copiosius diseruit Hieronimus Blanca in Aragonensium rerum commentarijs. Vocabulum Ricos. fuisse. qui a duabus ultimis syllabis nominum propriorum Gothorum aliquot Regum. quae in Ricus cadebat. deducere. quae notationis ratio Ambrosio Morali lib. 3. c. 5. merito displicuit. quatinus eidem Blanca arrisite videatur. Ego cum latinam divi- ty vocem apud Marinum Sanctum. vulgarem quoque Ricci apud Joimullum in Historia Ludovici noni Francorum Regis. item apud interpretem veteres legum a Iohanne Rege Angliae Baionensibus civibus concessarum. qui eae e Latino in Gasconicum vertit. usurpatae reperiam. pro viro Prepotenti. & ex eorum numero. quos Optimates vocamus. non aliunde Ricorum Hominum nominis originem petendam esse existimaverim. quam a communissimo

Vocabuli Ricus intellectus. quo vir multarum opum & facultatum copia instructus designatur. Solebant enim Navaræ Reges e numero potentissimorum & locupletissimorum Equitum Regni sui. quosdam eligere. quibus consultoribus in rebus arduis & magni momenti decernendis, et adiutoribus in bellis gerendis reverentur. Horum etiam fidei munitissimi Acer. atq; Oppida concedebant. illorumq; census ac vectigalia sepe cum iurisdictione ipsorum Honorarij nomine largiebantur. quos latine Militis. vulgari autem verbo Cavalleria nuncupabantur. Horum Ricorum naturam his verbis declarat Alphonsus Castellæ Rex cognomine Sapiens in legibus Partitarum lib. 6. tit. 9. part. 2. Los nobles son llamados en dos maneras. o. por linage. o. por bondad. e como quier q el linage es noble cosa. la bondad pasa e vence. may quien lay a ambas. este puede ser dicho en verdad. Pato dime. pues q es Rico por linage. e dime cumplido por bondad. e ellos an aconsejar al Rey en los grandes fechos. e son puebs para fermosear su corte. e su Reyno. Sed planius adhuc Ricorum. seu Baronum munia. aperit Caput. 1. lib. 1. veteris iuris Navarrici hoc modo. Et que Rey ninguno. que no oviere poder de facer Cort. sin consejo de los Ochos hombres naturales del Regno. ni con otro Rey. o Reyna. guerra. nin paz. nin tregua. nin faga. ni otro granado fecho. o. embar gamiento de Regno sin consejo de doce Ricos hombres. et doce de los may ancianos sabios de la tierra. Et pauto post. Et los doce Ricos hombres. o. sabios oden jurar al Rey sobre la cruz. et los Evangelios. de curarle el cuerpo. e la terra et el pueblo. et los fueros ayudarli a mantener fielment. et oden betar su mano.

Rici Homines

Tales enim Barones sive Ricos. a Regibus Hispanicis creari solitos. Suiusce Creationis infigne. & veluti Notam. aut Symbolum fuisse Vexilij & Atheni seu tympani (vulgo pendon & caldera) traditionem. annotavit Hieronymus Gudiel in suo. de Familia Guzmanâ commentario. quod a Regibus Navaræ observatum sit. nec ne. non habeo quod affirmem. nisi quod in formulis harum creationum que adhuc extant. et quarum unam. aut alteram hic apponam. nullum huiusmodi ritus vestigium apparet.

Carolus Dei gratia Rex Navaræ. comes Ebroicentis. universis his litteras inspecturis. Salutem. Nos consideratis bonis. honore. fortitudine et personæ dilecti nostri. et fidelis Petri Lucij. nobilis. Sutarij. Et etiam bonis & gratis operis. quæ maioribus nostris. nobisq; impendit. amehac. cumq; in posterum impensurum speramus. eius personam honore afficere. & ^{distatum} augere cupientes. illum fecimus. creavimus. et constituimus. facimus. creamus et constituimus his litteris. Ricum hominem nostri Regni Navaræ. commodis honoribus et emolumentis solitis ei prestandis. Mandamus universis subditis nostris. ut eundem Petrum. pro Ricò homine reverent. eiq; pareant. Item Thesaurario nostro Navaræ. nunc existenti. et deinceps futuro. ut eidem Ricò homini solvat et prestat singulis annis decem marcas Sicombriam. aut ab alijs solvendam et prestandam curet. modo solitis. Item dilectis et fidelibus nostris Fiscalium Rationum Prefectis. ut quod eis in eam rem ab ipso solutum consti-

terit, id ei in expensum referant, et de summa accepti detrahant. in cuius rei fidei
his litteris sigillum nostrum apponi iussimus. Datum. 26. Junij. 1350. Per Regem
eiusq. consilium. Robertus.

Ex altera formula que sequitur. illud proterea colligitur. motus fuisse Regibus. cum
primum Coronam Regiam et gubernacula Regni assumpturi essent. aliquos
vicos creave. honorarium item Ducum. Seny. Militibus constitisse. que tamen
non raro a Principe ad natum augebantur.

Castly &c. Cum nos tempore quo Coronati fuimus occissemus in Nicum
Hominem Regni nostri. nobilem et dilectum nostrum Arnaldum Raymundum
Gramontanum. et ipsius rogatu. s. Militibus seu Cavallerias que ei dedimus. &
concessimus. Honoris seu Honorarii nomine. tanquam Nico Romini. placuit nobis
ut reiperet modo in sequenti. Et mirum est idem nobilis habeat ad instar tribu
ti. quandiu nobis libitum fuerit. Urbem nostram Baltha. item comitorum
notas. seu confiscationes. res mobiles. & reditus &c. Datum mense Septembri
anno. 1350.

Mesnaday

Mesnaday. a Mesnada (que vox a Mesonada contracta est. derivaturq. a latino
vocabulo Mansio) nomen habent. videntur sic dicti tanquam Domestici
Principis. aut in eius familiam cooptati. Posterioribus enim seculis Mansionis
vocabulum. pro Domo usurpatum fuisse pauci ignorant. & evincit hodiernus
Gallie & Hispanice lingue usus. Hic autem Mesnaday accepto ab Aerauo Prin
cipis annuo stipendio. eaq. plerumq. ad vitam. continuato eidem bellum paranti
presb. esse. et ad ipsius nuntium in Castis morari ac militare adigebantur. eaq. re
maxime ab alijs nobilibus differabant. quibus post tranactum a lege p. p. huius
tempus. e bello discedere impune licebat. ut ex hoc capite Fori. seu iuris veteris
Aragonie patet.

Les Infancons an For ab lo Rey. que vaian ab el a bataylla campal. o a son Castel.
si se li alcan en la tierra, et cant anssi iran ab par de. 3. dies. et si plus demo
rem en ast lo Rey. les a danar leurs obs altres. 3. dies. et del plus en la voluntat
dels Infancons es de estar hi, fora aquels qui son Maysnades. o. Soldades.
idet. Hoc iure utuntur Infancones seu Nobiles cum Rege. ut cum eo ad pug
nam procedant. aut ad eius Cartum. si quis contra eum in Regno insurrexit.
et tunc. cum comitatu tridui progredientur. & si diutius in exercitu moren
tur Rex eis necessaria administrare debet altero triduo. ac deinceps in arbitrio
Infanconis vel Nobilis erit ibi immorari. exceptis istis qui Mesnaday. seu sti
pendiarij sunt.

Mesnadariorum munus magna ex parte videtur expressum proxima formula. su
perioribus seculis in institutione cuiusdam Mesnaday adhibita. quam e lodi
ce Forensium Actorum illorum temporum (Reperum vocant) excerpti.
ubi cum hac inscriptione. *Table de grace de Mesnade. idet. Tabulle con
cesse Mesnade. legitur.*

Karlos por la gracia de Dios Rey de Navarra Conte d'Euveux. a todos qua
tos las presentes letras veran. ni odvan. Salud. Facemos saber q. nos confi
devando los bonos & agreables servicios. que el nuestro amado Guilielmo.
Arnalt de Belunne estudio. a fecha a nuestros predecesores & a nos en lo

tiempo a venir, avemos dado e otorgado, damos e otorgamos por el tenor de las presen-
tes, la meata del Molino de Beoteguy, et la diezma de la otra meata del dicho Mo-
lino con cinquenta e quatro Saldos morlanes del Ceramanage a nos devido en la
villa de San Pelay, al dia de quaximado, a tenor de su vida et non may, en ma-
nera que de aqui adelante yllh sea tenido de nos servir el mesmo con un hom-
bre de cavalla bien armado por espacio de quatroenta dias en sembla, a por-
a su proprias Mensuras et expensas a defension del nuestro Regno, dentro del dho
Regno, o de fuera, en tiempo de guerra, o de paz, en victas de... o encabalgas
das, et en todo otro caso qualquiere... por el qual por nos, o nuestro lugar teni, por
nuestro gobernador, o por otro de nuestro mandamiento li sera mandado, et si may
adelante del dicho tiempo quedamos en servicio, nos la diavamos tales... q a
los otros hidalgos del Regno qui semejable servicio nos fariam... Guillierno
Ay mayor e tomar el dho Molino, e su precio en etab debido. &... obras q a
nos pertenec, facer en aqueyllos meyllorando & non apeorans de manera q
despues sus dias nos viengua en tan bon estado, o mejor, como agora el dho mo-
lino... Pero Sanz de San Pelay por precio de veynie libras cada año... En
no nuestra intencion es q por este servicio q serido, q se fazer en especial e yllh
sea excepto de nos facer aqueyllos provisiones en q elz, e los otros fidalgas de
nuestro Regno en general, nos son seridos de facer cada q el caso aviniere,
e si por aventura conecia q el dho Guillen oviese de fallido de facer las cosas sobe
dichas, o menas precuando los nuestros mandamientos del nuestro lugar enient
del nuestro Gobernador, o otro de nuestro mandamiento tarzasse, o no, qui fiesse
complacer a queyllos, et servir como dho es, queremos et nos place, q nuestra pre-
sente Donacion no le valgua, may li sea tirada del todo, e torne a nostra mano.
& delagora por enbng por tenor de las presentes lea privamos. Datur in
Tudela primero dia de Marco, anno. 1350. Par le Roy Taven

Vexillarium

inter nobiles omnes eminebat, ne Rix quidem aut Baronibus exceptis qui
Vexillarij Regi munus gerebat. Alferis vulgo dicitur, a voce latina Aquilifer
que Vexillarium denotabat, ob insignem Aquilae Romanorum imperatorum
Vexillis infirmi saluta. Huius partes erant Regis Vexillum in Bellis pfer-
re. Fuisse antiquissimam hanc Vexillarij dignitatem, & in ipsius Regni
Primordijs, et velut in curabulis enatam, citra dubium est. Siquidem Inneo
Ximeneri Regi (qui, et si aut prius, ut quibusdam non infirmi subleji sup-
tribus est vissum, primis certe Regibus proximus, etate aut imperio fuit)
veteres Tabule Coenobij legerentis anni 139-a Sandavallio in Catalogo Episco-
porum Pompelonentium recitat. Vexillarium tribuunt seu Aquiliferum,
ut ibi dicitur. Ignatium de la Lane, Vexillarij etiam Codex legum Navarrae
num. c. 1. lib. 1. Regi eligendo necessitatem imperii Vexillarij instituendi.
Et el Rey que aya fidalgo, para su mandatos. Et Moneta Jurada en su vida.
Et Alferis & Seynna Caudal. Mansit hae Dignitas ad tempora vq Joan-
nis Aragonij, qui Blanca viouij nomine Navarram rexit, at hoc regnante
Carolo Beaumontio Vexillario, vita functo, cessavit, inq eius locum insti-
tutum est Muny Constabularij, illudq Ludwico Beaumontio Caroli filio,
(cui spanna Blancae soror, non tamen ex legitimo nata coniugio, nupservat.)

21
Marescallus

collatum ea lege, ut filio nato maximo ex hoc matrimonio procreando, velut hereditario iure cederet; cui legi non sua defuit auctoritas, siquidem in Ludovici posterius Ducibus scilicet Alve, qui affinitatum nexu in Belmontiam Familiam se in servaverunt, durat adhuc Constabularij Dignitas.

Marescalli munus, vix dum antea in Hispania cognitum aut receptum, primus in Navarra administravit Martinus Enríquez Lacarranus, Alexius Martini Enríquez (qui Karolo. 2. in Navarra regnante, Vexilliarum officio summa cum laude functus erat) filius, in cuius gratiam tunc firmum a Carolo. 3. in titulum fuisse crediderim, qui deinde extincto Lacarrano, eandem Dignitatem concessit Gotho suo naturali filio, Cosely Marchioni. Hic autem post patris obitum, cum a Sorore Blanca & ab eius viro Iohanne Aragonio se fecisset ad Castellanum Regem, dignitatem simul cum omnibus bonis quae in Navarra Regno possidebat, amisit. Marescalli itaque munus, postea Philippo Navarro Leonely filio datum est, in cuius posterius eius familia diu velut hereditarium mansit, donec tandem deficiente ipsius stirpe ad Lacarranorum Abitenlium familiam, velut iure postliminij rediit. Rursus Lacarrano sine liberis mortuo, Philippus. 4. Hispanis Rex, Marchioni Falco qui e Peraltarum genere est, illius munus gratiam fecit.

De Concilio seu conventu publico trium ordinum Navarrae:
et quibus de rebus in eo ageretur, item de Ritu Regum inaugu-
randorum. Cap. 5.

Concilium locum & diem indicere, Regis erat, aut si is a Regno abisset Regis iussu ipsius legati, seu Vicarij, alterutroque itaque accitu ad locum destinatum confluebant Regni Antistites, Barones, alij nobiles, & praecipuarum Urbium legati. Indicendi causa, aut solennis et ordinaria, aut fortuita & extraordinaria erat. Primi generis concilium celebrabatur quotannis, vel altero aut tertio quoque anno consue- mandae Reipublicae causa, ipsiusque idem legibus ac institutis componende, nam si quid a iudicijs, Magis, tribus, aut Regis Praefectis, in iure dicendo, aut in alijs ad officium suum pertinentibus peccatum, aut contra ius et consuetudines Regionis factum, esset, si quid etiam a Rege in fraudem innate populo libertatis ac immunitatis, aut contra mores vel preceptos admissum, illico ex parte laetae Curiae emmendabatur, et insuper nova lege, si res exigere, ne quid simile fieret in posterum cavebatur. Ea vero quae dubia aut controversa inter Regem ac ordines relinquebantur, honorarijs arbitrijs ab utraque parte selectis delegabantur, causa cognita ipsorum iudicio aut arbitrio finem habitura. His peractis, aequam Curiae dimitteretur univervi ordinis Principi ultra summam pecuniae muneris titula offerbant, eaq. subinde vitium conferebatur, quae pro bonae accepta, etiam necessitatibus subveniebat, usitata iam multis ante saeculis apud alias gentes more, ut de Germanis Tacitus, de Francijs Bedegarius & auctores ante Ludovicum 14. scriptum reliquerunt. Partium hinc iuris factum comperio a Navarrensibus, aut novo Regi gratulantibus, vel vigente Principem rei familiaris angustia, aut si dos filiae dicenda.

paet, vel efflagitantibus sumptum solito maiorem bellis: sed postea seu avari-
 tia, seu continuata late necessitas Principum. Varum 300 et voluntarium
 erogandi officium in anniversariam consuetudinem venit. quod ne populo
 fraudi esset. Carolus Rex huius nominis tertius concederent ne, an se regarent.
 huiusmodi munera, id totum in Ordinum, et Populi arbitrio ac natu state,
 neq. Principi ius esse quicquam ab inuitis exigere. Tabellis obhignatis professus
 Et. quae huic loco non alienas duximus.

Carlos por la gracia de D. y. fuemos saber q los tres estados de nuestro Regno. al
 dia de oy data de las presentes. a nuestra requesta e rogaria. nos an otorgado
 graciosament para sostenimiento de nuestros Estab. la imposicion de nuestro Rey-
 no. et quatro Coarteres por Aynno. para el tiempo de quatro Aynnos cumplidos.
 comenzados primero dia de Abril. primero venient. con las gracias acatun-
 bradas. et otras q nos avemos fecho. por delibramiento de nuestros pueblos. &
 singulares de aquellos. en tal manera q dos Coarteres cozederos en este aynno.
 goverent. q nos estan otorgado por los dchos Estab. aiam de ser comprados en los
 primeros quatro Coarteres q se debian uillar en el primer Aynno. & por qua
 de enjos q nos vinieros al gubernamiento de nuestro Regno cada Aynno. a de
 nos leuado de aquel la dca imposicion entegrament. & coarteres quando mas.
 quando menos. et algunas qdrian deir q por nos aver leitab en nuestro dcho
 Reyno en tan luengo tiempo la dca imposicion & coarteres. Nos et nuestros suc-
 cesores Reyes de Navarra. q en juer nos seran. podiamos alegar contra los
 dchos Estab. Derecho de Prescripcion. o Otro Derecho. Nos queriamos q por eylla
 aver nos seruido e dado graciosament de lo hcho. en todo nuestro tiempo. no sean pre-
 judicados. et donde merecan aver premio. no aian a conseguir danyno. por el
 por estas nuestras presentes letras. declaramos & certificamos. q los dichos Estab.
 de nuestro Regno. enjos q nos vinieros al gubernamiento & regimiento de aquel
 tiempo. & cada un aynno. nos an otorgado los dchos imposicion & coarteres a
 nuestra gran requesta. & rogaria. E no por otro Derecho q nos aiamos de tomar
 & levar aquellos. ni partida de aquellos. Queremos q por el a los dchos Estab. non
 sea. nin pueda seguir perjuicio alguno en su derecho. ni nos. ni nuestros sucesores
 podamos ni puedan aleguar en levar los dchos imposicion & Coarteres. prescrip-
 ni otro dcho alguno. en tiempo alguno. en alguna manera. Ity. Dado en
 Tafaylla a. 22. de marzo. 1474. Por el Rey q su grand Conseylo. Estellas.

Talis fuit Reipublicae facies. Stante olim Navarrorum Regno. nam post exar-
 Reges. Regnumq. ipsum a Castellanis Principibus. in Provinciae formam red-
 tum - Ceperit. res. ex insita ferè magnae Potentiae Principibus indole. non
 minus ex arbitrio Regum. quam ex auctoritate legum vendere
 Extra ordinem Concilium indicabatur. cum insolitum aliquid. & subitum in-
 cidebat. quod ordinum consilio decernendum. ac suffragio decidendum esset
 Tunc enim. si multum. adhuc temporis ad statum usq. solennium comitiarum
 tempus superesset. neq. natura negotij tantam moram ferret. libere Principis
 aut eius legati evocabantur iudices. de ipso negotio suffragium iniuri-
 Cause autem evocandi videntur ad haec capita posse revocari.

Pampelane. & en qui devant, l'autel. li Navarrois, le requierent que il iure sur
 Saints qu'il les maintiendra a leurs bons Fuers, & a leurs bonnes coutumes: et encore
 li requierent que il iure a tenir la Monnoye qui est a tel temps sans faire autre
 oug a douze ans, et dem qui en avant n'en face que une en toute sa vie: &
 encore li requierent que ~~il~~ les forcer que ses peres ou ses ayeuls ou ses becaye
 uls firent a tout, soient desfaictes par esgart de prendrez hommes qui y seront
 mis par le Roys, et par aus, par accord, c'est a sçavoir pour le Roys, et ~~pour~~
 pour le Prelat, et pour le Gentilz hommes, Chevalier, Gentilz hommes doivent
 estre mis qu'ils iuront qu'ils feront bien, & loyaument: & devant ceux vendot
 li demandeur, & li procureur le Roy pour monstrier son droit, & oyez les raisons
 et les defences, li Chevaliers qui seront mis, et qui orront, iugeront, & ce qu'il
 iugeront doit estre tenu, mais que li Roys ne truisse faulsete & en telle moierme
 maniere, li Roys & cil des bonnes villes met, tarent hommes des bonnes villes
 par accord pour ce mesmes faire. Et encore li requierent, que cil, qui sont forz
 de Navarre banni ou autrement, ce ne sont cil qui sont ugie pour trahison,
 ou s'il ne sont forz pour fame efforchie, ou pour brifier che mins & rober,
 ou pour des grands maux faits, soient rappelles, & puissent entrer au
 Royaume, devant pleige & kurte d'amende faize a eux ceulx qui d'auy se
 plaindront, et ce mesmes requierent il des prisonniers, se aucuns en y a. Et
 quand li Roys a ce octroye & ce iure, il le mettent tout sur un escu, & le tie
 vent haut, et dient tout, Roys, Roys. Et ce fait, li Roys s'en va a son hotel
 & cascun au sien, & va chascun l'aut il veut: ne autres feutes, ne autres
 hommages li Roys ne reçoit de Navarrois, ne il plus de lui que dit est.

Petrus Pitheus
 Gabriel Chapuius in lin
 gua Gallica scripsit his
 toriaz Navarricam

Hanc Epistolam ex vetere libro manuscripti Regij Tabularij Parisiensis. Eruit
 quidem Petrus Pitheus, ut in ipsius schedis videre conigit, mihi a clarissimo
 viro P. Puteano communicatis, eandem postea edidit Gabriel Chapuius in Calce
 Historiz Navarricæ Gallica lingua a se anno 1596 conscriptæ a Pitheo sibi tra
 ditam, ut ipse profetur. Et aliquot mendis vitiatam, nos autem illam ex
 ipsius Pitheij schedis a se descriptam sic fecit ad verbum latinam reddi
 mus.

Mi Charissime Domine, consuetudo & usus Regni Navaræ huiusmodi est
 inter Regnum & Navarras, quod cum Rex accedit Regnum assumpturus,
 convenit Domino vel ei qui illius vicem gerit, iubere adesse die certa ad Do
 mini arbitrium, Antistes Regionis, Divites, seu Nobiles Homines, & ex Equitibus
 quot quot ei visum erit, (multi enim accedunt non vocati) significatq; bonis
 Urbibus, ut mittant quosdam ex suis civibus ut fiant se Pompelonæ con
 stituta die, eaq; die, aut postidie, pro ut Domino libitum fuerit, ipsi et omnes
 Ecclesiam Pompelonensem virginis matris Sacram adeunt, ibiq; pro tra
 Navarræ rogant ut iuret per Sacrosanta se us bonas Fides seu leges et bonas
 Consuetudines conservaturum, ad hoc rogant ut iure iurando promittat
 se rem nummariam qualis tunc temporis erit, talem servaturum neq; ultra
 Duodecim annos, aliam constituturum, nec deinceps nisi unquam quandiu
 vixerit. Rogant insuper, ut que per vim atq; iniuriam a suis parentibus

Nos, aut Pravis acta fuerunt. emendet arbitrio proborum virorum. a Rege & ab ipsis concorditer eligendorum. Scilicet pro Rege aut Antistibus atq; Nobilibus ex Equestri aut nobilium ordine eligendi sunt, qui iurati promittent se vite et ex bona fide iudicium acturos. & ad eos accedent ac ibi & Regni legibus. ut quisquis de iure suo doceat. & auditis rationibus atq; exceptionibus. Equities qui selecti fuerint. et de re cognoverint, iudicabunt. & quod ab ipsis iudicatum fuerit servari debet, dum modo Rex fraudem non deprehendat. eademq; ratione Rex & Oppidani bonarum Urbium seligent communi consensu aliquot ex Oppidanis bonarum Urbium. idem prestituros. Preterea rogant. ut. qui extra Navarram delegati aut ex torres egerent. nisi si quis proditorum aut stupri per vim illati, aut gratulationis. aut alicuius alterius gravis sceleris damnati fuerint. revocentur. cum fas sit Regnum ingredi. datis fideiussoribus et prestita cautione de satisfaciendo quibuslibet scilicet iniuriam ex postula turis. id etiam rogant in gratiam. eorum qui carceribus detinentur. si qui extiterint. Et cum Rex hoc concessit. ac iuratus promissit. Universi illum sacro imponunt. atq; extollunt. & Rex Rex. conclamant. Tum Rex Palatium suum repetit. recedunt & alij quocumq; libet. Nec alij obsequij aut Clientelae professiones Rex accipit a Navarris. nec ij ab eo. p[ro]p[ri]as quicquam hujus que dicitur sunt.

Ceremonias con q era
alcalde q adlamado por
Rej de Nav. sobre
su Crudo -

Solum hec presert epistola sacramenti a Rege prestandi formulam. sed nos vicij sim mutui iuris iurandi ab Ordinibus reddendi concepta verba aliumde supplebimus. ex Actis nimirum inaugurationis Charoli. 3. que tali sermone serie in Archetypis Tabulario Regis Palen[si] Principatus Bearrensis. conten tis conscripta sunt.

Nos Barones Navarre, nomine nostro. omniumq; Militum & Infancionum Regni, iuramus super hanc crucem. et sancta Dei evangelica a nobis manua liter tacta. servare & fideliter defendere vuestram personam. & vuestram terram. & vos iurare ad servandos & defendendos Foros totis viribus nostris. Idem fiebat ab Antistibus. & a delectis Oppidanis urbium primariis. Huic deinde ritui accessit solennitay Unctionis auctore summo Pontifice. a Carolo 2. p[ri]mum celebrata. ut ex ipsius Testamenti tabulis colligitur. eodem Tabu lario reconditis. idem tamen antea tentatum fuisse a Theobaldo. 2. didici ex suis epistolis supra ex parte recitatis verbis. Et li Roys Thiebault. sirex li fils pourchassa a Rome qu'ils fust en huins. & sacrez & coronez. & moult vouvroient cil dou pays, que nos sirez sirex. vostre fils le fust s'el vous plaisir. idest. Rex Theobaldus filius. Domine, prosequutus est Romam, ut iungiretur consecraretur. & coronaretur. & magnopere cuperent indigenae. ut de filio tuo Domino nostro id fieret, si tibi id libitum esset.

Adiecta sunt preterea quaedam temporibus alia; nimirum Cnrys. Sceptum, Coro na aurea. & pomum aureum. que sigillatim Reges ex Ara sacra assumentes. Coronam quidem Capiti applicabant. Ensem vero lateri. quem e vagina eductum. sublatumq;. et manu concussum, rursus ea recondebant.

Sceptra autem altera manu, alia Pomum aureum tenebat. ut actus inaugura-
tionis Spannijs. 2 & eius uxoris Catharine, a Pasquero in Codice legum Nava-
rricarum. cui Recopilacion de las leyes de Navarra. titulum fuit insertis fu-
suis continetur

De Diversis Navarra Judiciorum Tribunalibus: Item de
ea Jurisdictione. quam Hermandatum vocant & de
Navarrorum Moribus. Cap. Sexto

Quoniam superiori capite causas aliquas, de quibus cognoscere publici Conatij er-
at. Strictis attingimus, nunc locus sic postulat, ut alia Navarra iudicia leviter de-
liberemus. Erant non singulares tantum oppidij & prefecturis, sed vicij etiam &
pagis, sui iudices ordinarij. Alcaldi dicti. Horum alij perpetui, alij annui, alij
tenuerant erant. Alij vultus a populo eligebantur, a Rege deinceps aut eius vi-
cario confirmandi. Alij vero ab alterutro istorum iudicandi facultates accipie-
bant. Ad hanc unamque Prefectura Meunus habebat proprius, ut ante diximus
cuius manus erat Prefecturae suae a latronibus, grassantibus, sicarijs, & alijs faci-
norosis hominibus tutas & securas prestare. Principum mandata, ac Civium ac
aliorum Tribunalium iudicia exequi, contra contumaces & rebelles armata
manu, si res exigeret, procedere. Ad hos etiam prehensio, & missio in carceres
accusatio quoque verus spectabat. Erant praeterea Curatores Civitatis Regis
dicti, qui de pollitia suarum civitatum solliciti erant. Erant denique Basu-
li quibus vectigalibus Regionum ac tributorum colligendorum negotiis manda-
tum erat. A Tribunalibus Alcaldorum ad Senatus (cui Curia Maioris nomen erat)
appellabatur. Huic praerat Rex ipse, aut eius vicarius, a quibus Conciliarum Al-
calde de Corte dicti. Item Proceres aliquot, seu Rici Homines quorum ad minimum
tres, & ad summum septem ex indigenis vocari a Rege ad iudicia exercenda oportebat.
ex praescripto Toi, seu iuris Navarrici. Solenni iuramento ab ipso con-
firmati, quod tamen non a faculibus Navarrorum institutum, sed a com-
muni iure universae Hispaniae fluxisse, docent proxima Toi Navarrici ver-
ba

Ningun Rey de Espanna, no debe dar Juizio fuera de Corte ni en Corte a me-
nos que sean Alcaldes & tres de sus Ricos Omes, e may entro a fiere, & que sean
de la tierra, en que fueren. si en Navarra, Navarros, si en Aragon, Aragoneses,
si en Catalunya, Catalanos, & si otra puertor segunt la tierra & a si de
los otros Regnos, & su Alcalde debe aver, & Portero, & mayordomo de la tierra,
non fuera, & anti debe ordenar sus tierras, e sus pleytos

A iudicij Senatus, seu Maioris Curiae nefas erat appellare, posterioribus tamen seculis
facta est potestas litigantibus adversus illa Principi, aut eius magno Consilio,
supplicandi, quod factus, ut huius Curiae auctoritates (quae summa erat) non medio
criter, labe factavit, sic Consilij Regi in privatis negotiis Jurisdictiones admodum
dilatavit. Superest rationum Curia, Camera Computorum vulgo dicta, cui Patrimonij
Regij, Tributorum, Vectigalium, & universorum ad Principis Dominium

27
spectantibus cura incumbere. Huic Bailli, ac pfectores rationibus reddendis obnoxij
erant. His omnibus Tribunalibus ac iudicijs durat adhuc. sub Castellanis Regibus eorum
Dignitas atq; auctoritas. quae ante erat. nihilq; aut parum in hac parte veteri iure de-
rogatus est. Sed iam consentaneus videtur. de alio jurisdictionis genere quae Hispanis
& maxime Navaribus propria fuit. aliquid dicere. Hermandades vocant. quasi frater-
nitates diceres. Huius jurisdictionis inventus extorsit a populo latrocinorum ce-
dunt ac publicanorum gratulationum immensitas. quae bella tam externa. quae civilia sub-
secuta est. Tunc enim eius Magistratuum cura ac sollicitudo. graviter solito onere
prea fatisceret. ceperunt plebes. quorum praecipue res agebantur. societates inter se contra-
here. constituturq; est. ut quoties huiusmodi aliquod scelus a facinorosis commissus esset.
universi facti ad sonitus earum campanarum concursu. & compacto in illos impetum face-
rent. penas debitas ab ipsis sumpturi. Deinde cum malus latius glisceret placuit Pun-
cipibus. istiusmodi societates ratas habere. easq; sua auctoritate comprobare ac com-
munitate. Exstat Ferdinandi Aragonis Castellae Regis edictum apud Medinam p. 2. lib. 2.
De las grandezas y cosas notables de España. c. 72. quo tota istius societatis & iuri-
dictionis instituendae ratio fuse continetur. Huius summam Ant. Nebucensis
Decad. 1. Rerum a Ferdinando & Elisabetha gestarum lib. 6. c. 3. breviter comple-
xit.

De Mores ac indole
Navarorum

nam totus hunc de Navaribus institutus sermo veluti Epilogus concludo. tibus
aut quatuor testimonijs recentiorum auctorum de hodiernis huiusce gentis moribus
atq; indole. adscriptis. Primus petetur a Floriano de campo lib. 1. c. 3. ubi haec ha-
bet. El Reyno de Navarra. aunque agora tenga poca tierra. es abundosa y
bien poblada de villas y aldeas. en q; mora gente valiente de esfuerzo. y bien de
enbuelta para toda cosa. fue una de las Provincias Espanolas. en q; despues de la
destruccion della. primeramente vbo personas q; tomaren Apellido de Reyes
Alterius testimonium sumetur a Petro Medina Hispanensi lib. 2. de las grandezas
y cosas notables de España. c. 140. ubi sic ait. Son los Navarros Jordanianamente
bien hechos y proporcionados. no de grande estatura. sino medianos. alegres y afables
y muy grandes y vivos ingenios. Basta q; son cultos. Trabajan mucho en aquellos
cosas. a q; se aplican. Son muy aplicados a virtud. En general muy amigos de su
costumbres. y casi todos inclinados a unas mismas cosas. Son muy sencillos. y fuera
de dobles. tienen subita y estrana colera. Uebandolos por mal en qualquiera cosa
Son de poco hablar. y no muy proprio. ni muy concertado. q; muchas veces sienten
dificultad en poderse dar a entender. y declarar sus conceptos. Son muy amigos
de la honra y reputacion. Hacen mucha estimacion con jactancia. de sus
hidalgias y nobleza. y con esta estimacion de hidalguia y de honra. puestos en
ocasion. gastan las haciendas. y se dexan matar. antes los ricos. como los pobres.
los grandes. y pequeños. y toda suerte dellos. y con la misma reputacion an em-
prendido por Mar y por tierra. notables Hazañas. y hechos valerosos. y an salido
con ellos muy bien. Son y an sido siempre muy buenos Christianos. muy devotos.

Florian de campo

N =

P. de Medina

e muy zelosos de la fe catolica. de la qual escubien no aver discrepado jamas poco, ni
 mungo. Teniendo la Cistianidad desde sus primeros tiempos = Tertius testimonius
 erit Bernardini Comenij Miedes Archidiaconi Saguntini. cuius verba lib. 2. de
 vita & gestis Jacobi. 1. Regis Aragon. hec sunt = Ingenius et Navarrentium
 Subitus. Suspiciosus suisq. deditus Regibus... Sunt enim Navarrentes & eorum
 propinqui Vizcayni... non modo in communibus ac frequentibus preliis. sed in sin-
 gularibus concertationibus valentes, industrij. ac perpugnaces ab insita gente natu-
 ra. vi non a Gothis Hispanis. ut quidam suspicantur. enata. (Et paulo post)
 itaq. quippe Navarri continuis olim. tum Romanorum. tum Sarracenorum preliis alu-
 ti. brevitatem ac inopia sermonis repressi. fortiores. atq. in bello propensiores sem-
 per fuerunt. quo fit. ut fidelitate. cui propius et silentius. y. valde prestant. adeoq.
 a loquacibus. tanquam fallacibus caveant summo per. neq. quid ipsi comminiscan-
 tur. attendant. ac quoniam eorum incorruptus est animus. tanta illis inest ingenuita-
 tis ratio & opinio. ut mortes citius. quam ut a suis degenerent. euz vita commutent.
 sed quanquam eorum Regnum. non admodum latum est. plusq. robore. quam numero vi-
 cerunt. adeo tamen res maximas. totq. preclara domi suisq. facinora ediderunt. Deo
 devictis hostibus amplissime triumpharunt. ut non in postremis quidem illud
 collocandus sit. q. proprias ipsi sedes Montanas Salten; tam strenue tutati sunt ut
 ab eis nunquam depulsi fuerint

Num Regio ipsa Navarri. seu ubertate Soli. seu temperatione Celi. nulli alij Hispani-
 arum parti concedit. loca plana. agros habent fertilissimos. omnis generis frugibus.
 quedam etiam vini. e quibus detracta ea parte. que ipsi Provincie allende sufficiat.
 residuum ad acolas Guypuroanas. Biscainos. aliosq. Hispanie populos. qui y. indi-
 gent exportant. Laudatur precipue vinus q. circa Veraltis & Falcoy vicis. et in
 toto illo territorio q. voce Vasconica Erribera. id est Regio infera. seu dimissa vo-
 catur. copiose provenit. Montana luxuriant pasquis optimis. ideoq. qui ea incolunt
 rei pecuariae multum student. magnamq. inde questum faciunt. praesertim ex p. hio
 Equorum. & lanq. que hinc. ad longinquas etiam Gallie & Belgij Regiones transve-
 hitur

De Jaccensibus Populis. et Aragonie Comitatu. item de
 Calagunitanis. deq. SS. Hemitorio et Cheledonio. et
 de Quintiliano Rhetore. ac Pudentio Poeta

Cap. 7

Jaca ciudad & cabeza del
 Condado de Aragon. sita
 en la Valconia. con todo
 lo q. poseia antiguamente
 aquel Condado. se prueba
 concluientemente

Jaccam. Superiori libro Tholomeus secuti. inter Vasconum Urbes recensuimus. cuius
 territorium. dominantibus in Hispania Gothicis. et consequens temporibus. non Jacense.
 sed Aragonense dicitur est. Utz. illius auctor sitius Quita Annal. p. 1. lib. 1. c. 14. his
 verbis declarat = Aquella Provincia de Aragon en lo antiguo. tan solamente se
 extendia. desde los Montes de Arpa entre dos Rios. q. el mayor se llama Aragon. y
 nace en la Montaña de Artun. Junto al Monasterio de Santa Cristina. sobre la
 villa de Camp franch. en las mismas cumbres de los Montes Pyrneos. q. se lla-
 man de Arpa. del nombre de un lugar. q. en ellos ay ala parte de Casuña.

El otro Rio se llama del mismo nombre, que otros dicen Subordan. y de donde por el
 val de echo. y se junta con el mayor a la puente que llaman de la Reyna, mas arri-
 ba de Verdun. Dentro de lasiberas de los Rios. y de su nacimiento estan los valles
 de Echo. Araques y Arsa. y la tierra mas llana por donde discurre el mayor de los
 Rios. se dice la Canal de Jaca: entre la qual y el Rio Gallego. q nace en las muy
 altas montañas de los Pirineos. Junto al lugar q por las fuentes de este Rio se llama
 Sallent. sobre el val de Botu. esta la Pena de Vuel, Atfiar. y S. Ju de la Peña.
 q tambien era de la Provincia de Aragon. Y por la parte de Occidente se esten-
 dia hasta comprehender el val de Anso, por el qual corre el Rio Verol. q entra
 en el Rio de Aragon. Entre Anso y Verdun. y esta este valle de Anso. entre el Val
 de Echo. y el val de Roncal. Solo este espacio de Montes y valles se estenia a
 comprehender muy pequeña Region. q de muy antiguo por el nombre de los
 Rios. o. del mayor de ellos. y del muy principal se llamo Aragon. Siendo esta Re-
 gion una pequeña parte de los pueblos q los antiguos dixeron Vascones. en la
 Provincia de España. que llaman Citerior. Itanc veteres Aragonis ditionis des-
 criptionez. sic inserere placuit. ut pateat quaz ex partibus in istis in tantis montibus
 & amplitudinez. Principibus Aragonensibus. & Aragonis incolarum virtutes. creverit
 hoc Regnum. An autez uidez sint Aragonis. cum Rucconibus. vel Rucconibus populis.
 qui olim altissimis Montibus circumsepti. ut testatur Theodorus Gothoruz Regibus.
 parus obsequentes. illorum contra se arma sepe lasciverunt. haud facile dixe-
 rim. Videntur certe non diversi fuisse. cum Bellus a Suevoz Rege Alarico.
 circa annuz Christi. 512. motus isidorus in historia Suevoz contra Ruccones
 at Biclariensis in suo Chronico. contra Aragonis gentes fuisse tradant. Tabores
 tamen fuisse sedes Rucconis. quaz veteres Aragonis viciniam est. partes non
 minimas Sangossiensis in Navarra Prefecture comprehendisse. atq inde in istis parti-
 bus Roncalis. & Nonavalis nomina. tanquaz Rucconis vocis reliquias manife-
 stas. Nec aliter sensit Rodericus Toletanus cum. c. 1. & 5. & 10. lib. 4. Roncalensium pagus
 & terras Aragonis proximas. Rucconis nomine designavit. Coeterum frustra no-
 bis illudere conatur Joannes Bithius. Abbas Coenobii Sancti Joannis Pinnacensis
 lib. 2. hist. illius Coenobii. c. 6. cum prolatis quibusdam fundam. conditionis nove &
 Madames villarum tabulis. earum auctoritate factus. novus quendam Alaricus Re-
 gez. circa. 600. Aragonis imperantes. nusquam lectus in veterum historicorum
 lectione. et in antiquis Monumentis evolvendis versatus esse cum oportet. qui
 has Tabulas inspecti alicuius nebulonis commentus esse. non agnoverit. sed quisquis
 is est. non adeo me servile bene rationes suas subduxit. cum Pseudo Alarico
 ille copiosus fuit Galindones Comes Aragonis. quaz pluribus seculis posterioribus in
 Aragonia dominatus obtinuisse. & Athesias Arce. non nisi post annuz octingim
 testimus primus condidisse. convenit inter omnes Aragonicorum rerum scriptores.
 qua de re. consulendi sunt Beuth. lib. 2. c. 5. sui Chronici. Curita p. 1. Analiz
 Lib. 1. c. 5. & in indice rerum Aragonis. ad annuz Christi. 803. Garibayus lib. 3. c. 4.
 & Hieronimus Blanca Comment. rerum Aragon. titulo de Galindo Aragonis =

An sint Aragonis cum
 Rucconibus populis.

Anag. Comit. 2. quin etiam scivus multo. gra nimiruz. 909. Regnante Garcia Sanctij Rege Pompelonensi. hanc Aucez exidificataz fuisse a Garcia Fortione. probat titulus. atqz cuiday in eadez Auce fossis. inscriptus. quoz refert Cuuta. p. 1. Annal. lib. 1. c. 11. Facessat itaqz hinc Pseudo Maricus ille. & Lucij Dextri. ~~Marcij~~ Marci Maximi. Elece alioruzqz eiusdez generis. monumentoz fabricatobuz (quos ei veluti Comites adiungit Capiti sequenti Iannes Britius) inter imperitoruz vel creduloruz Caterwas Regnet.

D. Aznar pūmez Conde de Aragon. todo su Territorio en la Vasconia

Pūmuz Aragonie Comitez statuunt omnes Arzenariuz. qui capta & expugnata Vrbe Jacca. Maurisqz ex eius territorio pulsij. eaz Comitatus titulo. consentibz Regibz Pompelonensibz. obtinere cepit. Cuius autem fuerit hic Arzenariuz & quo tempore in Aragoniaz atqz copijs penetraverit. infra suo loco dicemus. cu3 stemmata Pūncipuz Vasconie Ubriuz explicare agrediamur. Deficiente huius liberoruz mascula stirpe. ad Sanctiuz huius nominis pūmuz. Pompelonensium Reges Comitatus perwenit; a quo partim & proximē consequit Regibz Regni titulo. partim ab eoruz liberis fiduciano iure possessus est. donec tandem Sanctiuz Cognomento Mayor. Ramizo filio. ex nobili femina Arvaiz. ut fertur. domina suscepto. eiusqz partem. pari Regno titulo optimo iure in perpetuum tenendus relinquit. unde postea illustis Aragonensium Reguz familia fluxit.

D. Ramiro hijo bastardo de D. Sancho el mayor

S. Juan de la Peña fundado en la Vasconia

Intra fines veteris Comitatus Aragonici. situs est Coenobium Sancti Iohannis Pinnatensis. in Monte Duruelo edificatum. qd a parvis initijs e tenui scilicet Anachoretica Cella. in celeberrimum tota Hispania Monasterium Pompelonensium & Aragonensium Reguz beneficio & liberalitate perwenit. Pūmaz Origines debet Iohanni Anachorete. cui Atharesij cognomen tribuunt. quo vita functo in eius Cellaz Successore. pietatis collende studio. Otho & Felix fratres. patria Coesar Augustani. eosqz sequi Benedichus & Marcellus quos cu3 Pompelonensij Regni inijs concurrisset. ostendit Ios Epitaphius. ex ipsorum Sepulcro descriptus. & ab Ant. Teper. Cent. 3. Chronici Benedictini. ad annos. 823. ac a Ianne Britio lib. 1. c. 16. Hic huius illius Coenobij insertus.

Benedichus & Marcellus Heremitez Coesaraugustani. viri boni & continenti. adhuc magis ampliaverunt presentes ecclesias. & duo Altaria construxerunt. dedicaveruntqz Sancto Petro & Stephano. quorum consilio Iudex medius. inter Reges Enneuz Aristaz. & Regnicolas Aragonie. Iustitia vocatus. efficitur & etiaz Sepulch.

Potissimum vero opus veteris edificij. acceptus refert Cassij Ximeris Regi. ut testatur idem Britius Martinez lib. 1. c. 4. a quo etiaz vna cu3 Galindone Comite Aragonie duobz Monasterijs. altero qd Sancti Martini a Cilla. altero Hierolo dictis. & pluribz latifundijs donatus fuisse. gra. 896. tradit idem autp. c. 26. lib. 1.

Calagurnis

Calagurnitanos hic Iaccensibus iungimus. eo quod uterqz populus iam diu a ceteris Vasconibz. veluti a corpore suo avulsus. & illegitibus atqz Celtibeis mixtus. mutata etiaz lingua in peregrinos mores & instituta prorsus abijt. fuisse autem Calagurniam. illaz scilicet cui Fibularie Cognomen addit Plinius Iolim in Vasconuz

1. Auitprando en su Chronicon a. 878. anno. 840
 Theodoricus Monachus Benedictinus Episcopus Calaguritanus Claudio Taurinensi Episcopo scribit -
 Marco Maximo Obispo de Caragoca en su Chronicon. Concilium Egarense contractus est Egare, sub Sisebuto anno eius. 3. Aera. 652. conveniunt Eusebius Metropolitanus Tarraconensis. Nuntius Calaguritanus. Joannes Gerundensis. M. Maximus Coesar Augustanus. Emilia Barcinonensis. Rufinus Deetholanus viz. Sanctus. Vitus Laboracensis. Vincentius Egarensis. Stephanus Empoutanus. Pompeius Vigelitanus. Suetonius Tardensis. Justus Pompelonenis. Gemaraulus. Sonensis lth

Regione, nihil est quod ambigatur, testante id verby expretis Strabone lib. 3. Geogra. annuente etiam Juvenali (neque enim quae de Vasconibus scribit. Satyra. 15. de alijs quae de Calaguritanis interpretari licet) confirmante quoque Tholomeo. cuius Calagorinas Vasconum viles, non alias esse a nostra Calagurri observabit eruditus Sone suo more Morales lib. 7. c. 15. Fuisse quoque Romanus Municipium docuere, sed ad alias cognomine Nasticas, quae Descensibus populis contributa erat. pertinere censent Cuncta notis in Itinerariis Antonini, idem auctor. vtra hanc urbium. Fabij Quintiliani clarissimi Rhetoris patria sit, dubitat. Sed Ludovicus Nonius C. 81. suae Hispaniae. Hanc nostras esse decernit, id ~~omnibus~~ ipsius antea pronuntiare erat Summi viri nominis. Angelus Politianus, cui hunc auctoris interpretatur. Solemnes suis auditoribus praefationes daret. Liceat igitur gloriari Calagurri Vasconum urbi, hoc tanto vive atque alumno, qui primus Romae publicas scholas tenuit, & salario cohortatus publico claruit. ut auctor et D. Hieronimus in additionibus ad Eusebii Chronicon. quae Romanae Toga gloriae dixit ingeniosissimi poetae Martialis. & cuius ex ludo. ut observat Politianus. quasi ex Equo Troiano litterarum Proceres existerunt. inter quos & Plinius ille iunior fuit. qui etiam in Epistolis Quintilianus praefatores suus libentissime agnoscat. Et Juvenales iteque fuisse (ut quidam arbitratur) maxime verisimile est. qui de illo si verby honorifice mentionem facit -

Unde igitur tot

Quintilianus habet salus? exempla novorum
 Tatorum transi; felix et pulcher & acer,
 Felix, & sapiens, & nobilis, et generosus
 Appositam nigrae larvam subtexit alata,
 Felix orator, quoque maximus, & iaculator,
 Et si perfrixit, cantabat bene -

Erat autem in eo praeter caetera adeo exproptia, fidelisq. memoria. ut quae ex tempore aliquando dixisset, ad verbum etiam crepente redderet; cuius rei sepiissime periculum fecit, si quando interuentus aliquorum, qui suae honores mereretur, iterare declamationis partes coegisset. hactenus Politianus. Verus si licet, tanti viri doctrina ingenio & fama haec urbi. Clarior tamen exiit virtute, pietate, & invicta in Religionis constantia. Sanctus Hemiteus & Cheledonius quos sine suo emittit. Horum martyrium, & quae illud consecuta sunt miracula, eleganti carmine celebravit Prudentius, cuius haec Epigraphae inserto = Hymnus in honorem Sanctorum martyrum Hemitei & Cheledonii Calaguritanorum -

Pollet hoc felix per orbem terra sfibera stammate,
 Hic locus dignus tenendis ossibus visus Deo,
 Pui beatorum pudicus esset hospes corporum
 Hic calenter haurit undas caede hinc duplici
 illitas cruore sancto, nunc arenas incolat

Confrequentant, obsecrantes voce, votis, murete.
 Exteris nec non & orbis hic colonus advenit
 Fama nam terras in omnes praecevit proditrix
 Hic patronos esse mundi quos precantes ambient,
 Nemo puras hic rogando frustra congescit preces
 Loetus sine terris revertit suppliciter precibus
 Omne quod iustum populus impetratum sentiens.
 Tanta pro nostris periculis cura suffragantium est.
 Non sinant inane ut, ullus voce murmur fuderit
 Audiunt statim ad aurem Regis aeterni ferunt
 inde laeta fonte ab ipso dona terris influunt
 Supplicum causas, petitisque medelis irrigant.

Et paulo post.

iam ne credis bruta quondam Vasconum gentilitas
 quam sacrum crudelis error immolarit sanguinem?
 Credi in Deum relatos hostiarum spiritus.
 Hoc bonum Salvator ipse quo suamur prestitit,
 Martyrum cum membra nostro consecravim oppido
 Sospitantque nunc Colonos quos Hiberus alluit.

Non parum etiam huic vibi Splendoris accessisset ex ipsius Prudentis natalibus.
 quamquam enim quidam eus Coesar Augustanos fuisse crediderint persuasi
 his versibus initio Hymni de laudibus decem & octo Martyrum Coesar Augustanus
 novus postis.

Del Poeta Prudentio. Morales
 lib. 10. c. 41.

Bis novem noster populus sub vno,
 Martyrum servat cineres, sepulchro
 Coesar Augustam vocitamus urbem
 Res cui tanta est.

Hic tamen per nostrum populum Hispanos intelligi, non solum autem Coesar Au-
 gustanos certum est, & ut hoc specialim intellexerit Prudentius, potuit Coesar
 Augustanus suam appellare cum ei tanquam Metropoli subiaceret Calagurris, Cala-
 gurritano, Coesar Augustani olim conventus fuisse, testatur Plinius lib. 3. c. 3. Iste
 sane Calagurritanus se non obscure declarat his versibus priori Hymno conventus
 ubi de eorumdem Martyrum corporibus Calagurri reconditis verba faciens, illam
 suam oppidum vocat.

Martyrum cum membra nostro consecravim Oppido.
 Item posteriore Hymno in laude. 13. Martyrum scripto. ubi de iisdem sanctis Her-
 miterio & Chelidonio haec verba interseruit
 Nostra gestabit Calagurris ambros
 Quos veneramus.

Magnitudine autem animi & robore, atque etiam fide in Duces suos, quantum plerumque
 Calagurritanus populus, documento sunt ea quae in oppido suo propugnando ad
 Hostibus Sertorij sui quondam Ducis, perpessus est, quae talia tantum sunt. Ut

33
prope fides humanas excedant. Hanc viventi Calaguritanorum animi constantiam
& fortitudinem. pertinacis titulo asperé nimis et indementer exagitat Valerius
Maximus lib. 7. c. 6. his verbis - Horum (de Numantinis loquibur) truces pertina-
tiaz in consimili facinore. Calaguritanorum execrabilis impietas supergressa et
qui, quo perseverantius interempti Sertorij cineribus, obsidionez Cnei Pompeij
frustantes fides prestarent. q nullus iaz aliud in vrbe eorum supererat animal.
vixores suas, natiq ad usum nefarie dapij verterunt, quoq diutius armato
iuventus viscera sua. visceribus suis alerept. infelices Cadaveruz reliquias Satire
non dubitavit. Mitius cuqz is agit Juvenalis. Satyra. 13. ubi ea quz tam acerbe
in ea gente Valerius notavit. miseratione potius quaz reprehensione digna iu-
dicat his versibus

Vascones ut fama est. alimentis talibus vti
Produxere animas, sed res diversa. sed illic
Fortunę invidia est, bellorumq ultima, casus
extremi, longe dira obsidionis egestas
Huius enim, quod nunc agitur miserabile debet
Exemplum esse civi, sicut modo dicta mihi gens
Post omnes herbas, post cuncta animalia. quid quid
Cogebat vacui ventris furor, hostibus ipsi
Pallorem ac mauem, et tenues miserantibus artus,
Membra aliena fame lacerabant. esse parati
Et sua, quis naz hominum veniam dare, quis ve Deorum,
Viribus abnuerit dira atq immania passij?
Et quibus ipsorum poterant ignorcere manes
Quorum corporibus vescebantur? melius nos
Senonij precepta monent. nec enim omnia quzdam
Pro vita facienda putat, sed Cantaber unde
Stivay antiqui preteritam etate Metelli?

Singulare atqz illud. inviolate in Ducis suuz fidei. atq amoris exempluz est Bebrici
Calaguritani civis, quod exhibet vetus lapis latinis litteris inscriptus. apud
Amb. Morales hac serie verborum

DIIS MANIBUS
Q. SERTORII
M. BEBRICIUS. CALAGURITANUS.
DEUVI
ARBITRATUS.
RELIGIONEM. ESSE
EO SUBLATO
QVI. OMNIA
CUM DIIS IMMORTALIBUS COMMUNIA
HABEBAT. M. INCOLUMEN.

RETINERE. ANIMAM
VALE. VIATOR. QUI. HAEC. LEGIS.
ET. MEO. DISCE. EXEMPLE.
FIDEM. SERVARE.
IPSA. FIDES.

ETIAM. MORTUIS. PLACET
CORPORI. HUMANO. EXUTIS.

Nihil miruz. igitur. si Augustus Coesari huius gentis virtus atq. fidelitas usq. adeo probata est. ut cohortes Calaguritanorum in corporis Cunctodes sibi delegerit. ut auctor est Suetonius in eius vita: sed illud potius miranduz. cuz ipsaz nubes Afranius Pompeij legatus. iugi obsidione confectaz. ultima caede incendioq. delivisset. ut refert Orosius lib. 5. c. 13. nihilominus brevi velut a suis cineribus ita renataz esse. ut Plinij. Pholomei. & Ausonij ac Paulini Scallij. inter celebres Tarraconens. Hispanie vrbes. nominari meruerit. & subinde ad nostras usq. aetates integra. Episcopatu etiaz. satis ample insignita. potuerit perdurare. Maurorum deinde ferè Hispania dominantibus iuguz. ipsa quoq. subijt. sed illud postea a se excussus gestijt. beneficio & armis Garsis Pompelonensis Regij. cognomento Nasarenis. quo non ita multo post. a Ferdinando fratre Castellæ Rege. in acie virib. atq. celo. coacta est vna cuz alijs oppidis atq. arcibus. quz ultra Iberuz Garsis Regi suberunt. ingentes nomenq. victorijs concedere

De reliquis Vasconia Iberica populis. Alavensibus
scilicet. Biscaynis. & Ipuscanibus

Cap. 3

Alaba

Alava nomen sunt. qui a voce Arabica deducant. qua desertus significari aiunt. At Garibayus lib. 15. c. 9. videtur a Montib. Vraba & Encia in illa Regione positis. sic dicta. nisi contra placet. ab Alba Bardulorum vrbe. olim primaria. istius nominis originez petere. vbi enim hodie Alavenses. Romanorum tempore Vardulos habitasse. superiori libro docuimus. Alvas vrbes in Vardulij Statuit lib. 2. c. 6. Pholomeus. Plinius autez lib. 3. c. 3. cuz quatuordecim Vardulorum populos agnoscit. solo mentione dignatur Albanenses. Nec Alabas semper posteriorib. Scallij. sed interdus etiaz Alvas. voce disillaba. dictaz fuisse. ostendit diploma Sanctij Regij Pompelonensis. cognomento Sapientis. Stellanis civibus concessuz. cuius procerumq. supra. c. 2. dedimus. Latior multo olim hæc Regio fuit. quaz nunc sit. quemadmodum affirmat Garibayus lib. 9. c. 20. Complectebatur enim partes Rioje. ipsazq. Biscaya. & Ipuscoa. notat quippe idem auctor libri. 11. c. 22. Alfonso Castellæ Regez in quibusdaz tabulis anno. 1090. conscriptis. inter elogia & nomina Regionuz sibi subditaruz Navarra & Alava voces promissive usurpasse; id ipsuz ratione Biscaya observate est. in alijs tabulis a Nunio Sanctij. Comiti Durangi & Leguntia eius vxore. prima die Februarij. 1053. obsignatis. apud eumdez Garibayus lib. 22. c. 30. vbi inter alios Proceres. qui scribendo adfuerunt. laudatur Garsias Alavae. sive Biscay Episcopus = Jam de Ipuscoa idem (scilicet fuisse eam Alava nomine comprehensaz)

Ipuscoa

significare videntur verba fideri, inter Alphonsus Castellæ, & Sanctus Navarra Reges
æra .121). inibi, quæ ex cartulario Theobaldi Regis, q̄ in Tabulario Pompelonensi extat.
descripta sic apponimus. Insuper ego idem Rex Alphonsus Rex Castellæ, quittavi vobis
Sanctio Regi Navarra, & successoribus vestris Alavaz in perpetuum, pro vestro
Regno, scilicet de Ixiam & de Durango inter existentibus, excepto Castello de Alave
cum, q̄ pertinet ad Reges Castellæ, & etiam à Fibarruna, & Badaia, sicut aquæ ca
dunt, usq̄ in Navarraz, excepto Moriellai, q̄ pertinet ad Reges Castellæ, & etiam exinde
usq̄ ad Focaz, & à Foca, in Jusus, sicut radoma dividit, usq̄ cadit in Iberus ex derig
natis terminis versus Navarraz, totus sit Regis Navarra -

Superioribus accedit aliud argumentum non contemnendum, petitur a vulgari veterum
Regum scribendi forma, quibus maris erat, Regionum à se novo quæsitarum nomina
suis titulis adijcere. Constat enim Sanctus Maior, eosq̄ qui illi proximi successerunt
Reges, se Alavæ pignare professos fuisse, nulla Biscayæ aut Uruçæ mentione facta
tametsi ipsos illarum pariter ditionum potitos fuisse extra controversiam sit. = Quo
iure vixerint quæ Alavenses haud planè liquet, licet hoc exploratum sit, illos sub
Regis Asturicensium imperio aliquandiu fuisse, inter ea enim oppida, quæ Mauris
eripuit Alphonsus Castellæ, Alavenses, Mirandas, commemorat Sebastianus Sal
manticensis episcopus (ita enim emendandum est, ex codice Manuscripto Collegi Na
varræ Pauciscentis, locus ille apud Sebastianum, ubi Sandovali editio corruptè habet
Alanensē mirandas) postea cum defecissent à Froyla, & Ordonio .1. Regibus in ordinem
reducti sunt, teste eodem Sebastiano, apud quos Vasconum nomine Alavenses designa
ri, iam ante monuimus: illos rursus novas res molientes Alfonso .3. Ordonij filius
opprehit, & in sua verba iurare coegit, ipsorum Duce Gylone captivo Onetis ducis
ut narrat Sampyrus Asturicensis Episcopus. Transactis deinde aliquot annis a
Mahomete Cordubæ Rege calamitoso bello profligati sunt, missusq̄ cum valido exercitu
Alavaz, eius filius Almundir, horribiles ibi strages edidit, & multos senes captivos
Cordubaz adduxit, ut narrat Roder. Tolet. c. 26. hist. Arabum. Itaq̄ brevi tempore
abjecta Asturicensium Regum auctoritate, presidio & tutela Pompelonensium Regum
se subiecerunt, idq̄ inde colligitur, q̄ in veteribus Privilegiis Noncalensium tabulis
Sanctus Rex Pompelonensis, huius nominis primus, Alavensium quoq̄ Regis titu
lum sibi arrogat. Manere autem in eorum fide constantè, ad tempora usq̄ Sanc
ti Regis huius nominis ultimi, quibus tandem maxima bello, & diuturna prima
usq̄ Urbis Victoria oppugnatione fatigati ac pressi, annuente ipso Sancto (qui
tum forte pigno longissimè aberat, neq̄ obsequii subsidio adesse poterat) in potesta
tes Alfonsi equis conditionibus venire

Quod autem etiam Castellæ Comes, ius olim sibi in Alavæ dominatu adscripsisse,
in veteribus aliquot monumentis, legitur (nisi hæc de Alavæ parte, quæ ultra Ube
nuz erat intelligatur) eius rei rationes e' singularem quodam iure Alavensium pe
tendas esse arbitror, quo illis fas erat, quemcumq̄ vellet e' primaria nobilitate
in Ducem, Comitem, seu Dominum adsciscere, supremi tamen iure dominij ipsiq̄

que Viscaia aia etab
fugata a Navæ

36
Regib' reserwato. qui mas permansit ad qtatez vsq Alfonso. 11. quez vniversi Alauen
ses in Ducez. seu Dominuz proximus. vel immediatus. vt vocant. communi con
sensione admitterunt. vt plurib' narrat Ipanes Nuñez de Villacastan in hist. ipsi
Alfonso. 11. c. 100. cuius verba hic inserere placuit. quo pcedere ius istud nobilissima
gentis clarius innotescat. Acaesio q' antiquamente. desque fue conquistada la tierra
de los Navarros. la tierra de Alava. era señorio apartado; 7 este señorio era qual
se lo querian tomar los hijosdalgo. 7 labradres naturales de aquella tierra de
Alava. 7 alay veces tomaban por señor alguno de los hijos de los Reyes de Castilla.
7 a las veces el S. de Vizcaya. 7 alay veces al señor de Lara. 7 alay veces al S.
de los Cameros. 7 en todos los tiempos pasados. ningun Rey no vbo señorio en esta
tierra. ni puso alli oficiales. para hacer justicia. ni las villas de Victoria 7 de Treviño
que eran suyas del Rey. y aquella tierra sin aquellas villas. llamase Cofradia de
Alava. 7 aquel a quien ellos daban el señorio. dabanle servicio muy granado. 7
may de los otros q' otros foreros. q' decian ellos el señorio. 7 el Boide marco. 7 el
Rey seiendo en Burgos venieron alli a el procuradores desta Cofradia de Alava.
hombres hijosdalgo y labradres con procuracion cierta de los otros. 7 dixeron al Rey.
q' le querian dar el señorio de toda la tierra de Alava. q' fuele suyo. aiuntado a la
Corona de los suy Reynos. 7 q' le pedian merced q' fuele recibir el señorio della. 7 q'
les diese fuero escrito. por do fuesen juzgados. 7 pudiese alli su oficiales q' hiciesen
alli la justicia. 7 el Rey por es pario luego de Burgos. 7 fue a Victoria. 7 estando
alli vino a el Don Juan Obispo de Calahorra. 7 dixole señor. qualquier q' sea obis
po de Calahorra. es de la Cofradia de Alava. 7 io ansi como cofrade desta cofradia.
vos vengo decir de parte de todos los hijosdalgo. 7 labradres de tierra de Alava. q' estan
aiuntados en campo de Arriaga. q' es lugar do ellos acostumbra hacer junta des de sien
pre aca. y rogaronme q' vos viniere a dezir. 7 a pedir por merced q' vais ala junta
do ellos estan. q' vos daran el señorio de Alava. segun vos lo embiaron a dezir por
suy mandaderos. 7 el Rey por esto fue ala junta del campo de Arriaga. 7 todos los
hijosdalgo y labradres de Alava. dieronle el señorio de aquella tierra. con el pecho
forero. e q' vbiere los otros pechos Reales. segun q' los avia en la otra tierra del su seño
rio. 7 pidieronle Merced q' les diese fuero escrito. q' hasta alli no se juzgaban. mas por
albeduo. 7 el Rey recibio el señorio de la tierra. 7 dioles q' vbiere el fuero de las leyes
7 puso alli Alcaide q' juzgaren. 7 Merino q' hiciese la justicia. Preter illas. quas
hoc capite commemoravit Villasanus familias. fuerit etiam aliq. e quibus eligeban
tur. qui Alavensib' present. Ex earum numero erat illustis Vellaruz familia.
que in ipsamet Alave provincia. lares & gentes habuit. Naz Rege Sanctio. cui
Sapientis Cognomentuz tribuunt. Navaruz imperante. Comituz Velaz Alave do
minatus obtinuisse. fides faciunt plerag diplomata. eiusdes Sanctij. quoruz aliqua
iam lucez viderunt. alia in Tabulauo Pompelonensi etiam nunc latent. leges etiam
seu pactiones. sub quibus iuri elegendi Ducis siue Domini. ab Alavensibus in
gratiaz Regis renuntiatus est. pretermisse sunt ab eodez Villasano. que e diplo
mate Regio. post die Kal. Aprilis era. 1370. Victoria concessio. Suppleri possent.

nisi hoc iam prescriptis esset a Garibay. qui cap. c. 7 lib. 14. Compendij Historialij com-
lexus est. His precipue cautus erat, ne unquam Regi Dominij Alarq. & se abjudicare.
aut alij, aut ipis transcribere liceret; ut ecclesie Monastie. que hactenus in censu Procerum
fuerant, in eadem conditione manerent in posterum. ut Maiorini & precipui Magistrat-
us perpetuo ex indigenis eligerentur, nec ad ea munera peregrinos admittere fas esset.
Ut Fundi & possessiones Nobilium a tributo prestando immunes essent. idemq. Agricolis
qui illorum fundis collendis incumberent, ius esset. Nobilis viri occisi vindicta quin-
gentorum Solidorum esset. & pari pecunie summa plecteretur. quicumq. nobiles vulne-
rasset, aut offendisset. pecunia ipsi vulnerato. aut offenso prestanda. Ne Regi dein-
ceps. condende in Alarq. Regione nove Urbis, vici, aut Oppidi. facultas esset. Ne qui
ibidem Ferrarijs operas daret. ne forte hinc detrimetur mones & publica patqua
caperent. Ut Nobiles & coeteri incolae illius Regionis. q. ad Privilegia atant, ut
centum foro. seu iure Soporille. in litib. vero prosequendis. servarentur leges par-
tituruz. Coetera scire quorum interest. illa a Garibay petere ipsi per me licet.
Ab hoc autem iure quo Alavenses usi sunt parum aut nihil omnino discrepat ius Behet-
riarum, quib. pariter facultas erat quemcumq. vellent e nobilium grege in Duces
ac Dominos eligendi, ipsuz ad arbitrium mutandi vel abijciendi. Hanc naturam
sic explicat Petrus lopes de Ayala. aut quisquis est autor Petri. Castelle Regis ad an-
num. 2. c. 14. Debedes saber q. villas & lugares az en Castilla. q. son llamados Behetias
de mar a mar. q. quiere dezir q. los moradores & vecinos en los tales lugares. puedan
tomar señor a quien se van. & acosen en ellos quales ellos querran. & de qualquier
linage q. sea. & por esto son llamados Behetias de mar a mar. q. quiere dezir. q.
no q. dman señor si quieren de Sevilla. si quieren de Vizcaya. o de otra parte.
& los lugares de las Behetias. son unas q. dman señor ciertos. de ciertos linage. & de
parientes suyos entre si. & otras Behetias az q. no an naturaleza con linage. q.
sean naturales dellas. & estas tales toman señor de linage. qual se pagan. & dicen
q. dday estas Behetias. pueden tomar & mudar señor siete veces al dia. & es se
entiende quantas veces les placera. & entendiende q. los agravia el q. los tiene (&
paulo just) & si por aventura aquel cavallero. no los defendiere. & les fiziere sin-
gacion. q. los del lugar pudiesen tomar otro de aquel linage. qual les plugiere para lo
defender. & por esta razon dicen Behetias. q. quiere dezir. quien bien les fiziere.
que los tenga. & sobre es entre los cavalleros sus pchuras & condiciones. Ca los unos
lugares fueron conquistados de hombres estranos de otros Reynos. q. se tornaban
despues a sus tierras. & aquellos son llamados de Mar a Mar. & es dman de
señor qual quieren. & dicen q. es los lugares son quatro. es a saber Beremil. &
Avia. & Palacios de Meneses. & villa fillor. & otros fueron ganados de lugares ci-
ertos. & segun aquellos toman señor. & pñiowen may los cavalleros naturales
de las Behetias. q. pñe q. el lugar aia señor señalado. q. de posesion de
los guardar. & tener. pero q. los q. son naturales de aquella Behetia. aia r-
dineros ciertos en conocimiento de aquella naturaleza. En cada un año. en
cada un año. por q. no se olvide la naturaleza. & el q. los decauda. por ellos

prenda a los de los lugares de las Behetias, quando no se los pagan etc. Ambrosius Moraley in eo tractatu, quez de genere Sancti Dominici composuit. hujus verbi hanc Behetia cum ratione dedit. A se puer de saber. G en Castilla la vieja. 7 en el Reino de Leon. abin mungos lugares llamados Behetias, nombre corrompido de Benefactoria. Et lugares teniendo en ellos el Rey algun Dominio y ciertos derechos y tributos, permaban el señor G la plaza. 7 no dexaban quando querían, Por G la Preeminencia de la Behetia era mudar señor por sola su voluntad. diciendo con quien bien me ficiere. con aquel me ire, de donde se tomo el nombre de Benefactoria. 7 se corrompio en Behetia. illaruz vero mentionez *vepaviu in antiquissimis legibus anno. 1020. Legionensibus Civiy ab Alfonso. huius nominis quinto Rege datis. affirmat idem autor in Alfonsi vita. c. 35.*

Alava Caput & Metropolis et Victoria, quas Vellicas olim fuisse dictas sunt qui tradant, sed nullo certo autore, nec valde ad mentes Ptholomei, qui Vellicas sine procul in Caristis collocat: Bilantij nomen tribuit ei Medina. quod quid sit nescio. Victoria nomine signatas fuisse a Sancto Maiore Pompelonensi Rege, in monumentis Victoriae cuiuspiam a se parte, putat idem Medina. at Garibayus a Sancto Garcia. Garcia Ramiriz filio, id factus pro certo habet, cum antea inquit. Cartiz diceretur. Mihi tamen illud nomen, iam a tempore Leuvigildi Regis, huic oppido adhaesisse. per suadet hic locus Chronici Joannis Bidarencis Abbatis, qui sub eodem Rege vixit - Anno (inquit) quinto Tiberij. qui est Leuvigildi 13. an. ... Leuvigildus Rex partes Vasconie occupat. & civitates quez Victoriae nuncupatur condidit. Vix enim aliam in universa Vasconia urbem reperias, cui hec Victoriae, aut Victoriaci appellatio conveniat: neq. vlla causa fuit Sancto Regi, quas ob res id nomen huic oppido imponeret, abolita veteri appellatione. Parumq. ad res facit q. tabulis Privilegij a Sancto Victoriae civibus concessi continetur. antea illi Cartiz nomen fuisse. non enim est novus. Vnas eadezq. Urbes in Vasconia duplici nomine notari. altero vulgari aut Romano, altero Vasconico. sic supra in Navarre descriptione observavimus Pompilonez Vasconice, Truna dicit. Olituz. Erribeu. Pontez Reging. Caret. quib. addere licet. Rontavallim. vulgo Burquet, quez Vasconice Auiriz. & Anso oppiduz in confinio Navarre atq. Aragonie. q. eadez lingua. Berari. dicitur. Possez & alia pleraq. eiusdez generis exempla congerere, nisi cuilibet in ipsius Garibay libris. ijs presentib. in quibus Ipurcoaz patrias suas descripsit. obvia essent. Certus est tamen hunc Sanctus Reges plurimum incrementis & sornamenti Victoriae oppido attulisse. Testes huius rei sunt Tabule Privilegij ab eo gra. 1219. mensi septembri concessi. ab oppidanis summa cura factenus asservate. quibus etiam id est expressus. ut eodez iure in portu euz. quo Lucronius Riojae oppiduz. uteretur. Oppidi celebratas & fides in Principes suos spectata fides, impullit Joannes Castellae Reges. huius nominis secunduz. ut civitatis titulus ei imperiret, concessis illis omnib. Privilegiis. quibus relique Hispanie civitates uti solent -

Est et alia Vbis Trevenniuz nomina, Oppiduz olim munitissimum = Miranda quoz. (que nunc Iberica. sive de Ebro dicitur.) quondam in Alave finib. erat. Licet iam extra eas censeatur. Est etiam alia Vbis. Salvatorum dicta. neq.

Trevino
Miranda
Salvatierra

vlla alia re insignis, Armenti, vel Armentegui, nunc obscurus vicus aut pagus, mediis
tantum leuca victoria distans. olim Episcopali sede nobilior fuit. ut ex tabulis qui-
busdam. a Fortunio Episcopo Alavensi, in gratias Coenobij Sancti Joannis Pinna-
rentis in Aragonia conscriptis, continetur; Et quibus haec verba recitat Bithius
Martinez, in Hist. eiusdem Coenobij lib. 1. c. 6. Hanc autem scripturam feci & roboravi
(verba sunt Fortunij Episcopi) & propria manu subscripsi hoc signum. T. in sede nostra
quae vocatur Armentegi presentibus de iure, & Archidiaconibus eiusdem sedis, & firmantibus
Episcopos autem qui huic sedi praesuerunt. nos duntaxat in veteribus monumentis se
servare licuit. Muniones, qui Aera. 1052. & Era. 1073. florebat. Joannes, qui Mu-
nioni successit. Garcia, qui Era. 1080. & 83. Manuz qui Era. 1095. & Fortunius
qui Era. 1109. & 117. Pontificatus gerebat. ~~Substant~~ autem his Pontificibus praeter
Alavaz, Biscaya, & pars aliqua Ipusca, a morte Sancti Garci Pompelonensis
Regis (qui in Pennaleni infelici morte occubuit) occupata a Castellanis Regibus Alava
illorum seu iussu seu contentu sedis Pontificia Alavensis, Calagurrim traducta est.
Mansit nihilominus collegium clericorum vel Canonicorum in eodem pago. ad annum
1493. quo demum. Aetate Alexandri 6. Pontificis Maximo. Victoriae trans-
latus est. & in Ecclesia illius Beatus Alavus sacra constitutus. Armentegio Vico.
Mundus fuit Prudentius Episcopus quondam Turicatonensis. Sanctitate vitae inter
sui aevi viros maxime clarus, et post mortem inter Divos relatus. de cuius pietate & mori-
bus. qui plura scire desiderat. adeat Garibayus lib. 7. c. 45. & lib. 22. c. 2. atq. Amb.
Morales lib. 11. c. 74.

~~Nonnullae scripturae fecerunt~~ Diffinitur Alava ab ortu Ipusca Regione &
Navararum Montibus, ab occatu Castellae veterae. a meridie Navararum Regno & a septentio-
ne Biscaya. inter nobiles familias duae maxime in ea illustres sunt Mendocana &
Guevarea. utraq. antiquitate generis & rebus gestis clara.

Biscaya Rodericus Toletano Biscaglia, Sebastiano Salm. Vizcaya a situ tunc montuoso
& aspero nomen invenisse videtur. ea enim vocis Vastonicae Viscaya signifi-
catio est. ab ortu, illas terminat Ipusca dicitur. a meridie, Alava & Montana Regio
Castellae veteris, ab occatu Regio Asturiae de Santillana dicta, & a septentione Occi-
nus. undecim circiter leucas in longitudinem, totidem in latitudinem patet. ab indige-
nis in conventibus suis, in tres partes distingui solet, nimirum in Urbes, in par-
cias Campesteres, quas anteglesias vocant, & in incartaciones, quibus agros in no-
vaz Emphiteosis concessos significari arbitror, uniuscuiusque partis incolae, equale
ac par, suae fragis in conventibus publicis Regionis (iuntas vocant) ferendi, ut ha-
bent. Urbes numerat viginti, extra Orduniarum, quae civitatis titulo insignita
est. Anteglesias seu Parcias Campesteres primarias, 22. praeter illas quae incar-
tacionibus assignantur. Urbium praecipuae sunt Ordunio, Vermeo, Durango &
Bilbao.

Ordunio

Ordunio unica Vizcae civitas est in qua primarij Iudices tribunal suum con-
stitutum habent, ideoq. Vizcaya Camera quibusdam dicitur.

Vermeo

Vermeo olim Flaviobriga, seu Amanus portus a Flavio Vespasiano conditus

sunt. qui putent duci ratione nominis Flaviobrigę ampliorę longę fuisse olis. quę
nunc sit. & frequentiores incolis, ita ut ad sex millia familiarum ambitu suo con-
lectoretur. author est Garibayus lib. 7. c. 10. Antiquitate ceteris Vizcayę urbibus
eas antecellere, illud etiam arguit, qđ in publicis conventibus sententia dicenda Prin-
cipatus tenet, hoc oppido, Superioribus seculis. Protor seu iudex maior Vizcayę. popu-
lo ius dicebat.

Durango

Durango omnibus hodie Biscayę urbibus amplitudine pomerij & multitudine incolarum
ante stat, habet enim ad minimuz mille & quingentos aere. Separata enim erat
olim a Bizcaya. Et Comitatus specialis titulo insignis. extantq; aduc veterę tabulę qua
1091. Kal. Feb. conscriptę in ecclesia Sancti Augustini & Echavani dicta. quę
nomen ~~Sancti~~ Munij Sanchez Comitij Durangi. & legumicę eius uxoris preferunt.
teste eodez Garibayo lib. 22. c. 30. Videtur tempore Sanctij Navarę Regij. huius
nominis quinti. Hęc urbs ad Alaraz pertinuisse. idę ex his verbis se deus inter eum
deę Sanctius & Alfonsuz Callellę Reges. era. 121) inhi. colligi posse. Insuper eodez
ideę Rex Alfonsuz. Rex Castellę. quitavi vobis Sancto Regi Navarę. & Successoribus
vestris. Alaraz in perpetuz. pro vultio Regno scilicet de Ixiar & Duran-
go intus existentibus. Ut. Caristis populos huius Comitatus fines olim occupasse
qui dixerit, non multuz a meo iudicio a vero aberrarunt. eoruz etiam urbs velle-
ca, non alio loco commoduz statui posse videtur. quaz circa Lagardias Navarę
nuper, nunc Callellę oppiduz. quę fortasę hoc nomen inde traxit, qđ Vellica Roma-
noruz milituz presiduz posituz erat. ut tradit author notitię imperij occidentis.
Bilbao non a Bello vado. ut quibusdam viliuz sic dicta est. sed a viculo Bilbao in ad-
versa ripa fluminis cui illa insidet, posito qui etiam nunc nomen servat. dicitur
enim Bilbao vetus. A Didaco Lupi Harensi. Biscayę Comite condita fuit circa
annuz Christi. 1300. concessuzq; Colonis eo commigraturuz. ut iure Lucionij (quod
illis temporibus equissimuz & novaz sedes quęrentibus commodissimuz censebatur)
uterentur, Codicily ab ipso Didaco Vallasolito obsignatis. 15. Junij. era. 1338.
Hoc invitamento & opportunitate situs illechy plurimuz. & eo certatim confluentibus
adeo brevi tempore crevit. ut iaz non Biscayę soluz urbs primaia. sed totius illius
orę. quę oceanuz Cantabriz attingit. Emporium celeberrimuz habeatur. allui hor-
fluvio. qui antiquonuz Geographonuz Nerua. & Nerua esse creditur. Narsaz nū-
ab indigenis vocari observat Federicus Non. Pintian. in Melaz. cuius observatio
nequaquaz congruit cum sententia Garibay qui lib. 13. c. 2). illius fluvij patriuz
nomen Ibayabal esse affirmat. quę vox Vasconicę fluvij latus sonat. Galhar-
ragę antehac nomen habuisse, indicant veteres tabulę. quę voti sancti Aemilliani
vocat. Ferdinando Gundissalbi Comiti Castellę adscriptę apud Sandorall.
in commentario veruz monasterij Sancti Aemilianij. §. 35. quonuz licet fides
dubia sit, esse tamen vetustaz. et ante quadringentos ad minimuz annos cons-
criptas. facile credendum. Distat Bilbao a Portugalete (quod in littore ipsis Oce-
ani iacet) duabus tantuz leuis; quę accedente estu maris, ad verso amne. cuius
cumq; magnitudinis Naves onustę, facile ascendunt. & ad Bilbai muros apper-

appellunt. eorum varij generis merces e Gallia. Anglia. Belgio. alijsq locis important.
quae deinceps inde toti Hispaniae communicantur. Rursus per illud oppidum exporta-
tur quidquid Hispania. aut e suo sinu depromptus. aut ab Americanis & Indis accep-
tus navibus ad longinquas regiones mittere solet. Hic etiam sedes est & domicilium
praecipui illius Magistratus. quem Hispani Conectores appellant. ad quem ab omnibus
Biscayae Principibus tribunalibus appellari solet. Vbi ipsa licet non admodum am-
pla (mille enim tantum oppidanorum familiae numerantur) est tamen elegans
& culta. situ amena. populis frequens. ponte etiam praestito fornata, neq ullius rei
quae humanae vitae necessaria sit. indigens. Aere fruitur temperato. quae continen-
tes spectat. magnos habet obiectos Montes. praeterquam autem longae commerciorum vi-
get. Praeter Bilbaem praebet etiam navigij Stationes idoneas. Lequeitio Vrbis maxi-
ma quatuor leucis distans a Vermeo. eorum ob commoditates portus. frequentes com-
meant mercabre.

Universa Biscaya vineis fere caret. vinum vitibus aliunde importatur. sed quod ex vino
cessat. supplet Pomorum copia. quorum succo maleis igneis in torcularibus expresso.
incolae potiones faciunt non ingrati saporis. quae usque communiter bibunt. panes
etiam conficiunt e millio. quoniam in his rursus provenit. eiusque copia compensat tibi penurias
qua magnopere laborant. praerupta Montibus soli natura hoc eis beneficium denegat.
huiusmodi pane meliaceo vitibus maxima pars in fine plebis. Ferro dicitur et
regio. arboribus abundat varijs. his maxime quae navibus constituendis aptae sunt -
quarum uberes materias navigantibus praebet. Superiori scilicet latius ad occidentem
porrectas fuisse. & Castrum de Vidiales dicitur. eiusque ditionem quae spatio decem leuca-
rum a Portugalete recedit. intra Biscayae fines constituisse. testatur And. Ponce.
quod etiam de ulterioribus seculis auctoritate Rogerij Hoveden confirmari posse videtur.
sic enim ille posteriori parte annalium. Terra Regis Navarum incipit a portu
de Havidiaz. & protenditur usque ad aquas quae dicuntur Cashe. quae dividit terras Re-
gis Navarum a terra Regis Castellae. Nam nisi per aquas de Cashe. amnes illas
qui Castrum de Vidiales alluit. designare voluerint. ubinas alibi haec aqua quae non
non video. Tabulae tamen illae voti Sanchi Aemilianij. supra a me citatae. Biscayam
duobus alijs fluvij scilicet. Galharaga & Deba circumscribunt. his verbis. De
Rivo de Galharaga. usque in flumen de Deva. id est tota Biscaya. Valler quoque Horoso
& todo dictae. Biscayae olim partes fuisse. veteris & constantis inter Biscayanos fama
est.

Tam quibus olim Principibus subessent Biscayni. invalescente contra Mauros, Chris-
tianorum in Hispania imperio (cui res sit antiquitatis tenebris involuta) haud
fabile dictu est. in tanta praesentis veteris scriptorum penuria. & ieiuna eorum. qui
aliquid litterarum mandaverint. scribendi ratione. De coniecturis locus est. eos a re Sane-
ty Pompelonensis, huius nominis. 2. & Dravny. 2. Arturij Regis tempora. eadem
cum Alavensibus sive vixisse (scilicet nunc immunes imperij. nunc Regibus Asturij
subiectos) postea vero Pompelonensibus Regibus paruisse crediderim. Cum enim

A que Reyes ovete
co vizcaya antigua
mente

Sanctius Alavensib' imperasse significant veteru' Roncallensiu' Privilegiu' tabularu' que
 infra in Stemmate Regu' Pompelonensiu' producentur. Alav' quoq' nomine
 nonnunquam etiam Biscaya' comprehensa' supra probatu' fuit. non in concinnitate
 nostraz hinc sequi sententia' videtur. quod si ea quoz vera sunt que de Ordonio
 3. Alphonsi magni Asturicensis Regis filio acie vicib' a Biscayni' narrant His
 pani scriptores. quis dubitat quin his adversu' tantu' hostis fures atq' potentiaz
 ad summi alicuius Principis tutelaz confugiendu' fuerit. Veruz enim vero
 in hac angustia & necessitate positus. nullus eo sculo Princeps in Hispania
 aut proximis Regionib' occurrere potuisse. qui eorum afflictis rebus efficaciu'
 auxilium. aut presentiorez opez ferret. quas Sanctius. fatebitur quisquis ipsius
 virtutez. aut ex memoria Annaliuz. aut ex lectione veteruz monumentorum
 perspectaz habuerit. Affinitatis etiam nodu' quo Sanctius se se cum Cornite Byss
 caino Munione devinxit. tradita illi in coniugiu' filia Velasquita. ut auctor est
 Roder. Toletan. lib. 5. c. 22. coniecturas nostras si minus certaz. aut saltez probabi
 les efficit. Eadez etiam fuisse in opinione Prudentiu' Sandoval. qui strenuaz no
 dro sculo in Hispanica Historia illustranda navabit operaz. hec illius verba
 2o atq' faciunt. Stemmata Familiaz Navensiu' c. de Lupo Ruffo. septimo Biscaya
 Domino adscripta. En obz tiempos. 2 en otros de muy atras los señores de Biscaya
 andaban con los Reyes de Navarra. Ut ut sit a tempore Sancti Maioris. ad
 Sancti cognomento Sapientis usq' etates (si illud duraxat temporis spatium ex
 cipias quo proprijs Regib' Navarra caruit) fuisse Biscaynos sub Pompelonensiu'
 suuz Regu' imperio ambigi non potest. cum a Garibaido lib. 22. c. 27. 30. & 31.
 lib. 24. c. 6. & alijs locis. itez a Sandoval. in Stemmata Comituz Biscay. in comm.
 veruz Monast. S. Amilianij. § 41. & seqq. & in Cat. Episcop. Pompel. plurimuz
 usq' antistitum monumentis. fuerit comprobatus. Unicus aduc vertat serupulus
 in eo q' fervente bello inter Alfonso. 7. & 8. Castellę & Garthaz Remensis & Sanc
 tius eius filius Navarę Reges. Lupus Didaci eiusq' filius Didacus Lupi. Navensiu'
 Biscayę Reguli. perpetuo in obsequio & in Castis utriusq' Afonsi fueze. quo nomine
 eos semper carissimos. & inter Proceres Regni sui. primo loco habuit posterior Al
 fontus. in ea quoq' legatione. quaz anno. 1133. adversus Sanctiu'. ad Enricuz Regis
 Anglię arbitru' honorariuz ab utroq' Rege statutus missit. Lupuz Didaci. unus e legat
 hi Afonsi fuisse. ex Rogerio Hoveden parte posteriori Annaliuz dicimus. Sed
 ut veruz sit Lupuz atq' Didacus Castellę Regib' maxime addicib' fuisse. illoruz etiam
 paves & officia in us. que cum Navarę Regib' gestire bellis & controversijs. suscipi
 se; non tamen illico sequitur Biscayaz in eadez factione fuisse. quinimo eos nihil
 ominuz in obsequio Navarę Regu' permansisse. posse probare plurimuz tabulaz
 ac monumentis. nisi hoc iam partim a Hieronimo Cueta in indicib' reuz Arag
 ad annuz. 1133. & a Sandoval. in Cat. Episc. Pomp. fol. 81. perhibitus esset.
 Lupuz quoq' atq' Didacus interin titulo Comituz Biscayę abstinuisse. observare
 est. in us. que exactis aut tabulaz refert Sandoval. in eorum Stemmata.

Prueba q' Dicitur
 estubo en la Coro
 na de Navarra

que Comitibus Castellæ, aut Navaræ illis semper titulus addunt. nunquam Biscayæ
in ipso etiam Epitaphio. q̄ Lupi sepulchro impressus fuit, omitta et mentio Biscayæ
His enim verbis representatur à Sandovallo. Azui iace el Conde D. Lope de Haro
& de Navarra de noble generacion. Utq̄. Neq̄ id prætermisit Garibay. hæc enim
refert de Didaco lib. 12. c. 25. Et qual etiam celebrado en la escultura deobi ten
got. q̄ en algunas ballaran. tener el señorio de Vilhorado. 2 en otras el de Gra
non. en otras el de Castilla la vieja. en otras el de Valdegovia. en otras el de
Bureba. en otras el de Nagera. 2 en otras el de Pancorbo. en otras el de Rioja
en otras el de Soria. 2 en otras. otros Señorios. pero todo ello por mano del Rey.
aunq̄ en los tales instrumentos. nunca es intitulado Señor de Biscaya. Unde
conuiceo quis possit Comes istos. aut Saltes Lupus patrem. illius Comitatus
possessione. à Garciæ Navaræ Rege deturbatus fuisse. aut ipsius sua sponte eo
se abdicasse Hispano more. quo pleniori obsequio Castellanos Reges sibi demerendi
facultas esset. idq̄ eo maxime confirmatur q̄ è quibusdam monumentis Tabularij
Regis Pompelonensij elicitur. sub Rege Borra. era nimius. 1173. Tabones Gue
varaz. ac sub Sancio eius filio. era. 1198. Comes Vellas. Biscayæ Dominus ob
tinuisse. Tandem regnante eodem Sancio. sive bellorum iniuria. sive vi federum
inter ipsius & Alfonsus Castellæ Reges. initorum. Biscayæ è Regno Navaræ
avulsas. in ius veterum Dominorum Flaventium Comitum rediisse. eandemq̄ Castellæ
Regno annexas fuisse minimè dubium est.

Simile ius eligendum Comitibus. aut Dominorum fuisse olim Biscaynis. q̄ Alava sibi
fuit. arguunt tum ea que de electione Curie primi Biscayæ domini narrat
primi Biscayæ Domini narrat Lope Garcia Salazarus. c. de Comitibus Biscayæ. Gar
bay lib. 9. c. 22. Sandoval. in stemmate Dinartarum Flaventium. & pleriq̄ alij. tum
illa que de Inico Erquena. ab ydes Biscaynis. post mortem Sancti Lupi Biscayæ do
mini electo. reiectis Sancti liberis. summa consensione tradunt ydes scriptorij
idipsum etiam inuit formula iurandi a Biscayæ domini prestandi. antequam
eorum imperio pareatur. quæ ex Medinæ lib. 2. c. 131. sic exhibeo. Quando el
de Biscaya viene a ella. a recibir el señorio. Jura a las puertas de la villa de
Bilbao. delante del regimiento della q̄ como Rey 2 señor guardara a la tierra
llana de Biscaya. Villas. Ciudades. Durangues. 2 Encartaciones. 2 a los morades de
ellas. 2 a cada vno de por si. todos sus Privilegios. Franquicias. libertades. fueros. usos
2 costumbres. tierras 2 mercedes. q̄ del Jan. segun los vviieron en los tiempos pasados.
Despues va de allí a San Emeterio 2 Celedon de Larrabezua. 2 allí teniendo el santo
sacramento un sacerdote en las manos. Jura en las mismas manos del sacerdote.
lo mismo. q̄ bien 2 verdaderamente guardara 2 tena. 2 hara tener 2 guardar
a los Biscaynos. Encartaciones. Durangueses. caballeros. escuderos. fueros de las
todas las franquicias 2 libertades. fueros. usos. 2 costumbres q̄ tienen. 2 an tenido
en los tiempos pasados. 2 ansimismo las tierras 2 mercedes. q̄ del Rey su padre.
2 de los otros Reyes. an si como de Reyes 2 señores de Biscaya tubieron en la

manera. y forma q los tubieron. y dellos usaron. Despues deb va a Garnica, en lo dho de Aechabalaga. alli lo sepiben los Biscaynos. y se besan las manos como a Rey. y 2° y 2° alli debajo del Arbol de Garnica, donde se acostumbra hacer las Juntas de Biscaya. Jura y confirma todas las libertades. Privilegios. franquicias. usos y costumbres q los Biscaynos tienen. y ansimismo las tierras y mercedes q tubieron de los Reyes y Señores pasados. y promete de las guardar y tener. De aqui va a la villa de Bermeo. y en Santa Eufemia delante del Altar. estando un sacerdote pveido. y feriendo en las manos el cuerpo de nro q Jesucristo. pone la mano en el Altar. y juralo mismo q en las otras partes. y si el señor de Biscaya dentro de un año. no viene a hacer este juramento. no le acudan con las Juntas de Señorio.

Hoc ius vivanduz altero pede nudo quondaz pnestari solibus a Byscay Dynastis autor est Andree Poca. libro que de antiqua lingua Hispanorum. & de rebus Biscayis scripsit. penej quez pdesu

Ex his omnib⁹ Privilegijs. quz Biscaynos tota Hispania celebres efficit. illud maxime intigne est. q univerti Nobiles nascuntur. & nobilituz iura in eo Regno continentur. qua de re extat lex tertia. titulo de las Enbegas y execuciones. in eorum Foro. vt vocant. seu Codice leguz (cui auctoritates dedit Carolus. S. imperator & Hispanij Rex anno. 1533) hac serie verboruz edita. Oho si. por quanto en Biscaya. sdo los Biscaynos son homes hidalgo. y por tales conoidos. tenidos. y avidos. y comunmente reputados. y an estado y estan en esta posesion vel quasi. de ser hombres hidalgo y no solamente de padre y Abuelo. pero de sdos sus antecessores. y de immemorial tpo aca. y entre otros Privilegios y libertades. y exempciones dados por su Alteza a los homes hidalgo es este. fue por deuda alguna q deicienda de delito. vel quasi. no sea preso el tal hidalgo. ni bñada ni executada la casa & su morada. e su Armas y caballo. y a este tal Privilegio expresamente por el hidalgo no se puede denunciar. Dixeron q establecian por fuero y por ley q por deuda alguna. q no deicienda de delito. vel quasi. Biscayno alguno sea preso. ni detenido en Carcel. ni sea executada la Casa de su morada. ni sus Armas y caballo. aun q en la tal obligacion o Sentencia. contrato. o escritura por virtud de q se pide captura del. y execuzion de su casa y cavallos. expresamente sia renunciado su hidalguia. So pena & q allora de de ser la dha execucion ninguna. el juez q diere mandamiento de captura contra Biscayno e su casa e Armas. e caballo. caia e incurra en pena de diez mill maravedys. por cada vez q mandare lo contrario. y repartidos la mitad del. para el tal Biscayno. q fuere mandado prender. y la otra mitad repartida en dos partes. la una mitad para los goberes del Hospital dese lugar. y la otra mitad para el Sepan de los caminos de Biscaya. Huic legi etiaz q ad. viver & oppidanor vrbium Biscay abhuelouy esse. et ita aliquoties in suprema Curia Vallisolitana iudicatus fuisse. terij et Joannes Ace ab Otalava. eius des quondaz Cuius Consiliarius libro quez de nobilitate Hispanica conscripsit. 2. parte. terij pncipales. c. 9. Pauca adhuc de Biscaya ac

Biscaynis dicenda restabant. sed q illa illis cum accolis Ipostuanis (de quibus mox acturus est) communia sunt. placuit ea proximo sermone retereare potius quam utrobique cum lectis cum fastidio ingerere.

Ipostuan

Ipostuan Hispanica lingua Guipuswan vocat. prefixa consonante G. quae etiam alijs quibusdam nominibus, a vocali incipientibus adijcere solet: dicit enim Gobo. pro ovo. Guerta pro Horto. Guella. pro Osse. Guera. pro fossa. Guera. pro Osca civitate. in quibus omnibus littera G. supervacanea est: indigine vernacula lingua Ipostuan dicunt, nec aliter in veteribus monumentis hoc nomen, nisi per. l. vocales inchoatus reperitur, quae etiam transpositas fuisse suspicor. in quibusdam tabulis Cartulario ecclesie primarij Bationensis insertis, quae sancti Sebastiani oppidum Ipostuan Metropolit. sanctus Sebastianus & Pulico nominant. cum de Ipostua dicere debuerint huius vocis Aethimon. si quod aliud in tota propiorum Hispaniae nominum sylvae obscurus est. Divinare in re tam abstrusa & recondita. si licet a Vitisca Aquitaniae populis. circa Burdegalas (quos Vitisca Plinius & Ptolemaeus mansueti Bibliothecae Regiae Parisiensis. at Strabo Jostoi nuncupant) manasse censuerim. qui hanc Regionem. cum non longe ab ea distarent. antequam a Vasconibus occuparetur. invadere potuerunt. id ut credas eo maxime moveor. quod cum Cantabrias a Francijs occupatas fuisse. vigente in Hispania Gothorum Regno. pateat ex Fredegarij Chronico. c. 33 & Symony lib. 4. c. 13. Hist. Franc. hinc quoque pagus per quem additus erat a Gallia aut Francia in Cantabrias) sub eorum imperio & potestate esse expediebat. quod similiter ex ipsorum Fredegarij & Symony verbis si rite perpendantur. percipi potest. postquam autem de Cantabria Militibus imperatoris Romani. qui in ea Francijs successerant. Armis a Sisebudo Hispaniae Rege erepta verba facere. addunt plures etiam urbes in litore Maris ab eodem Rege expugnatas fuisse. & pulsas inde Gothijs. aut interfectis everfas. finemq; imperij Gothorum. secundum litus Maris ad Pyrneos Montes prolato fuisse. quibus verbis Ipostuan Regionem satis clare designate videntur. quae sola a parte Pynejs. ac Maris Oceani Cantabris adhaerebat. sed praestat Fredegarij et Symony verba. in quibus positus est coniecturae nostrae fundamentus. in hunc locum referre. Eo anno (inquit Fredegarius) mortuo Bellicio. Sisebodus Hispaniae successit in Regnum. vir sapiens & in tota Hispania laudabilis. valde pietate plenissimus. Nam & adversus manus publicas fortiter dimicavit. Provincias Cantabris Gothorum Regno subegit. quae aliquando Franci possiderant. Dux Francio nomine qui Cantabrias in tempore rexerat. tributa Francorum Regibus multo tempore impleverat. Sed cum a parte imperij fuerat Cantabria revocata a Gothijs. ut supra legitur) preoccupatur & plures civitates ab Imperio Romano Sisebodus. in litore maris abstulit & vig fundamentus destruxit. usq; Romani ab exercitu Sisebodi trucidarentur. Sisebodus dicebat pietate plenus. seu me miserus. cuius temporis tanta sanguinis effusio fitur? Cuius poterat occurrere. & morte liberabat. Confirmatus est Regnum Gothorum in Hispania. per Maris litora usq; Pyneos Montes. Symony

46
autes verba sunt. Sisebodus Cantabrigia Francione Duce mortuo militib⁹ Constantino
politanijs evipit, & tandem dilatat Regnum Gotarum. ad Pinyngi iuga: Varduliam
antiquitus dictam fuisse. neminem puto ignorare. qui veteres Geographos legent. Ter
minos habet ab oriente Lapurdenses agrus. regionis Aquitanie. a quo fluvio Vidol
sone separatur. ab occidente Biscaya. & partes Alarum. a Meridie Navarra Reg
num. & alias Alarum partes. a Septentrione deniq^{ue} Oceanus Cantabrigia. Tabula
Voti Sancti Aemilianij supra a me commemorata. angustiorib⁹ eaz aliquando p
nid⁹ arotant. quas vulgo solet diffinire. Deva nimirum flumine. & sancti Seba
stiani Oppido his verbis. De Ribo de Galhamaga vsq^{ue} in flumen Deva. idest. tota
Biscaya. et de ipsa Deva. vsq^{ue} ad Sanctum Sebastianum. idest. tota Ipusca. Rogerius
Hoveden posteriori parte annalium. cum ditiones Comitum Bazonie producat vsq^{ue} ad
portus Huaris. vel fluvium dicitur. q^{ui} incola nunc Oihartzum vocant. Satis indicat
suo seculo. Vidassonez amnez. Fontarrabiaz oppidum. nec non vicum illum qui. Trum
Oranum nuncupatur. extra Ipuscam fuisse. et ad Comitatus vel Vicecomitatus Bai
renses spectasse. Dividitur Ipusca. in tres principales pagos. seu Regiones. quas Con
tanes incolae vulgari sermone appellant. atq^{ue} hodiez omnib⁹ discernunt. Prima Re
gio ea est. quas Deva fluvius irrigat. Altera quae Drolae amnis ripis exposita
est. Tertia quae flumine Oria alluitur. Haec primum Regio alias duae amplitate
ne superat. porrigitur ad confinia vsq^{ue} Gallie. Deva Ptolomei & Melle scriptis
celebratur. videtur in Montib⁹ Ipuscae. qui Alavas attingunt in territorio illius
Vici. cui a proximis Salinis. Salinarum nomen est. quae vernacule Gara. idest
Sal dicitur. Hic agrus Vallium Leymij & Elguete. nec non Vergare & Plasenciae
vicius decurrit. & aquis tunc aliorum amnium tamen. quorum alterum e Valle
Araxona. alterum ex Onate oppido. tertium e finibus Biscayae delapsus. alveo suo
amplectitur. per Elgoynary & Mendari terras. non procul a cognomine sibi
sibi Deva. in Oceanum pervenit. Drola. e Montib⁹ Sequae Urbis Alarum contiguis editis
per Legazpias valles. ac per Arcois. Apeyhe & Sanctae Crucis. Cestone vicibus. atq^{ue} Ar
conae Vallis fines deductus. iuxta Cumariarum vicum Alaris infunditur. Oria. supra Lega
maz vicum. vnius levis intervallo non longe a Monte edito. qui nomine Sancti Adria
ni in illis Ois notissimus est. evumpit. indeq^{ue} devolutus per Seguraz vicum. & vicium fl
viorum incursu adactus. quos e Montib⁹ Alcastre e Valle Aravia. & e Monte Arava
emissos. sinu suo excipit. Alegiaz attingit. indeq^{ue} Tolassaz versus procedens ibi Arax
fluvio occurrit. qui e Montib⁹ Navarrae. Lannaunio & Baxarbarrio proximis. am
sui. sic aquas suas cum Oria miscet. max^{ime} utiq^{ue} per Usurbilensium & Orientsium agros
invehit. Oceanum iuxta Oriuz vicum immergitur. Complectitur haec Oria. seu Arax
Regio. tria alia flumina. Urume. amnis de leco. & Vidassa dicta. in quib⁹ nobis P
lomeij Mentasus. & Melle. Magrada investigandi sunt. quae si villa nobano Ptol
mei interpretari credimus. non duo flumina diversa. sed unicum tantum constituit
illud scilicet q^{ui} nunc Vidalli. seu Vidassonij nomine. Galliaz ab Hispania separata
Floriano vero Ocampo & Garibai placet. Mentasus Ptolomei interpretari
Urumeaz amnez. qui e Montib⁹ Navarrae exiens per agrum Hernaniensem.

proxime Murus oppidi Sancti Sebastiani. in Mare exit. At Abrahamo Ortelio magis
probatur Menlascus fluvio ab Upuscoab⁹ duo dieb⁹ adscubere. cuius sententia libenter
accedere. si minus obstarent intervalia graduum apposita a Ptolomeo. Menlascus flu-
vio. & Orioni urbis (Edanusa aut Didassuna est Straboni) quaz aut ipsamet Fon-
tarrabiaz esse, aut ab illius sedibus non multum situ abfisset. e⁹ Mele⁹ verbis. ubi de
Magrada agit, non difficile est intelligere. At certe nisi mundi arguere numerorum
notas a Ptolomeo descriptas, velimus aut Menlasci aquas componere cum alio flu-
vio illius, qui ab Upuscoab⁹ Rio de Leo dicitur. e⁹ Montib⁹ Navarre descendens. secus
Viarrauentis campis non procul a portu Passagio in Oceanum se infundit. Menlascus
nihil a nostro. Vidassone difere concedamus necesse est, sicuti neq³ a Magrada Mele
Nas ut Drumea. Menlasci sibi convenire possit, neq³ id numero Ptolomaica patiuntur.
neq³ verisimile est. Ptolomeus magni nominis Geographus, neglectis Vidassone &
Oria, precipuis istius tractus fluvij. Drumearum exiguis amnes celebrare voluisse.
Vrbium Upusco⁹ quaz referre conveniat, solz sunt. Sanctus Sebastianus, indigenis con-
rupte Don Oshia dicitur. Tolosa, atq³ Fontarrabia = Sancti Sebastiani Oppidum in ipso
Maris littore positus est, cui olim. Tenuus nomen fuisse, cui referat in quodam
diplomate apud Sandov. in Cat. Episcop. Pomp. Sanctus Pompelonensis Rex. cog-
nomen Maior, preclarus suz antiquitatis testes tantus habet. Ab alio deinde Sancto
Pompelonensi etiaz Rege. Cognomen Sapiente auctus fuisse atq³ instauratus
argumento et diploma illud, quo ipsius incolas ea Privilegia concedit, quz in Toro
seu live Jacensi continentur. Oppidum ipsuz hoc nostro seculo. licet non admodum
amplius, cultu tamen atq³ elegantia commendatur. atq³ civibus frequens & portu co-
modissimo munitus. qui Mercatorum navigantes ad se allit, nec securiaz modo nobis
stationes hoc monumento. sed ipsi etiaz mercatorib⁹ comerej exercendi facultates
prestat propria situs opportunitate, cum in confinio pene Galliz atq³ Hispania iaceat.
Tolosa. ad Confluentes Oriz. atq³ Araxiz amniaz sita medietate huiusce ditioris Vr-
biuz Principatus tenet. ibiq³ precipuus domicilius habet Prefectus ille. seu Magistra-
tus, qui Corregidor ab Hispanis dicitur. Alonsi. w. & Sancti. q. eius filij auspici condi-
tas fuisse, ante 350. circiter annos. Codicilis. 20. Aprilis. 1328. a Sancto ob signat⁹
probari potest, qui opidanorum manib⁹ toruntur. Fontarrabia ad fluvij Vidassoni
ripas (qui e⁹ Navarre montib⁹ per Vastanenses agras huc labitur) collata est, non
longe a littore Oceani. fons rapidus seu rabidus a quibusdam latinis scriptorib⁹ dici-
tur. ab indigenis suo tempore Ondarribiaz appellataz fuisse, testatur Garibani
lib. 8. c. 6. nunc tamen non Ondarribiaz. sed cum triplu. a. Ondarribiaz vocant.
videhurg sic dicta, Vasconica voce. ab eo ipso flumine cui inlidet. quasi Ondarr. 2 ba-
ia. id est posthemus flumen. est enim non Upusco modo, sed totius etiaz Hispanie
ultimus in Galliaz itus. vicissim e⁹ Gallica in Hispaniaz pergentib⁹, inter Galliz
amnes posthemus occurra. A Tuinhilla Rege Gotz condita, fuisse affirmat Beuve-
us lib. 1. c. 2). sed quis credat Beutgero sine teste loquenti in re adeo antiqua, &
a nostro quo remota? Mihi certe nulla suppetunt argumenta quae huic.

San Sebastian fundado
acrecentado por los
Reyes de Nav^o

Tolosa

Oppido tantę vchustatis deus condidit: neq enim aliqua hic veteris Urbis Oiasij, Didassone
 aut Ealonis vestigia supersunt, tamen si eius situs non male huic Urbi convenire colligi
 possit e Ptolomeo & Mela. Hodie propugnaculus et Hispanię vallidissimus. Gallicę
 ex hac parte oppositus. Alfonso. g. Castellę Rex, qui istus Oppidus cum universa Eps
 coa & Alava, Sancto Navarę Regi huius nominis ultimo eripuit. Oppidanis con
 cessit eadez Privilegia Fori seu iuris Jaccensis, quę Oppido Sancti Sebastiani. a Sancto
 & atzi, aliquot ante annis, concessa fuerant, territorijq; modus ac fines amne Oiaro
 ni & Vidassone. Peñadaya monte. Lessaca. Belsa. & Urug Vrancu vias termina
 ri voluit proprio diplomate hac de re confecto Valentę. 14. Kal. Maij. Era. 1241.
 Promontorius huic Oppido immenens Oiasonez vocat Ptolomeus adiuncta Urbe
 cognomine. At Plinio Olarso est. Martiano vero Capella. Jarso. Horus nomi
 nus vestigia servat adhuc pagus Oiarco dictus, duabus leucis Fontarabia distans.
 Voce autem Oiaro. Vascones rez vel locus Sylvester designant. Pręter Sancti
 Sebastiani Portus habet Ipuscoa alius egregius Passagij nomine nobis, natura
 poptius quaz arte factus, qui ad 4 circiter Milliaria a Faro Sancti Sebastiani situs
 et. in Orientali plaga. at Occidentez versus. sunt alij duo Portus ignobiles Que
 taria. ac Motico cum cognominibus Vici.

Plasencia

In mediterraneis Urbibus pręter Tolosaz celebrantur. Plasencia. assidua Vauj
 neris Armoru fabrica. que hinc in universa Hispanię regiones asportantur
 & Oriate (que Comitibz Guevarę subiecta est) institut illie gymnasio & liberali
 quaz vocant. artium Scholaz clara. illa iussu Alfonso. g. Castellę Regis edificari
 coepit anno. 1343. hęc vero antiquior est. eratq; iam tempore Ferdinandi. 4. Castellę
 & Ludovici cognomento Hutini. Navarę regis tempore valida & potens. si
 tamen eadez et auę ea. que in quibusdam illius etatis tabulis Tabularij Regij Pa
 risiensis Dynaz nominatur. Vtruz Ipuscoa proprios olim Dynastaz habuerit
 nec ne. quezadmoduz Byscaia. mihi non constat. hoc vnuz scio. Existisse non
 nullos primarię nobilitatis viros. qui Ipuscoę cognomen sibi adsciscerent. meminit
 enim Joannes Bubię lib. 2. c. 55. Garcę Arenarij de Ipuscoa & Galge eius uxoris. que
 era. 1065. Regnante Sancto Maiore Pompelonensi Rege Monasterij Ollacabal Sic
 tuz. eiusdez coenobij monachis concessere. Eadez tamen in hoc fuisse conditione Ipu
 coatez crediderim. ac Alavenses. ut scilicet Dynastaz sibi. vel Duces aut defensores
 ad arbitrij eligerent. euz legas apud Sandovaliuz. in Commentario reruz Sancti
 Aemilliani. 5. 31. Lupus Enneconij Biscayę dominus. Ipuscoę & Alava quoz do
 minatus obtinuisse. Aera. 1120. At posterioribus seculis impetrarunt ab Henrico
 Rege huius nominis. 4. ne deinceps alicuius optimatus imperij perferre cogeren
 tur. sed ut solis perpetuo Regibus. ac eoz Prefectis subiacerent. neq; Regibus fu
 esset. se Ipuscoę dominio abdicare. aut illuz in alius quemvis conferre. iam quod
 attinet ad ius summi Imperij in Ipuscoa. illos penes Reges Pompelonenses fore
 semper fuisse haud dubito. nec id magnifacio. quod Garibaię lib. 2. c. 3.
 ex Diplomate Voti Sancti Aemilliani quod vocant. asseruit. Ipuscoaz

Aera. 972. in potestate Ferdinandi Castellæ Comitibus fuisse; nam vacillare illius
diplomatis fidem, nec esse. cur quisquam ei innitatur, ostendunt ea quæ in hanc
rem observavit. Ambrosius Morales lib. 16. c. 16. tum illud præcipue quod Papius
ad Septem mancas gestum (quæ illius voti veluti Segetes & materia ad Argu-
mentum subiecta est) nondum illa æra, sed quadriennio post commissum est.
ut ibidem docet Morales. Insuper, etsi concederemus Garibay diploma illud,
vitiò carere, non ideo verum esse Upitiam tunc temporis, ad Ferdinandum specta-
re, quia illam Ferdinandus pari voto, ac sua ditionis tenacæ erga Sanctum Amil-
lianum adstrinxit; illud enim cum bona Pompelonensis Regis venia, factum intelligi
gessit, ex his verbis, quæ ad calces illius diplomatis addita sunt; Ego autem Garcia
Sanctionis, Regis totius Pompelonensis Regni assensu præbui tantæ devotionis &
partem Regni mei, quæ vicinior illi est, monasterio, sicut supra notatum est in illa
devotione stabiliri, & cum subiectis meis, devoto animo confirmavi. Tabulæ autem
huius diplomatis, licet non ea, quam præ se ferunt, æra scriptæ sint, esse tamen ve-
tustas, ideo supra dixi, eorum de Fluvio illo Biscay, qui Bilbauz alluit, verba fieri,
quia in antiquo Cartulario, seu Codice tabularum manuscripto Monasterij Sancti
Amilliani (Becerro vocant) scripta repertiuntur, extatq; Cuellari Vrbe illarum
Exemplar Hispanica lingua expressus, insertusq; novo diplomati Ferdinandi. 4.
Castellæ Regis, Vallesoliti. 21. Septembus, anno. 1287. concessio. quo ea omnia, quæ
illis tabulis continentur, Ferdinandus vota habet, utriusq; tertius habeo Sandovalia
us in Commentarijs Sancti Amilliani. 5. 35. quod autem idem Garibay libro. 11.
c. 22. Upitiam anno quoq; 1090. in tutela Alfonsi Castellæ Regis fuisse scribit.
id idcirco factus ignorare non debuit, quod à morte Sancti Garcia Pompelonensis
Regis, qui Pinnaleni anno. 1076. interemptus est, illius Regnum pulso inde vi-
herede legitimo, partim ab eodem Alfonso, partim à Sancto Remirez Aragonensi
us Rege occupatus est, atq; ob eas causas Navarri, inter Castellæ & Navarra
Regnum, ut Roderici Toletani verbis utar) velut acephali fluctuabant. At post
aliquos annos, Garcia Ramiresij Navarri Principe in avitum Regnum restituo.
Upitiam quoq; eius imperio cessit, & in eadem causa, sub posteris eius mansit, donec
Regnante Sancto Iuius nominis ultimo, cuius hæc in Africaz transmisisset, &
Iulij ibi cunctaretur, ardenne bellij interim Provincia, coacta est simul cum Ala-
va in ditiones ac potestates Alfonsi noni Castellæ Regis venire. Ab eo tempore
Castellæ Reges, cum Upitiam, in illa Regni sui ora, & Gallie ac Navarri confi-
nio habitantium, operas sibi utiles futuraz, fides etiam necessarias viderent,
de conciliandis eorum animis, & ad usus suos adiungendis satagentes, multis eorum
ac singularibus immunitatibus & Prærogativis donarunt, plurimis etiam
in eorum solo & Patria urbibus, atq; oppidijs aut novis condendis, aut veteribus

reficiendis, ac augendis studuere. Ab eodem enim Alfonso Guetariam & Moticam
 in littore Oceani, instauratas & munitas comperio. Ab Alfonso autem eius ne-
 pote Mondragones amplificatas, & Vergaras conditas. At Ferdinandus quo-
 que. Azpeyta. Alfonsus vero undecimus Azcoitz urbius fundamenta ieci. Se-
 publicis tabulis apparet: (in una quae ambaruz tumesti spatio consistere &
 libris diuimendis, ac facinorosis plectendis, Conectus officio incubit). Ab
 eodem Alfonso undecimo, Salina. Maia. Deva. Plasentia. Heybar. Elgo-
 var, & Cumaya. Urbis seu Municipij ius acceperunt. Usurbiluz. Enriuz
 secundus, at Orio, Cestona, & Villa Regalis. Urrechuz. Joannes primus con-
 ditores agro sunt.

Maxima pars Ipuscoa, & id totum, quod Urola & Vida Bone amribus con-
 tinetur. Pontificis Baznensis, in Vasconia Aquitana iurisdictioni in-
 cebus Ecclesiasticis subiacebat, sed patrum memoria, Philippus secundus Ha-
 zaniaruz Rex, Rescriptus a Pontifice Maximo impetrauit, quo in dicta causa
 Ipuscoa, Jurisdicchio a Baionensi abducta, & ad Pompilonensem Episcopum
 traducta est. Huius Rescripti causam Jacobus Augustinus Thuan. scilicet &
 hornate suo more lib. 3). Historis sui temporis, ad annuz. CIO. IOLXV. expres-
 sit his verbis. Ex occasione grassantis in Gallia sectae mali postulatum ab Alba-
 no Philippi nomine fuerat, ut Regis edito conveniendi ad Conciones libertas
 in Urbibus in limite possitis revocaretur, ne maluz contagione in vicinas Pro-
 vintias serperet, & commoditate ob proximitatez allechi, pleriq; ex altera diti-
 ne, in alteram migrarent; sed intercedentibus apud Nos protestantibus, &
 libello edito iniquitatez postulanti exaggerantibus, Albani desiderio minime
 satisfactus fuit. eo tamen colore postea obtinuit, a Pontifice Philippus. ut
 Ipuscoa & Biscaya Cantabuz olim nomine comprehensae Provinciae, quae
 Baionae Episcopo suberant, ab eius potestate ac Diocesi avellerentur, magna
 Gallici nominis iactura & iniuria. Hoc tamen Pompilonensi Episcopo, non
 iure ac decretive, sed tantum fiduciarie iure a Pontifice attributum, tantis
 coer dum grassantis in Gallia tunc Heresis lues cessaret. declarant ipsi Re-
 scripti Pontificis Tabullae, Cartularij Ecclesij Baznensis. Tempore Benedicti
 septimi. Romani Pontificis, circa annuz Christi 980. concupis, Sancti Ad-
 ani Montem, quae Sanctam Trianam vocant, & Sanctas Maias de Aro-
 th, quae vox non longe abest, a nomine Arosili, qui pagus paruz ab Urola
 amny ripa, atq; Azpeyta urbe distat. Reliqua Ipuscoa quae ab Urola ad
 Devas porrigitur, suberat olim Alavensi Episcopo, nunc illi ius dicit Cala-
 gumitanus Pontifex, perinde ac Biscay, mons Sancti Adriani cuius memi-
 nore tabullae illae, qua Galliaz spectat humana opera pertusus A-

Algunas provincias sugetas
 al Obispo de Bayona de fran-
 cia, habitadas de los Vascones,
 loy agrego la Sede Apostolica
 al Obispo de Pamplona.

ad commendantur alio citius necessitate
De Lusitania & Biscaya. Partibus Indiarum. Hec universim refert Joannes Alve-
lus Sequan. in Speculo Orbis Terrarum. Dominia Biscayæ & Guipuscoe Monti-
bus obsita sunt. nec mutem panis, ac vini habent. Aliquibus in locis pane m.
e' Miliis quem Barona vocant pinsunt. eduntq. succum e Pomis expressum.
quem Sydiam nominant. vini loco bibunt. maxima tamen Regionis pars vino
ganag aliunde illato utitur, multam materiam Navibus fabricandis aptam.
Montes suppeditant. earumq. cuiuscumq. generis plus in hac Regione paratur. quæ
in alia Hispaniæ parte. Harum Provinciarum gens velloces. bellicosæ sunt
ceterisq. nationibus navigandi arte præferenda creduntur. Feni. Chalibisq. ve-
na in ijs Regionibus sunt. tantumq. eis materis hic effoditur. ut multis Regni
sufficiat. Et paulo post. In Biscaya & Guipuscoa Trecentæ ferri cudendi
officinae sunt. in quarum unaquaq. quot annis ad minimuz Mille pondus.
(quæ quintales vulgo nominat.) Feni & Chalibis elaborantur. quibus hæc
addunt. qui nuper Mercatoris tabulæ Geographicæ edidit. Guipuscoani
Navigationi. ut plurimum operam dantes. ex piscium quos Bacalaoi vo-
cant captura. & Balænarum questum faciunt. harum adipem in Athenis deos-
tam liquefactamq. & cadis impostam longe latq. distrahunt liquorem vulgo
Traiam vocant. Sal quoq. hic coquitur in loco quem Salinas appellant. Et
infra. Incolæ iisdem cum Biscayis sunt moribus, eademq. utuntur lingua.
natura sunt ingeniosi. civiles. exultis satis. ad alliciendum faciles. honoris
cupidi. suorum Privilegiorum defensores accurati. & ad Militiam procli-
bes. mulieres validæ sunt. robustæ. Viragines sunt veræ. corpore bene habito
nec ineleganti forma. Superiora ferè omnia ex Medina Hispanensi. libro
de las cosas Notables de España. cap. 131. & ex Garibay lib. 15. c. 15. expressæ
sunt. Navigierus addit hoc tractu tantum fieri Chalibisq. effodi. ut singu-
lis annis. octuaginta Millia Ducatorum inde questus fiat. Guipuscoanæ Navi-
gationes. animas parant in illam Americæ Septentrionalis Regionemq. terra
nova. vel terra de Bacalao dicitur. inde summam illius Pisis. qui Bacalao
dicitur copiam invehunt. litteis parum dediti sunt Guipuscoanæ & Biscayni.
licet ad eas non inepti. ut iactat Garibay. Coeterum omnes ferè iras sunt
animo. & ad iracundiam proclivi. Hoc etiam utiq. populo proprium est (tamen
si commune cum reliquis Vasconibus) quod candidi & aperti sunt & ad hu-
manitatem propensi. ostentationem aliquantum affectant. avaritiam aver-
santur. divitiarum non multum appetentes. paupertatis tamen impatientis-
simi sunt. Postremo (quæ illis maxima laus est.) inviolatæ in suis

De Origine Navarrae Regni, ac de primis
illius Regibus = Varie Aversorum authorum

sententiae examinatae. Cap. 9

In assignandis Regni Pompelonensis sive Navarrae primordiis, bifariae
sunt auctores, non plerumque veterum Annalium, Aragonensium, qui in
Coenobio Sancti Ispanii Annalibus Scribitur latere, fidem sequi, illa a tempore
Pelagii primi Asturiarum Regis, ab anno scilicet 716 vel 718, aut ad pluri-
mum 724, repetunt. Garsia Ximenez primo Rege constituto, cui ad annum
Christi 758, vita funto successorem in Regno subiit Filium Garsiaz Enne-
conis, huic Fortunium Garsiaz Fortunio, Sanctum Garsiaz, Sancto, Ximenez
Garsie, Ximenez, Garsiam filium, quo sine ulla decedente, Regnum nova
electione, ad Ennecononem cognomeno Aistam dicant pervenisse, qui deinde
in Garsiaz filio transiit. Garsiaz Sancto cognomeno Abarca, Abarca,
Sancho Garsiaz cognomeno Tremulo patri Sancti Maioris. Alij contra Rode-
rici Toletani Episcopi, gravi & antiqui Imperatoris auctoritate fusi, Regnum ab
initio vel Ennecone cognomeno Aistam, auspiciantur, huic ibidem Garsia fi-
lio successore dabo, Garsiaz vero Sancto Abarca. At Abarca Garsia Tremulo
Garsia Ximenez, alijs Regibus, quos ante Aistam ponunt prioris senten-
tia auctores, insuper Sabias. Sane si rem attentius consideremus prior opinio
non parum aberrat a veritate, siue rationem sempiternam inspiciamus, siue ordi-
nem Successionis Regum, sed ne posterior quidem vitio caret, cum plerumque
Reges, quos certum est inter primos Reges, & Sanctum Abarcam, Sancti
Maioris avum Regnasse, silentio praeterat. Utraq; cum obstinatos Sabias
defensores accuratius examinanda est, et iustis Machinis oppugnanda.
Stephanus Garibay cui multum his diebus nomine debet Hispania, pluri-
mum Navarra, cum alijs in plerumque regibus, qui in ibidem Navaram
sedabant, illud felicitate versatus sit, hoc uno loco sui se dissimilem pro-
bit, dum aliorum authorum errores, quos illi est subsidij veterum monu-
mentorum, quae in manibus habebat, fultis, corrigere facillimum fuerat.
novis subinde erroribus auxit, pro singulis Regibus, qui Fortunij, Sancti
Garsiaz, & Garsiaz Sancti nomina, ante Regem Abarcam tulere, geminos
nobis obtrudendo, et quia in eo maxime lapsus est, in quo primae sententiae
auctores veluti Duces certos secutus fuit, ideo illum inter ipsos in hac dis-
putatione complectemur. Primum itaq; contra Prioris sententiae auctores
illud fidenter decernimus, nullum proprium Regem Pompelonensibus seu
Navarijs, ad Ludovici Imperatoris Navarrae, & Francorum Regis aetate
imperasse, sed ipsos aliquandiu immunes imperij, alijs Francorum Regibus
nonnunquam etiam Saracenis habere, vixisse, Sebastianus Salmanpice-
nsis Episcopus, qui non multis annis Ludovici aetate excessit, cum res in
Hispania ab adventu Saracenorum, ad sua usq; tempora gestas, litteris
mandanda suscepisset. Asturij seu Duci Principum vitas sigillatim.

Garsia Ximenez pi. pp.
Nav. 9 años 9 Rejno.
Garsia Eniquez
Fortunio Garses
Sancho Garses
Ximenez Garses
Garsia Eniquez
Eniquez Ximenez Aistam
Sancho Abarca
Garsia el Tremulo
Sancho el Mayor

descripsit. Pompelonense vero seu Navagorum Regnum nunquam me-
 minit: quin imo in vita Royani. qui anno. 757. in Asturia Regnare cepit
 tunc Regem Vascones suo imperio rebelles domuisse prodit. ubi sive voce
 Vasconum (ex propria sua nominis) Pompelonenses & Navagos om-
 nes significare voluit. sive Mastenses tantum. ut ex ipso. in vita Maure-
 gati Regis colligere licet. contrariam nosse sententiam funditus everit. cuius
 auctoritas Navam tunc temporis ad Pompelonense seu Navam Regnum
 spectasse probatur. Sebastianus aduigo Eginhardum. aliisque Historicis Caro-
 li Magni. & Ludovico Pio Regibus etale suppares: quas a Petro Rithgo du-
 dum editis. nuper bono publico auctores dedit Andree Ducherius: nam de
 quo sum istorum Regum Annales contexit. multa pro se nata de rebelli-
 bus Hispanias inter se vult. neq. Reges Asturie indicis pretereunt. ut de regibus
 Navam. aut Pompelonis. vel etiam Supravoy (ut quidam eos iam tum
 nuncupatos fuisse narrantur) aliam apud eam silentium. Exterum de
 reb. Pompelonensium seu Navamorum ita scripsere. ut nullas ea etate
 ibi Reges proprios fuisse. ex eorum verbis facile intelligi possit: quorum
 summa est anno. 772. Carolum ab Ubabala aliisque Sarracenis Proceribus
 acutum. Hispanias cum valide exercitu apulisse. Vascones & Navam
 veluti de via sibi subdidisse. Pompelonem oppidum tum opugnasset ad de-
 sionem compulisse. Rursus in reddita. eisdem oppidi magna quati re-
 lationem futuram prospiceret. dimisse. Anno. 806. tan Pompelonense
 quam Navagos. qui non ita pridem ad Sarracenos defecerant in fides
 recepisse. Anno. 809. Ludovicum Regem Pompelonem adijisse. ibiq. ijs.
 que e re tum publica cum privata erant procuratis. Aquitaniam repeti-
 Anno deniq. 824. Eblum et Stenarium Comites cum copijs a Ludovico
 Pompelonem missos. postquam datum sibi negotium peregissent. in Cal-
 am redeuntes a Vasconibus in angustijs Pyungi male acceptos. et delati-
 copijs comprehensos fuisse. Sed opere periculum fuit in re adeo controversa
 et plena disensionis inter modernos auctores. eisdem scriptores loquentes
 audire. Eginhardus in Caroli magni vita bella ab hoc Principe gesta &
 incrementa Francie Regno adiecta recensens. ipse (inquit) Per bella me-
 morata. primo Aquitaniam & Vasconias. ibiq. Pyungi Montis. iugum. &
 usq. ad Iberum amnem. qui apud Navagos ortus. et fortissimos. Hispania
 Campis. secans. sub Deturse civitatis magna Balearico Mari miscetur. De-
 de Italiam Idem. Itq. Deinde omnes barbaras ac feras nationes. que inter
 Rhenum. Itq. ita perveniunt. ut eas tributarias efficeret. Itq. Author An-
 naliu. Francoru. vetub. qui anno. 808. vivebat. e Codice manuscripto
 Joannis filij auctor superiori anno a Ducheno editus. ad annum. 779.
 tunc (inquit) domus imperator agens partibus Hispanie per duas vias.
 unam per Campaloniā. per quam ipse perrexit. usq. Coesar Augustam
 ibi obsides receptos de Ubinalarabi. et de Abuturo Pampalonia des fructu
 Hispanos Vascones subiugatos reversus est. in Franciam. idem Eginhar-
 dus. seu alius quisquis est auctor Annaliu. Colonia primum Ab

Anno. 772. Imperator Carolus
 magnus. Pompelones Navam
 usq. opidus agraru in deditione
 accepit. Itq.
 En el año. 806. in Hispania
 veyo Navam & Compilnenses
 qui superioribus Annis ab Sarrac-
 enis defecerant. in fides recepti
 sunt.
 Raymundo Maritano celebrat
 del Ob. de Pampalonia per emine
 nte. en toda oraducion. dice en
 el año. 776. Regnu Navam
 consistit. p. l. 1. q. 1. de Navam
 Successoribus suis Regnum per
 manus relinquit.
 El Ob. de Pampalonia D. Pudeus
 de Sandoval. trae un prev. en q.
 describiendo las confrontaciones
 de la villa de Gilar una de las
 dice. Confrontat tam Cowale
 Navamorum

824
716
108

N

Satis ne quæ hæc demonstrant Pompelonenses ac Navanos eo intervallo tem-
 poris. quod ab ingressu Sarracenorum in Hispaniam. ad annum viz. 824.
 efluxu. proprijs Regibus. caruisse. eaq. quatuor illos qui huc irrepserunt. Carth.
Ximery unquam. Cartham Enneconis. Fortunium Carth. et Sanctium
Carth. si minus emendatos. ac saltem perpostore ac perturbato ordine hic collo-
 catos fuisse? sed plenius adhuc nostra confirmant vetera diplomata ac mo-
 numenta - apud Joannem Brizium lib. c. 2a & 26. & lib. 2. c. 2. Caribaguz
 lib. 22. c. 3. 6. et. 2a Blancam & vauis Supramontis Nagri in itis senonij S.
Amb. Moralem lib. 15. c. 36. & Sandov. in cat. Epis. Pompel. quos quatuor. illos
 Reges. Cartham Ximeryum. Cartham Enneconis. Fortunium Carth. & Sancti
um Carth. non ante. sed post Austam. ab anno scilicet. 856. ad annum
 924. vixisse damant. in agnoscendis tamen his Regibus. qui e diplomatum
 istorum lectione emergunt. non ita concurs. omnium sententia est. qui nos tra-
 controversiam aliquam patiatur. Nam ut Speculum si frangat. duplicem
 pro una facie reddit. sic nomina istorum Regum. quasi membra luxata. sua
 sede dimota. et a vera epocha abijuncta. geminas pro singulis Reges effringendi
 non remini Austam dedere. Unde infectis esse in nos incurrit Signij Caribaguz.
 ut quatuor illos Reges in pristina sede tueatur. et a totidem cognominibus Regibus
 qui Austam subsequuti sunt. et ijs diplomatum designantur. separet. triplicem
 certat argumentorum acies. quarum prima & postrema. Ducez ostentant. alio
 prioris sententiæ auctores. inter quos. ut præmonui principatum tenet auctor Ano-
nymus Annalium veterum Aragonensium. Hi inquit Caribaguz. non unicum
 sustulit. sed binos statuit. Carth Enneconis nomine. Navanz Reges. For-
tunium faciunt. Carth Ximery nepotem. tum alter Fortunius Ximery. non
Carth sit nepos. Sanctium etiam qui Fortunio illi in Regno successit ipsius filius
 esse affirmat. At alter Sanctij Fortunij posterioris successor. ipsius non filius sed
 frater existit. Secunda autem acies a vetustis Tabulis Sanctij Carth Regis. huius
 nominis primis in gratiam Noncallentis pagi incoltarum. Aera. 860. anno no-
 mirum christi. 822. ut ait Caribaguz. emat. vires ac robur accipit. quibus eo
 anno Pompelone Sanctum regnasse. fuisse Fortunij Regis filium. aperte declara-
 tur. De auctore annalium primo loco videamus. an tanti sit. ut Sebastianus Sal-
manticensis. Eginhardus et alijs antiquissimis auctoribus. quorum Hieronymi nostra
 sententia stat. præferri debeat. Porro & si de ipso iudicium fere difficile sit. cum re-
 mine quidem nobis notus sit. (licet Petrum Maritimum monachum a quibusdam
 credi testetur Hieronimus Blanca) Annaly vero illi adeo in oculis lateant. nec
 dum lucem videunt. præb. tamen nobis et auctoritas Hieronimi Cuicæ. omnium
 quot quot de Aragonicis rebus scripserunt. longe doctissimi et idonei harum rerum
 arbitri. Hic enim in iudicijs rerum Aragonicæ a 6. anno. 1518. editis. ad annus
 758. testatur hunc auctorem monachum fuisse Pianatensem. neq. scientia.
neq. diligentia. neq. etiam fide commendandum. neq. adeo vetustate clarum.
 ut post qui ex eunte decimo quarto seculo vixerit. Vohy inquit. rerum Arago-
nensium auctor qui ante. 200. annos Regum facta compassit. in artibus &
 opera quam tenui & exili. cum alijs nullam adhibuisse diligentiam

Repuella Cuicæ los Anales
 de S. J. de la Peña del p.
 Alon. de la. por falsos y sin fe
 ni credis. ni auyridad.
 Coalos y los cita con grande
 estimacion el Abad D. J.

N

videatur, in recensendis Regni originibus longe se et a totos omnes superat. sed falso
quod sita proprie genis bay. leviorem vaticinam facit, per se cum Nudency Sci
menius Tolotanus. Antistes propriis ^{temporibus} verum scriptor & longe reductior: apud
quem clariore actionis domi nullius gesta exponuntur. Reges quos ille noster
commemoratur. Sicuta postquam illi ipsemet quos Caribauis vestitus in locum
suum dicitur Regibus. Fortitudo scilicet Carig. Sanchi Carisq. & Carria Sanchi
quos ille Monachus inter Antis Regis facie videri omiserat. & Explata ac confuta
ta tabulla illa. quam de Sanchi Carisq. Antis regis natali. annalibus suis in
torruerat ubi illuz ex uteromahy. inter Maaronum acies excepto. avulsum
desuadeo conatur. Sicuti fufora hominis insidiam & indigentiam in aspectus
luamq. probat. Furtiva igitur istius Anonymi authoritate nos oppug
nat Caribauis. ac in fide huiusmodi testis de vobis dot seculorum intervallo a
sua etate disiuictis testimonium dicentis acquiescere iubet. quem ipse in alijs ni
mij antiquis. non falsi tum manifesti erroris convictum tenet. quavis illuz
in numero quidem Regum nobiscum potius. quam cum Caribauo sentire. in
causis vero. quz hoc loco ex ipso usurpat Caribauis magis. seu viciosis anticipa
de ore calculis. quam verum commentis laborare eius scripta. iustis verum q. n.
mationibus. probare posse confidimus.

De D. Sanchi Alanca
Et cetero. repuebae lo
vulgandae su. naci m.

Venia nunc ad Tabullas Sanchi Carisq. anno. 822. ut putat Caribauis. Noncalenti
bus concessas. quz tanti ab eo sunt. ut ijs se maxime antea ambiguum & veluti
fluctuantem. inter exting. de primis Regibus. opinionem ad suorum pertractu
asserere non dubitet. sed illud. quz precipue in questione tanti momenti optan
dum fuerat. & quod et veluti caput erat. tabullas ipsas non exhibuit. quiz alia
in huiusmodi monumentis. evulgandis multuz fut. in hac parte se admodum
parcum prebuit. Cuius rei hanc causam reperio. quod illy tabullas nec habuit
nec unquam vidit. solum enim exemplum diplomatis eiusdem. a Carolo huius
nomini tertio Navarre Rege. Noncalentibus concessi. quo illy tabullas primas &
appropinquas esse iubet. penes se esse iactat. quiz enim nobiscum agit Caribauis. dug
suz opinionis fidem eadem Tabullarum authoritate constare vult. quz nus
quam extant. sed et. concedamus Diplomate illo. Carili. 3. seriem Tabullaruz
Sanchi Carisq. comprehendit. ipsaq. a. 822. adscribit. num ideo sic numerus est
suz anni. qui e sole libriuz aut subz peritia. fide. nq. sedulitate pendet. pro cemo.
& indubitato habendus est. minime certe. fallaces enim sunt istiusmodi librario
rum manus. et nimium erroribus (precipue in numeris annorum qui Antis
thiuz notis exprimentibus describendis.) obnoxij. itaq. ab ijs serio cavendum mo
nent duo eruditi viri. Morales & Sandwalliy ille lib. 15. c. 25. & lib. 16. c. 22. & 24.
Hic autem in vitis ~~Regem~~ Regem Ramirij. 1. & Alphonsi. 3. vngromento May
ni. atq. alibi passim. En las Privilegios (inquit) in vita Alphonsi. tambien ay
falta. por q. faltan algunos originales. 7 los traslados de los demas se sacaron por
malos escribientes ignorantes. 7 desuadados. Et in vita Ramiru. Todo se puede
creer. de tan malos escribanos. como agora. 300. @ avia. Adde nec illud ipsum.
Diploma Caroli Regis unquam Caribauo visum aut inspectum fuisse.
sed tantum exemplum aliquod a privato. quopiam scribis ignaro. in

in vltim suam negligentia manu descriptum. Archetypum enim iam ante nationem
 Caribium interierunt, absumpti igni Noncalensium Tablino. id est Noncalense
 anno. 1522. Castellae Principes tunc temporis in Navarra rerum potentes. illorumque
 Curiam maiorem. quam vocant. supplicia adire. et facta fide in condij. testificata
 diplomatis serie. impetrarunt ut illigere exemplis que a privaty circa publicas
 aut heritates conscripta fuerant. in publica acta referre. non liceret. factumque est in
 hanc rem a Curia Decretum huiusmodi

Piev. de Val de Roncal
 se quemarum los Originals

Carlos por la Divina clementia Emperador siempre Augusto. & dona Juana su m.
 & el mismo D. Carlos por la misma gracia Reyes de Cast. de nav. Itz. Parecieron
 ante nos & nos Alcaides de nra corte Mayor de Sevilla. es a saber Ju. de Subirri
 Procurador de la dya corte. & procurador de los Alcaides jurados. gentiles hombres
 y Madalga de nro valle de Roncal. Jefe de su procuracion. demandant de la una
 parte. & el fel. y bien amado nro Consejero el Lic. Gaspar Calcearon nro procura
 dor fiscal & patrimonial defension de la otra. el qual dho Ju. Subirri. en el
 dho Juicio presento una peticion & articulos. acerca de los Privilegios & la dya
 valle de nra corte. & el dho nro Procurador fiscal pidio traslado de aquellas para responder.
 e por nos. e por los dhos Alcaides le fueron mandados dar los dhs traslados. e ambas
 las dhas partes alegaron de su Derecho Itz. La qual dya suplicacion & articulos
 y las copias de los Privilegios en aquellos mencionados. yo por el dho fiscal negada
 desde luego. son del tenor sig. S. C. M. los Alcaides Jurados e vecinos
 de la valle de Roncal. dicen q. dy Priv. & escrituras concedidos por los Reyes
 de los Reynos. a ellos. & a la dya valle. Originalmente los tenian en la Iglesia de
 Santa. & es en la dya valle. la qual poco dias a. como es notorio q. fue quemada
 con todo lo q. en ella estaba. y las dhas Prev. & escrit. q. son las q. van puestas
 en un Memorial anexo a la presente peticion. & el tenor de cada una dellas.
 en efecto. q. ay personas q. vieron y seieron los dhs Prev. & escrit. & lo
 contenido en ellos. de los quales bien ay copias colacionadas. sacadas fel. &
 recibidas de los originales de los dhs Prev. por persona publica & not. & al
 suplican manden seibir informacion de los dhs Prev. q. vieron y seieron los
 dhs Prev. & escrit. & saben la contenido en ellos. & en cada uno dellos. como
 se hizo por el dho memorial. & tienen vistas & leidas las copias de los dhs Prev.
 & escritas con los dhs originales. & avida la dya informacion les manden dar
 en publica forma. Itz. e contestab el dho p. ante nos. & nos Alcaides de
 nra corte mayor. en Juicio ambas las dhas partes alegaron las sobredhas razones
 e otras en fundam. de sus intenciones. acerca las quales. por nos certificar del
 feyo de la verdad. vimos cometido & mandado a ciertos comisarios nros. q. a
 el dho efecto mediante juram. & en forma devida interrogate a los testigos. q.
 al parte de los Procuradores de las dhas partes. les seian presentados. & q. de
 todo lo q. supiere nos fuese verdadera relacion Itz. e fueron dichos los
 Arzobis. ata la conclusion. e no probo [el dho fiscal] cosa ning. contra lo
 sus dho. & los dhs Alcaides Jurados. vecinos. & concejo de la val. de Roncal
 D. su Procurador. no probado bien e cumplidamente lo q. les conbenia

q' era necesario probar en favor del Sobredipio. Por tanto nos el Cesar. Rey no y el
 Sobredipio a salacion de nros Alcaides de nra corte Mayor de Nav. por esta nra sen
 definitiva Promoviamos y declaramos el Bp' val de Roncal. tener los Bn Priv.
 cuyas copias de sus nras incorporadas. y averteles quemar los Originales. e no aca
 blab a que las Bn. cano labran en ning' manera vltimas. los quales mandamos
 les sean dados en publica fama. a las quales Bn copias queremos y mandamos
 a perpetuo se les aia de dar. y de tanta se y oculto. como a las propias origina
 les se diera. anti en Juicio. como fuera del. e por virtud del q' con se de
 las libertades. etc. Dada en la ciu. de Campora lo el Bp' grand sellado de
 nra chancilleria. segundo dia del mes de set. del año de. 1527. @

Dificulta algunas cosas de
 la narracion de los Bn.
 de los Roncaleses. que no se
 ajustan con los años.

Ita etiam exemplum Tabularum. que habet in vltimis Roncalensium ver
 Santur. ab impente aliquo negligenter descripta fuisse dixi. quia multa in ist
 errata. non in numeris tantum annorum. (in quibus lapsus facilior est. eo q'
 semper fore nobis brevibus non autem propriis litteris componuntur) sed
 in nominibus etiam propriis Regum. Latinitate deprehendi. que non solum
 solum modo sed mediocriter etiam in legendis veteribus Monumentis versato.
 vitare sollicitum fuisse non ut leuiter omittam. pro Theobaldo Rege.
 Carolo et pro Henrico. Philippi nomina preferunt. pro Sancto quoq' Pom
 pelonense & Aragonesi Rege. Ramiri nomen ibi legitur
 Quid quod ipsemet Caribayus. fidem his Tabulis Sancti Carib' derogat. dum en
 que de Abderramene Cordub' Rege. regnante Fortunio parente Sancti a Roncalen
 filius intercepto narratur. cum veritate fuisse pugnam docet. lib. u. c. 20.
 Dicit autem muere in la batalla Abderrahamen Rey moro de Cordova. pero
 en el de la muerte ponga lo dificultad. a causa q' en este d' de Reinaba en
 Cordova Hali Hatan primero de su nombre. Segun la computacion de los
 autores. q' de aquellos Principes moros hablan. Sunt insuper alia in illo
 Diplomate Sancti Carib' verba ex parte. que antiquis scribis gnaros
 non parum offendunt. cuius generis et istud. Ordinum legionensem
 Regem ab Abderramene in hac parte fuisse. Regnante Fortunio (sicut
 ab anno. 802. ad annum. 815) eaq' esse etatum Abderramenem trans
 cense Pyreneo ad Tolose quoq' confinia predabundum procerisse. Certum
 enim est. nondum id tempus ullum Regem Ordony nomine legionensibus
 imperasse. siquidem Ordony primi intra circa annum. 850. Statuunt se
 anthanus Salmandicensis. & eorum temporum scriptores & Amb. magis
 ille in vita Ordony. hic vero in libro. 13. c. 54. & 55. Reliqua autem nimirum
 cum. illa etate. seu Abderramene. seu alteri Sarracenorum Duci Gallie
 fines invadere. & illis infestandis. tan longe Tolosam usq' impune vagari
 licuisse. quis credat. duobus potentissimis Regibus Carolo scilicet. (cui
~~rebus gestis Magni cognomen intulit) universis Gallie
 & Ludovico pio eius filio stirpitanis imperantibus? idq' eo certe minus pro
 babile sit. quod his temporibus Ludovicum complures Expeditiones in His
 paniam cum validissimis copiis fecisse. spugnandisq' Sarracenorum castis
 atq' oppidis. Baricenisq' potentissimum Orta. et Tolose strenuam operas
 Navasse. ex vetustis Francorum Annalium scriptoribus cognoscimus.~~

Trata de los Pios de los
Roncaleros. & elocab can
& se an de leoz

61

Ne quis tamem hoc a me ideo a nimis versa puet. ut videri pigniditium aliquod aut
ritali illarum Tabularum Roncalensium fit. sed ut qui eas legent cautions reddi
tur in eis omnibus que illi Historici sic narrantur, nullo discrimine admittendis.
Nam de cetero quemadmodum ipse de earum veritate dubitare non aufim. sic ple
ragin Librariorum culpa corrupta. quemadmodum etiam vitio temporum perpe
ram opposita esse. nemo vel minimam in Hispanis Historie notitia veritatis
in scia videri. ita ut unico casu fugiolo. novis in Navarra Reges creare. no
poncularum modo. sed etiam omnino temerarium videatur. & bene cum illorum
floribus comparandum. qui rarissime in Rege Persarum Solo. necio que mori
tabula. ut cum Plauto loquar. Assuetos, Persos. Assuetos Babilonios. Assuetos
Persos. & novos quos Cyrus collocare ausi sunt. aut cum illius errore qui nostra
memoria in Galiam Hispanis Regum. novum Regem Froylanum nomine. Pla
gio & equalem inducere studeat. quodum primi unum vapulant apud Scaligerum
lib. de emendat. Terentii. Assuetos. A. Morali. Hispanicorum Annalium
condidit. postquam certum inquit. per autem in illis Tabulis Roncalensibus
pro firmis & certis que item pro firmis & certis haberi debeant. paulo post
videbimus.

Tam quia in hac certissime Gombardus Sedor & aditior prebuere Hier. Blanca.
coment. rerum Aragab. p. 107. Bricoy Martinez. Abbas Coenobij S. Joannis
Pinhatensis. in Hist. illius Coenobij. ne tam ipsi quidem manum conserere dubitabo.
Manca ex Odo. Tolatani scriptoris condidit. ante Aristam Regem in Na
varra. provinciam. alias Regis ex parte. Muniam enim illam. seu Momera
fuisse. testari eandem auctorem. Sed hic Rodericus Appono Sebastianum Salman
ticensem. illo longe antiquiore. de Froyla etiam primum scriptorem. a quo et
ami. Rodericum eam que de Froyla narrat sumptisse credidit Morax. Sic
etiam Muniam illum sic vocat uxorem suam quam Rodericus Momera
nam non a Regia Navarrorum stirpe. sed a Vasconum gente ortam fuisse
prodit. Vascones (inquit) creberrime fugerant. atq. edomuit. Muniam (ita
legitur in manu scripto quam vulgata editio. Muniamam preferat) quondam
Adolescentulam ex Vasconum pueris sibi servam precipiens. postea eam in
Regale conjugium copulavit. ex qua filium Rodericum suscepit. Per
Vascones etiam hic a Sebastiano Alveary speciatim designari. antea docui.
& ad ipsam iam dudum extendam. Morax. lib. 13. c. 17. & 28. Est tamen veru
simile hic Rodericum puerum puerum primaria stirpe Comitum Ala
vancum. Muniamque. sic enim sequitur. Regalis. Regnum. & Regius.
ad Comites. sed ad Ducem spectant. applicatas fuisse tam ab ipso Roderico
quam ab alijs praeceptoribus observari. itaq. Urracam Garsij Enneconij
& Theadam Sancti Garsij. tenore. Regis sanguine natus predicat. idem
Rodericus lib. 13. c. 22. eam tamen utriusq. Aragonum Comitum genere
procreatam fuisse certum fit. Sic apud Symonicum lib. 4. c. 6. Hist. Franc.
Humuldy dicitur affectasse Aquitanis Regnum. hoc et Ducatum. Non
sicut Sigiberty ad annum 820. Turpum unum ex Proceribus Vasconum.

Momera. casa
con. Froyla

Pruebas que son los
de la Provincia de Na
va. segun Alonzo de
otios doctos & graves his
tadone de las cosas
de que aqui se trata

que se trata
de la Provincia de Na
va. segun Alonzo de
otios doctos & graves his
tadone de las cosas
de que aqui se trata

Regem Vasconum appellat. Greg. Turonensis lib. 4. c. 4. Hist. Francig. Britanni
 Aemulios semper in Francorum Regum potestate fuisse comites. Non Reges
 dicti, testatur. Et nihilominus eodem capite. nec non cap. 16. lib. 5. eorum ditione
 Regnum vocat. Idem author lib. 2. c. 2. Sulpicij Alexandri verba referens. Max
 comes em. & simonem Francorum nunc. Ducez. nunc Regales, nunc sub Regu
 los vocat. in legibus Alamanorum. c. 36. Patrimonium. Ducy. Regnum
 nuncupatur. Si quis Dux filium habet contumacem & malum qui rebellare
 conetur contra ipsum patrem. Et filius eius vult eum dehonore, huc per rapum
 Regnum eius possidere, non obtineat quod inchoat. Itq. Extant apud Ambrosij
 Reges in Hispania. Tomis. Coronici. Benedicti. & Tribullij quedam cuiusdam
 longiniqui. s. idij. Julij. Ann. 1014. id est. anno. 1014. q. 1. a Garthia Colelly Comite
 & Ansa eius uxore. huc suis. & ceteris. factis. Ego Garthia Ferrandez & uxor mea
 Ansa. si beneficij. ditionis. nostra. compensetur. solata. pacari. penditur. quod. concedimus.
 quos. duximus. quos. Regno. pedis. et. rerum. Domini. Summus. celesti. largitate. locupletati.
 ideo. timentes. Regni. inferni. Itq. videlicet. per. misericordiam. Domini. & per
 nostris. Regalis. glorijs. titulum. Et. pro. remedia. animabus. nostris. damus. & con
 cedimus. exitum. vel. terminum. Itq. Sed. per. alios. Colelly. comites. Garthia. in
 Hispania. Padericum. Salicet. qui. anno. 1014. clausit. & eius. posteros. Regnandi
 & Regalis. voces. de. de. usurpare. testantur. eorum. verba. apud. Sandovallium.
 in. doment. roruz. S. Remilliani. §. 24. vig. ad. 3. & alibi. — Author. veteris
 Coronici. manuscripti. Caenobij. Mallescentij. in. Pictavia. cuius. Excerpta
 apud. Thom. Godofredus. Historiam. Regnum. insinuat. ad. 1014. anno. in
 quit. 1014. Duilmo. Comiti. Pictaviensi. qui. et. Petrus. cognomento. Acer.
 Successit. in. Regno. Godofredus. Hinc. patet. quam. vano. ritantur. funda. mab.
 qui. ex. hac. una. voce. Regali. apud. Padericum. parum. intellecta. Navarro
 rum. Principum. Regnum. cum. vero. Froyl. Arthurianum. Regis. componere
 conantur. quod. autem. Paderici. authorem. Chronici. Hispaniensis. nomine
 Regis. Alfanis. id. editi. adiungit. Blanca. cum. is. fore. ubiq. no. tam. tribuimus
 agat. quam. Paderici. interpretem. (frisi. fructi. fabulas. Carpy. & adij. any. alia
 id. generis. commenta. scriptis. commendat) non. puto. Explicite. Paderici. in
 eo. referendo. mihi. laborandum. esse.

Blancas ex reprehensio
 & vituperatio

Contra el Abad & Blan
 cas

Hinc Blancas argumenta. quatuor. adiungit. veteris. Tabulae. Joannes. Brivius
 lib. 1. c. 20. veluti. subsidiarias. legiones. quae. brevi. derelicta. diversa. ad.
 ad. nos. concordantiam. facturas. spero. Prima. Tabula. sunt. Casus. Sanctij
 Pompelranensis. Regis. eius. uxoris. Almoda. quibus. Coensio. Pinna. teni
 Monachij. Fontis. fugidi. gratiam. h. Principes. faciunt. Constat. inquit. Bri
 vius. his. Tabulis. Monasterij. istud. a. Garthia. Enreconij. Rege. Navarrouz
 conditum. fuisse. indeq. probatur. regnate. in. Navarra. Garthiam. Enreco
 nem. quod. in. libellis. concedimus. Sed. de. tempore. ab. eo. dissentimus. atq.
 etiam. de. numero. siquidem. in. altero. Rege. eisdem. nominis. antiquiori
 as. tuendo. laborat. ille. authorem. veteris. annalium. Aragonensium. Gar
 dayum. & alios. secutus. eumq. octavo. seculo. regnasse. Et. ad. annum. 1014.
 vitam. fuisse. existimat. At. nos. sumus. solum. qui. Inrico. Ximenoni.

quem videtur huiusmodi vocant in Regno Successit, quod ab adversariis senentis
 aut houbus Garzia Enneconis secundus dicitur, ad nos amur, priorem vero
 monumentum inbitumur, quem paginas frusta in Tabulis Substantia dicitur
 Garzia, cum nihil in us de illis Garzia, qui hoc monasterium condidit conti
 neantur, idcirco alii ipse ijs adiat Tabulas a Ximeno Episcopo conceptas, quibus eisdem
 monasterio quarundam Episcoporum villarum seu agrorum aliquot largitur, his
 Tabulis deesse nomen dicitur, in his subscriptis, videtur Fortunius Garzia Pompelonensis
 sem regem, atq; Meravium Comitem Aragonensem adnotet: Cum vero cum
 duo, inquit comites Meravii nomine Aragonis presunt, neutrius est cum etate
 Fortunii Garzia posterioris congruat, hinc illud nomen huiusmodi reges fr
 gunt, ex eum non solum Meravii imperantem, sed et priori attribuendum esse
 has Tabulas consequens est, effugendamque in ijs Garzia Meravii & pro ea Galind
 vel Ximenii comitis nomen hinc ducendum. Dupliciter hic peccatur a Bizio.
 Primum quia id pro comite concedit, quod in questione versatur, et tatem
 scilicet Comitis Meravii posterioris quem unicum Sancto Garzia, Rege Navarra
 et vel Supravoy, ut ipse vocat, anno 1272, obisse affirmat, quod tamen nos
 tractu de Comite, quam & Rege factum esse in pro loco dicitur, Tursus dicitur
 ut ea se difficultate expediat, quam ipse sibi reperit, veram illarum Tabularum
 ad tempus longe antiquius transferendo, quam etas Ximenii Episcopi illarum
 auctoris & Fortunii Garzia Pompelonensis Regis, qui in subscriptis fere possit.
 illis vim facere conatur, mutato Comitis nomine & Ximeno aut Galind in Me
 ravii locum affecto. Et sic, aut horitah veteris monumenti quod in ijs rebus utraq;
 paginam facere deberet, propius sensum & huius leget coniectionem antepone
 non voreret. Succedunt his Tabulis alii apud Bizium, quibus Navato
 Regule Monasterii Fontis figidi a Garzia Enneconis Rege, una cum Gulgerio
 Episcopo Pompelonensi, instituta comprehenditur, in quibus regis numerum
 Regis desiderari ait, nequaquam tamen eas, ad Garziam Enneconis filium spec
 tate, sed ad alium antiquorem eiusdem nominis Regem, ideo arbitratur, quia
 illius ego, nullius Episcopi nomine Gulgerio vel etiam Vuikindi (ambas
 enim voces a fine inter se esse, & pro eadem sumi posse non abnuit) Ecclesia
 Pompelonensi presuit, cuius rei vicum dicitur utat Sandwallium in cataly
 Episcopus, illum legisse videtur Bizius, cum hoc scriberet, siquidem eiusdem
 pl. 11. 14. 16. 18. & 141. Vuikindi vel Guillelmi Episcopi (utroq; enim modo
 id nomen est) ad annos 1142. & 1151. expressam mentionem fieri cuius
 legenti facile apparebit. Cui cum successorem proximum Ximenum faciat
 Sandwallium, huius Pontificatus mentionem anno 914 (quam voluit dicere)
 ordiatur. Equid satis indicabile videtur Guillelmi Administrationem Pontificij
 muneri, ad hanc usq; aram continuasse. Obicit deinde nobis Bizius Tabulas
 illas, quas Coenobium S. Martini Cortuensis a Galindone Comite Magni &
 approbante Garzia Enneconis Rege, conditum clamant, & etiam quidem his
 adscriptam, ad Garziam Enneconis filium, quem secundum vel posteriores
 huius nominis nuncupati pertinere fatetur. Verdad es q no faltan autres q
 alargar la fundacion desta casa: a los tiempos del segund Garzia Triguez.

Dupliciter peccat
 Bizius

fijo de hinc... de la casa de... Pro... Gallegos... aquella edad - Negat tamen
 esse veram. Ideo dicaturum quia Epistola Galindii Comitis, illi aq, ut asserit, aliena
 est. Sed idipsum etiam, quod argumentis certissimis confirmare oportebat: quae tamen
 suorum scriptorum deficiunt. Solum enim adducit Testimonium Garibay-Blanca
 de aliorum recentiorum eiusdem Saeclis scriptorum, quos nobis hic pro Paridijs
 suffragio erit, cum non minus ipsorum, quam Buzij sententiam oppugne-
 mus. quod enim Garita in Indis. Gallindii huius aetatez & illius Coenobij
 Coratensis constitutionem ab eo factam in annum Xpi-803. contulit. id enim
 non tam ex sua, quam ex anonymi scriptoris annalibus Hispanensibus mente
 fecisse. Satis ipse lib. II. c. 5. suorum Annalibus significat = Super sunt iam
 examinanda quorundam Tabulae ab eodem auctore. c. 21. eiusdem libri recitatae. qui
 de Galindij Ahenarij Comes, Garria Enneconis Rege, Ecclesie sancti Petri Siscien-
 sis fundos aliquot de ~~quibus~~ possessione quo largitus. rogatus Sanctum Regem ge-
 nerum suum. ut ecclesiam illam. auctoritate sua tueretur. in iis autem hoc pri-
 mum observare debet. non apponi solum gram. quae temporibus Garis Enne-
 conis illius. quem nos inter. Ahenarij successores admittimus. consentanea sit. non
 etiam nomina Principum. qui tunc Gallici atq; Gallicae imperabant. adscripta
 esse. Aera enim. 905. Carolo Rege in Gallia. Alfonso filio Ordonij in Galli-
 Comata (Galliciam hoc nomine intelligit). & Garria Enneconis in Pampilona.
 scriptas esse ibidem proditur. Hic nihilominus tabulas. istius Garis Enneconis
 deo subtrahere nititur Buzius. idcirco scilicet quia Sanctij Regis meminere. quos
 et h. Garis cuiusdam filius fuisse. non ambigit. qui ipso superstitis. paterni
 Regni partem obtinuerit. istius tamen nostri Garis filio. cui pariter Sanc-
 ti nomen fuit. nullatenus conbenire. ex eo probat. quod hunc (quae sententia et
 Rodenici Toletani. et auctoris Anonymi Annalium) postumum fuisse cre-
 dit. & post patrem a manibus interemptum. ex utero matris similiter interfectas
 ex seculo avulsam. Praeterea cum aera (inquit) 905. quae anno Christi. 867.
 congruit. Garis hic noster Regnum inceit. annos natus solum quindecim. fieri
 non posse. ut illo ipso anno. filium habuerit Regem maturum coniugio. &
 cui Ahenarij Comitis filia vxor esset. Postremo etiam illam. 905. sive annus
 Christi. 867. Caroli Gallicae. et Alfonso Gallicae Regum aetate convenire negat.
 Concludit itaq; ad annum. 803. revocandas esse illas Tabulas. emendata gra-
 ita ut vrbis Centenarij nota abijciatur. quae autem nomen non sic pro gra-
 Hispanica. ut fieri a soleat. sed pro anno Christi sumatur. deleanburg ille vo-
 ces Ordonij filio. quae Garibi Alfonso Gallicae Regi tribuuntur. Mirari licet
 tot in erudita atq; absurda hinc scriptori in vrbis contextu excidero potuisse.
 Nam (ut illud praeterea in quod initio Capitis Curitam imprudenter refellit.
 ea quae hic de alijs quibusdam Tabulis dissevit. tanquam de istis dicta
 accipiens) in eo praecipue ferendus non est. quod ut verba & sermone veteris
 monumenti incorrupti. & nullius vrbis suspecti. immutare & corrumpere hui-
 liceat. illa a sumit. quae non solum certa et indubitata non sunt. sed etiam
 iam pridem fuerunt. ab eruditissimis viris refutata. Huius enim generis
 sunt ea quae de Orbi Posthumo Sanctij Garis. & de Jonera aetate

De D. sancto et Pas-
 chamo

Caroli Enneconij Regnum inveniuntur. effatit. Ad illa quod attinet consulendus est
 Gombauy lib. 22. c. 6. compendij scribitur. Cuius sententiam nos pluribus infra
 confirmabimus. cum de Sancto Carolo regno agatur. De etate vero Caroli
 Enneconij. nihil scimus. falli hunc scriptorem argumentum est. verum Diploma
 hoc. iam in anno 879. Carolum Enneconij filium Parenti fuisse. & saltem
 quendam ignota Lang. omnia. Proceribus Regni donationis titulo largienti
 ad fuisse. & attentum. prebuit. aliud item Diploma ipsius Caroli filij Enneconij
 extat apud Gombauum lib. 22. c. 3. quo constat hunc Principem anno. 876. de
 Carolo Tercio filio. legentia. ex nobilitate. ad illa. ubi ea que illo diplomate con
 tinentur. ea. p. sione. per se. quod. in. anno. Caroli Gallic. & Albr.
 Gallic. Regnum. advenit. ubi. illud. esse. arbitror. Bricius. nimirum se.
 in eo — exhibet. cum nihil notius sit. quam eo ipso anno. Carolum Calvum in
 Galia. Albricum. vero. 3. Ordonij primi filium. in Galia. reum. potior. fuisse.
 Erit. hec. duo. in. ista. indumenta. nec. non. ita. illa. aut. quatuor. diplomata
 Caroli. Simeonis. & Galindoni. Comitis. circa. A. D. 876. emissa. que. cap. 26.
 et. 30. lib. 1. sui. opus. in. Bricio. magis. esse. momenti. poterant. Hic. autem
 ad. investigandam. Episcopi. Galindoni. Comitis. Agonen. huius. ab. omni
 bus. historiis. hactenus. ignoratam. sed. quid. facias. homini. adeo. in. sua. sententia
 obfirmato. &. p. iudicatis. opinionibus. in. hunc. ut. veritatem. non. modo. non. querat
 zelose. sed. ultra. etiam. respuat. oblatam.
 Binc. iam. se. nobis. offerunt. bulla. Pontificis. Caroli. Ximenis. ut. ferunt. Regi. in. seip
 se. altera. a. Grego. anno. 11. altera. vero. a. Zacharia. anno. 745. illam. Obscuram
 cenobita. in. Tabularij. Calii. aut. Navarrenj. Principatij. Bearmentis. a. se. ut
 iactat. repertam. auctori. Historie. Apologes. Navarre. Regni. que. anno. 1628.
 Pompelona. prodijt. incaute. tradidit. quendam. Huius. vero. solum. lemma. ac
 inscriptionem. exhibuit. Andreas. Favinus. Barchinens. Cuius. patronus. in. His
 tia. Navarrea. et. in. alio. libro. sui. Titulus. Theatrum. honoris. & militie. a. se
 Gallica. lingua. scriptus. videtur. distimulari. sapienter. ubi. Bulla. ipsa. queri
 possit. Ambe. ante. pra. p. d. quatuor. horum. commentis. hactenus. de
 bent. &. quidem. falsam. a. merum. signatum. esse. ne. for. du
 bitare. a. hoc. ipsa. notationis. scier. aliam. prout. ab. illis. sepi. stylo. & para
 legitis. ab. an. cronis. scatoris. Cuius. generis. illa. sunt. quod. Caliberos. cum
 Navarria. confundit. Navarra. &. Sarrenis. dicitur. vocat. &. veteris. vrbis
 ad. annum. Christi. 77. que. vrbis. dum. condita. erat. Episcopum. dicitur. quem. tanto
 Rege. Foyla. qui. anno. 757. regnare. cepit. firmum. obtinuisse. translata. eo. tunc
 &. sedes. a. hor. et. Sebastianus. vetat. etiam. a. scripta. illa. Cardinalium. subscrip
 tura. sed. illa. plane. in. talis. Prohibent. de. quibus. Pali. & Navarreni. Car
 ophila. cia. in. quibus. ipse. vrbis. in. quibus. no. scenda. gratia
 multum. tempus. vrbis. laboris. impendi. nihil. pro. huius. tale. nihil. quod. ad
 etatem. Gregorij. 2. Pontificis. maximi. accedit. extare. affirmare. possuz
 imo. nec. ex. huius. iam. a. centum. annis. continet. a. huius. libri. qui. indicij

Caroli Enneconij Regnum inveniuntur. effatit. Ad illa quod attinet consulendus est
 Gombauy lib. 22. c. 6. compendij scribitur. Cuius sententiam nos pluribus infra
 confirmabimus. cum de Sancto Carolo regno agatur. De etate vero Caroli
 Enneconij. nihil scimus. falli hunc scriptorem argumentum est. verum Diploma
 hoc. iam in anno 879. Carolum Enneconij filium Parenti fuisse. & saltem
 quendam ignota Lang. omnia. Proceribus Regni donationis titulo largienti
 ad fuisse. & attentum. prebuit. aliud item Diploma ipsius Caroli filij Enneconij
 extat apud Gombauum lib. 22. c. 3. quo constat hunc Principem anno. 876. de
 Carolo Tercio filio. legentia. ex nobilitate. ad illa. ubi ea que illo diplomate con
 tinentur. ea. p. sione. per se. quod. in. anno. Caroli Gallic. & Albr.
 Gallic. Regnum. advenit. ubi. illud. esse. arbitror. Bricius. nimirum se.
 in eo — exhibet. cum nihil notius sit. quam eo ipso anno. Carolum Calvum in
 Galia. Albricum. vero. 3. Ordonij primi filium. in Galia. reum. potior. fuisse.
 Erit. hec. duo. in. ista. indumenta. nec. non. ita. illa. aut. quatuor. diplomata
 Caroli. Simeonis. & Galindoni. Comitis. circa. A. D. 876. emissa. que. cap. 26.
 et. 30. lib. 1. sui. opus. in. Bricio. magis. esse. momenti. poterant. Hic. autem
 ad. investigandam. Episcopi. Galindoni. Comitis. Agonen. huius. ab. omni
 bus. historiis. hactenus. ignoratam. sed. quid. facias. homini. adeo. in. sua. sententia
 obfirmato. &. p. iudicatis. opinionibus. in. hunc. ut. veritatem. non. modo. non. querat
 zelose. sed. ultra. etiam. respuat. oblatam.
 Binc. iam. se. nobis. offerunt. bulla. Pontificis. Caroli. Ximenis. ut. ferunt. Regi. in. seip
 se. altera. a. Grego. anno. 11. altera. vero. a. Zacharia. anno. 745. illam. Obscuram
 cenobita. in. Tabularij. Calii. aut. Navarrenj. Principatij. Bearmentis. a. se. ut
 iactat. repertam. auctori. Historie. Apologes. Navarre. Regni. que. anno. 1628.
 Pompelona. prodijt. incaute. tradidit. quendam. Huius. vero. solum. lemma. ac
 inscriptionem. exhibuit. Andreas. Favinus. Barchinens. Cuius. patronus. in. His
 tia. Navarrea. et. in. alio. libro. sui. Titulus. Theatrum. honoris. & militie. a. se
 Gallica. lingua. scriptus. videtur. distimulari. sapienter. ubi. Bulla. ipsa. queri
 possit. Ambe. ante. pra. p. d. quatuor. horum. commentis. hactenus. de
 bent. &. quidem. falsam. a. merum. signatum. esse. ne. for. du
 bitare. a. hoc. ipsa. notationis. scier. aliam. prout. ab. illis. sepi. stylo. & para
 legitis. ab. an. cronis. scatoris. Cuius. generis. illa. sunt. quod. Caliberos. cum
 Navarria. confundit. Navarra. &. Sarrenis. dicitur. vocat. &. veteris. vrbis
 ad. annum. Christi. 77. que. vrbis. dum. condita. erat. Episcopum. dicitur. quem. tanto
 Rege. Foyla. qui. anno. 757. regnare. cepit. firmum. obtinuisse. translata. eo. tunc
 &. sedes. a. hor. et. Sebastianus. vetat. etiam. a. scripta. illa. Cardinalium. subscrip
 tura. sed. illa. plane. in. talis. Prohibent. de. quibus. Pali. & Navarreni. Car
 ophila. cia. in. quibus. ipse. vrbis. in. quibus. no. scenda. gratia
 multum. tempus. vrbis. laboris. impendi. nihil. pro. huius. tale. nihil. quod. ad
 etatem. Gregorij. 2. Pontificis. maximi. accedit. extare. affirmare. possuz
 imo. nec. ex. huius. iam. a. centum. annis. continet. a. huius. libri. qui. indicij

Des Bullay ca. de
 de D. Carle Nipe
 nez
 Greg. papa ano. 11
 Zachary papa ano. 745

Andreas Favinus Parisi
 ensis Curie patronus in
 Hist. Navarrea.
 Et in alio libro cui Titu
 lus Theatrum honoris &
 Militie. auctor en lingua
 francesca
 Gabriel Capinus in His
 torie Navarrea. scripta
 en francas

... inventarij nominis anno 1530. ubi Henrici Leclercq Illius Regionis Principis.
 opera vero Petri Biagij eiusdem auxiliarij conscriptis omnium que ibi asseruntur
 in Monumentorum titulis & Summaria additis anno & die quibus unumquod
 confectum est, complectitur. Ad posteriorem vero Bullam, quod attinet
 non tam verum mandatum huc videtur, sed adhuc latebris se tueatur, non video que eius
 auctoritas, illam interea non parum suspectam facit. vel ipsa
 edita, quae vix sibi constat, alijs enim verbis ab ipso re
 citatur in Historia Navarra, alijs in Theatro Franc. atq; millit. quin et
 in eo sibi male consulit. Tornas, Illius Bullae patet, quod aut horem
 nec locum ubi eam accepit, indicat, quasi parum interesset
 ad ea, quae ad ea spectant, atq; inchoata, antiquitate, etiam opportuna. se vel
 ad ea, quae ad ea spectant, atq; inchoata, antiquitate, etiam opportuna. se vel
 ad ea, quae ad ea spectant, atq; inchoata, antiquitate, etiam opportuna. se vel

**De Titulo Supravienensis Regis, quem nonnulli Scriptores,
 Regibus Navarrae Regibus tribuunt = Reg fabulosus
 quibusdam ab ipso illorum Regum, Hispanice**

Non leviter omnibus illis incommodis, quae priorum sententiam sequuntur sibi de
 fuitur videtur Blanca, cum primos illos Reges, qui in controversia versati
 non tam Pompelonenibus et Navarrae, quam Supravienibus potuisse edi
 cat. Supravienae autem Regnum in Pagonia collocat, cuius caput Alaba
 golum Syntam facit. Sed cum subinde Garham Ximenium cum copijs in
 Navarram penetrare, et quosdam Arce in Cantabria Armis occupasse nar
 ret. Garham vero Ennelonij, illius filium, Pompelonem ipsam Expugnasse.
 At Sancho nepos, quidem eam Navarre provinciam, in ipso Regni initio, id est
 sub annum Christi. 1135. pervisse. omnia illa argumenta quae paulo ante ad
 duximus, ut Navarrae & Pompelonenses Reges, intervallis illo tempore a
 nobis principio supradictis capitis definitio, ante nos, ad verbum comenatis hos
 Principes Supravienenses aperte pugnant. eisdem tamen praesertim tuerentur Pla
 ca & Pocius Martineq, pro illorum statu, veluti pro singulari gentis sue
 gloria summis ingenij viribus certant: maxime id est esse momenti arbitra
 riam Pagonici Regni antiquitatem pro dignitate ipsius longius producenda,
 ita ut etiam Navarrae civibus antefrangerent, sed quo aut hore id faciunt,
 nullo certe idoneo, aut parentum nostrorum memoria antiquiori. Stephan.
 & Garib. lib. 6. & lib. 8. Comp. hist. & Sanders in cat. Epis. Pomp.
 Titulo de Garha Rege, dignamento tremulas, fidem faciunt in nullis Navar
 re Regum mentionibus aut tabulis (quae quidem ante Sanctum Maiores
 conscriptae sunt) Supravienis Regis titulum is admodum reperrit. Fatetur
 Heiam. Marca apud veterem auctorem hisbus Pagonum, pri
 mas illos Reges Pompelonenses semper dici, nunquam Supravienenses.
 id ipsum testatum relinquit Pocius Martineq de veteribus Monumentis

La general del sabio Rey
 D. Alf.
 La Hist^a general de Moson
 D. de Valera
 La Pontifical de illellos
 dignida a los diputados del
 Reino de Aragon. no fue
 men^a de sobranos. La hace
 del Ciro de Castana
 qd^a veces -

Sancho Garcia, qui hanc chartam fortissimi manu mea roboravi & signo.
 Ego Andregoto Galindorio manu mea roboravi. Ego Oraca fernandi manu
 mea roboravi. Pongit Blanca. auz. in Privilegijs Noncalensij vally habitato
 ribus concessis, quorum Carolus Princeps memorat. & Garibazus eorum exempla
 se asservare dicit. Carli Regis. ac fortissimi eius filij. in fatis supradictis nomi
 nati expressam fieri mentionem. Nihilam hoc dictum. et. vel a Carolo Principe
 vel a Garibazo. quod etiam falsum esse proprijs scriptis Privilegijs litterarum
 ostendere paratus sum. que in Archiepiscopo Noncalensij hujus verbis sunt con
 signata.

Pres. de las Noncales

Ordinamos por la gracia de Dios Rey de Navarra. Duque de Nemor. a todos quantos las pre
 sentes letras vieren. de vna. salud. Como a los Princeses qui tienen de Dios e
 la honra cargo de ministros justicia por toda esta. vnder su merced. e. de merced a
 cada vna. & anti como por justicia sin terrores punir & castigar los criminosos.
 qd^a delinquentes. se son fechos de exaltar & vnder señalada gracia de n^{ra} & de
 nro. a los virtuosos qd^a simple acostumbraron. & se emplean en obras meritorias
 ay. qd^a virtuosas tocantes al servicio de Dios. e. acobramientos de la fe catholica.
 qd^a sea. qd^a nos amamos vna. & sejo leor en no nro. presencia de privilegios
 otorgados & dadas a los pueblos habitantes qd^a moradnes. en nros. lugares. de nra.
 honra. de val de Noncal qd^a entonces eran adelante a perpetuo. & a saber el
 numero de D. Sancho Garcia. Rey de Pamplona. Navarra. e. de las Montanas.
 el qual fue dado. en la ciudad de Pamplona. en el mes de Nov^o en la era de. 860.
 años. U. seg^o Pres. fue otorgado & dado a los d^{os} Noncales. por D. Sancho
 Garcia Rey de Pamplona. Navarra. & de sobre. vna. en la era de. 1053. años.

Era - 860
 Año - 822

sobre Arle

Otro h^o nros. vna. de confirmacion de los d^{os} Privilegios. la vna otorgada
 & fecha. por el Rey. Ramiro. Rey de Pamplona. & de Aragon. de sobre Arle. e. de nra.
 gracia. la qual fue dada en la era de. 1127. años. U. otra confirmacion fecha
 por el Rey D. Garcia de Nav^a. la qual fue dada en Pamplona. en el mes de Mayo
 en la era de. 1181. años. Et segunt parece muy largamente por los d^{os} Privile
 gios. & aquellos a los d^{os} pueblos de la d^{na} valle de Noncal. ovieron sido otorgados.
 por Racon qd^a ellos se acortaron. & fueron en compania del d^o D. Sancho
 Garcia. et ovieron la delantona en una batalla. qd^a el vno en un lugar llamado
 Ocharan. contra los infieles Moros. enemigos de la fe catholica. en la qual
 batalla. por la gracia de Dios. el d^o Rey D. Sancho Garcia ovien sido vence
 dor. e. anti bien por racon qd^a los d^{os} pueblos de la d^{na} valle de Noncal. en
 el tiempo del Rey. Don Fortun Garcia. padre del d^o D. Sango Garcia Rey.
 en el lugar llamado Olat. ovieron vencido & muertos a un Rey moro de
 Cordoa llamado Abdoramen. et vencieron las gentes de su fuer. por seguir
 do et enroscandolo. ata el lugar llamado Guilla. el qual d^o d^o Abdoramen
 mon. avia fecho muchos males qd^a danos. a los cristianos. & avia muertos al
 Rey Orduno de las Asturias. qd^a era cristiano. et avia pasado los montes de Noncal
 & vnyer ata la ciudad de Tholosa. destruyendo la fe catholica. & por causa de
 Racon de los d^{os} servicios sobredichos. & por vigor de los d^{os} Privilegios. los hombres
 & mugeres habitantes & morantes en los lugares de la d^{na} valle de Noncal.
 qui entonces eran. & seran adelante. e. los sucesores e. descendientes ellos.

Era - 1053
 Año - 1015

Era - 1127
 Año - 1089

a perpetuo ovieron seidas por los dhas. Gacones. Infancony ingenuos. et quito de la
 seruidad real e Imperial. e toda leyta peggio. barrage. En dho el dho de Nav^o
 segun dhas las cosas sobredhas por los dhas Privilegios muy largament pueden pare
 cer. Facemos saber q nos considerando las cosas sobredhas q son muy antiguas
 e autenticas. Otro si considerando q en memoria de tiempos pueden alcanzar
 tanto tiempo de los otros Reyes de Nav^o donde nos defendieron. como en el nuestro. los
 dhas de la valle de Roncal se pax con grande. e fuerte e amorosidad. como geney
 q an amado el bien e el seruidio de los Reyes. e del dho Reyno exponiendo sus personas
 en muytas peligros ata la muerte inclusive. sin defendido los limites q derechos
 de nro Reyno. q sin en la frontera aumentando siempre aquellos sin disminu
 cion. en res. e se son mostrados con voluntad como buenos q leales subditos q
 naturales seruidores prelos voluntarios e aficionados a seruidio nuestro. e de los
 nuestro Reyno. entendiendos q sea. Jho e Juanobias q los dhas seruidos tan antig^o
 q señalados q notables. los deban tener q ser seruidos de favorable remuneraco.
 movidos por las cosas q Gacones sobredhas. e otras muchas dhas. los quales dhas
 Privilegios antiguos. quanto a las cosas sobredhas e especificadas e declaradas a ellos.
 nos de nra autoridad e de nra ciencia aprobamos. loamos e ratificamos. dhas.
 Otro si por Gacon de los dhas Privilegios antiguos. los dhas de Val de Roncal son ato
 rados a los Fueros de Jaca q Sabarcala. e por la diversidad e diferencia. q es entre
 los dhas dos fueros. podia ser gran confusion. et variedad entre ellos. En quanto algu
 nos dellos se querian aiudar del uno. q los otros. del otro. Por esto nos queriendo
 tirar de entre ellos. de la manera de discordia e debat. de nra autoridad real
 e de nra ciencia avemos querido q ordenado. queseamos q ordenamos por las presentes
 q los dhas hombres q mugeres. vecinos habitantes q moradores de los dhas nros lugares
 de nro val de Roncal. q los dhas q sucesores dellen. qui a presente son. q por tier
 po seran. a perpetuo sean aferrados al Fuero general de nro Reyno. dhas. Dado
 en la Puente de la Reyna. quim^o dia de set. de mayo del nacin^o de nro señor
 1412. Por el Rey en su consejo. Simon Sabar. Addit Blanca tempore
 Froy. in istudum Regis. qui Navarros in potestate habuit. complures eorum
 se dhas supranionibus Regibus addixisse testemq sui rei producit Beuthe
 rum. Sed nihil est quod nos cogat credere Beuthem. nupero scriptis in hite
 antiquis. que non ex sermone hominum recenti. sed ex Annalium vetustate
 erucenda sunt. Idem iudicium de Casolo Principe. facere liceret. unico seculo
 Beuthem antiquiore. nisi viderem qd hinc conati. Almagam. in sua opinioy como
 dum. cum inclinare. quabi vna. Brinesone. dhas. primo Navarrey Rege constitus.
 q ipso alios Reges es antiquiores. Supranionibus asserere visus sit. Et non potui
 ipse rejicere. Novum deniq firmamentum accersit. Blanca ab hac subondi
 formata. quam in suis Diplomatis usurpat. Rex Sanctus Maior factus
 chacta. dhas. Regnarit in Rege Sabarcala in Campilona. in Supranionibus
 Regibus. Unde colligit. Supranionibus. ante Sanctum Maiorem Regni
 titulum adeptam fuisse. idem qd p^o p^o Reges habuisset. Nihil ineptius hac rati
 cinatione. Solenne fuit Sancto Maiori (q^o m^o m^o m^o & alijs Hispanis
 Regibus) Titulum aut Insignis q^o m^o m^o m^o que a Navarrey pepererat
 aut a maioribus parva accepserat. nomina titulis suis affingere.

El D^o vintencio Blasco de
 la Nuca lib. 2. c. 27. de las 54
 toray de Aragón. pueblo que
 evadami chuidio contra la
 verdad el D^o Beuthe. dice
 q hablo con poca ciudad de
 la verdad. de donde q de nra
 de la q^o q^o q^o con qui
 dencia. descubren los para
 nra impoibles. palabras
 son de re nro

70
idem non se Pampilonis, Aragonis, Suprauroris, & Aquisgranensis tantum imperare pro
fiterentur, sed etiam Alaric, Navar, Castell, Astur, & ditioni Palliaronensi & Gasco
nis, quemadmodum testantur Morales, Casibazus, Lopez, Sandovalius, &
ipse etiam Bithy lib. 2. c. 28. quibus tamen sane mentis hinc arguat Castellam
Alaram, Majoram, Palliaronensem ditionem & Gasconiam olim Regna fuisse,
& quamquam eorum carum proprios Reges coluisse. P. P. firmiter adverte
ris esse videtur in iure Navarica (Forum vocant) quod Suprauroris in soci
ditur. Nam unde faciuntur nisi ab istius conditoribus Regibus Suprauroris
fuerit. Sed nec in hoc quoque cum istis consentia, cum explorare norim in illud
Navaricum, a Suprauroris iure ita differre, ut totum a parte, fuisse ta
ex Suprauroris, illo, quam ex alijs iuribus singularibus, variorum Regni
opidicorum, atq; pagorum conflatum, & iuris, seu Fori generalis nomine &
statum, quod opus Theobaldo, i. Rege tentatum atq; inchoatum, tandem Philippo
Ebroicensi, & Joanna Navarra, eius coniuge Regnantibus, perfectum atq; abso
lutum fuisse intelligere licet, tum ex Pompeionensi Librario Tabularum ipsius
Theobaldi, & Statutarius vulgo vacantibus ex Novella constitutione Philippi
& Joannis anno. 1330 cum hoc titulo. Ameyoramientos de fueros. id est. Suple
mentum, seu ~~emendatio~~ emendatio veteris iuris, edita, e quibus haec capita
Excerpti. Sepan los dros aquellos q son, & los qui son a venir. q nos D. Tubalt
por la gracia de Dios Rey de Nav. de Campaña, & de Bria, conde Palegim
facemos tal avizencia, con los caveros, é con los Infanzones Juuados de nav.
q nos de sua parte por nos e eyllas de la suia por si, embiemos nuestros manda
dos a la Corte de Roma etc. Et nos ante como los prometemos & juramos.
latidia q fueros alcado por Rey de Nav. q libervamos sy fueros. Agora
et ddo prometemos sy otro si, q los libervamos firmament siempre, e por q
Sabida toda sea entre nos, et eillos, de los fueros suos, quales an, e deben aver
con nascio, et nos con eillos, q sean esliros diez ocos hombres, et voynie cabal
teros, diez hombres de orden, et nos, e el Ob. de Pamp. de fuso con el nostro
Conseilla. Por mayor en escrito aquellos ~~fueros~~ fueros, q son, e deben
ser entre nos, et eillos, ameyorandolos de una parte, e de la otra, con nos
con el Ob. e aquellos escritos vieremos por bien ddo Ob. et fechos de la una
parte, & de la otra, a buena fe, sin mal engayno. Actum Stellz mense
Januarii in festo conversionis sancti Pauli, anno Domini. 1237).
supplemento Fori Philippi & Joanne. Entendidos q en el Reyno de Nav. ay
varios fueros, é diversos, & contrarios los unos de los otros, donde se seguesen
varios males dañosos, a los del Reyno, nos queriendo proveer alos del mesmo
Reyno de remedio conbenible. Mandamos q segun las tres condiciones de gar
tia q son en nuestra Reyno, es a saber Fidalgos, Queros, et Labradores, sean
Queros, e et otro de los Labradores, & que todos los otros fueros del Reyno de
Nav. sean reducidos a ellos, saliendo a cada uno de sy franquicia, & liber
tades.

lura autem singularia, unde generale manavit illud, quod partim propria
partim, Tralatitia erant. Hec fore apud Navarros exhibitisse observavi.

Dice Blanca insistendo
En la antigüedad y prelación
de la Corona de Sobrarbe.
Neg hinc meo opinioni obij
te viderit. quod p[ro]p[ri]os hos
re Reges in Pinnacensi
fonia pluribus alijs monu
mentis Reges in Pompelonia
vocari inveniamus

in varijs Tabularij Regi Pompeloniensis monumentis. Propria erant Sangonense
Stellanum, Vicaricense, Vianense, Sanvicente, Cardense, Ametwandum, La
paraticense et Abazanense. Tralata vero Jacense, quod Alfonsus Rex nova
Pompelonia Colloni, quod Balignum, sancti Sabunibi dicunt, anno. 1129. Caz
ly vera 2 Terrenobit anno 1135. dicitur quo etiam utebatur P[ro]ncalerij
pagi. Calagunitanum, quod Turesij, Alarilla, & Reñaloni in calij era. 1148.
manse Julia. Supravienne quod Tutelanib[us], Cerveranij, & Galipin pentib[us]
era. 1157. Cornacense quod Avacitanis era. 1163. et Darocense quod Pennen
sib[us] & Caledanis idem Alfonsus. Metbynacelimenle deniq[ue] quod
Carcastallentibus Rex Sanctus concesseret. Falluntur itaq[ue] qui Supravienle
us, quod Tutelanorum, Gallipinensium, & Vicariorum aliquot P[ro]ncalij vally
singulam erat, cum iure communi seu generali Navarrico confundunt.
Error[um] causam prebuit prefata h[ic] affecta (in qua sola Supravien nomen
neg alibi usquam in toto libro occurrit.) quod cum proximis aliquot capitibus
& Supravienli Foro descripta, & huc translata sit. Coetera tamen inter se
non parum discrepare probabit, quisquis utruq[ue] us inter se diligenter contu
leat

Novum Argumentorum supplementum scribit Joannes Buzioy libri. c. 6. & 7. Hist. Ar
ragonis. & Primo Monachum istum Anonymum Aragonis Annalium conditorem
in nos corutat, cuius auctoritatez inviolatam esse putat, quam tamen nos cum Cui
teron & invalidam iudicamus: quanquam veror, ne non bona fide in hoc quoq[ue]
nobilitum agat Buzioy, si quidem supra. Armonius dicente Blanca, provabimus
Reges illos ~~de quibus disputat~~ isth[ic] instituta est, ab hoc monacho non Suprav
bientis sed Pompeloniensis dicitur fuisse, quod etiam ex h[ic] Cuiq[ue] verbis libri. Annal.
c. 5. confirmare possimus. Entonce sequitur iste autor (loquitur de illo monacho An
nalium scriptore) Rainaba en Nav. el Rey Garcia Ximenez. La Reina D. Elen
ga su muger. ano. 1138. Venian por suor en aquella Region (Aragonias in
telige de qua antea sermonem instituerat) al conde Arnav. 2 era Rey e
Huera Abertamen. 2 ninguna otra particularidad escribe cerca de los Prin
cipios. salvo q[ue] a Garcia Ximenez sucedio en el Reyno de Pamplona Garci Un
go la hijo. 2 a este Fortunia Garcia. Sed et in hoc fact[um] nobis aurem prebet
et licere contestari annuit, contrarij opinionis doctor & caput Fabricij Gaubertij.
cuius verba in vita Garci Ximenij sic sonant. No muraron aquellos (illos)
designat qui Garci Ximeno Navarre Regis titulum ascendunt) ni las Coro
nasy de S. Ju de la Peña, ni la del cavallero Tornique, ni las otras muy ciertos
& fines Coronistas q[ue] ponen q[ue] no se llamo aquele Rey de Nav. mas de ffo A
Garcia Unigo. q[ue] gano a Pamplona. Mox Infancia scuti Aragonis Regni
argumentatur Buzioy, in pulcre parte Cracem super Albore depictam prefe
re quod esse infigne, ait, Regni Supravientis. Ad hoc non minus habet dubi
tationis & Abscuritatis, quam illud ipsum cui probando adducitur: quia enim
hic testimonium dicit pro Buzio: nemo sane, aut si quisquam. Vnus est
Antonij Lopez, istius seculi scriptor, qui nihilominus Buzio adeo non fa
vet, ut infigne illud Cracis, atq[ue] orbis non Supravij, sed Navarroe
Regib[us] tribuat. Mox tamen deinde scutum in partes trahit, licet ip

Contra Buzio, y
el tit. de Sobrarbe

Raimundo Martiano varon
clarissimo y eruditissimo. y
por tal celebrado de istoria
Españoles y Franceses, en la
Descr[ic]cion de sus de algunos
lugares de la Gallia. Die.
Año. 1546. (64 años.)
Regnum Navarre constituit
p[ro]p[ri]os inde Alanis. Successo
ribus suis Regnum per ma
nus celi n[on]quet.

Fabricio Gauberto. sus
palatia

De Gauberto -

fabula interseutur ipsa ferone res antiqua: alia apud vulgum non est. in hincior-
 ne incois vanaq rei auctori sim. reja mihi digna. vita et. cuius neg pntis in
 Annalibus, neg gestahs rerum gestarum in dionentis vlla vestigia apparent.
 ne pro certo viderem. cum ipis rei de qua agitur dignitas. tum ipi vetust
 rerum. Bardionentium tunc hntis effudit. quod hntis eorum gestum prodiret.
 propagatamq fabulam. ex una quadam Petri Tarrichij ostentatione videmus.
 Unde iudicium facere liceat. qd fides huic auctori habenda sit. in ijs que de aliq
 nationibus scripti commendant. ac de Navarrie pntem procul ab ipis patria
 remotis. si tamen vera sunt ea. in quibz illum Jerem excutat Bithus. de quo et
 cur dubitemus. an ad Thronico. Garus lo necesse. pando. ut ait Bithus. Supra
 by Regi. non Hispaniensis. sed Navarrie Regis commendaturam additam. pate
 at exi Tabiaci Gauberti verbis q me supra recitatis. Gaubertus. Regnum Mago
 nis. Historiam Caesar Augusti anno. 1199. edidit ius volumine. Sed quod & lau
 del immodica & non necessaria detrahat. (inquit Vasey) in exiguum redigetur
 opusculum. is pntis eorumque mihi hactenus videre contigit. historicorum per
 vulgavit. Garciam Simeonis Capis. Sencia. et Benavarrio Oppidij Supra
 Ripacauris se Regem professum fuisse. Huic autem rei seu ipse eam
 commentus. sic ab ignovili. aliquo scriptore mutatus sit. cuius nomen indicare
 pigeret. nullum auctorem laudat. Nam quod de 12. Historicis ab eo in hanc
 tem citatis ingerit Bithus. ea alio spectare ex ipis. Gauberti verbis actutum
 grediet. Et amaron los dos cardeleros. (loquitur autem de Magonen sibus
 ad pntis Regis electionem confluentibus) Hermanos. tenidos por los en
 deparacion de varones muy santos. como. fasta la Cronica Real del Achibo
 de Barcelona. lo afirma. y casi. Los la Cronica q vi. q son may de. q
 y pidieron ley por merced q les pluguere de fogar. St. P. Ant. Deut. hony
 Valentinus. 2. p. chronica. Hispaniensis. quam anno. 1199. pntemisset. eadem
 fore scribit de Garcia Simeonio. & de Regibus supra viensibus. que Gaubertus.
 illaudato pariter auctore. nisi quod de vana. & dissidentibus scriptorum fenter
 tis. Veritabiliorem ait se elegisse. De ista electione hablan nunq. mungay
 cosas. q por ser sin autoridad de escrituras antiguas. q los unos son contrarij
 de los otros. cavemos probo. aqui lo sustancial. q face al proposito verdader.
 Suonoty. fue usq adversariorum argumentis. na quod deinceps pertinatisq in
 hoc negotio pntem perfugium. nostra quq proponenda sunt. Primum
 sendet a veteri illo mumento Coenoby Annatentis. apud Blancam. cui
 Canonica Sancti Petri Tabernis titulus est. quod tamen nollim omni ex parte
 verum prestare: cum in plerisq ab aliquo recentiori interpollatum mihi
 fuisse non sit ambiguum. in eo autem commemoratur. Primum Caesar
 Augusti Episcopum. ex quo Maura illi civitati imminabant. cum reliquisq
 Sanctorum in montana se Regionem recepisse. ibi se in fidem et pntem
 Comitij cuiusdam Armentarij nomine contulisse. eiusq nutu in ecclesia illa
 Sancti Petri. que in Ripacauriensi pago edificata est. conedisse. post aliquot
 annos Belacutum superstitite adhuc Episcopo Benao ab Abbate illius
 Ecclesie Donato. ad Carolum Regem missum fuisse. ut eius opem atq

atq; auxilium contra Mauri flagitaret. Si inon tuam Suprabium Regem habuit
 Christianam. factum & potentem. ut sentit Blanca, Garam Ximerij nimirum
 aut Garam Bonnedij eius filium. cum filio illa Coesar Augusta minus dicitur,
 quam Papa curia, quis credat Bentum, tanta opportunitate neglecta. ad Comi
 ty obscuri & imitari. populium confugisse. qualis dubio procul fuit is Armentarius
 cuius ne nomen quod absq; hoc memento fecit ad nos unquam pervenisse?
 Rursus cum Aliphanensis pagus. ubi illa ecclesia sita est. finitimus fuit Suprab
 vio. nam proventus Episcopi Regis auxilium implorasset. Donatus Abbas
 illius Ecclesie. quem Carolus. qui tot inde terrarum spatiis disjunctus erat.
Episcopus tam nuperam q; vetustis auctoritatibus de Suprabianis huius Regibus quicquid
ante Sancti Martini tempora legimus. si contra appareat universo illi tracta
tui qui inter Oream & Montes Pyreneos interiectus est. quoq; Suprabientis
etiam pagus includitur. aut Saracenos. aut Francos. per ea ipsa tempora. ad
que Suprabientium illorum Regum etates conserit Blanca. dominabit fuit
se cui porro dubia esse poterit illorum Regum facta. quos nobis veluti in
scenam immisit. Magister illi. scriptor? At qui hoc e probatis autho
 ribus colligitur. Maurum quendam nomine Bahalucum illius tractus prin
 cipatum anno 996. habuisse. consecutus vero temporibus Aureolum Comitem.
 qui e genere Felici Protagonicensis Comitis erat. nonnullis annis in ea Regione
 castis presidij occupasset eademq; ad annum. 809. vita fure Amrozium
 Coeser Augusti atq; Oleg Praefectus successit. data fide Ludovico Regi Aquitanis
 se cum illi habuisset in eius potestate futurum. Vetus autor vitz & actorum
Androici Py Regis Francorum. supra a nobis citatus ad annum. 796. Sequen
ti (inquit) porro tempore Tolosam venit Rex (inquitur de Ludovico Pio Rege
tunc Aquitanis) conventum generalem ibidem habuit. Adefhoni Gale
liarum Principis missis. quas pro amicitia firmanda misisset. cum Donis.
suscepit. et pacifice remisit. nec non & Bahaluc Saracenorum Ducis. qui
bus Montibus Aquitanis proximis principabat. missos pacem petentes
et Dona ferentes suscepit et remisit. quos ne quis de Cataloniis regionibus
Aquitaniis adiacentibus intelligat. quos diu ante in Ludovici ac Caroli eius patre
ditione erant. sequitur mox apud eundem authorem. Ordinabit autem illo
tempore in finibus Aquitanorum circumquaq; firmissimam Tutelam. nam
visitatum Ansonam. Castrum. Cardonam. Calam. Serram. & reliqua oppi
da olim deserta munivit. habitari fecit. & Borello Comite cum congruis
auxilijs tuenda commisit. Author vitz Castionagni quem Monachum
Englismensem fuisse quidam putant. ad annum. 809. Ipso tempore Au
reoly Coeser de genere Felici Aureoli Protagonicensis Comitis exortus. qui
in commercio Hispanis atq; Gallis trans Pyreneum. contra Oream & Coeser
Augustam residebat. defunctus est. & Amroz Praefectus Oleg & Coeser Augusti
munis torum eius inuallit. & in Castellis illius presidia dissipavit. missaq; ad
Imperatorem legationem. se cum omnibus que habebat. in ditionem illius
venire velle promissit. quod si tunc Rex aut Princeps magni nominis
Christianus presertim. in istis finibus cum summo imperio fuisset. ita ne

vera o seitanes aut iniquos fuisse hos scriptores existimandum est, ut illum
 silentio preterire voluerint. cum aliorum nullius alioquin gentis. ac nomi-
 nis Ducum. tam Christianorum quam Saracenorum prolixè meminissent?
 Ad hæc cum ex eisdem scriptoribus. præcipue vero ex Eynhardi annalibus. ex
 aut hinc vix Ludovici. ex Puginone ac Arnolfo perspicuum sit. Ludovi-
 cum ab anno. 799. ad annum. 809. non semel in Scam vix (quo per Supravium
 ita est) in se exercitu perorasse. fingi tunc in Supravio Reges existissent.
 nullane in hac negotio illorum parte fuissent? Et si nulli fuerint, num ipsi
 saltem locorum vicinitas. ab uno aut altero horum scriptorum aliquam
 de ipsonominem. aut verbam expressisset?

Ano. 814. Segano a
 los Mares. Sobie. Ahe

Hanc inopon de P. ~~Supravio~~ Supravio abus Regibus fabulam egregie relegit et
 monna Theodoricus. qui ad annum. 814. ex vetustis Annalium monu-
 menti narrat. Maconis Supravio de viary bapa Bernardo Comite Nipa-
 curus eo anno pullos fides Bernardus inquit Comes. Dux atq Marchio.
 ea enim cognomina rerum gestarum dignitate iure merito præfert. Nipacu-
 ris regione. que vix montium cineta latet. et fertilibus agris culta. atq referta
 theodoricus potestate et dominatu stabitur. Theodoricus Galindonis Comitis filius
 dicit. is. ut ex vetustis Annalium monumentis constat. Caroli magni avunculus
 stirpe ortus. eo genus ducebat. cuius virtute cum maiorem Supravio. Nipa-
 curus. et trans Nochariam flubion. Pallioventis regionis partem mauri
 polirentur. montosis de præruptis munitionibus exarabantur. & longè lateq
 eius regionis videri. Oppidum. sub imperium ditionem suam subiecit
 quod autem Supravium ~~regium~~ nomen eo tempore sortitum fuisse subdit.
 id eo spectat. ut Regni titulo sive à Mauris. sive à Francis. quorum aux-
 picijs militabat Bernardus. passum fuisse intelligamus. non ut inde sequatur.
 proprios ibi tunc Reges Christianos viguisse. Tuxanicum scilicet vel Sanctum.
 et arguimur statim Blanca capite. Bernardus de Supravio Regni initijs ser-
 vatis. nec video. ea que hoc loco de Supravio Dynastia id tempore a Ber-
 nardo. Ducis. Comitis. ac Marchionis titulo occupata habentur. qua ratione
 convenire possint. cum is que tradidit. Cruberus Tabulius. & Petrus Beutherus.
 quos erroris Duce habuit Marca) nimirum. Cariam Ximenium Supravio
 eorum Regem brevi post invasam urbem Aynsam. huius ditionis caput
 in Nipacuvensem agrum impetum fecisse. expugnataq Benavari prima-
 ris oppido. Nipacuvensem quod Regi sibi nomen asumpsit. Carolus quoq viam
 punctis. c. r. lib. 1. Hist. Nav. Sanctum Maiorem primum inter Reges Navar-
 ros Supravio Dynastia. positum fuisse significat. illius Comite de suag
 vltro et submittent

U Principe D. Carlos
 lib. c. ii. erudit & el Rey
 D. Sancho el m. fue el pu-
 thro & como dit. Real de
 Solvante

D. Garcia Ximenez
 fu patria q. d. d. de
 fue electo por Rey

Denig id à consuetudine communis sensus abhorret. nec militaris ratio credi pa-
 teret. ut Caria Ximenius Amadea oppido. à finibus Navaræ. qua Calat-
 lam attingit. vix. à Navariget Augustentibus in confinio utriusq regionis
 Rex salutatur. præteritis ut Urbibus propinquis. Sangolla. Ullumberrio. Jaca
 & alijs. ilico cum paucis copijs in Supravioensem agrum irrupit. inde q
 Aynsa. non adeo nobili oppido (ubi Regni sedem stabuisse prunt) tanlopre

consequitur, ut de illo et si videri Maurorum Arabibusque periculis circumseptis seu
 rus in Cantabriam quatuor ad minimum itinere Syria distantem, cum non
 multum maiori operatu per infestas hostilibus Army vias. expeditionem sus-
 cepit. Cuius quae sunt Carthagini, Enneconis, Pompelonem, civitates. non minoris
 Regionis spatio secundam obsidione cingere ausus sit. Uterque vero neglectis
 non propinqua famulatus. Urbibus Osea, Tenda, Barbaltu. & Jacca. qui in confi-
 nio Suprarbienis sui. rei bene gerendae occasionem sibi amplam offerebant.
 tam procul a suis finibus incrementa Regni querere maluerint. Si quis autem
 ex me scisciteret. a quo fonte manavit hoc de Regni titulo scriptorum conten-
 tio. respondet iam reputatum a nobis illud de propriis Suprarbientium Regibus
 dominium. Respondet etiam plura. quam ex verbis Cuatiz. arbitro
 rem quarundam Aragonensium scripturum. qui Regnum suum Navar-
 rae antiquitatis laude proponere studuerunt. huius rei causam extulisse.
 cui nec aliam subiungi posse mihi videtur. Primum scilicet Aragonia
 Regum (qui etiam Pompelonenses. aut de vera fuerunt. (aut dici voluerunt)
 tam primi Navararum Regibus (qui nihil scimus Aragonenses vocantur ab
 illis aut hodie) consilio. sum enim proxime illor a Ramiro. Aragonense.
 Regem Sancho & Petrum primo Suprarbientis Reges (superstitibus num mi-
 cum parentibus) dictos fuisse. deinde Aragonenses ac Pompelonenses observay
 font. hanc observationem ad antiquissimos illos. tum Pompelonensium.
 tum Aragonensium Reges Garciam Symenium. et eius successores produ-
 xerunt. Aliam etiam attigit causam Cuata in Annalibus. ea nimirum
 quae vicinitate Suprarbibus. Bigonia (unde Inuicium Aristaz produisse fe-
 runt) peti possit. Sed cum Suprarbientis Regis titulum non tam Inuico
 Aristaz (quem Navararum univertis imperitasse fatentur omnes) quam Garcae
 Symenio tribuant scriptores illi. Inuicis originem procul a Bigonia. ab
 Abarca scilicet septentrionalis Navararum viculo repetant. et potissimum.
 quae a nobis assignata est. rationi standum esse arbitramur.

Altera de primis Navararum Regibus
 Opinio discussa. Cap. 11

Inter posterioris de primis Navararum Regibus sententis auctores familiam
 dicit Hieron. Cuata. vir non vulgaris eruditionis. et magni in Hispanica
 Historia nominis. Hic in Roderici Toletani vestigijs insistent. non solum Reg-
 num ab Ennecone. cui Aristaz cognomen subuit. orditur. prout Garca Syme-
 nio. & quinq alij Regibus qui ei subiungi solent. sed etiam tres illos qui
 post Enneconem possit. Carbagus. Tertullium Garcae. Sanctius Garcae.
 alium ab Abarca. & Garciam Sanctij a Tertullio diversum. & catalago
 Regum expungit. exagitata etiam tracta. non sine contumelia verborum
 Garbagus. quatuor nati sui nobis Reges fuerunt. Sex autem illos qui Enneo-
 nem Aristam apud Vulgares auctores amecedunt. nec rejicere audeat. nec
 etiam inter Reges admittat. sed eos Ducum nomine fimbis fuisse censet-
 priusquam ad Enneconem Regnum pervenerit. Enneconi deniq Regi.

Bigonia sicut Raymundo
 Martiano Baron Gallesimo
 & creditissimo. en la Des-
 cripcion de hico de algunos
 lugares de la Galia. Dica
 el condado de Fox. et en la
 Vasconia. ubi Turra est. et
 Castellum Begonia nomen.
 Cuata lib. 2. c. 5. escaite G. D. Inigo
 Arista fue natural del Condado
 de Bigonia. l. 17. Dic G.
 Bigonia de donde vino D.
 Inigo Arista. corresponde a
 los puertos de Tolay y Cenay
 que. G. fue lo primero G. se
 conquistó. y de donde se fue
 comenzando y estendiendo
 su Reyno -
 Cuata lib. 2. c. 52. haec mem-
 del vizconde Centullo de
 Bigorra. y en el. c. 55. del
 lib. 2. la ay de Galon conde
 de Bigorra.

Ximinum Regem patrem astringere. (quod primus instituit Gaibaius. rem plenam
 futilitatis summeq; levitatis esse pronuntiat. Ad prima. quod attinet sicut non
 me invidum ad sententiam suam trahet ~~et~~ Cuius. ut Navaræ Regni initium
 ab Ennecone Asta, non autem à Garcia Ximenio fiat. sic in reliquis ita ab eo
 dissentio. ut Regum suum ab ipso sicut Rodericum traditam mancam & imper
 sectam esse. Gaibai vero opinionem quam is magnifice improbat. probam &
 sinceram putem. neq; in alia Historie parte huius diligentiam magis excoluisse
 predicare auctim. quam in tribus illis Regibus hinc loco asserendis. In alijs vero adeo
 mihi Cuius parum verum assequutus videtur. ut Reges fuisse. nec tantum Du
 ces sed illos Principes viros. universosq; (secundo duntaxat excepto) Enneo
 nis etati successisse. non autem eam antecessisse affirmare non dubitem. Et
 primum quidem. nobis Gaibayum defendimus. non parum favet temporis
 longinquitas. que ab Ennecone Asta (cuius inaugurationem ad annum xpi.
 819. refert Cuius lib. 1. annalibus. c. 5.) ad Sanctium usq; Maiores intercessit.
 quem ad annum circiter Millesimum regnare cepisse. omnes fore consenti
 unt hodierni scriptores. Nam si vultum hoc. ducentorum fore annorum spa
 tium. quatuor solum Principum Regnum occupavit (que opinio et Cuius)
 uno etiam ex ijs Garcia nimirum Enneconis. etati florenti. hostili furore
 absumpto. longevitas reliquorum trium. si minus miraculo. at saltem rei &
 singulari prope in hoc genere eventus exemplo esse ~~possit~~ possit. presertim
 cum in avum illud incidat & rumnasam. quorum nostrorum Principum vita
 astiduis Majorum Christiani nominis hostium bellis vexata. plus armis
 quam annis ingravescebat. Preterea cum duo sint genera Probationis. que
 ad rei à nostra memoria remotæ cognoscendæ adhiberi solent. verbi autem
 & antiquæ Tabulæ seu Monumenta. si altero quidem nos Cuius superiores esse.
 altero quoq; illum deffia. nos abundare. ostendere possum: quid deinde obstabit
 quo minus ipsam causam vincamus? incipio a Tabulis - Fortunium (nam & Xime
 no postea videbimus fuisse nec ne Rex. aut Enneconis Astisq; parons) tempore
 illo quo Ximenius Pontificatum Pompelonensem gerebat. post annum saltem
 830. Pompelonæ regnate testatum faciunt antiquæ Tabulæ a Joane Buzio
 lib. 1. c. 20. commemoratq;. quibus Ximinus iste Ecclesiarum quarundam ~~quarundam~~
 agrorum. quartum Episcopale. quod vocant Fontifigidensibus coenobitibus
 condonavit. siquidem in extremo illarum Tabularum Fortunij. Ximenonij
 Pompelonensis Regis tanquam presentis. et illi Donationi assensum prebentis
 memoria habetur. Alio etiam vetere monumento Coenobij Sancti Joannis
 Piriatensis. cui titulus. Notitia vel explanatio de terminis Sancti Joannis
 nec non antiquo diplomate Garcia Sanctionis alterius Regis Pompelonensis
 quorum utrumq; recenset idem Buzius lib. 2. c. 2.) Fortunij Regnum ad annum
 893. produci tur. quiri et ulterius ad annum. 901. pervenisse. Odinillis ab
 ipso Fortunio e re Monasterij legentis eo anno (qui aca. 939. exprimitur
 tur). factis à Gaibay lib. 22. c. 6. ostenditur. iam Sanctij. Garcia filij
 Enneconis nepotis. nec non alterius Garcia. huius Sanctij filij. Garcia

Des generas de Probanceas.
 Uno de authores antigios.
 otro de Instrumonos Geales

superioris nepotis. & Enconis, pronepotis Regna agnoscat Curita: sed q̄ huic
 Garsig posteriori proxime in Regno successit Sanctium existimat, cui Ma
 ioris cognomen fuit, anno nimirum 967. in hoc illius opinione falli
 fuisse. Sanctius istius posterioris Garsig non filius sed pronepotis consig
 natus Tabullij nobis demonstrandus est. Primo itaq̄ id in confesso est. (p̄
 etiam ipse Curita ad annuz. 1029. sculptus relinquit) Sanctio Maiori
 matrem Ximenez ortorem Maioris Sanctij Castellę Comitij filiaz exhibet.
 Illud quoq̄ q̄ a Niderico Toletano est prodituz. Sanctius primuz huius
 nomen Theudaz habuisse, atq̄ ex eo Garsiaz filius, qui ei
 in Regno successit suscepisse, probat Idem Curita ad annuz. 926. At
 istius Garsig uxori Theresę nomen. Inducunt vetera monumenta
 tam a Garibano lib. 22. c. 11. & 14. quaz a Sandoballio in comment
 oruz S. Amilliani. § 31. & 39. recitata. His ita constitutis inter
 Garsiaz illuz Enconis Regis pronepotis. & Sanctius Maioruz duos
 alios Reges interieceri fuisse. nimiruz Garsiaz patres. & Sanctius avuz
 Maioruz qui vulgo Abanca dicitur. et. auctoritate alioruz monumentoz
 confirmare nobis baud difficile erit: et pro patre quidez Garsia faci
 unt duo diplomata apud Garib. c. 18. & 19. lib. 22. & Sand. in comm.
 supra citato. § 41. quoruz altero. Garsia Rex Pampilonensis cum
 uxore Eximina. et matre Vrraca. villę Honorę dicit. Ferrucio Abbati
 & Monachis Monasterij S. Amilliani circa 1034. quę anno Christi. 996.
 congruit gratias facit. Altero vero. quod in eoruz atq̄ annuz proximi
 incidit, idem Rex atantibus pariter matre Vrraca. & uxore Eximina
 aquaz seu Ribuz Alantoz eudez Abbati ac Monachis in usuz vineę
 Monasterij imperitur: utiq̄ subscripsit Sanctius Regis filius. qui post pa
 tres regnavit. & Maioruz nomenclaturaz obtinuit. Bina alia diplo
 mata. eiusdez Regis Garsig. eiusq̄ uxoris ximenez refert Brucij Marti
 nez lib. 2. c. 16. quoruz primo. Coenobij Pinnaten sibus anno. 996. Car
 gester vicos etsum. Catamesar. Caprunę. & Geneprataz usuz largi
 tur. Altero autez Pontifigidensibus Coenobij. anno. 1005. tributuz salau
 uz remittunt. Privatuz deinde adiecit tabullę Brucij. Ximenez cuiuz
 das Enconis. eiusq̄ uxoris Vrracę. quę nihilominuz ad vindicandum
 a silentio & obliuione istiaz Garsig. eiusq̄ uxoris Eximine Regnum
 conducant. Sed ne ipsius quidez Curite liba fuisse Regis monumentis
 vacant. quippe in Indicibus Reuz Aragonię ad annuz. 996. ex vobuz
 hys tabulis refert. Garsiaz Reges cum uxore Simeria. & Vrraca Regina
 Coenobio Cinesę. Verdunę oppiduz & Saluz qui Berald & Aragonę
 fluuijs continetur. quę Abonuz Reges tempore quęsita fuerant. Londonę
 se. p̄cedo sane ad alteruz Garsiaz Enconis Regis pronepotis tradi ne
 quit. cum illuz non Vrraca matre genitus. sed Theuda. vel Tota. vitzę
 Teresę. non Ximenez fuisse id tempoz manifestuz sit. ex supradictis.
 De Sancto autem cognomen Abanca. Maioruz avo. & alteruz Sanctij

nepote, cum sequentes occurrant Tabulle apud Gaubertus Fabricius in hisloria
 Aragonense. Gaubaius. c. 14. 15. 16. & 17 lib. 22. Sandwall. in comment. veruz. 5.
 Amilianij. §. 40. et in Catalogo Episcop. Pampilon. fol. 29. & 26. Blancas.
 Comment veruz Aragon. titulis de Sancto. 1. & Sancto. 2. Abarca. Teper in
 Appendicibus Tom. 2. r. 1. & lino. §. n. 19. Britius Martineq lib. 2. c. 9. & 13 que
 illuz ab anno. 912. ad annuz. 992. vixisse arguunt. fuisse Garcia patre proge
 nituz. & ex Urraca uxore filius. Garciaz procreasse. cui Ximona nupsit.
 eque hypervacaneuz esset illis recensendis immorari. ac pertinatis proximuz
 usdez fidez derogare, nullis presentin. ex contraria parte erumpentibus vallydy
 probationibus. Unuz tamen aut alteruz ex his veteribus monumentis hic
 non grababor apponere. quoz cuz velut ipsius Civitate manu tradita habeamuz.
 quemadmoduz proprijs etiaz viribus contraria sententia corruat apositis com
 mostrant. Docui supra Garciaz Sancti Maioris patre. ad annuz. 996.
 & ultra etate processisse. At multo ante. rimiruz ad 3. Kal. Juliiqz ara. 1009.
 anno vero Christi. 911. refert Civita ex vetuly Tabuly. Endregotuz Galin
 donuz vna uz Rege Sancto Carsi. & Urraca ferdinandi. Regina Sancti
 vxore. Exaberruz oppiduz pietatis causa donasse. camqz rem getas regnante
 Sancto Carria & Urraca Regina. in Aragon & Pompelonensi civitate.
 & scribendo ad fuisse Regiuz Episcopuz Aragonensez. Placituz Episcopuz
 Pompilonensez. & Benedicuz Episcopuz Nasaronses. Ad aras autez. 1028.
 annuz scilicet. 987. Kal. Januarij. in donationuz Regiuz & assignationuz
 agroruz monumentis. S. Petri Tabernę. Sancti Regis. & Urracę eius uxoris
 & filius liberuz. Carsi. Ranimini. & Consalbi fieri mentionez. anno
 induper. 989. ab eadez Sancto Rege Martem, Baquetuz. & Huertolum
 oppida Coenobio Sancti Iohannis Pinnatensis fuisse condonata. quoz ne de Sancto
 Maiore intelligi possint. ppter rationez temporis, quoz id nullatenus patitur.
 obstat mentio Urracę Regis uxoris. Maiori enim non Urracę. sed Mariuz
 fuisse uxores notuz est. quoz ut doceri debeat.

* lam autputater veterioruz scriptoruz si quozimus. profert Civita in mediuz Rode
 ricuz Toletanus. quoz Ducez in hac controversia assumpsit. Fateor multoz
 tribuendus esse Roderico in Hispanica Historia, nego tamen eis in his quoz
 illiuz memoriaz longz intervallo antecesserunt. eatenus ad heresendum
 vt non ab ipso discedere liceat. imo et dicat, quoz aliquid certuz aut
 probabilius e puzis monumentis. vel e veterioribus scriptoribus affulleit.
 Enimvero hic ppter tot antiqua monumenta. quoz Roderico non tam
 resfellendo. quoz supplendo sufficere poterant. etiam veterioruz scriptoruz
 auctoritate pullemuz. itaqz ad Fortunij Regiuz confirmanduz testez edimus
 puzis auctores veteris libri manuscripti. quem in Bibliotheca ecclesie
 Divi Iudai Legionensis. se reperisse testatur Ambrosius Moralez lib. 19
 c. 26. in eo enim legitur Garciaz Ennoconij Regez. duos reliquos
 filios. Fortunius Carsi. & Sanctus Carsi. quoz utroqz post

De Fortunio & Sancto
 Regibus & filiis

82
illuz regnarit; filiaz item nomine Inicas. quz post mortez prioris viri Cordu-
bensi Regi Abdalle iteruz nupserit, unde natus Mahomades pater Abdere-
monis, tertij, qui Abdalle avo in Regno Cordubensi successit. De Regibus
Sancho. Garsii primo, Fortunij fratre, Reg Garsii Sanctij filio. meminit
Samprius Asturicensis Episcopus. in vita Ordony. 2. de pugna ad vallem
Juncianaz facta. verba faciens. Ex hinc (inquit) in anno. tertio in nu-
merabile agmen Saracenorum venit ad locuz qui dicitur Mohis, quo audi-
to Pompelonensis Garsia Regis Sanctij filius (sic enim legitur in manus-
cripto libro cuius exempluz servatur apud Andreas Duchesnuz geographus
Regius) inivit ad Reges domuz Ordony. ut adiebatet euz contra
aces Agarenorum etc. & infra. Interea Nuntij venerunt ex parte Re-
gis Garseani. ut illuc pergeret Rex noster supradictus. ad debellanduz Dz
bes perfidoruz. hz sunt Trajara. & Veguera. Rex vero iter egit. euz mag-
na exercitu. et expugnavit. et oppresit atq; cepit supradictaz Mageram.
quz ab antiquo Titulo vocabatur. Tunc sortitus et filiaz euz in uxorem
nomine Sanctiaz convenientes sibi. & euz magna victoria ad suaz sedem
venit. Ex superioribus satis constat. utrumq; horuz Reguz Sanctuz atq;
Garsiaz. Ordony in Asturia ac legione regnante vixisse. scilicet ante euz
963. sive annuz. 925. ad quez Ordony mores contulit Samprius. sed & ulte-
rius ad tempora usq; Ordony. & Sanctij crassi. qui era. 998. sive anno
950. Regnuz adeptus est. pervenisse Garsii Regis etatez testatus facit idez
Samprius in utruuz Regis vita. Porro secunduz hos. Sanctus & Garsius
regnasse alios eiusdez nominis. alteruz Sanctij Maioris avum. Abarce
regnamento. alteruz patre. cognomine Tremuluz. non tacuit Lucas Tude-
sij. qui duz Sanctuz Abarce Almanson equales facit. satis indicat
alibz fuisse a superiore illo Sancto Encomy nepote. cuius etiaz filius Gar-
siaz Almanson etatez existit. Hanc Reguz seriez a Garibao postitam
confirmat etiam autor Anonymuz monumenti veteris manuscripto li-
bro Coenobij Legevensis. quo Regula S. Benedicti continentur. interbz quez
eiusdez Coenobij Monachus fuisse probabile est. vixisseq; circiter annum
1100. Ex ibidez scriptis colligi potest. Hic itaq; Cataloguz Reguz Navaruz
qui in illo Coenobio sepulti ~~et~~ credebantur. conscribens. eodez ordine
quo Garibaoz tres illos Reges a Civita. ex plotoz. disponit
Preterea Garsii Regis Sanctij Maioris proavi obitus. initiumq; Regni Sanctij
eius filij ad annuz. 970. precise annotat. Vigila. monachus Albendensis.
in Codice Concilioruz Hispaniz manuscripto. quez superstitibus eodem
Sancho. eiusq; fratre Ranimiro Rege Vicariis. anno. 976. ipse conscribi cura-
vit, test. Ambrosio Morale lib. 16. c. 35. Postremo locupletuz nobis in sanc-
rem testes suppeditat ipse Civita. ad Regna utruuz Sanctij. et alteruz
Garsii comprobanda. Belacionem nimiruz. qui era. 1032. anno
vero. 994. Codices Concilioruz S. Aemilianuz Silebuti Episcopi.

iussu decriptis, cuius verba pro ut a Curita in Indicibus rer. Aragon. ad annos .926
 & 966. recitata sunt. hic subiungenda duximus. Dein expulsis Biotenatis.
 Sarracenos hoc nomine intelligit, loquitur de Sancto Garcia Rege) vicissimo
 Regni sui anno migravit a seculo. Sepulchrum sancti Stephani portico regnat.
 usq. Christo in polo. Obijt Sancto Garcia rex aera-964. Hen filius eius
 Garsea Rex regnavit annis .40. Benignus fuit. & occisiones multas egit
 contra Sarracenos, et sic decessit. Tumultibus et in Castro Sancti Stephani, de
 persunt eius filij in patria eius, videlicet Sancio. Reliqua desiderantur
 inquit Curita, in eo Codice. At in vetulis itidem Codice Albendensi. qui
 in Regia Sancti Laurentij Biblitheca a Servapitur. ita legimus. Super
 sunt eius filij in patria videlicet Sancio. & frater eius Ramirus. qui
 salvet omnipotens per multa lumen annorum, amen. discurrenti
 presenti aera. 1014. De obitu vero istius Sancti ad annos .926. hęc ex
 vetulis auctore Anonymo profert ides Curita. In obruta & confusa
 temporum serie. & coruz a Sancto Rege getaruz. eius mortis memoriaz in
 vetulis litteris extare video, quibus testibus accepimus magno ab hoc anno
 temporis intervallo nonse ad .7. Kal. Januarij aera. 1028. fatis perfunctus.
 Sepulchrum in D. parvi Pinnatensis cenobio, atq. in eius sepulchro Uracuz
 Peginam Ferdinandi. F. uxores fuisse conditas, quę aliquot annos post mari
 ti mortem vixit. De morte autem huius filij Garcia Regis. hęc ille ad annos
 966. Kal. Septembris aera. 1053. Garcia Regis decessisse vetulis aliquot
 monumentis proditur. His parus animadversis. & repudiata face. quas
 in illis tenebris. quę hony Reguz memoriaz obsederant. primus nobis
 alluxit Garibaius. in eaz difficultatuz salebras incurrit Curita. ut se
 inde expedire nequeat; nec alias emergendi vias invenit quaz ruinas
 & labes veteruz diplomatum incorruptorum. quaz sollicitata illoruz aera
 tanquaz vitiosa. hanc obscurę molitur.

Hactenus ni fallor. parti muneri a me initio huius capiti suscepti satis
 feci, ut numero Reguz a Rodrico. & Curita constitutis aliquos deesse,
 in ijsq. supplendis, Garibaius non inanes operaz psuisse ostenderem.
 Restat modo altera pars. quę id exposcit, ut sex Principes illos viri.
 quos ante Ennecones Histaz pegrantes induxit auctor Anonymus Ara
 gonensius, Annaliuz. non Duces tantuz. ut conicit Curita. sed vere
 Reges fuisse. Regnasse autem. non ante. sed post Histaz omnes (non dur
 taxat excepto Garcia Enneconis) demostrem. Cuius demons trationis
 is erit exitus. ut illos Reges eosdez esse magna ex parte cognoscamus, cuz
 ijs quos de novo suscitasse se gloriatur Garibaius. Aterim si hic interim
 veluti cumulus accedat. ut docere possim. illos ex mente ipsiusmet Annali
 uz conditoris. sive eoruz. quos in hac Histouz parte Duces habuit. extra
 propriaz Epochaz aberrare, & ad hanc in qua nunc versamur

Primi Reges Navamen
 tes. non solum Duces sed
 titulo Regali electi &
 appellati fuerunt

rebocandos esse; non male, mea quidem sententia, ea omnia quae de primis Regibus
 ab antiquis scriptoribus qui memorias patrum nostrorum antecesserunt expo-
 sita fuerunt, inter se congruent atque in eas conspirabunt sententias, quae ipse
 sequi in hoc opere statui, nec deinceps ullus, ut puto, locus relinquetur doctis
 viis conuincendi, vniuersa quae de primis Navarreg Regibus à nostris profe-
 runtur, incerta, involuta atque contraria esse. itaque ut rem ipsam aggrediar,
 ad tres illos Principes quod attinet, qui in illa controversorum Regum serie,
 Fortunij, Sanctij, & Garsij nominibus designantur, abunde mihi onere illo
 probandi, quod mihi ipsi impertui, defunctus videor, ex quo supra, praeter illos
 annos Reges, qui inter Asturum Successores factenus numerati fuerunt, Fortu-
 nij omnium, Sanctij alterius, & alterius item Garsij Regna, tam veterum mo-
 numentorum fide, quae antiquorum librorum auctoritate vindicavi. Sed
 vno adhuc à Gaibaz sic urgeor argumento, quasi Sanctij ille Garsij
 ab Anonymo scriptore Annalium productus, filius sit Fortunij Regis non
 autem frater, quod tamen Sanctio Garsij, Enneconij nepoti, nequaquam
 est consentaneum, cum illi pater Garsij fuerit, non autem Fortunij.
 Sed cedo ipsius auctoris verba faciam, ut ab eo se deseri sentiat Gaiba-
 z, sic autem ea apud Blancas, capitulo vni de supra. Regni init.
 sententia leguntur. Post mortem Regis Fortunij Garsij, Regnavit in
 Pampilona Rex Sanctus Garsij, & regnabat in Asturijs Rex Ordonio,
 qui tunc fuit devictus per Regem Cordubae vocatum Abderramen Ith-
 nec plura (inquit Blanca) in ea Pinnatensi historia quae habet-
 Garsij autem patronimicus nomen proprio nomine Sanctij additur, mo-
 re illius temporis recepto, hinc dubio procul non Fortunij, sed Garsij fili-
 us fuisse demonstrat.

D. Garsi Ximenez y
 D. Ximeno Garcez

Garsia Ximeri Regnum, ad annos 896. & 898. elicatur è tunc ipsius Codici-
 lijs apud Buzium lib. 1. c. 26. & c. 30. quibus Coenobio S. Iohannis Pinate-
 nis, Cillense & Hortolense Monasteria, vna cum fundis & saltibus aliquot ero-
 gat. De Ximeno displicuit Curia illius Enneconij Regis patris simul &
 Reges statui: utrumque tamen valide confirmavit Gaibaz, lib. 2. c. 13. &
 lib. 22. c. 1. et 4. (quavis huius se primus comprobatores iacet immerito Bla-
 ca) prolatis duobus Diplomatum, altero an. 880. in quo Enneo Rex
 huius se Ximeri vel Ximeronis filius praedicat: altero an. 918. in quo
 Garsij Enneconij Rex, Enneconij patris & Eximeri Aui Regnum me-
 minit. Ab hoc autem posteriori diplomate, nulla re differt, nisi mentis no-
 mine illud quod Blanca in Tabulario, ut ait, Barinonensi a se reperiit,
 in Comment. rer. Mag. produxit, ut Regnum Ximeri testatur faceret.
 id ipsum praeterea comprobatur alijs Tabulis Coenobij Tegerentis, (nisi forte
 eadem sint cum superioribus) in librario Tubuli ab Alfonso Aragonum
 Rege remissi commemoratis, teste Cuesta, apud Buzium martinez

lib. i. c. 29. in his verbis. He hallado en la fiesta antigua de este real monasterio. en
palabras advertidas de su propia mano de Clueta luego en la primera plana del
libro. in Registro Graciano Regis Alfonsi. 1331. fol. 20. dicitur in quodam Pri
uilegio Sancti Saluatoris legerentis. facta era. 913. q. Fortunius Rex Aragonis
fuit filius Garzia filij Enneconis. filij Eximii Regis Aragonis. Autor quique
Anonymus Annalis Aragonensis. qui in numero et nominibus Regum inue
ntendis satis sagax fuit. hunc Eximium inter Reges Pompelonenses numerat.
eog longe antiquior scriptor ille. qui series Regum Navarum ab Ennecone Arista
ad Sanctum vly. ~~Enneconem~~ Garzia. Sancti Maioris nepotes. in manuscripto
libro Coenobij legerentis (quos Regule Sancti Benedicti continentur) descripsit.
in serie illa Eximium Regem complexus est. fuisse Enneconis patrem diserte
testatur. Patremque illud est de Garzia Enneconis. quez (alius scilicet a no
tro) tanquam filius Garzia Eximii in Albo Regum collocat auctor ille. Ano
nymus Annal. Aragonens. Hic locus diffidit sane habet questionem. ad
quas explicandas nihil nobis adiumenti a veteribus monumentis accedit.
Vetusti quoque scriptores omnes (exemplo hoc Anonymo) unicus iuncta rat
nobis Garzia. Enneconis cognomen. Reges adhibent. quid igitur? an
subditivus esse hunc alterum dicemus. sive ab Anonymo illo. seu ab alio
quopiam confictus? Minime verò. sed quemadmodum auctor ille circa
alios Reges. non tam materia ipsa. quos confusione temporum. & pertur
batione ordinis lapsus docuimus. Sic in isto preputera & inverte nomen
tuz. ratione peccasse. si fieri possit. ostendamus. Dux Garzia Enneconis
pro Enneo Garzia nominat. patronimico Garzia. proprio nomini proprio.
Enneconis. quod sequi debuisset. Principio id observari velim; ea que auctor
ille Annalius. de sex primis Regibus memoris tradidit: (in quo ipse & se
et alios omnes superate argute notat Curita) ea a Navarum scriptoribus
frausisse videri. Abalij Picina qui patris memoria Navarum hispanis
scripsit (que nondum hinc vulgata est.) in vita ipsius Regis. de quo nunc
agimus. monet se usum veteri Chronico Navarum Regum. quod in valle
Ucarbia reperit. sermone quidem inoleganti. et pene barbaro. sed veritate Eximio.
cuius initium a Garzia Eximio fiat. extremum vero in Garzia Eximii filij
vitas incidat; ita ut. illorum tantum Regum qui a Rodrico pretermitti sunt
historiaz complectatur. Hinc simile et ipse accipi. ab amico & veteri Codice
manuscripto legum Navaricarum. cui abbatibus erat. Cortesio Navarum Oppid
delatus. in quo tamoz post Garzia Regis vitas. pauca de Ennecone Arista
adfecta sunt. quo auctor auctor tempore Chronicus istud scripsit fuit.
haud ita facile dictu est. nisi q. in Theobaldi Regis aetate. mihi videtur non
absurde posse referri. qua Codices quoque illuz legum colligi coepisse. supra indica
vum etiam huius fide Regis iussu conscriptus fuisse. inde coniecturas facio.
q. Chronici cuiusdam Theobaldi Regis nomine editi. mentiones fieri video.

Vetustissimus Chronicon
de los primeros Reyes de
Navarra. q. está en el valle
de Ucarbia. estimado de
de nos modernos autores

N

Otro manuscripto en la
villa de Cores. muy con
forma con el precedente

tum a Garibayo lib. 2. et item ab illo antiquiori scriptore nobili illo Ipusate. cuius
 Superiori libro meo. libelli illius. qui Recopilacion de las cosas de Ipusca inscribi
 tur. authore: nec aliud suppetit. quod illi Regi adscribere possimus. Cum autem
 ut p[ro]mouui. solas res gestas illorum sex Regum quia Roderico p[re]senti fuisse.
 describat: non abhorret a vero. in hoc Chronicon illud sive a Theobaldo Rege
 sive ab alio quavis auctore elaboratum fuisse. ut esset supplementi loco Hisp[an]icis Re-
 gum Navarre. tum recentis a Roderico editi: Id ipsius enim sub idem fere tempus
 ab Alfonso 10. Castell[an]o Rege factus scimus. conditis Hispanie Annalibus qui
 hodie eius nomine. circan[ter] scribitur: tum id secundo loco moneri a me opere
 p[ro]p[ri]us esse: proximus a Garzia Ximenes Reges. ab auctore illius Chronici
 non Garthiaz Unici. sed Unicus Garthiaz nominari tam in Exemplari Abati
 Piscine (ut ipse testatur relinquit) quas in meo. illud demum observare con-
 venit. in vetulo illo Comentario Legerentis Coenobij quo Regum inibi sepulta-
 rum nomina indicantur. inter eos Reges primus omnium. Ennecones Garthia
 memorari. cuius Arist[ote]l[is] cognomen. alius nihilominus ab eo qui Ximini filius
 fuit. quicq[ue] omnibus notus est. indeq[ue] non inepte id quod a nobis supra animadver-
 sus est concludi. nimirum in numeris Regum constituendo. eorumq[ue] nominibus
 assignandis. nos nihil aut parum ab Anonymo illo Annaliis Aragonensium
 conditore differre. sed in ordine tantum Successionis. et in ratione temporum.
 Porro. etsi in illius Enneconis Garthie Regno comprobando nos veteres Tabule
 deficiant: nihilominus si illud rejicere vellemus. iniqui omnino esse videa-
 mur tibus illis vetustis scriptoribus. qui illos concorditer recipiunt atq[ue] Regna
 se perhibent. Scriptori scilicet Annaliis Aragonensium. Auctori Chronici-
 quod Regis Theobaldi tempore scriptus fuisse conijamur: illi deniq[ue] qui comen-
 tarius illius Regis ab Ennecone Aista. ad Sanctium usq[ue] Garthie Sancti Ma-
 ioris nepotem contexuit. qui in Legerenti Coenobio asservatur: cui ego
 scriptori in his antiquis rebus Navarricis. plus tribuo. quas alijs omnib[us]
 cum non externa. sed veluti domestica & familiaria prodere videatur.
 neq[ue] vlluz. q[ui] sciaz. illo antiquiores harum rerum scriptores habeamus.
 Series autem Regum ab ipso tradita (quoniam ad ea etiam. que nobis de
 his Regibus dicenda adhuc supersunt. vsui erit.) hic apponendas duxi.
 q[ui] monito tamen lectore. ne eius aut numerus annorum in ea adscriptis atq[ue]
 dat. vitio enim temporum laborant perinde atq[ue] alla Hispanicas rerum
 monumenta illius seculi. que ad nos pervenerunt.

Vetus Comentarium Legerentis Coenobij indicat nomina Regum ibi sepulta.

Reyes enterrados en
 Leyre
 Enneco Garthianes, & Exi-
 mina
 Eximinus Ennecones, &
 Munia
 Enneco Ximenes, &
 Oneca
 Garzia Enneconis, &

Hæc est charta Regum quorum corpora tumulata requiescunt in Monasterio Legerentis. æra. Obijt Rex Enneco Garthianes. Vxor istius fuit vocata Eximi-
 na. Post hæc regnavit pro eo filius eius Eximinus Enneconis. Vxor cuius
 fuit Munia, & obijt æra. Et regnavit pro eo, filius eius. 22. annis.
 Enneco Ximenes. et obijt æra. Vxor istius fuit Oneca Regina. tm-
 pore quorum fuerunt martyres translata ab Horta in Monasterium
 Legerente. Postea regnavit pro eo. filius eius Garthia Enneconis annis

87
 Fortunius Garceanus. et
 Monge de Leyre
 Sanctus Garceanus &
 Tota
 Garcia sanctiones &
 Eximina
 Sanctus Garceanus &
 Urraca

12. Et obiit aera. 835. Post cuius obitum venit Berthenuus Garceanus de Corduba
 et inueniens ipsius mortuus Tumbienni, transtulit corpus eius ad Monasterium
 Legerense. & regnavit annis. 57. Postquam senuit fuit effectus Monachus in
 Monasterio Legerensi. Et regnavit pro eo frater eius, Sanctus Garceanus. cum
 uxore sua Domina Tota Regina. et venerunt ambo ad dictum Monasterium
 ut a predicto Fortunio acciperent gratias et benedictiones. quos cum benedixisset
 dedit Sancto fratri suo. quatuor Albeldas. et unam Cortinam. et tria Cornua.
 & spatam cum vagina. Torcas cum collarum de auro. Diadema de capite suo.
 & scutum. & lanceas. Caballus cum chamo. freno. & sella. duas Tendas. &
 duas Cydabas. Et obiit dictus Sanctus Garceanus. aera. 968. Post hoc regna-
 vit pro eo Garthas Sanctionis. cum matre sua Domina Tota Regina. et uxore
 sua Regina Eximina. Ex ista habuit duos filios. scilicet Sanctus & Ramirus.
 Et obiit aera. 1035. Post hoc regnavit Ramirus filius eius. & decessit sine Prole.
 Post hoc regnavit pro eo frater eius Sanctus Garceanus. cum uxore sua
 Urraca Regina. & iste fuit vocatus a vulgo Abarca. (dehiderantur hic ali
 quot linee. quae ad memoriam Sancti Abarca. Garthas Tremuli. & Sancti ma
 ioris Regis spectabant.) Habuit hic filios (de Sancto Maiore intellige)
 Garthas. Ramirus. Gundisalbus. & Fernandus. & duas filias Maiores
 et Eximinas. Et obiit aera. 1058. Post hoc regnavit pro eo Garthas filius
 eius. cum Stephania Regina uxore sua. et obiit aera. 1082. Post hoc regna-
 vit pro eo. filius eius Sanctus Garceanus. cum uxore sua Placentia. Aera. 1113.
 hoc est Chasta Regis. quorum corpora tamulata sunt in Monasterio Leger-
 enti

Inspiciamus nunc an modus aliquis conciliationis inter has contrarios opinio-
 nes veluti Duce ac signiferos. scriptores iniquas Legerenses. & auctores anna-
 lium Aragonensium. ratione temporis. atque ordinis Successionis horum primorum
 Regum. reperiri possit: in quo mihi quidem id ex posterioribus scriptis evidens &
 perspicuum videtur. aetate eorum Regum (quae hic alieno loco. octavo nimi-
 rum saeculo. & noni initio possunt) ad insequens saeculum trahendas esse. in
 quo ipse. Duobus verebimur monumentis Epochas Inneconis Aristae. & quing-
 aliorum Regum. qui post illud in Navarra rebus gestis sunt. constituit: ita
 ut unius Centenarii numeri omissione ab Auzpore Annalibus illorum
 in annotatione Annorum peccatum fuerit. nec enim aliter ea quae de Ordo
 nis Asturiae. Abderramene Cordubae. & Sancto Garthas Pompelone Regibus
 de quibus ab Abderramene Ordonio. in istis Annalibus ad annos. 820.
 celebrantur. sibi constare possunt. Nonnullus quippe id tempore Ordonii
 nullus in Asturia regnabat. Nam Ordonii primi Regis aera. 887. anno
 nimirum. 849. inchoat Sebastianus Salmanticensis. Abderramene vero
 nomine. nomine. complures Cordubae Principes regnarunt: nullius eorum
 aetate in illud annum incidit. Anno enim. 821. dominari in ea urbe cepit
 Abderramen 2. ut ex Divo Eulogio lib. 2. c. 1. Memorialis Sanctorum

colligitur, ex auctore quoque vetulo viq; & actuz Ludovici Pij constat. Abulazius istuz
Abderramenis 2. patrem (Alhacam hunc vocat Rodericus, ut Marmol. Allatar)
ad eundez vsq; annuz. 821. vita atq; Cordubensi imperio potituz fuisse. De Sanc-
tio deniq; Pompelonensi Rege, illuz etatez anno illi nequaquaz conbenire posse.
Satis superq; convinunt ea que de Gallaruz in Navarra & Pompelon. ad anno
806. ad annuz vsq; 824. continuato imperio supra. c. 9. exposuimus. Contra
vero si superiora ad insequens seculuz & ad annuz. 920. reuocemus, apertim
omnia inter se cohorebant: eo enim anno Ordonius 2. Astuz. Abderramen
3. Cordub. & Sanctuz Garciaz Pompelon. imperuz habuisse minime est
controversuz: insuper ea tunc reruz vicissitudo fuit, ut Ordonius qui an-
tea de Saracenis gloriosaz victoriaz consecubz fuerat, bis sub id tempuz
ab Abderramene puelio victus fuerit, primo ad Mudonias. rursuz in loco
Alahiz nuncupato, vbi magnaz suuz stragem euz tulisse auctor est Seba-
stianuz. Tempuz autez posterioris huiusce cladis, ex Astronomica supputa-
tione in annuz. 921. incidere docuit Ambrosius Morales, notz in vitam. S.
Pelagij, cui subscribit Sandovalius in vita Ferdinandi Gundi Salbi Castellae
Comituz. pag. 314. Spatius quoq; 20. annoz, que tempuz Sanctuz Garciaz
Pompelonensis Regis desinit auctor ille Annaliuz. Agaronens- mirifice con-
quut Sancto Garciaz, illi qui anno. 920. Pompelon. imperabat. Hunc
enim totidez annos Regnasse testatur Belasco illoruz tempoz scripbr.
apud Cunitaz, ad annuz. 926. & auctor veteris monumenti Coenobij Pinna-
tensis, apud Brituz Martinez, lib. 2. c. 2. quibz auctoritatez addit Sanctuz
ipse dum in titulis quibusdam Monasterij Abdendensis, apud Morales lib. 15.
c. 49. aetaz. 962. [que annuz Christi. 924. efficit]. vicesimo Regni sui anno
imputat. Ea autez que de Vasconibus Aquitanis, qui vulgo Gascones dicun-
tur, a Sancto Garzia. i. sub eius ditione suaz coachz, scribunt Beuterus, Cui-
bayuz, & alij, fuit Sancto. de quo nunc agimus. Fortunij fratre Enneonisq;
nepoti scribit auctor Chronici, cui Titulus. Relacion de la descendencia de
los Reyes de Nav^a. Utz. puez Caterina lebrezia in Navarra Regnante
vixisse supra monuimus, idq; proximuz vero, esse postremo huius opus
libro, vbi de Gasconibus agehur, vberius ostendemus. Consimili fato tem-
pus Regni Garciaz Ximenij, ad annuz. 1158. promovit idez auctor Annali-
uz, vbi iuz mox Abderramenez Osc. Reges consortes illoruz tempoz
faciat, satis indicat hanc pro qua pugnamus, aetatez se se pexisse: neq;
enim ante annuz. 1158. sed magno post intervallo tempuz Saraceno-
ruz Ducer, civitates & Prefecturas a se administratas Regio nomine
usurpavere, ut docet ex vetulo auctore Cuuta, ad annuz. 1158. Preterea
idez auctor Abdemelici contra Agaronenses expeditionez, anteriores fuit
Garciaz Ximenij electioni, quas anno. 24. octavi seculi passuerat, se se
Britio lib. 2. c. 3. At Abdemelici expeditionez in aetaz. 114. aut circiter
in annuz videlicet Xpi. 1136. incidisse certuz est, ex Thidoro Pacensi.

D. Garciaz Ximenez

D. Arnau y D. Galindo
Condes de Aragon

ideoq; cum ad annuz. 24. octavi seculi accommodari nequeat ea electio. ex mente
 illius autprij in annuz. 24. noni seculi proximi sequentis traducenda est.
 puz deinde de Arnauo & Galindo Aragonie Comitibus. deq; sancti Martini
 Cercitensis coenobio in loco Acomueu condito in iis Annalibus memorantur.
 octavo seculo nulatenus quadrant, in nonus vero commodissime reijci
 possunt, porinde atq; etas Carsie Simeny. nam si anno. 758. ab illo autprij
 notato centenarius numerus adijciatur. nihil oberit quominus annuz. 858.
 Regno Carsie Regis assignemus, cum eo usq; euz etate processisse incorrup
 tis litteraruz monumentis, a nobis ante citatis liqueat.

Eodem remedio vitio atq; corrupte. quo Roncalensius Diploma Sancto Carsie
 inscriptus laborat, succurri potest. si enim ex. 860. illi appositis Conve
 niuz numerus accedat, ita ut etiam. 960. annuz vero Christi. 922. exhibeat
 erit omnino etati Sancti Carsie. Pompelonensis Regis. Enneconis nepotis.
 & Fortunij fratris consentanea: nec quicquam amplius dicurret in eo diplo
 mate, q; antiquitatis penitus offendat. quod si, ab antiquiori aliquo San
 cio illud mansisset (ut vellent Blanca & Buzius) quis dubitat, quin
 ab Ennecone Arista. et a Sancto Cstone Abarca. (quas post Sancti illius
 superioris mortez a populo Reges electi credunt.) ipsius confirmationes
 petitiui fuissent Roncalenses, quales longo post spatio temporis a Sancto
 Namicensi. & Carcia Ramiresij. supragijs pariter populis in Regnuz
 vocatis potere? Hunc autem in representandis e veteribus Tabulis ac monu
 mentis. annorum numerus lapsus minus mirabitur. quisquis in illis evolue
 ris operas aliquas possuet. figure enim littere. C. centenarij note, cum
 sepius multiplicande erant, ita a veteribus librarijs inter se complicabantur,
 ut etiaz perspicacissimorum oculos fallerent, ut monuit Sandovallius. cuius
 Verba. in vita Namii. 1. Arthurus Regis sunt. 2. es tan facil el errarse
 en los numeros Cientos. 2 Dieces gotios. por estar tan encadenados. 3
 son menester buenos ojos. 2 mucha atencion 2 inteligencia. para bien
 leerlos. 4 vean lo q digo en libros antiguos. 2 en muchos no sabran si
 son diez. 0. quatro. Coeteruz que de Ordonis Rege Arthuruz. ab Abderra
 mene. Cordubę Rege interfecto. de q; ipso Abderramene Regnante in Navar
 ra Fortunio. a Roncalensibus q;so: quoq; etiaz de titulo parentis Sancti
 eidez Fortunio addito, falso in Roncalensium monumentis expressita su
 pra. c. 9. deprehendimus. ea non ad hoc pertinent diploma, de quo modo
 egimus: quoq; Roncalensibus. ob rez contra Mauros in p;lio quodaz. presen
 te Sancto. bene gestaz, ius ingenuitatis. et remissio tributuz ac vectiga
 liuz ab ipso Sancto concessa est. aza. Mente. & loco. quibus privilegiis
 irrogatus fuit, nominatim expressis. sed ad aliud. quo ides Rex. effugies
 capitis Abderramensis Regis mauri pro insignibus gestandi. eidez populo
 potestates fecisse dicitur, distinctus enim et separatus fuisse utriusq;

90
Privilegiy diploma, cognoscimus e Supplicia libello Albano Ducis, post occupatam ab
eo Armijs Ferdinandi ~~Castellani~~ Castellani &ragonij Regis Navarra. 3. Nonij
Septembris. anno. 1512. a Noncallensibus oblato in hec verba. Primeramente
Suplican a su senoria, mande confirmar el Prev. de fidalguia. el qual les fue
otorgado en la ciudad de Pamplona. en el año de. 860. en el mes de Hen. por
el Rey D. Sancho Garcia. Rey de Pamplona & Alaba. de la Montaña. Por
quanto los dñs Noncaleses fueron en una batalla con el dño Rey D. Sancho. e
iban en la delantera. e ovieron victoria contra los infieles Moros. les fue otorga
do e dado Prev. q los Noncaleses q eran a la Sacon, e los q serian ende en
adelante fueren fidalgos. & avidos por tales. Vides & francos de toda servitud
gozpa Real e Imperial. & de toda Saca. peage. barcage. cochamo. leca. ni codo
en ning feria. ni mercado. q el dño Duque dixo. q otorga todo lo contenido
en este cap. para q les sea guardado. segun & por la forma & manera. q hay
ta agora se les an guardado.

Otro si dicen. q en el año mesmo por el dño Rey. fue dado a los dñs Noncaleses
otro Priv. por quanto en tpo del Rey D. Fortunio padre del dño D. Sancho
Garcia. los dñs Noncaleses mataron a un Rey Moro llamado Abderrahame
& destruyeron su Hueste. & perseguieron su gente en gran termino. el qual
Rey moro avia muerto al Rey D. Ordoño de Asturias. q era Christiano. los
quales Privilegios an sido confirmados de continuo. por todos los Reyes aneja
rados. & may les fue otorgado q traxesen por Armas. la cabeza del dño Rey
Moro figurado. & q assi lo tubiesen en su pendon. con el qual Penden tener
costumbre de ir. con la persona Real. o su Capitan general. & no deban de
ningun Capitan. lo qual suplican les sea otorgado & confirmado. El dño
Duque dixo q otorga a los susodñs todo lo contenido en este capitulo. q
se haga. guarde & cumpla. como hasta sea usado & guardado.

Posterius tamen diploma. quod de Insignibus Noncallensibus agit, prospera
& inscite hic populus. similitudine nominis deceptus. Sanctio Garcis. 1. Suius
nominis. eo libello adscriptis. cui alteri Sanctio Garcis. eius nominis. 3. cui
nomen Maiori. tribuendus fuerit. ut tabulis confirmationis vtriusq diplo
matis. a Carala. 3. Rege impetrat. quas superiori capiti attuli. constat post
itaq cuius tanto illud a morte Fortunij & Abdemamenij Regum intervallo. con
fectus fuerit; non diffitile est ad fides. aut Noncallenser ipsos. aut testes
ab eis productos. qui Regi Sanctio Maiori narrationes diplomate comprehen
sas suggerere. in nomine seu etate Principis. aut Ducis ab ea gente inter
empt. nec non in gradu agnitionis. qua Fortunius Sanctio Regi coniunctus
erat. exprimentis falli potuisse. Nec tamen ideo. illius Diplomatis fi
des minui. aut infirmari equus est. Cum falsa demonstratione actum
minime vitium legibus constitutum est.

91
Authoris Sententia, de antiquis Navarra Regibus
de Enneconis primi Regis, gente & Patria.

atq; etiā de Mistra cognomento ei ascripto. Cap. 12.

Tubus posthemijs capitibus, dum diversorum autorum sententias exultimus, quā
nostra de illis primis Regibus esset satis indicavimus, ea autem parum differt ab
illa, quā scriptor Anonymus Coenobij legerensis, in Comentario Regum Coenobij
eiusdem sepulchris conditorum, tenuit: neq; enim vlla alia nobis certior, & ad
veritatem propentior visa est, quā sequi possemus: siquidem primus illos Reges
in quorum successione digerendis aliorum scriptorum lingua invidiosa
hic ita decupsit, ut quatuor eos, quos a Roderico omittit, a Monacho vero
Pinnatensi in Annalibus Aragonensibus, propriis loco & tempore passim
attendimus, quos se primus suavitare gloriatur Garibazus, Ximenez inquam
Enneconis patrem, Fortunius & Sanchus Nepotes, Garthas Benig pronepotem
eiusdem Enneconis, suos quem loco & ordine suite collocavit. Adde quod
vta illa Regum series ab ipso tradita (si Enneconem Garthas demas) veterum
monumentorum, et Regionum diplomatum suffragio iubatur atq; comprobatur.
Nec id tantum est, qd Garthas Ximenij, qui inter Enneconem Ximenonem, & Gar
thas Enneconis, Reges, interendū erat, pretermisit. Hoc enim, cum eos tantum
Reges retensendos receperit, qui in legerensi Coenobio sepulti sunt, consulo fe
cisse credendus est, non necius, Garthas Ximenij, alio loco, in Coenobio nimi
rum Pinnatensi, ab ipso condito, seu aucto, sepultura affectus fuisse. Quod
autem Ramirus Garthas Sanchonis, i. filius post patrem regnasse, eiq; frater Sanch
tus, cui Abatce cognomentum fuit, in Regno successisse narret, illud vtiq; nō
de Pompelonensi Regno, sed de Viguēnsi, quo Ramirus a patre, donatus fuerat
intelligi debet: cuius Regni finibus legerente Coenobio, (in quo hic scriptor
degebat) comprehensus fuisse, probabilitate non caret. Preterea nomina
uxorū omnium fere illorum Regum (quā nemine hactenus prestitis fuit.)
idem sigillatim expressit, eaq; nominum ratio, cuius us que nuper ē vetustis monumen
tis de iis uxoribus docuere docti viri, planē convenit, si hoc vnus excipias. Q
Garthas Sanchonis uxori, quā Theresas vocant monumenta illa, Eximio
nomen imponit, sed equid scimus an Garthas duas habuerit uxores, cuius
priori Eximioq; posteriori Terese nomen fuerit? quod autem contra omnium
aliorum sententias, primus Navarra Reges fuit, Enneconem, Garthas Ximenij
patrem, diversus ab alio Ennecone, Ximenij filio, illiq; non hinc Mistra
cognomentum tribuit. Ipsi quoq; Ximeno, cui alij Garthas, iste Enneconis
cognomen affingit, non hoc de nihilo est, Naz cum vtiq; etiam uxorum
nomina, Eximioq; scilicet, & Muniaz adscripsit, id ex veteribus Monu
mentis illius Monasterij haurisse potius existimandū est, quā ipsemet gratū
et nullo tan inanis mendacij opere pigro prexisset: quin & Carolus Navarra
Princeps, qui Avorum memoria Historias illius Regni laulente, ut illa fore
bant tempora compassit, in hoc opinioni illius scriptoris illius legerensis

D. Garci Ximenez funda
dor del Monast. de S. ju
de la Peña, está enterrado
en el.

D. Ramiro Rey de
Viguera

autem hatus conditionus Bigemonuz Comitatus. deficitur: siquides quatuor ad
 minimus itinere Pompelone abest: Domiciliuz vero Comituz suoz non secum
 dus perrupta Pyreneoz montuz saxa. sed in amena planitie exhibet. quoz levi
 & frugiferos Campos habet in circumspectu. Deinde coniecturas nostras non
 modice iuvat nominuz oratio, quaz ad antiquos familias dignoscendas. magni
 momenti esse pluribus probare posset. nisi eas hanc messem fecissent Moraley
 Duchesnius. & Iohannes a Poite. ea autem a nobis sic stat. ut in tota serie Co
 mituz Bigemonensius. nullus prorsus nomen occurrat. qd cum Navarroz
 Reguz nominibus componi possit, euz contra Baigorritanoruz Vicecomituz
 appellationes a Nomenclabuz prioruz Navarroz Reguz nihil pene discrepent.
 qd cuilibet collatis illoruz inter se nominibus planuz fiet. in Bigemonensius
 enim Comituz familia. Donati. Lupi. Raymundi. Ludovici, Bartharnald
 Bernardi. Rogerij. Centulli. Petri. & Eschurati nomina recepta fuere. ut
 ex ipsoruz serie patebit, quaz proximo libro tradituri sumus, In altera vero
 non alia ferè sepeior. quam Enneconis, Carsiq. atq. Ximiny. perpetua vi
 citudine in se reciprocata. ut pluribus monumentis antiquis constare po
 test, e quibz duo vel tria. tantuz abstrusiora huc conferas, quoruz primuz
 habetur inter Tabula Xenodochij Nambelsy. in inferiore Navarra. alia
 duo Cartulazio Coenobij S. Iohannis Sorduentis. inserta sunt. cetera euz in
 prepatulo sunt indicare sufficiat.

Bigemonenses Comites

In nomine Domini amen. Ego Iope Enneconis Viceconsul de Vigur. euz
 uxore mea Condese. et euz consensu filij mei Carsiq. de Hospitali Sancti
 Nicolai de Nambels. qd est situs prope Ostabayll. & pauperibus ibi albergan
 tibz. C. Sol. Morlan. per singulos annos. de peditibus quos capio in terra
 Ostabayllensy; hanc autem charitatem feci. ut sicut misereor pauperuz. ita
 misereatur Dominus mei. & animuz patris mei. E. Carsiq. & ceteroruz ante
 cessoruz meoruz. &c. Factuz apud Sanctuz Stephanuz & Marizeta. in feo
 Sanctoz Fabiani & Sebastiani. visores & testes. Eneco & Alcanat. & Bonchuz
 de Ansa. et omnis Populus de Sancto Stephano. R. Episcopus Baion.

In nomine Domini. Ith. Ego Vicecomitissa de Beguer. & filius meus Vice
 Comes. pro remedio animuz meuz. et parentuz meoruz. ut nobis Deus viven
 tibz dare dignetur remissiones omnium peccatoruz. & defuncto Vicecomiti
 Carsiq. Iup. ceterisq. suis. & nostris parentibus vitas eternas. Deo. & sancto
 Iohanni de Sordna. atq. Abbati. VV. Martelli. ceterisq. fratribz ibi manentibz
 tam futuris. quaz presentibus Ecclesiaz Sancte Marie de Burunza euz obla
 tionibus Ith. Cum pueris multis Anversoiz libere damus. Facta est. Ith
 in manu Bernardi Ausciensis Archiepiscopi. 26. idus Januarij anno ab
 incarnatione Domini. 1119.

Semero Caruz Viceconsul de Beygur. terras de Bolunce. violenter abs
 tulerat Sancto Iohanni. sed tandem ad proclamationes fratruz Monasterij.

vestituit lxx. Facta fuit hęc pax sub testimonio Bernardi & Tekarre & fratru
suorum. scilicet Arnaudi. Petri similiter. Bernardi. Sanctij de Cila lxx & ad
ultimus in evidentia populi & ostebat. anno. 1168.

Estant in scinijs civice domus oppidi Sancti Spanny ad imus Pyrineus (pedem
Portus vocant) veteres tabulle pactonis cuiusdam inuiz de pascuis aliquot in
Pyreneo Monte passis. inter nobiles viros Arnaldus Sancti Ahartse dominus
& Municipis illius oppidi. Nec non Cisanu pagi incolay anno. 1280. quibus
Subscribere Ioannes Bucays Prefectus Regius. & Garthay Ximenez Vicecomes
Baigoritanus. in actis inaugurationis Regie Philippi Croicentis. & parru
Stravane coniugis Pampilonę anno. 1328. factę. que in Tabulario Pallensi.
Bearnensis Principatus recondita sunt. inter Proceres Regni. qui inaugura
tioni illi interfuere. nuncupantur. Ximen Garis. Vicecomes Baigorien
sis. in quodam monumento Collegij Noncavalensis anni. 1346. Et ibi Xi
menis Vicecomitis. eiusdem ditionis memoria habetur. in Tabulis illis
quibus Salernita inaugurationis Caroli. 3. Stravane Regis. anno. 1390. facta
continentur apud Caribaius lib. 27. c. 40. alius Ximen Garis. vicecomes
pariter Baigoritanus. inter primarię nobilitatis viros recensetur. cuius
vitas ad annus vsq. 1410. pervenisse alijs monumentis constat.

Decendencia &
Arista

Hęc amplius. ad eiusdem Enneconis Aristę riginem. & Baigoritanis Dynastię
deribandas adducimur. plurimij alijs coniecturis. Primus qđ Ennecones
Garis Reges in bellis Vasconico. seu Vasco Militę vsq. fuisse refert Abalus
Pisana ex Chronico veteri Ulcarbionis. itez qđ Ennecones Ximenij filius
Inicus. seu Ignatius Talaneus Larreanus. Vascon nobiles in Dextrillatuz. hoc
est precipuus Regis muneris in bellis. administratus sibi adjuvise docuit. Et
quodam antiquo monumento legerenti Sandallius in Catalag. Episcop.
Pompel. fol. 17. durat enim hactenus Lalanaruz Larreanaruz antiquoz
Domiciliuz in agro Cisiensi. Baigorrię confini. Deinde Aristę cognomen
Enneconi primo Regi inditus (quod ineptę ab Aristis deribat vulgus Hispanoz.
quali vero sicut Arista in medijs flammis. ita Rex ille in pugnis exardesceret.)
expeditaz habebit. Originis. suę explicationez. assignato Enneconi pro Patria Bai
goritano pago. iuz eius primariuz vicuz. qui hodie. Fani Sancti Stephani
nomine dignoscitur. Harizetas olim appellatus fuisse constat ex prisij tabul
lis Lupi Enneconis. Vicecomitis Baigorritani supra a me recitatis. Solent
enim plerunq. Navarra in dictionibus Vasconicis proferendis. aspirationez
rejicere. et vocales plurimas inter duas consonantes interiectas in medio elidre
veluti pro eo qđ Varatani. Haricacu. idest. accipe. ipsi aricu. dicunt. pro
Othoranca. idest. pastus. prandiu. vel Cena. Otronca. non secus pro voce. Ja
uzeta. Aristaz protulerunt. qđ autez haucet vox. Vasconica lingua puerchez
significat. hinc primis Regibus. pueruz inter insignia Regia gestande. occa
siones fuisse crediderim: nec alias etiaz exhibisse causas vel fundamentuz

Vicus Arizeta Fanum
Sancti Stephani

Arista. diction Vasconice.
& que significa en nueito
Castellano
pueruz inter Insignia
Regia

91
Competencias entre Vascones
útra & últra montanos.

conyicio Privilegij illius, quo Alduidentibus saltibus ac pasuis. (quos ad Navarraz
citeriores, quas altas vocant, pertinent.) plenissime utendi solij inter Vasconos
omnes, ad nostra usq; tempora. Baigorritanis facultas fuit, quas singulares
primoruz Navarre Reguz in hanc gentez affectus, & primarij suz originis,
memorias ac recordationes. Novissime tamen facultates illas non modice
Baigorritanis imminutas fuisse novimus. Post occupatas enim a Castellaz
Regibuz Navarraz, citeriores, cum nihilominus ea Regni pars, que ultra
Pyreneus sita, inferioris seu ulterioris Navarre nomine censetur, & Bay
gorritanuz paguz ambitu suo amplectatur. Iuz Regibuz illibata reman
sent, divisis ex hoc in diversis antiquis Navarre populis, ex parte Erroitani
Vasconenses, alijs finitimi populi citerioris (quorum finibus & territorio At
duyda annumeratur.) Baigorritanis, tanquam Peregrinis moribz esse.
ipsosq; in suo iure interpellare; cum sujs & conservandis Privilegij tabullij ni
miz solliciti fuissent, solas veteres possessiones se tuerentur. Nihil aures
nostre sententiz officit titulus Comitatus Bigorrie a Roderico Toletano addi
tus, quasi Vicecomitatus namque, non Comitatus Sactenus in signis fue
rit Baigorrie paguz. Promiscuus enim fuisse, apud plerosq; scriptores
Comituz, & Vicecomituz, Comitatusq; ac Vicecomitatus nominis, utrum
docuit Casellus in Occitanicis, initio lib. 4. id ipsuz nos etiam adductis pluri
morum autoruz locis confirmare possemus, e quibus hec insigniora in
presens seligenda duximus. Erroitanus paguz in Citeriore Navarra.
hodie Vicecomitatus titulo, a proprio illuz Dynastia possidetur. At tamen
Sanctij Comituz Erroitani, seu de Erro (ut tunc loquendi usus erat.)
meminit Sanctus Ramiresius Pompelonensis & Aragonensis Rex.
binuz tabullij, quaruz priores, era. 1125. obhignate destubuntur a Sarb
vall. in Cat. Epis. Pompel. fol. 75. & 76. posteriores vero, era. 1135.
edite, habentur apud Batinuz martines lib. 4. c. 10. Hist. Pinnat. Rogerius
Hovedenius in posteriori parte Annalium Comituz Baione, mentiones fa
cit, qui alijs fere omnibus scriptoribus, Vicecomes dicitur. Veavnerses
Vicecomitissas Barsendim, Comitissas vocant Math. Paris. & Math.
Westmonaster. in vita Henrici. 3. Angloruz Regis. Nec non Carolus
Navarre Princeps in vita Theobaldi. 1. Navarre Regis. Non sicut in
vetera membrana Ecclesie primarij Condoniensis. Otto Vicecomes
Leomanis Comitellus nuncupatur, quasi parvum Comites diceret: cele
brantur etiam in Necrologio Coenobij Artoisensis in Aquensi Diocesi.
Felticia Comitissa Sole, et apud Frisartez. Americus Comes Narbonensis
quoruz uterq; Vicecomes, ex hodierno modo loquendi dici debuisset. Si vero
antiquiora tempora memoria repetamus, id observabimus, ante Carlij
simplicis etates, raras aut pene nullas, in Aquitania & Gallia.

Celtica, Vicecomitibus mentiones fuisse, et Civitatis aut pagorum Prefectis, qui ab eo tempore Vicecomitibus nomen tulere, antea Comitibus titulus usurpante: & ut Exemplis id planius facias, nihil est magis notum ac per vulgatum, quae eos qui posterioribus seculis Parisiensi, ac Lemovicina civitatibus & Aquensi oppido, in novempopulania praesue, Vicecomitibus nomen tulisse, et tamen Gregorius Turonensis lib. 6. c. 22. & lib. 2. c. 30. Munichius & Terentolus Lemovicani Praefectos, illius vrbis Comites vocat, idem lib. 7. c. 31. Nicen Aquensis, vrbis Comites meminit. Amovius lib. 5. c. 34. Roberto Marchioni Francorum, Parisiorum Comitibus titulus tribuit, Nangius denique in suo Francorum Chronico Hugones Capucii, & Hugones magnus, Comites Parisienses praedicat.

Mouven guerra los Vascones a los Reyes de Francia Ludovico Pio y Pipino, Reyes de la Aquitania

Una adhuc restat nosse opinioni corroborandi ratio, quae omnes coniecturas vincit, illa nimirum, quod Bigerronum Comitibus, sive etiam illius Provinciae Proceribus, iamdiu pacatis & in obsequio Francorum Regum diuturna consuetudine confirmatis, nulla causa fuit Navarum, cui ipsorum damno atque iniuria irradenda (nam haec quoque regio usque Principibus parebat). At Vascitanis Proceribus huiusmodi causa non defuit, hi enim cum Ludovico Francorum, et Pipino Aquitaniae Regibus, non privatim, sed simul, et publice pro libertate bellum gererant - illius autem belli Duxes et generes Enneconis fuisse indicio sunt. Ximini et Garsia nomina, quibus a veteribus auctoribus designantur: quotquot autem ex illa stirpe seu familia superfuere bello, (quod Vascitanis ut pote viribus et numero militibus longe imparibus inflicto) solus vertere, & ad Vascones Iberos, eque Francos infensos, in Hispaniam se recipere coacti sunt - ubi eos exinde vindictae occasionem intons - Navarorum animis a Francos abalienandis, sibi sponte libertatis instaurandae conciliandis studuisse, similitimum verum est. Sed non ab re fuerit, quae de eo bello ab antiquis auctoribus illius seculi equalibus litteris mandata sunt, subscribere: hoc interim praemonito, in plerisque eorum nomen Ximini, vel Simini, corruptus esse, in quo eius locus ineptissime voces Siguvini, & Sigiovini insuper illud etiam nomen in veteribus libris ac tabulis vaue scriptis reperiri. Nam modo Ximinus, modo Ximerus, alias Eximinus, interdum Siminus, vel Simerus, vel Semerus, sepiissime Scimenones, vel Sciminones praefertunt; haec autem tanta scripturae varietas, partim est cognatione vocalium, e. & i. semi vocalium, s. cum duplici, x. & liquidarum, n. & r. quae in Vascitana lingua per sepe invicem commutantur nata est - partim est vario nominum praefigiorum eiusdem linguae inflectendi genere a Latinis scriptoribus usurpatorum, quibus in eodem nomine quidam primas, aut secundas declinationes, alij tertias sequuntur. Sic ab eo, quod Vascitanis sua lingua, Xemon, vel Xemono dicitur, deduxerunt Ximinus, & Ximenones, ab Eneco Enecus, & Enecones, a Garsia Garsias, & Garseanes, a Galindo, Galindus & Galindones, sed ut illuc unde abij redeas, Auctor vix & actus, Ludovici Pij.

Año 815. entro en la Corona de Nav. D. Sancho 2º Rey de Nav. Causa que tubieron los Vascones para tomar la Aquitania contra Francia, donde ellos vivian en la Aquitania

ad annuz. 816. hijs verbis belli illius meminit. Sed et Vasconuz Citimi. qui Pyrenoi iugi propinqua loca incolunt. eadez tempore iuxta genuinas consuetudinez levitate a nobis omnino desiverunt. Causa autez rebellionis fuit eo qd Sigurvinuz eoruz eoruz Comitez propter moruz pravozuz castigationez. quibuz pene erat importa bilit. a suis removit piglacione Imperator. qui tamen adeo sunt duabus ex peditioibz edomiti, vt sero penituerit eos incepti sui. deditioezqz magnu expe terent voto. Autor Analiuz Caroli magni. & eiusdez Ludovicu ab Herm. Comi te Nuenario edituz. ad eundez annuz. Vascones qui trans Garonnaz & circa Pyreneuz habitant. propter sublatis Ducz. nomine Sigurvinuz. quz imperabz ob nimiaz eius insolentiaz. ac moruz pravitatez inde sustulerat. solita levitate commoti. coniuratione facta omnimoda defectione desiverunt. Sed duabus ex peditioibz. ita sunt edomiti, vt tarda eis deditio & pax impetratio videretur. Eadez ad verbus habet Symoniu lib. 4. c. 104. nisi qd pro Sigurvino. Sigur vinuz legit. Abrogato autez Ximino. seu Schimino a Ludovico Comitatu. Vas cones ea re commoti Garthiaz Ximiri. ipsius. vt verisimile est, filius filii in Reges aut Principes asuverunt. Huius rei testes habeo autpuz veteris Choro nia manuscripi. Coenobij Moissiacensij. cuius copiaz mihi fecit. And. Duc heniuz. Anno (inquit). 815. Vascones rebellant contra Imperatores. Anno 816. Vascones rebelles Garthimiruz super se in Principes eligunt. Sed in seu Jo anno vitaz euz Principatu amisit. q fraude usurpatuz tenebat. idem autez ad annuz. 813. similiter et eius exercitus (de Ludovico Pio loquitur) quoz misserat super Vascones rebelles. euz triumpho victoz reversi sunt. occisiz tyrannibz. & terra quievit. Ad hanc autez Garthiaz Ximiri vel Ximenij electionez fieri potuit. vt Vascones non Aquitani soluz illi. Pyreneoz non tuz accolez. quoz in hoc opere. vt ab alijs Vasconibz Aquitanis. qui Gascones vulgo dicuntur. distinguantur Vasos. seu Vasatanos. ex hodierno loquendi usu nun cupabimus. Sed iberi etiaz qui in Aragoniz veteris ditioe. & Sangosensi Pre fectura sedes habebant. in Societatez belli acciti concurrerent; indez originez habuerint. ea quz de Garthia Ximenij in Monte Vucliz. seu Pannonij in Regnuz erecto. tam Navarri. quaz Aragonenses historici scripta reliquere. licet non desint. qui electionez Garthiaz Ximenij ad oppiduz Sanchi Iannij in imo Pyreneo factaz fuisse affirmant. (in quozuz numero et Ludovicuz Marmol lib. 2. c. 14. Hist. Africane) a quo oppido non longe distare summi Pyrenei locuz. qui etiaz nunc Pannonij. vel Penonij nomen sicut. euz vete rz antiq vestigijs. eos fortate scire intersit. qui Navarrii Regni Origines curiozuz perscrutantur. Mortuo Garthia Ximeno. non ideo quievere Vas cones. sed redintegratis viribus novoz motuz fecere; ad quos sedandos. altetaz contra eos Expeditionez suscepit Pipinus. de qua sic iudez autpuz ad an nuz. 819. Autor viuz & actuz Ludovicu Pij. Interea Vascones nativa seditionis peste discordantes. a Pipino Imperatoris filio. ipso anno. ita sunt edomiti. vt nulluz eoruz rebellare audeat. Pater enim euz ad hoc destina vorat.

Rebelante ano. 815. 7 non brian Capitan que los go berne

Favorecenlos los Vascones de los Pirineos

N. de la eleccion de D. Garci Ximenez

Estos sucesos se refieren el autor son del año. 813. quiere los acomodar al Rey D. garci ximenez. q entro en la corona de Nav. a fin de. 816. halla may q dificultad. en acomodarlos

in mense Julio. ibi ad euz legati venerunt. Induonis & Mitionis Ducuz Navar
Protuz. Dona afferentes. Pacemq — & impetrata. reversi sunt. Voces autez
Induonis & mitionis. hic scripturuz vito laborare mihi pro vero constat, nunquam
enim huiusmodi nomina in Hispania, ne dicas in Navarra exaudita fue-
itag pro his exponenduz censerem. Iniconis & Ximinionis. ita ut (quoniam
iam Inicus. vel Ineco ipso falo cecebat) de Garthia Enneconis ipsius filio
ac de Garthia Ximinoniy fratre intelligatur. Et eniz auteprez illuz. Hispani
mouis ignaruz. utriusq istozuz. Principuz patronimicus nomen pro cognomine
sumpsisse prope fides est, eozq ambos omissoz nomine proprio solo patronimi-
co. pro cognomine accepto, designare voluisse, quomodo Marcus Tullius
Cicero nez. solo voce Tullij, aut Ciceronis. Publius quoq Virgiliuz Maroniz.
Unica Maroniz. aut Virgilij appellatione indicare solemus. Hanc autez
propioruz nominuz Vasconicuz. in scriptore Celtā. vel Franco corruptio-
nez minus mirabitur. quisquis apud vetustuz scriptozuz Aquitanuz. ē Flo-
riacensij Monasterij membranij à P. Pitheo in lucuz prolatus. pro Ramiro
Rege Aragonuz. Milonez. apud Robertuz de Monte. pro alio Ramiro. Re-
meluz. pro Adolphono. Anfortuz. vel Anfufuz. pro Sanctio. Seuche.
& apud Gaufriduz Vossiensis puozuz. pro eodez Sanctio, Santoluz. pro
Ferdinando. Fiedolanuz legit

Hic ita constitutis. non multuz putz à scopz aberrabimus, si exordium Regni
Navarici intra tueniuz. qd a. 824. proximē consequutuz est. statuamuz
Quo autez postea tempore Pompelon civitas ei adiecta fuerit. incertuz veri-
fuz, idq tantuz pro comperto habeo. anno. 850. Pompelonentes sub imperio
Pincipis Christiani fuisse. Id enim ab eulogio in epistola ad Vuillelmuz
illius civitatis episcopus scripta. testatus invenio. Hic autez Princeps qui
vis alius esse potuit. quaz Garthiaz Ximenoniz. qui fratri Enneconi proximē
in Regno successit. Garthiaz certe non itā multo post. anno scilicet. 856. Pom-
pelonensij Regis titulus sibi asavisse vetustis Tabulij apparet à me ante indi-
catis

Hic tamen novi aliquid negotij nobis facessit Blanca. euz duaz Enneconiz
Aidiz electiones comminiscitur; quaruz primaz Navariz. alteraz Supraz
biensiduz imputat. Huic autez opinioni duo substruit fundamenta. quozuz
alteruz ex historia Caroli Navaruz Pincipis componit. Carolus (inquit)
Pinceps ac fece omnes scriptozuz perhibent. nostros euz sine Rege essent ad
Aduano Pontifice maximo. statuendē Reipublice moduz questivisse: id au-
tez euz Aduani pūmi. temporibuz convenire nequeat; ad Aduanus se
auduz trahenduz est. qui cum quinq tantuz annis in Pontificatu vixerit.
nempe ab anno. 867. ad annuz. 872. necesse est. ut Aidiz electio in aliquē
horuz annozuz incidat: at qui id ad electiones Enneci à Navariz. seu Pam-
pilonensibus factaz. minus quadrat. quandoquidem die ante. inter hos
regnaße Enneconez. anno nimiruz. 842. varijs à Garibazo adductis

Per este año de 850
y desde el de 840. hasta
867. siguen muchos duos
el Reynado de Aristas.
Blanca die Gavienzo.
reinado en Nav. 23. años
los Aragoneses por su va-
lor lo eligieron por su Rey
año. 862. concordan
dos en es

monumentis, quibus omnino fides adhibenda est, aperte convincitur. Hieronimus
 quoque Cuita, in indicibus. Astis Regis initium anno. 895. vel circa supposuit.
 consequens igitur est. ut hoc altera electio Adriano. 2. Pontifice facta. Soli su-
 prarbiensibus competat. Certe hic proprio iugulatur gladio Blanca, quippe
 Carolus Princeps. (cuius precipuo testimonio coniecturas suas fulcire conatur)
 hanc Astis electionem. que Adriano. 2. Pontifice acta est, non a Suprarbi-
 ensibus. sed a Navarris. una cum Aragonensibus factam fuisse aperte declarat.
 ut ex ipsius verbis videre licet. que Ambrosius Beutem. c. 6. lib. 2. sui Chronici
 inseruit. At certum est (inquit Blanca) ante tempora Adriani. 2. Astis
 Navarris imperasse. Fateor hoc. sed non inde sequi. ipsum de integro a Suprarbi-
 ensibus Pontifice Adriano fuisse electum, quemadmodum somniavit Blanca.
 Nam id tantum sequitur Caroli Principis narrationem. quatenus de Adriano. 2.
 agit. verum non esse, eorum in hac parte auctoritate Annalium Aragonensium
 quos se sequitur proficitur. deceptum fuisse. Annalium auctorem illorum conditorem
 in errorem induxit Prefatio. Tomi Suprarbiensis. que Navarras. Aragonenses
 ac Suprarbienses. de eligendo Rege. cum Aldebrando Normanno Pontifice. cum
 Longobardis ac Francis, consilium inisse exprimit. de eorum sententia in Pe-
 lagius Reges consensisse. Neque enim diffidetur Blanca Historicis omnes. qui
 Adrianus. 2. ab Aragonensibus seu Suprarbiensibus. ante electum Regem consul-
 tum fuisse affirmant. eundem ipsum quem Prefatio Tomi Suprarbiensis. Apostolicus
 Aldebrandus vocat. nominare voluisse. de eodem Pontifice ipsas intelligendos
 esse. quid autem sibi valuerit autem illius Prefationis. iniecit hic de Aldebra-
 do mentione. haud assequor. nisi fortas. ea que de Gregorio. (cui ante adeptus
 suus Pontificatus Aldebrando nomen fuit) a Navarris de Regni statu. post
 mortem Sancti Garci Regis. Pennaleni. anno. 1076. interempti. de liberandis
 consulto inaudierat. ad primi Regis electionem referenda esse credidit. Pomo
 cum Hier. Cuita in Indic. ad annum. 862. Garci Enneconi filius. eo
 anno mortuo parente Regnum obtinuisse. ex fide veteris scripturæ testatur re-
 liquerit. anno quoque. 867. eundem Garci. extincto Ennecone patre. Pompelone
 regnasse. antiquis ecclesie Silesiensis tabulis. ab ipsomet Cuita lib. 1. c. 7. An-
 naliis. commemoratis liqueat. idque etiam a Garibay lib. 22. c. 2. confirmetur.
 satis ne sanus Blanca. Enneconi. Garci parenti. ad annum. 868. tanquam redi-
 vivo Suprabiente. Regnum decerneret. Graviter profecto in Scopulos impigit
 hic auctor. nec satis officinula vidit. dum ad huc novas opiniones inserenda
 titas. ut ipse iactat. vias relinquere. & novas tentare non dubitat. Alterius
 Blancæ fundamentum. ex dissimilitudine iuris Aragonensis. ac Navarrici
 quæsitum. quod ipse gravissimum & firmissimum esse iudicat. quasi hoc ipso
 a diversis Regibus illa orta esse colligatur. fatillimum esse fatebitur. qui
 quis ea que supra de singulis Navaræ Urbibus. Municipiis. ac
 Pagonis iuribus. tradidimus accurate perpenderit.

De modo eligendi
 & de legibus

Nam de modo Electionis. & de legibus Regum munitur a Vasconibus

101
 & Navaris. & Constituendo Reges consilia agitantes, quas nos Enneus Rex
 novus vatas habuisse dicitur. ea que a Carolo Principe alijs scriptoribus litterarum
 monumentis sunt tradita, ne pro variis habeas. facit hoc primus; qd quocumq;
 de iure ac moribus populi, a Rege tuis prestandis, deq; ijs que secus fierent sedulo.
 arbitrio honoris, virorum emendandis ibi celebrantur, solennis sacramenti. a
 Regibus inaugurandis veteri instituto prestanti soliti, conceptis verbis com-
 prehensa, observari. Alia vero que de Proceribus in consilijs adhibendis
 in iure dicendo, vel quodvis de Republica deliberandis esset, referuntur pro-
 prijs legibus hac de re factis, Et in Codice legum Navarricarum, qui Fori gene-
 ralis titulo inscribitur, relatis. autpuitate Regis sancitis, constituta experi-
 untur. illa deniq; que de communicandis a Rege, cum iudex Proceribus vni-
 uscuusq; Regni ditionis censib' & Vectigalib' tractari solent. omni memoria in
 usu. fuisse ex antiquis Regionum, Questorum commentarijs eruitur. confirma-
 turq; maxime vetusta illa formula Imagij, seu iurijurandi qua Proceres
 (quos vulgo Ricos hoc est divites vocant) Reges se clientes & vasallos profitendi.
 eisdem fides suam obstringendo, cavebant, ut si in posterum vectigalia huiusmodi
 illis concessa, (que vtitato nomine Beneficia dicebantur) revocari Regi, absq;
 illorum fraude, decretus esset, aut ipsis, ea sua sponte remittere placeret. Exinde
 sibi a Regis fide discedere, & eam alteri Principi addicere impune liceret; Huius
 modi iurijurandi formulę complures in Tabulario Pompeionensi extant.
 quorum vnam hic in exemplum adducere sufficiet.

Escritura que refiere
 una curiosa antigüedad
 que prueba la grande au-
 tidad de los Reales Honores
 de Navarra

In Dei nomine. Yo Don Braçe Gadia Señor de Luxa. hago a saber a todos. quan-
 tos esta Carta veran, ni oírán, que yo ey jurado sobre la Cruz. é los Santos Evan-
 gelios a vos Don Theobaldo. por la gracia de Dios. Rey de Navarra & Campaña.
 & de Bria, Cuende Palazín, que yo vos obediré. como a Rey é señor natural.
 & vuestro mandamiento fare. & vuestra carrera tendre en todas cosas. Salvo
 el dreito de mio seignior natural. el Vizconde de Tartas. & bon conseil. & ley
 al vos dare á mi fuert. quando vos lo me demandaredes & vuestro con seillo.
 celare, & vuestro cuerpo. et vostra gent, & vuestros homes qualquiere. que en
 vuestro servicio sea. & todas vuestras cosas por todos logares. a mio poder. á vuestra
 proh. & á vuestra voluntad agardarey. & guerra. & paz. vos fa Rey del
 Castiello de Luxa. & todas las vegadas que vos querades irado & pagad el
 Castiello de Luxa. á vos. et á vuestro mandamiento. vendre & recebre y vuestras
 gentes conmigo á loz mesion. pero en tal maneyra. que si pora ventura
 vos. o. vuestro mandamiento (fieriendo) el dicho Castiello & yo ni mis gentes
 non seyendo hy. mal ni dayno mi fuese alguno en mi tierra. ni en mi here-
 damiento. por rason de vostra guerra. vos que seades tenido de me lo emmendar.
 e quando yo vos rendiere el dicho Castiello de Luxa á vos. o. á vuestro mandamien-
 to. & iroso del con mi compayña. que vos me dedes algun lugar. en que yo
 aya mi estage. con mi compayña. rasonablement. ata que aiades finada
 vostra guerra. et quando oviere finada vuestra guerra. vos. o. vuestro man-

damiento, que me vendades el dicho Castiello mio en lestad, que vos, p. v. v. v. mandamiere
 to lo recibierdes de mi, si a vos non place que io, ni mi compaynia y sermos: &
 todas estas cosas que de sy son ditas tendre & complirey ben & leyalment tanto
 com a vos plazdra. que io tenga bien feito de vos. et otro si quanto a mi ploguere
 que io tenga vostro bien feito, Et si vos quieredes toller vostro bien feito, que
 del dia que me dillierdes vostro bien feito, que io non vos sea tenido en ten-
 de las ditas conbenienciay, & que non vos pueda desfaz vostro bien feito. finnon
 como fuero es de España, et todo es vos prometo á buena fee, seney mal
 engayno & vos fago por el Omage de manos & de boca. Et si por aven-
 tura yo non vos teniere todo es que de susa es ditto, & assi como es ditto, vos que
 me lo podades demandar sobre pena de perjurio. E yo en testimonio anca
 & in confirmamiento de todas estas cosas, vos do esta mi carta abierta sayel
 lada de mio sayelo. lo qual fue feita en San Juan del Pie del Puerto en la
 Cambra de Caga, de la casa de la piedra. Sabado primero enpues la fiesta de
 San Miguel Archangel, en el mes de Abril, en el ayño de 1258. Testimoni-
 or que es vieron & odieron Don Climent de Lanuay Senescal de Navar-
 ra, & Don Roldan Peys Daransus, Alcalde de Pamplona, & Don Diego
 Lopez de Moreyntiayn caballero, & Don Garcia Mathiny Dñus, caballero -
 & Don Tope Miriez, su hermano, caballero - et Don Bernart de Luxa, & Don
 Peys de Mearin cavallero, & Vn. Bernart Gariti, Escudero, & Don Alton
 Doneys, Bayle del Rey, en Cita, & Garsea Abat de Abaurre, peadgors de quel
 mismo Rey, en San Juan

Micum prima fronte & insolens videri potest, Regiaz potestatez huj Pactionibus
 usq adeo in angustuz adduci; contra vero Proceribus Vasconuz (quos patria
 lingua Ricos, hoc et Divites, vocatos fuisse diximus.) tantuz facultatibz habui.
 ut etiaz autpuitatis Reguz, ad nutuz & arbitriuz suuz, abijciende libertat esset -
 ut non immerito Alfonsuz huius nominis, 3. Aragonuz Rex, dixisse videatur.
 apud Curitaz lib. 4. Annal. c. 93. Tot olim fuisse in eo Regno Reges, quot
 Ricos homines. Et sane res esset admiratione digna, nisi in ea gente conside-
 ret, cui semper tantuz libertatibz amor & studiuz fuit, ut extrema queq pro ea
 perpeti non dubitaberit, tantuz vero robouz atq animi, ut tubuz potentissimis
 nationibus sibi de propinquo imminentibus Gohis, scilicet Sarracenis & Fran-
 cis, repudiato semper, excusso etiaz nonnunquam, illoruz iugo, eaz incolumen-
 atq integraz, ad ultima usq tempora, perduxerit. Regia vero Dignitate unuz
 e suuz, ideo decorari voluerat, ut eiusdez libertatibz propugnande Dux ac fabri,
 non autez subuende, aut tentande author esset. Nunc tandem discussa ut
 cumq ea caligine, que originez Regni, & primoruz Reguz memoriaz non paruz
 obscurabat, ad illoruz principuz stemmata explicanda accedamus

Primum Stemma. Progeniez Enneconis Carsie ad
 Sanctium usq Cognomento Maiorez continens.
 additis in ea, que maxime ambigua sunt
 Observationibus. Cap. V3

Temporibus Enneconis Regis, cognomento Aistis designandis, in contrarias partes peccatus est a scriptoribus rerum Navarricarum, atq. antea. in representanda etate Garthii Ximenij, Forthij, Garthij, & Sanctij Enneconis. erratus fuisse docuimus, duz ea pluribus annis, imo et integro seculo longius producant, quas par sit. Carolus enim Navarræ Princeps, & Ant. Beuterus, ad annuz. 870. Marinus & Tarrata ad annuz. 912 Ludovicus Marmal ad annuz. 926. Rod. Sanctus Patent. Raphael Volaterranus & Michael Rithus, ad annuz. 961. Enneconis Regni initia promovent. Hier. Cuius lib. 1. Annal. c. 5. constare quibusdam monumentis testatur Enecuz anno. 919. Reges renuntiatus fuisse, quod si verus est, eo spectat, ut a Vasconibus, mortuo Garthia Simini, novus bellus contra Ludovicuz Pius, et Pipinuz meditantibus, Enneconi strenuo et impigro ad labores militie viri. Regnuz detatus fuisse intelligamus, a Navarris enim ipsuz posterius electus fuisse, ex iam dictis constare potest. Fuisse autem Ennecones iam tunc etate longius proventus, inde elicitur, q. ante annuz. 839. ipsius nepos Eneco. 2. Regno capiendo idoneus habitus fuit, cum inter utrumq. regnasse Ximinus, huius pater, illius vero filius, pro certo pinatur. Ennecones Garthia Enneconis pater, anno. 839. obisse prodidit auct. veter. Anal. Aragon. ut refert Cuius lib. 1. Anal. c. 1. At contra illuz eo ipso anno Regnuz inchoasse, auctores sunt. Joan. Valesus, & scriptor brevis Chronici manuscripti, q. inter tabulas Foruloruz Tani Sancti Ispanis, ad imuz Pyreneuz vocatur. Ego etsi de initio Regni huius Regis, nihil certi afferre possum, vixisse tamen ipsuz, & regnasse ab anno. 839. ad annuz. 842. comportus habeo, cuius utriusq. anni Diplomata ab eo Rege obsignata extant, in Legeze si Coenobio. A. H. S. Sandoval. in Catal. Epis. Pompel. fol. 1. & Gaubazus lib. 22. c. 1. Nec puto euz multo longius vitaz produxisse, quando quidem nullaz ab eo anno ipsius memoriaz habemus, & tempore obitus paterni. Garthiaz eiusdem Regis filius, decem & septem tantummodo annos natus fuisse, quibusdam monumentis, a Gaubazio citatis, traditur, id ipsuz etiaz alia subiicit ratio, non fallax, Naz si id tempus satis robusta, ad Regnuz capienduz, etate fuisse Garthiaz, quis dubitat ipsuz, in Regno, Garthij Ximeni patris, qui euz precessit, anteferendus fuisse? —

Expresa conjeturas
que le obligan a decir
q. la Reyna D. Toda
fue hija de Mucea, el
valeroso Moro, que al
campo la Corona de un
grandioso Monio.

Garthia Ximeni Totaz uoces dedimus ducibus vetustis Tabulis apud Bizunz Martinez lib. 1. c. 26. Totaz autem stirpis memoria incognita, inter cetera vetustate obmuta, iacet. Duz tamen ea que de Navarræ Rege, tempore Muzæ Abenkazi, qui ab Aderramenis imperio deroverat, in Azie interfecit, apud Autptez Anonymus Annal. Aragon. (citante Buzio lib. 1. c. 25.) Beuterus & alios habentur, attentè considero, subit cogitatio animoz. Totaz Mucea fortassis filius fuisse, feriq. p. p. ut Muzæ occasione Garthiaz Ximeni, Rex mortez operient, vhiusq. argumentuz duos ex verbis Sebastiani Salm. in vita Ordonij Regis, quibus Muzaz, ab hoc Rege circa Montez Latorce dicitur, (quez non longe abesse, à Lucronio oppido docet Morales lib. 13. c. 55.) prelio victuz, fugatusq. fuisse commemorat, & tantaz in euz exercitu stragez.

factas. ut plus decem milia Magnabuz, hoc est nobilituz, una cum Garreano, Muzæ
 genero pugliando ceciderint. Erat autem Muzæ natione Hircano, Gothuz & Velligio
 ne primo Christianus, postea vero cum Mahometicæ sectæ se addidisset, summo loco
 apud Sarracenos habitus est, & tandem à Cordubensi Rege deficiens, Captus Cæsar
 Augusta, Orta, & Tutela oppidis, atq; etiam Toledo, tantas in Hispania potentias con
 sequutus est, ut testatus se Reges in ea iusserit nunciari. pro quo factis non sarraceni
 tantuz Regis, sed Ordonij etiam Asturianuz Principis invidiaz in se conitabit.
 quæ illius pugli occasio fuit. Unde planuz fit, quæ aliena ab Historiæ fide nar
 rantur autem ille Annaliuz & Beuterus, cum Sanctuz Garciæ Pompelonen
 sez Reges, conserto cum Muzæ pugna, à Mauris interfectus fuisse dixerunt;
 Actas enim Sanctuz Garciæ multuz discrepat ab Ordonij. i. etate, qua hæ
 gesta fuisse à Sebastianus admonemur. At contra, Garciæ Scimonij Regnaz
 cum Regno Zuince Ordonij concurrisse. & utriusq; Regis vita et tempore cu
 iuslibet inquirenti facile apparebit. Nec tam contra Muzas, quæ pro eius
 partibus stehisse Navarros, hinc etiam conijcimus; quod cum plurima bella ad hoc
 adversus varias gentes, Sarracenos nimiruz, Gallos, atq; adeo Ordonij ipsuz
 gesta celebret Sebastianus; nullius tamen rei ab ipso contra Navarros geste
 meminit. tametsi eorum Regio Muzæ Regno (quæ a Cæsar Augusta atq; Orta
 Tutelas usq; & Albeldas, Rive vicus protendebatur) finitima & continens
 esset. ipsis quoq; Principibus Pompelonensibus, per id tempus de novi regni
 sensim increbrescentis, nec dum adulti, statu sollicitis, & vario etiam hinc à
 Cordubensibus, hinc ab Asturiensibus Regibus bello impetitis, à Francis eti
 az, haud satis hactenus pacatis, quis non videt amicitiaz & affinitatez Muzæ
 non minus opportunas fuisse, quæ certamen belli cum ipso exitiosuz futuruz
 erat.

Historias de D. Garci
 Unigues. 7 suscala
 ma enter

Garciæ Enneconij filiaz tribuit nostruz Stemma duas; alteraz Ennecaz, primam
 Menacio Fortunianij, deinde Abdalle Cordubensi Regi nuptaz. Alteraz Xime
 naz Alfonsi. 3. Asturientis Regis uxores. De prioribus autem nobis est scriptor
 veteris libri, qui in ecclesia Sancti Isidori legionensis asservatur, cuius verba
 quoniam ad ea quoq; quæ de Fortunij Regis matrimonio & libens in eodem stem
 mate subiunximus, illustranda iurant, hic pro ut ab Ambrosio Morali
 lib. 15. c. 36. referuntur, adscribo. No dice aqui agora una casa muy nueva
 y estera, mas por averla hallado en un libro muy antiguo, de la libreria
 de Santo Isidro de Leon, cuya copia tambien esta en el Real Monasterio
 de San Lorenzo del Escorial, la pondre como alli esta, Aquella memoria deduz
 la Genealogia del Rey Abderramen del Rey Unigo Arista, profiguiendo co
 mo fue. 4. nieto suo. Aquel Rey (dice) tubo (7 es lo q' todos sabemos) por hijo
 al Rey Garci Unigues. Este tubo por hijos a los dos q' tray el peiron. For
 tunio Garcia, 7 Sancho Garcia Abarca, 7 una hija llamada Enneca (q' es
 Uniga en Castellano) Fortunio Garcia mungos años antes q' peirale.
 en vida de su padre caso con Dona Aurea, 7 tubo en ella dos hijos

Refiere el matrimonio del
 Rey D. Fortunio el. 2. q' des
 pue fue Monje en ley re
 Los 3. No. q' tubo. 7 el segundo
 Casamiento de su nueva. con
 Abdalla Rey de Cordova.

Unigo Fortuniones. y Iope Fortuniones. y Anauo Fortuniones. y de postero hizo
 caso con su tia Uniga, hija del Rey Garci Uniques. y murio el marido dexando
 hijos. mas su muger Uniga caso segunda vez con el Rey Moro Abdalla de Cor
 doba. y tubo en ella a su hijo Mahomat Aben Abdalla. q quiere decir hijo de
 Abdalla. Este Mahomad tubo por esposa a Abderramen. q por aver muerto su
 padre, en vida de Abdalla su Abuelo. Pedro luego despues del. Anti el Rey
 Abderramen. es nieto de la Reina de Cordoba Uniga, y Bisnieto del Rey Garci
 Uniques. y quanto nieto de Unigo Arista. Hasta aqui llega aquella memoria
 De Ximena, Alfonsi uxore. tertio fatio Sanpizus Asturientes, qui in vita Alfonsi
 hie habet. Non multo post. uniuersas Gallias fraud. euz Pompilona causa
 cognationis. Secus aduocavit uxores ex illorum Prastapia accipiens. (vax genens
 hic inepte adiecta in editione Pompelonensi. abest a manuscripto) nomine
 Xemenaz; hos quatuor subscruptos filios. ex ea genuit. Garceanuz Ety. Gallia
 aulez voce hic Navarraz ideo designat. quoniam ea iam multo tempore sub Gallo
 ruz imperio ac ditione manerat. iug Principes. qui etiaz tunc eaz. Regio no
 mine obtinebant, origine Galli. Iux et Vascones. Aquitani erant. Fuisse aulez
 Ximenz Garci Enreconis filiaz. clarius etiaz constat e veteri diplomate.
 Ramirui Regis Asturiensis. eorundez Alfonsi & Ximenz filij. apud Puden
 sandovall. in eo tractatu. quez de monasterio S. Facundi edidit. S. S. huj verby.
 Fue Princesa de singular virtud (de Ximena loquitur) Alfonsi uxore) y digna
 de tal marido. y por ser. como dixi, de la Casa de Navarra. a su hijo Mayorazgo
 guiso por nombre Garcia, usado entre los Navarros. y entre los de Leon no
 hasta los Reyes. y parece no muy claro por un Privilegio del Rey Don Ramo
 ro. hijo de los Reyes. en q da a la Iglesia de Oviedo muchas Iglesias en
 Asturias y entre ellas el Monasterio de Santa Eulalia de Tringo. Gavia hie de
 la Reyna D. Ximena. y Rey D. Sango de Pamplona su ho. q anti lo llama
 a. 23. de set. Era. 964. Cuz Diplomate isto. Ramiruz Ximenz filij. Sancti
 uz Pompelonensez Reges. avunculus suuz dixerit. Satis indicasse videtur
 Ximenz Sancti Sorez fuisse. quidquid hoc loco contra sensent Sandoba
 liuz

Gallia nomine Navar
 ra cui designata a. 5.
 p. 70.

Garci Ximenz mortez. euz in annuz. 858. contulerunt omnes authores. qui euz
 inter Reges admitterunt. si vnuz. Maueuz excipias. & ab ijs. vnuz centenarij
 annuz numeu. omissione peccatus fuisse. supra monuerim. constetz fide
 veteruz monumentoz Garciuz. usq ad annuz. 858. in vita mansisse. neq
 eaz ultra propagate hactenus apparuerit. nihil obstat quominuz ipsius morti
 annuz illuz assignemus. Garciuz quoz Enreconis Regnuz ab eodez. vel ab in
 sequenti hoc est. 859. inchoemus. quo Mahomedes Cordubensis Rex. occasio
 ne fortaz Garciuz Ximenz mortis excitatus. vel eo etiaz Navarri solito in
 fensior. y rebellanti Muz opoz atq auxilluz tulissent. belluz exitiale
 Navarri. intulit. vastatuz Pompelonensiu agros. tua Casta expugnauit

in quoruz vnus Fortunius, Garci. Enneconis filius cepit. Non me latet hoc belluz
 in annuz. 868. reuē a Curita, a Morale vero in Annuz. 870. quoruz utruubz admi-
 tas, nequaquam conbeniet euz verbis Roderici Toletani (solus hic inter vetulz au-
 thores huius belli memoriaz nobis in Historia Arabuz scriptaz relinquit) quibz
 Fortunius. 20. annis captiuuz Cordubę mansisse testatus facit. Nam annis
 876. & 880. ipsuz in comitatu patris Garcię Regis fuisse liquet ex binis Gar-
 cię Tabulis, apud Garibayuz lib. 22. c. 3. & Blancas cap. De varijs de suprab.
 Regni initijs sentent. quas ex usu Coenobij Legerensis Rex ille fecit. Parte
 ea euz idēz Rodericus hanc Pompelonenis agri vastationez. c. 2). illius bis
 touz. anno. 3. Mahomedi Regis adscribat. Mahomedis auēz Regni initiuz
 c. 26. anno obitus Ranimiri. 1. huius nominis Gallicę Regis conuincit. quez
 in eaz. 887. annuz vero Christi. 849. inuēte, aut hoc est Sebastianus subnat.
 Hinc sequitur vastationez illaz. anno. 888. contigisse. a quo anno si tempora
 numerentur. in annuz vsq. 876. quo Fortunius eaz parte Garcię fuisse obser-
 uabimus, paruz aboit, quin anni Arabuz. 20. quo tempuz captiuitatis Fortunij
 circumscripsit Rodericus absolbantur atq. expleantur.

D. Sancho Garces
 calo dos veas

Sancho Garcię. duas adiungit nostuz stemma uxores. priorez quidez filiaz
 Galindonis Comitis Aragonensis, cuius nomen ignoratur. matrimoniuz vero
 elicitur ex tabulis Coenobij Sancti Petri Sireliensis euz. 905. a Buiuo Martinor
 & 21. lib. 1. Hist. Pinnat. intertis, in quibz disertis verbis Galindo. Sanctius
 Reges generuz suuz nominat. Alteraz Tutaz. quaz Arzenauz. 2. huius no-
 minis Aragonensis Comitis filiaz fuisse conyctio. ex patrimonico Arzenauz Tutę
 indito. a Rege Sancho Maiore. in quibusdam tabulis Coenobij Legerensis.
 apud Sandoval. in Catal. Epis. Pompel. fol. 29. Ex Tutā sive Tota. vel The-
 uda. ut eaz vocat Rodericus, Sancho. natus fuisse Garcię filius. qui ei in
 Regno successit. et filiaz Ximenaz. Mariaz. Tarahaz. & Velasquitz. testa-
 tur lib. 5. c. 22. idēz Rodericus. vnde euz de ceteris liberis fileat. coniecturas
 capere possumuz. eos ex priore coniugio procreatos fuisse. De Garcię, Sanctij
 Curbo. Gasconis comite. altero Sanctij Regis filio. agemus proximo libro. De One-
 ca. ipsaz Sanctij filiaz fuisse. certa res est. ex veteri Diplomate Monasterij Al-
 bendensis. euz. 962. nomine ipsius Sanctij edito apud Morales lib. 15. c. 49. &
 Sandoval. Catal. Epis. Pompel. fol. 11. Huic enim diplomati subscripsit One-
 ca. Sanctij ipsius filiaz se predicans. Sanctias Ferdinandi Gundisalbi Cas-
 tellę Comitis uxores. Huius Sanctij Regis filiaz fuisse. consentiunt vniuersi
 Castellanz & Navarranz reuz scriptores. precipue vero Garibayuz lib.
 9. c. 33. lib. 10. c. 8. et lib. 22. c. 7. Morales lib. 15. c. 36. Sandovaluz in Comenta-
 rijs reuz Sancti Aemill. §. 34. et in vita Ferdinandi Gundisalbi Castellę
 Comitis. De coniugio Ximeneę euz Royla. 2. Legionensi Rege. deq. Nunitonij
 pignomine. consulendus est Morales lib. 16. c. 1. = Teresiaz autez Sanctij
 Regis filiaz. Garcię sororez. Ranimiro. 2. Legionensi etiaz Regi. matimo-
 nio coniunctaz fuisse. non solum affirmat Rodericus Toletanus lib. 5. c. 9.

D. Sancho Curbo. o gibado
 fice Conde de Gasana. del
 se escribe largamente en el
 libro. 3. c. 6. fol. 19.

sed idipsum haud obscure innuit Sanbyus Astoricensis Episcopus, in vitis Ordonij
3. & Sanctij Crassi, quando Garcijs Pompeionens Reges, Crassi, qui ex Ra-
mij & Teresij coniugio editus erat, avunculus nuncupat. Idem autor in vita
Ranimij. 2. Teresij vel Taratij Florentine cognomen tribuit = Velas quitas
Muniois. Viscarij Comitis uxores facit Rod. Tolet. lib. 5. c. 22 = Mariaz vero
Comitis Barcinonensis Miranis filij. (quos Beuthemus lib. 2. c. 13. Vuisfredus
alij Seniofredus vocant) coniuges fuisse, nonnulli tradidere, testibus eodem Beu-
tero. Cuius in indicibus ad annuz. 967. et Francisco Didaco, in hist. Comit. Bar-
cenon. lib. 2. c. 18. quae autem de Maue Aragonus Regis filij, nuptijs cum Othone. 3.
Romanorum imperatore. Scribunt Godzifredus Viterbiensis. Albertus Krant-
sius, et alij - ea si vera sunt, Mariaz illas, Garcijs Sanctij Regis potius, quaz
huius Sanctij Garcijs filiaz fuisse persuadent, tum ratio temporuz, tum
Titulus Regis Aragonuz, quae a Sanctio ascitus nusquam reperies, cum
contra, inter e'logia Garcijs figgens sit -

De D. Sancho Garcijs
Abarca. et Seso, conde-
na por fabuloso. lo. G.
vulgarmente se escribe
de su nacimiento. l. i. a.
ca. 2. principio de Reino.

Tam condatatas & Garbay armis penitus profligatas Fabulas, & inter
regno Garcijs Enneonis, mortez subsequito. Deg orhu Posthumo, & occulta
educatione, Sanctij, Garcijs Regis, rursus in lucez revocare ausus et Blanca.
Solo testimonio authoris Anonymi Anal. Aragon. ferrox, quali ei, etiam in re tan-
antiqua contradicere nefas sit, quae tamen eiusq. sectatores ipse in eo falsos esse
agnoscat, quod a morte Garcijs Enneonis Regis, ad electionez Sanctij, sexdecim
ad minus annorum statuerunt interregnum Fortunij Regno, quod eo spatio tez
populz intercessit. Supreso, vel p'extermisso: idem ipse ex illo annorum numero, 14.
aut amplius reserat, ita ut quatuor tantum annorum interregnum statuat, initio
facto ab anno. 961. quo Fortunius Crenobio Legeanti & abdidisse putat. Blanca
autem quae alioquin, tam invalido testimonio recentioruz istoruz nullius aucto-
ritatis historicoz male, fultuz, causa, casurus constabat, astat tanquam advo-
catus Britius Martinez, eiq. novaz rationes e' promptuario suo Pinnatensi sug-
gent, vetuz scilicet monumentuz ad annuz. 893. pertinens, quo continetur
Fortunius Reges, cum de finibus Navarra salentij territorij contentio esset, ad Ca-
nobius Pinnatense apulisse, cum Abbatibus & presbiteris, ut de ea lite cognosce-
ret, cui narrationi, cum haec verba subiecta sint in eo Monumento - Hoc
explicito, post multuz vero temporuz, nullus adhuc eo vivente, erexit Deus Reges
Sancho Garcianer, in Dominuz & gubernatores de patria, & defensores populi,
& regnabit viginti annis. Ex ut plurimum firmamentis opinionis Blancae, ac
recedere credit, equidem aut Stolidus, aut nimis credulus esse decet euz, qui
his cratunculis persuaderi se patiatuz. Sanctius Garcijs Reges, ex utro ma-
tuz excepto avulsus fuisse, deinde occulte educatus, ita ut a suis ignoraretur,
& tandem non iure Stipis, sed divino nutu, cum manifestis miraculis, in Reges
evertuz, sed ut ne haec quoq. quanguaz, futilia, intacta relinquantuz, id ad-
monitos velim eos, quibus argumentatio Britij, ex his illius monumenti
verbis. Adhuc eoz (idest Fortunio) vivente, erexit Deus Reges Sanctia

Casseanes, dicta scrupulus aliquos inuicere posset. vetulos aut horos, quos Regna
 plus a Deo, quaz ab hominibus procedere significarent. non raro huiusmodi
 loquendi genere vsos esse. ut Reges a Deo vinctos, sublimatos, erectos, vel ad-
 tatos, dicerent. Sic Garzia Rex Pompelonensis, Sancti Maioris filius, qui vna
 stirpis patri in Regno successerat. in diplomate quodam, apud Sandovall. Cat.
 Episc. Pompel. fol. 8. ait se vinctus a Domino et in Regno sublimatus Proa-
 vovus, sic apud Antoniaz Lopez, in Apendic. Cent. 9. n. 5. Chronici Benedictini.
 Adefhonsus, qui patri Veremundo in Regno Legionensi successerat. dicitur
 a Deo suscitatus (& defuncto (sunt verba diplomatis) supradicto Rege Domi-
 no Veremundo. suscitavit Deus Sanctus illius Reges dominus Adefhonsus,
 & collecto Concilio Castellę tunc Forinicię, Gallicindię, vel Asturiense. laudabat
 eus Reges, super Capredaz Avorus, & parentus suorum in Sede Regia Legionen-
 si, omnes vna voluntate, laudes Deo reddentes liti. Quod si hinc concludere
 velimus, taz Garzia, quaz Veremundus, divino potius acitu (non ultra mira-
 culus) quaz iure sanguinis Regibus accepisse, quid aliud, quaz veritus peritus
 nos devidendos propinabimus? Altera Britij ratio ex eo sumpta, & ex illius
 monumenti verbis. Torturiz Reges iam tunc anno scilicet. 893. dimissa Reg-
 ni cura, Monasticę vitę se abdidisse, colligi assent. omni prorsus caret fir-
 damento, nec enim quicquaz in tota illius monumenti serie occurrit. Ex quo
 id elici possit. Cuz contra alio monumento legerentur Coenobij, a Garibayo lib.
 22. c. 6. perscripto, ipsius ad annum 901. Regnum administrasse, nondum id tempus
 se Coenobitę regule voto adstintisse clare eluceat. Coetera quoz quę de eo inter
 regno et post huius Sancti natalibus fabulati sunt Autor illius Annalium, eiusq;
 sectatores, falsa & commentitia esse, alio monumento ecclesię Sancti Petri Suisien-
 sis, ab ipso Britio lib. 2. c. 21. adducto, valide demonstratur. Ex eo enim constat
 Sanctius diu ante mortem parentus, anno scilicet. 867. non solum natus, sed pu-
 beres, et Galindonis Comitij filij virum fuisse, quin etiaz vanitas illius sententię
 quę ortus Sancti Garzii refert in annis obitus parentus (quę Reuterus
 nato Christo nongentesimus primus, curia vero octingentesimus nonagesim-
 us secundus statuunt) eo convincitur, quod Sanctus anno. 905. quo Regnum
 adeptus est, non viginti tantus annos natus, ut vellent illius sententię aut pro-
 ac defensores, sed etate propecta erat, ut potest tunc ad maximas liberorum pater-
 Garzii, nimirum, Ximenes & Sancti, quos omnes sub ea tempora, aut adulti
 fuisse, aut saltem pubertatis annos attingisse probabile est, quippe filij quidem
 iam tum, vel paucis post annis, in matrimonium collocati fuisse. Altera 3
 Froile, 2. Legionensi Principi. Altera Ferdinando, Gundisalbi Castellę Comiti
 ex Amb. Morali lib. 13. c. 37. & lib. 16. c. 1. & ex Sandov. in vita Ferdinandi
 Comitij fol. 302. & 311. discimus. Filij autem Garzii, iaz etiaz ex vxore pro-
 pria filias suscepit Sanctias, quę tunc circa annus 922. Ordonio, 2. Legionensi
 Regi nupsit, teste Sanyro in Ordonij vita, eaz tempore Nuptiarum, decimum
 octavus saltem annus attingisse, eo magis verisimile fit, quod Ordonius

901.
892.

Estaba casado el año
 867. Ento a gemar el
 año de 905. tenía de cas-
 do. 38. años. puz para
 casare por lo menos le
 doy. 14. años. 2 años qu-
 tanto a gemar tenía
 12 años. los 511. Aa
 gonaler vnos dicen lo fue
 casado de 905 años. otros
 de. 13. 28. 14. en ldo
 andan desconformas.
 val fin como suceso
 fingido 2 mentado.

109
eo ipso tempore, grandevus fuisse certus est. cui tamen Sanctiaz aptas & conveni-
entes fuisse subijcit Sampyrus
& Hoc autem de interregno. deq. Sanctij ortu posthumo commentus. indidam manasse
videtur: unde alia duo. Alterus de Supravientis Regis titulo a Garzia.
Simeny & eius successoribus assumpto. Alterus de Adriano. 2 a Navarris
& Aragonensibus. tempore Aristi. de novo Rege eligendo. consulto. quod
supra a me discussa sunt. ex communi nimirum hominum fama, & tunc
vulgi sermone. qui ea quae de interregno. q. Sanctij Garis Regis Pennale-
ni. anno. 1076. interempti mortis subsequutus est. & de electione Garis Ra-
mirez aliquot post annos celebrata inaudierat. ad antiquioris istius Sanc-
tij Garis atates & personas traduxit. idq. magis ac magis confirmatur.
Ex nomine Latronis Vella. seu Quevare. a quo Sanctius Garis. hunc
nostrus, populo Comitibus pro eligendo novo Rege celebranti indicatus &
productus fuisse. testificata etiam illius origine. quae eatenus occulta fue-
rat. narrat Curita. Blanca. & alij. Hec enim temporibus posterioribus
Sanctij Garis. qui Pennaleni obiit. & Garis Ramiriz. illius in Reg-
no Successoris. non male conveniunt: siquidem inter utrumq. interregnum
intercesisse. & multis tunc annis Navarros proprijs Regibus caruisse.
pauci ignorant. Latrones quoq. Vella. Quevareus. eo seculo vixisse. &
in iis Comitibus. quibus Garis Ramiri Rex renunciatus fuit. ipsi fuisse
& ab eodem postea Rege Comitibus & Principibus Navarrorum. titulo decoratus
fuisse. a Carolo Principe. Beutro. Curita. Garibaco. & alijs magno consen-
su et traditus. Garis autem procul Montisoni. in confinio Aragonis & Cata-
lonis. degentis originis Navarris per id tempus parum cognitas fuisse. nisi a
Latrone Vella. & alijs Proceribus indicaretur. nihil mirum. cum ne hodie quidem
satis perspecta sit. quidam etiam auctores ipsius Garis. Sanctij Maidis filij ne-
potis. alij Pronepotes faciunt. eiusq. Avos nonnulli Ramiri plures Sanctij no-
men habuunt. illa deniq. quae de Sancto a ventre matris avulso exornandi
comenti gratia fabulae illi subijci solent. a singulari quodam eventu. qui in
Sancti familia contingit. originem sumpserunt. Dixi supra Sancto pater
Garis. qui ei in Regno successit. fuisse alium filium nomine itidem Garis
cognomento Cuovaz. qui Gasconis Comes fuit. Huius uxoris Amunias gra-
vidam obisse. equae eius utero exsecto. puerum eductus fuisse. nomine Aral-
dus. qui postea Astaracensis Comes fuit. cuius ex hoc casu Nonnati
nomen desuit. veteri monumentis proditur. quod Cartulario Ecclesiae Con-
domniensis insertus est.

2. Aera. 943. anno nimirum Christi. 905. Sanctus Garis Regnum iniisse. auctor
est Belasco illorum temporum scriptor. apud Curitaz in indicibus. in cuius
auctoritate. de istoc omnes ferè hodierni scriptores conquiescunt. At de tempore
re mortis ipsius. non parva inter illos quaestio est. cuius ex sententia eiusdem
Belasconi. in annis. 925. aut. 926. trahi debeat. extentq. apud Morales

Et originem q. pudo te-
nez la fabula de D.
Sancho et cesar

lib. 15. c. 42. & apud Sandoval. in Catalo. Episcop. Pompelon fol. 11. ipsius Sancti Codi-
 cilli in Monasterio Albendenti anno. 924. concepti. in quibus annus illus vi-
 gesimus Regni sui numerat. et tamen a Garibaz lib. 22. c. 11. & a Sandoval.
 in Comment. verus S. Amilliani. §. 33. & in Catalago fol. 23. aliquot addu-
 cuntur diplomata, anno. 920. 922. 924. a Garria Sancti filio. vna cum ma-
 ta tota in gratias illius Monasterij emissas que ipsius Pompelon. atq;
 etiam Nafare ipsi annis regnasse perhibent. Est sane diffidilis & scopusus
 hic locus. vnde egre quis se expediat. nisi erratus fuisse a librario S. Amil-
 liani dixerimus in describendis numeris, etiam istorum diplomatum. qd ipse
 credere malim (maxime cum Nafaraz nondum anno. 920. & 922. in Pom-
 pelonensium Regis imperio fuisse doceamur a Sandoval) quaz in gra Codi-
 cillorum illorum Sancti ipsius. quicquid mutare, quod tamen inclinasse vi-
 detur. Morales. us enim non numerus tantus ere. que anno. 829. conveni-
 at. appositus est. sed id insuper continetur, vigesimo anno Regni Sancti
 scriptos fuisse, qd alij anno. preterquam. 824. aut. 828. convenire nequit. Con-
 ciliari tamen ego inter se posse videntur. si asseramus visisse quidem Sanc-
 tius, ad annum. 829. sed cum esset valetudine adversa atq; incommoda. Reg-
 ni curas et administrationes ab ipso delegatas, titulumq; Regium communi-
 catus Garri filio fuisse. Hoc enim alias etiam in Gallia factus sub Philo-
 go. 1. legimus apud veterum scriptores Cartularij Coenobij Regulensis ad
 Comanas. Anno. 803. inquit. Philippo Francorum Rege superstitite, Ludovico
 tamen filio suo indolis & probitatis memorande juvene Francie temonez
 obtinente &c. Item apud Guillelmum Armoricum. MS. & vita gestiq;
 Philippi. 3. Augusti. Anno ab incarnatione Domini. 1119. consecratus est
 in Reges Philippus Magnanimus in festo omnium sanctorum. patre suo
 Ludovico Pio adhuc vivente. aduc septuagenario. Itq; Ne quis autem
 ea. que de infirma Sancti valetudine proposui. me divinate putet: profero
 demonstrationes. ex ipsius Sancti verbis a Sandoval. in Catalag. Episcop.
 Pompel. fol. 23. c. de Galindone Episcopo. commemoratis. Ego Sancti
 Rex. cum non possem salutes vspicias invenire. nisi in eade Dura. Peto sacra
 que est iuxta oppidum qd dicitur. Ausani. dono & frado eaz Galindo Episcopo
 qui erat in Regimine. Monachorum in Pampilona. Deinde subiungit
 Sandovalius. Et Rey Don Sango dice qd estando muy enfermo, no halló
 salud en otra parte. sino en el Monasterio de S. P. de Auson. qd es vsum-
 donde corre el Rio Teraco. haze merced del. con la Reyna D. Toda. a D.
 Galindo Ob. de Oza. qui erat in Regimine Monachorum in Pampilona.
 Dice etiam en el monast. las reliquias de S. P. 2. S. Pablo. 2 dan la villa
 desta cerca del qd se dice Auson. 2 qd consagro esta Iglesia el Ob. D. mund
 Oppilani. Era. 867. firmate. Sancto Garreanes. et paulo post. No tiene
 esta escritura data. sino la del año y dia. en qd se consagro. qd fue Era. 867.
 a. 23. de of. Namate en ella Galindo Ob. de Oza. qd debia ser algun

monasterio, De Sepulcro huius Regis, quia contendere vides Coenobitum Pinna
 tenses, cum legerentibus. dum vltiq; illud suo monasterio vindicant, monendum
 duxi, illud a Belascone ambobus Coenobijs pariter abiudicari, testatur
 enim hunc Regem, in Porticu Sancti Stephani sepultura affectus fuisse.
 Pertinebat autem haec porticus, ad Castrum munitionis, alio nomine
 Monjardin dictum, cuius situs in Prefectura Stellensi ponitur. illud autem
 cum Sancti Maioris eripisset, ex concepto voto, ecclesie Straxensium
 simul cum adjacentibus vicis & ditione integra, quae hodie Vallis Sancti
 Stephani dicitur, pie et liberaliter largitus est. ut fides facit ipsius Pro
 nepos, Sancti Maior Rex, quibusdam tabulis, quibus munus illud, a
 Sancto Abate Straxentibus Coenobitis concessus, ratum habuit, anno
 Christi. 1033. quarum tabularum exemplum in Appendice Centuriae 3. Chro
 nici Benedictini. Antoni Teper. n. 28. excussus est

Rey Don Garci
 Sanche?

Garsie Sancti Regis uxores sive Eximinas, sive Teretas, si unica fuit, si vero
 duas habuit, priores Endregoti Galindonis viri primaeque nobilitatis, qui e
 Familia Comitum Aragonensium genus ducebat, filias fuisse inuit veteri di
 ploma ecclesie beati Petri Siziensis, p. 1009. a Cusita commemoratus &
 a Blanca per scriptum, in quo Sanctus Rex, istius Garsie filius, Endregoti
 istius Proles nominatur. In numero liberorum Garsie Sancti Regis ine
 undo, nihil differimus a Garibazo et Blanca, praeterquam in Sanctia &
 Tuta, quas ambas uterque praetermissit. Sanctiaz Garsia Rege, natus
 fuisse, & Ordonio, 2. Legionensi nuptas, paulo ante ex Sanyro docui.
 De Tota autem ipsas Sancti Abate sorores fuisse, eam Garsie istius filias
 primas indicavit Sandevallius in Catal. Epis. Pomp. fol. 26. c. de Site
 buto Episcopo, his verbis. En la lra de. 1029. Sancho Garces. 7 su her
 D. Toda. dan a Teyre en la valle de Zbarquiti un Monasterio llama
 Bayacoa. Reinando Sancho Garces en Pampilona, Episcopo D. Sisebuto
 in Pampilona Vrracas Vuillemi Sancti Gasconis Comitum, uxores
 fuisse. eruimus ex veteribus tabulis Coenobij Sancti Severi in Gasconia.
 quae Vrracas istius Comitum uxores Regio sanguine natas praedicant.
 nec enim facile alias Regiae familiae reperias, in qua eius nominis
 filia nubilis, ijs temporibus existeret. in Cartulario etiam Coenobij San
 ti Joannis Sorduentis, Sancti Comitum, nepotis Vrrace Vuillemi Sancti
 uxoris, mentiones fieri observavi, quae coniecturas nostras magnopere
 confirmat. Duo enim tantum Comites, Sancti nomine Gasconiae Pr
 fuerunt, post mortem Vuillemi Sancti & Vrrace eius uxoris, nimirum
 Sanctus frater coniugis filius, & Sanctus Rex Pompelonenis cognomen
 to. Mayer, cuius cum Vrraca, huius Garsie Regis, de quo nunc agimus filia
 amita magna esset, potuit is non inepte Vrrace nepos dici. — Ad Eximene
 gildas & Eximinas quae attinet, in alterutra earum Isarni, Raymundi

Comitis Ripacurvensis, filij coniugio addicenda, Curitas sequi sumus. qui ad annos
 930. refert. ex quibusdam antiquis monumentis. Usurus superioris Usurni fili
 um. apud Sanctius Reges Avunculus suus constitit. neq enim de alio Sanctio,
 quas de eo. cui Abareq cognomentus fuit. Hermenegiloz & Oximenez fratre.
 intelligi potest. Sanctius de Garsiaz frater. qui Ramiro Regis filij dicuntur. in
 quibusdam monumentis, attenta ratione temporum. Ramiro Vicharij Regi. Gar
 cie istius filias ascribere tutius duxi. quas ut nonnulli alij. alteri Ramiro. eius
 dez Garsie nepoti. Abareq vero filio. Garcia autez pognuz. ad annos vi 93
 969. pervenisse. luculente probant Garibaius lib. 22. c. 15. & Morales lib. 16. c. 3
 ipsius corpus in porticu Castri Sancti Stephani sepulchro mandatum fuisse refert
 Belasco. idezq scriptus relinquit author Chronici manuscripti. cui Titulus

Relacion de la Decendencia de los Reyes de Navarra

Sanctij Regis Garsie. Sanctij filij. cognomento Abarca. Uxoriz Urracq nomen habu
 se inter omnes convenit. nemo tamen gentes ac familias Urracq. quenas esse
 expressit. Ferdinandi Gundissalbi Callellz Comitis filiaz fuisse indicare vide
 tur Patronimicuz Ferdinandi illius nomeni passim additur. Tempora etiaz
 satis congruunt. Nec huic opinioni adversatur Sampyrus. qui cum in vita
 Ranimiri. 2. Urracaz Ferdinandi Comitis filiaz. Ordonio Ranimiri filio nu
 sisse. in vita autez ipsius Ordonij ab ipso repudiatas fuisse monuisset. rursum
 in Regis Sanctij Crassi manus & thalamuz convenisse. & cum mox ab eo di
 verberisset. tertiaz nuptiaz cum alio vno (cuius nomen reticet) celebrasse in Cr
 si vita commemorat. Clare per nomen Urracq tribuunt quzdam monum
 ta. apud Sandoval. in Catal. Episc. Pompil. fol. 25. & Tepez in Apendice. cap
 s. n. 19. De numero liberoruz Sanctij. 2. Regis. convenit nobis cum Garibai
 & Blanca. sed de Cognomine Abareq. quod huic & primo omnium & soli. cro
 dit indituz Sandovallius. magnas ei lites intendunt Blanca & Buzius.
 illud summo iure ad superiores Sanctij Garsie Enneloni nepotes pertinere
 vati. q tamen Sandovalli opinio nobis potior & verior esse videtur. argu
 enta alioruz breviter expendenda sunt. Ea autez ad duo Capita referri
 possunt. quoruz alteruz pendere vult Blanca ab authoritate ipsius met Regis
 Sanctij. quasi is sibi in quibusdam Diplomatum Cadenobij Pinnatensis Abareq
 cognomen ascriberet. Alteruz vero a testimonio Sanctij Ramiri Aragonen
 sis Regis. qui in alijs diplomatum Sanctius Abareqaz. Tutavuz suuz
 citat. quas voces de quinto Avio interpretari Blanca placet. Ad primuz qu
 altinet. huius nos urget diplomatum Blanca. quoruz duo posteriora rite
 ad Sanctius illuz priores spectare facile evincas. illius enim vitaz ann
 926. non excessisse. tan auctoritate Belasconi equalis illoruz temporuz
 scriptus. quas compluribus vetustis monumentis a Garibazo & Sando
 valio excussis. quz paulo ante indicavi. exploratissimuz est. cum tamen al
 ruz illoruz diplomatum etiaz preferat. 931. quz anno. 933. respondet.
 teruz vero etiaz. 1025. quz cum anno. 933. concurrat. Veruz anno 93

Es el cap. 11.
 del lib. 2

13
dicit Blanca, in quez incidit altoruz diploma, nonduz regnabat Sanctius Garſiq
poſterior, ergo priuſi illud tribuenduz est, ſed hoc ille p̄cipitē negamus. Sanctius
eniz illuz priuſez cuz certo ſciamuz ante illuz annuz obyſſe, abſurduz omnino eſt
ſet diploma illud ipſi aſcribere. itaq̄ poſteriori, de quo nobiz hic ſermo inſtitutuz et
tribui debet, ſive iaz illuz id tempoz parte ſuperſtite in Aragonia regnare dicamuz
ſive q̄ credere malim, erratuz eſſe a librario, in representanda illuz diplomaz
æra, omiſſione aliquot annoz. Non enim adeo certuz fuiſſe ſuiuz generuz homi
nuz manus, quin ſepe in numeruz erratuz, ſeu annoz, qui compendijs litteroz
aut Arithmetiſq̄ notis ſignati erant, deſcribendis fallerent ſupra monui. & nro
adhuc confirmare poſſuz teſtimonio Prudentij Sandovalli inſignij hoc noſtro
ſeculo Hiſpaniz antiquarij, ſic itaq̄ ille in vijs Reguz Aſturienſiuz, capite illuz
q̄ batalla de Claviſo inſcribitur, huiuz rei non ſeſez modo ſe p̄bet, ſed rationez
etiaz reddit. Pregunta q̄ ſea de hacer en lay eſcrituras q̄ tienen bra q̄ no
ajuta con la comun? ſe lo reſponde, que ninḡ ſe hallara, ſi es original, q̄ no
venga muy al juſto con la bra, 7 año de dgo, 7 lay erradaſ ſon, lay q̄ etan
mal ſacadas reſlados. 7 q̄ la mayor parte de los tumbos ſon eſcritos de 300
años á eſta parte, 7 muchos dellos los eſcribieron notarios, q̄ no ſabian la
tin, ni leer bien la letra lombarda, ni ſabian el valor de los numeros. 7
paulo poſt. 7 q̄ ſi Ambroſio de Morales, Garibay, 7 otros, no ſe conueſtan e
dataſ de eſcrituras, es por no aver viſto los originales, q̄ por eſo Morales llama
a Aldegaster hiſp del Rey de Guiſon, por decir Silony, 7 q̄ es hacer muy q̄
barbaros á los eſpañoles, diciendo q̄ no tubieron quenta fija, 7 cierta. In
hoc autez diplomate, q̄ modo examinamuz deſcribendo, non adeo acuratuz
fuiſſe librariuz, hinc colligitur, q̄ non in numeruz tantuz ære lapſuz eſt, ſed etiaz in
nomine Episcopi qui Regi ſcribenti aſſidit, quid enim hoc monſtrū eſt. Episcopus Don
Eſteuſi, de leſon: certe cuz vni Caſtelli pagus, de quo diploma agit, in d̄ceſi Pom
pelonensi ſitu eſſet, in Archet̄po, niſi me conſectura fallit, ſcriptuz fuit Episcopus
pus Don Siſebuto de Nam, q̄ imperitus librariuz corrupit in enigmatica &
barbara illa verba. Eſteuſi de leſon. Siſebutus autez Rege Sanctio Garſia. 2.
Episcopus Pompelonenseſ fuiſſe docet. Sandoval, in Cat. Episc. Pompel. fol.
26. = Poſtremuz diploma ſuapte planuz & diluciduz, perplexuz & involutuz red
dit captioſa explanatione Blanca. Cuz enim æra, iorſ ſcriptuz fuit, quz in
ætatez Sanctij ~~Garſiq~~ Garſiq poſteriori incidit, ille, ut ad priuſez Sanctuz
drahat, primo eze hiſpanice uſuz p̄uenit, duz eaz hic pro anno Chriſti ſumi
vult. Deinde. T. milieſſimi numeri notaz pro Nonagenieſſimi anni caracte
re, hoc loco, iure quodaz ſingulari, uſurpandaz pronuntiat. & de primo ſcio
Blancaſ huiuz inventi, hiſpanice eze de anno Chriſti interpretandez, autez
non eſſe, ſed id euz exemplo Moraliſ feciſſe, cui auz ſepe, in explicandis veteruz
monumentoz euz, figure contingeret, ſuiuz modi tandem, ~~ipſaruz~~
~~ipſaruz~~ ipſaruz cum annis Chriſti conſuſſione, velut Alexandri gladio
nodos illos Gordios ſoluit. Moraliſ tamen, in hoc, factuz minus doctuz viuz

4
probatu video. imo ipsius a Sandovallo eo nomine expresso reprehensus fuisse ex sup
que hic in vita Alphonsi carli scripsit, apparebit. Deiv & gonian alguny voze
La Era de Cesar por la de Christo. fue considerazion de Morales, y aprobecho de ella
por no entender la cifra de los Privilegios y numeros de los Gados, si es cierto q
Sabian bien la diferencia de los 33. anos. q ay comunmente de la Era. al ano.
26 en muchas escrituras de grandissima antiguedad. e visib poner anho d'ay
diciendo Era. 960. año ab incarnatione domini. &c. 922. Inanez itaq, ex hac
parte, nove sue, de duplici Sancto ^{Rege} ~~Rege~~ cognomento Abarca. doctinq rationes con
titui a Blanca perspicuus est. duz ea, ad illas probandas assumit. de quibz non
soluz inter doctoz non convenit. sed quz etiaz ipsorum psequitio fuece iam duduz
damnata. In altera vero parte. qua notz Arismetrice .T. viz ac potestates. longa
vsa apud veteres. ad significanduz millesimuz numeruz. exceptaz labefactaz ni
tibus. nihilo caubior est. siquidez communes experientiaz. & doctoz virorum co
sensuz. vnica ratiocinatione. eaq non multuz valida se putat posse conbellece. Huic
diplomati interfuere (inquit) Basilus Episcopus Pompelonensis. Duolus Mag. &
vniuersis scriptor. tanquaz presentes. aut tunc viventes; atqui alteri quoz diplomati
cui Era. 921. non notz Arismetricis. aut litteraruz compendijs. sed extensis litteris
ac perscriptis verbis appressita est. (hoc autem diploma primuz est ex istis tibus. quibz
in hac disputatione Blancas vti monuimus) interfuere iudez Basilus Episcopus
Pompelonensis. Duolus Aragonensis. & vbiobertus scriptor Regis. ad ides itaq semper
vbiuz pertinere. hoc est ad aras. Nonagesimas vigesimas quintas. petita inter
pretatione recentioris diplomatis ab antiquiori. concludit; indeq colligit figuraz
.T. nota (qua alias millesimus numerus significari solet) nonagesimuz inter
duz designari. sed quis antiquius illud diploma. q aras. 921. pro se fecit. pro cer
do & sano prestare. tantuzq auctoritatis illi tribuere ausit. vt ad iphiuz nozmas pos
teriu dirigat. .T. quoz millesimi numeru notz propius et receptus vsuz immutari
debeat? Non ego sane qui pleraz in eo animadverti. quz illud aut prorsus fictuz
esse arguant. aut saltem corruptuz in numero est: ita vt. si quid veri in eo in
sit. ad aras. 1021. trahendus sit: quo facto. non amplius ad Sanctuz Garsiaz ille
antiquiores. vt contendit Blanca, sed ad hunc posteriores. cui soli Abarcz cog
nomen competere diximus. spectabit. Primo itaq numerus ille 921. quz
annuz christi. 834. representat. Sanctus Garsiz priori a commodari nequit.
cuz eo anno ipsuz Pompelonensibus atq Aragonensibus minimé imperasse. sed
patet iphiuz Garsiaz Enneconis. neq ipse quoz Blanca neget, sed quid. in fit
ille. si aras pro anno Christi sumamus? iam ostendimus hoc illi minus licere.
sed vt liceat. non ideo se alijs difficultatuz laqueis expediet Blanca, quibus. sic
921 numerus ab ipso assertus. eum involutus atq implicatus tenet. Pteriq ne
anno quidez. 921. Sanctus Pompilonē regnasse illi concesserit Garibaius (cui
suffragatur Morales) qui iaz ab anno. 920. ipso defuncto. Garsiaz eius filius re
nare cepisse. prolatis vetustis Tabulis Coenobij. S. Acmilliani. docuit. sed demuz
quoz Blanca. aras illaz tabularuz mendosaz esse. Basilus quoz Episcopus Pom
pelonensis. cuius vuz fines anno. 919. terminant. ides Garibaius &

125
Sandovallius. anno. 921. adhuc superstites fuisse, ita ut Sanctio diploma hoc, de
quo contendimus. scubenti a stare potuerit, nuz ideo hoc etiam verus erit, eicez
tunc Sanctio scubenti adfuisse. Topuz Guncalvus Nager. Prefectus seu Seniores
ut id temporis loquebantur. Fortunius Exemenonis Ataresy Comitez? equidez
Nageraz. eo anno in Manorum imperio ac ditione fuisse. neq usq ad annuz. 922
aut. 923. in Regis Pompelonensis. Garsiz, scilicet. Sanctij filij potestates venisse.
Satis clare docet Sampjuz in vita Ordony. 2. Ataresiaz quoz arce. non nisi araz
969. hoc et anno. 931. conditaz fuisse a Cantia Fortunonay. docuit Cunita lna. 1.
Analiuz. c. 11. ex veteri quadaz inscriptione lapidi Basilicuz eius Atuz insculpta.
nomen insuper uxoris Sanctij eo diplomate expressuz. rez adeo claraz & pers
pectaz facit. ut nulluz deinceps dubitandi locuz relinquatur. diploma illud ad
Sanctuz posteriores pertinere. Vrracaz enim ipsaz appellat, q nomen Sanctij
posterioris uxoris. propius fuisse: prioris vero uxorez Tulz, non Vrracaz nomencla
turaz tullisse. tot antiquorum monumentorum testimonijs a Garibay, Sandovallio
& alijs comprobatur est. ut nemo amplius de eo. nisi pertinatis reuz esse velit
contendere possit. Ad huc. quando utruq horuz diplomatum ad eundez tempo
ris articulu conferendus censet Blanca. si alteruz ex us. illud nimiruz cui
era. T. xxv. appositaz est. etati Sanctij Garsiz posterioris deberi. nec ququam
alij applicari posse ostendero: Nunquid hoc ipso alteruz quoz ad eandez etatez
revocanduz esse evicero? At qui primuz commodē elici potest ex nomine Sanc
tij Comitis Atharesy diplomate illo. inter testes. seu nobiles qui tunc in Regis
Sanctij comitatu erant comprehensi. Namq eius etatez cuz Sanctij Garsiz
posterioris Regno concurrisset. docuit nos Britiuz. cuiuz verba. c. 13. lib. 2.
sunt. Consta aver tenido nro D. Sango (loquitur de Sanctio Garcia poste
riori) ebs tres hijos. D. Garcia. D. Ramiro y D. Goncalo. de una Donacion suia
del lugar de Badajuez. en el Territorio Aterense. en favor de un Don Sango
s de Athares. (et paulo post) es su data era. 1021. ano. 933. (et capite sequent
de dono loci Badaguassa dicti. vaba faciens. Lugar q ia lo avia dab a eto
casa Don Sancho s de Athares. y faltaba su consentimiento debs Neyer (et
paulo post). Su feya dele Privilegio y donacion tan magnifica en la era.
1021). Consequens igitur est, alteruz quoz diploma. quod etaz. 921. exhiber
ad eundez temporuz articulu pertinere. eamq etaz vitio non vacare. q tamē
solius librarij culpe. ascribi possit. ex his quz supra de librariorum. qui ad vetuz
ta monumenta describenda adhibebantur. inscitia. deq veteris scripturaz
Gothicaz presertim in legendo difficultate. verbis Sandovallij dererimus. qui
bus quid vetat Blancz testimoniu aduigere. huc loco opportunissimuz.
Sic itaq ille in comment. rer. Aragon. c. de Sanctia 4. Aragonoz Rege.)
In quibus (id est Privilegijs. seu veteris Regis diplomatum) mize pasim
& penitus difficulter extant numerorum notae. us neduz latinis aut Gothicis
sed quandoz etiaz Arabicis Characteribus descripte legantur. Unde ista eas.
quaz nunc cernimus. orta est. putes nostre vetustatis confusio. Hic enim

temporum annotationes, quae alioquin lumen ipsis rebus adhibere debebant. propter
 varias earum, dissimilesq; formas, obscuritates & tenebras attulerunt. ipsi enim
 characteres non clari et aperti, nec eodem semper modo. sed varie & obscure de-
 cripti sunt; proptereaq; aliud alijs significare videntur. itaq; in eorum deduc-
 ratione multa observanda, quae non ex alio sensu, quae ex ipsarum rerum serie,
 atq; ex varia tantum lectione intendunt deprimenda sunt, si volumus anti-
 quas res peritus obrui, & obscurari. Hec autem ratio temporum a nobis, duobus
 illis Superioribus diplomatis Sancti Abacis Regis, praescripta, ex eo etiam confir-
 matur. qd illis diplomatis scribendis interfuisse dicuntur. Bahilius Episcopus
 Pompilonensis, & Transyninus Abbas Pinnatensis, quorum etiam, (si tamen pro Ba-
 silio Blasus legas) a neutra illarum errant. 1021. 7. 2025. abhorret. Adde con-
 stare alijs monumentis Synensis & integre fidei, paulo post indicandis, aliquot
 ex illis pagis seu villis priori diplomate Sancti Regis. qd etiam. 92. habet ad-
 scriptas. Pinnatensibus sive Monachis. sive clericis donatis. posterioris Sancti
 beneficiis & liberalitate ad ipsos pervenisse. reliqua vero nunquam usq; a San-
 cto Abarra concessa fuisse. Aggredior itaq; alterum Blanci argumentum, cuius
 summa haec est - Sancti Ramiri secundus Aragonum Rex Sanctus Abacis
 Tritavi suus nuncupat. Tritavi autem vox inquit, cuius iuxta Plautum in
 Persa. quartus ab Abo designet. ad Sanctum Garsium. huius nominis primus
 referri debet. is enim facta enumeratione gradus. quartus ab avo inter
 maiores Sancti Ramiri reperitur. Fateor aliquid momenti in hoc argum-
 to esse potuisse. si tempore Sancti Ramiri Regis. Musae in Hispania Plautino
 more locute fuissent, sed cuius palas sit, illius seculi scriptores parum latino. &
 generis barbaro sermone uti fuisse. non est cur ab eorum monumentis puris
 raris latinitatis accuratas rationes exigamus. praecipue autem us nominibus. quae
 cognationis gradus exprimi solent. ipsos abusus fuisse clari et, quae ut
 demonstratione indigeat. veluti cum parentes. pro consanguineos quolibet
 nepotes. pro patris. vel sororis filio. sobrinus pro eodem. Avunculus pro patruo.
 & cognatus. pro fratris uxore. vel sororis viro dixerunt. in designandis etiam
 recte lineae gradibus, ipsos. voces Avorum. praeavorum. bisavorum. tritavorum. pronepo-
 tum. trineptum. & similes. promiscue et indifferenter usurpare. plurimum exem-
 pli probare possem. e quibus haec pauca seligere visum est. Ferdinandus Gundisal-
 bi. Castellae Comes in tabulis quibusdam a Nepote ipsius Sancto Garsio. ex vna mo-
 nastery Atlance factis. apud Sandevallium in vita ipsius Ferdinandi. Muniones
 Munionis. uxoresq; eius Argilones (qui Gundisalbi patris ipsius avi erant) Abas
 vocat: in iisdem tabulis ipse Sanctus Garsius comes. eosdem Muniones & Argilo-
 nes (qui ipsius avi erant) Visabios nuncupat. Paulus Vuarne fidus in
 gobardus libro de Episcopis Metensis Ecclesiae. Carolus magnus imperator. &
 Arnulphi Abnepotes. trineptes ipsius indiget. Autor vetustus vite eius de
 caroli a. P. Pitheo editus Pipinus vetulus Ababus eiusdem Caroli facit. cuius Pro-
 abis erat. in veteri monumento a Sandevallio in vita Sylonis Regis =

112
Commemorato. Ordonius. 2. Rex legionensis. Alfonsus castus Reges Pravorum suos
vocat. quos tamen longè a proavo abfuisse nemo nescit. in alio vetuli monu-
mento apud franciscus Diagon lib. 2. c. 13. historiæ Comitum Barcin. Berengarii
Comes. qui anno. 1024 vivebat. Guifredus ababus suus. atavus appellat. voce
etiam proatavus. pro ulterioibus Avus usus est. Baldicus Archiepiscopus
Dolensis. historiæ Hierosolimitanæ lib. 2. Sanctus quorundam Castellæ Rex. Ferdinandus
magni filius. in quodam diplomate eiq. nos. apud Ant. Lopez in Appendice
Centuræ. s. n. 46. Propus suus Sanctus Comes Castellæ. Coenobii Onis condi-
tores. Atavus vocat. Alphonsus Rex Castellæ. huius nominis. 10. in testamēto
à se Hispali. æra. 1320. conscripto. q. ipsius vius seu Chronico atextus et. nepotes
suos Ferdinandi filij liberos. ac Antygallus Reges. pronepotis vocabulo designat.
Hunc Avitorum gradum in proprijs nominibus exprimentorum. abusus in scrip-
tibus hispanis. notaverat iam dñs Antonius Lopez. cuius verba Cent. 3. c. 1. sunt
Et assi aquella dición Vilavus. no significa Solamente Bisabuelo. sino otro
grado may antiguo. q. como en aquel tiempo la latinidad no estaba en su punto.
no sabian decir Ababus. Tribabus. sino usaban de vocablo may comun q. se
entender algun abuelo de los pasados. Angustiores tamen. apud plerosq. scrip-
tores nominibus bisavi. & tritavi significationes fuisse observari. ut illud inter-
+ dus pro Avio. alias pro proavo. sic vero pro proavo. vel pro Ababo sumeretur.
Prima notione Alfonsus Castus Asturum Rex. Pelagius Alphonsi castellicus bisavi-
vus. Theganus vero. in vita Ludovici Pij. c. 19. Carolus Martellus proavus
eius. tritavus nominat. eodem exemplo Rodolphus Glaber lib. 3. c. 9. voce tri-
nepotis. Tebaldi Comitum Carnoteni nepotes. vel pronepotes designavit. Buel-
lerius vetus Florentinus scriptor Gallus. c. 39. illius libri. cui summus ruralis
titulus fecit. in arborum consanguinitatis explicanda. is ex ascendentibus (in-
quit) qui tertius angulus vel cellulas occupat. dicitur Proavus. & à clericis
id est à iuris peritis vocatur Tritavus. in Testamento autem Marthe Insularis
Comitisse Conventarius. pridie idus decembus. anno. 1352. obsignatis (quod in
Tabulario Regio Tolosano latet.) voce Tritavi. abavus declaravit fides faciunt
hec illius testamenti verba. Et cum hoc. pro predictis Vicecomitatibus Turonis tan-
gentibus pro honoribus perpetuis. & alijs ipsius Vicecomitatus in quantum potuit
honoravit magnificus et egregius virus dominus Vicecomes Turonis. ac
quoscumq. sui successores singulariter honoravit ad solvendum debita. et sup-
portandum onera dicti Comitatus. & ad satisfaciendum se iis omnibus in quibus
dictus dominus Comes virus suus. quondam ut Comes predictus. vel suus
Avus. Pravus. tritavus &c. Ab hac vocis bisabi. pro proavo. & tritavi. pro
Ababo acceptione. nihil discrepat hodiernus usus earum linguarum. que à latina
derivatae sunt. Italice scilicet. Gallice atq. Hispanice. quarum prima Proavus
vocat Bisabuelo. altera Bisaveul. tertium Bisaveul. At pro Ababo
eodem linguis usurpant voces. trisabuelo. trisaveul. & tertio abuelo. nec ulla
grætera nomina propria habent. quemadmodum latina. quibus ulteriores
parentes exprimere possunt. ideo nimirum q. iure canonico (quo in hac

parte vtimur) consanguinitatis ratio inter ascendentes eo gradu sine, accipit, ut
 ab eodem Betuleuo illo ipso capite fuit observatus. Sed quid tandem in conquirendis
 externis testimonijs laboramus, cum insit vti liceat. & facultate habeamus adver-
 sarios proprijs auspicijs convincendi? Enimvero eo ipso diplomate Sancti Ra-
 muni Aragonensis Regis, quo nos oppugnat Blanca, dicitur nomine ipsius abavi
 designari luce meridiana clarius est. Cuius enim decretus esset Regi illi, privile-
 gia a maioribus suis Coenobio Pinnatensi inrogata, auctoritate sua firmare. &
 novis etiam incrementis augere, illa primo commemorare instituit. & ab avo
 Sancto Rege cognomento Maiore incipiens, superiorum nihilominus Regum
 huius verby commeminit, a Sancto eiusdem Maioris avo facti initio hoc modo.
 Sanctus Rex abus meus, Redemptoris nostri capitulante clementia, devictis & c.
 igitur inter cetera bonae voluntatis suae opera constituit in Monasterio Sancti
 Iohannis Baptiste de Penna, in quo sumata sunt, Avorum, & proavorum suorum
 meorumq, nec non patris mei, & matris meae corpora, congregatione Monachorum,
 qui ut libere Deo servire possent, eis libertatis privilegia dedit. Nam ipsos, successores
 Sororesq, & locum cum omnibus monasterijs, & villis, & Allodijs suo iuri pertinere
 habere facto privilegio. Secundum privilegia Cluniacensis Monasterij, ab omni iugo
 vel censu Regis, vel episcopalis, vel alicuius ecclesiasticae, vel secularis potestatis au-
 ritate Regali favente & annuente. Martinus Aragonensis Episcopus, nec non Sanctus
 Pompilianensis Episcopus, liberos fecit, et eisdem loco, venerabiles viros Paternus Abba
 tez precepit, solis Deo servire precepit. Donationes vero precedentibus Regibus Sancti
 ty videlicet avi sui, nec non & Uvae Regine scilicet, & Garzie patris sui, & donna
 Eximie matris sue, & quidquid eisdem loco dono, vel comparatione, vel cambio habebat
 vel habere videbatur, auctoritate Regia confirmavit. n. Kal. Maij in legatione
 Monasterio. a. 1063. quod Privilegium ipse venerabilis Rex Sanctus manu pro-
 pia confirmavit, & patri meo venerando memorae Navarrio Regi, ad roborandum
 tradidit, & ceteris filijs suis, fratribus patris mei, videlicet Fedelando, & Garzie, & Gun-
 thalbo, in conspectu Sancti Guillelmi Comitis de Gasconia, nec non & Berengarii
 Comitis de Barchinona, corroborari fecit. Vbi Ca. deinde que hinc generatim
 tantum attigerat, sigillatim exponens, haec subiicit. Ut autem de libertate predicti loci
 omnis amputetur contentio. Monasteria que eisdem loco adquisivissent temporibus pre-
 teritis nominatim expressi, in hoc meo auspicijs Privilegio, timentes ne per in-
 curias Abbatum, vel negligentiam Monachorum, privilegia vel Cartule eisdem loco
 a fidelibus concessa deperiant. ideo hic recapitulando narra. primo idest Monaste-
 rium Sanctae Cecilie, & Monasterium Sancti Torquati, & Monasterium Sancti Sebastiani
 & Monasterium Sancti Petri de Jona, & Monasterium de Jorapuz, nec non Ecclesias
 et Villas, idest, Lechinta, & Gisso, & Alastue, et Manes, et Ena, et Segarat, & Ventay-
 lo, et Legisso, et Sancto Petro de Ostia, & Sancto Petro de Medianeto, & acenarulo
 et Bortata Berbes. Nam omnes ecclesias, Monasteria, & Villas, dedit Rex Sanctus
 cognomento Abarca, Titibus meis, cum omnibus Decimis & primitiis, & oblatio-
 nibus suis, et cum omnibus terminis, silvis, aquis, paludibus, et Pascuis suis, & Molen-
 dinis, cum exitu & regressu. Actus est hoc gra. T. XXVII. presidens in Sancto Iohanne
 Transinero Abbate, et in Aragonie. Quolo Episcopus. Num clarius exprimere

Conf. el conde de Bar-
 celonas. prueba ser vasa-
 llo del de Navarra

119
potuit, hunc Sanctius Abarca tuitavus suus, non alius esse a Sancto Maioris, avi sui.
avo. At enim si aliquis etiam num hic scrupulus restaret (q̄ minimè credimus)
Sahs, ni fallor, ad illius eximendus virius suppeteret ex articulo illi diplomatis,
quò de Sancho Abarca. Sancti Ramiri Regis tuitavo agitur. adscriptis que nune
sunt. T̄ xxvii. idest millesimus vigessimus septimus efficit; ea enim in etate
Sancti Maioris, avi, non autez Pivari incidit. Nec audiendus est Blanca dux
nota. T̄ hoc loco nonagentesimus annus significari contendit, quando ea
nusquam in vetustis monumentis, nisi pro millesimo numero posita reperitur.
vt norunt qui iis evolvendis operas dedere, testatuzq̄ relinquere Gaubaius lib.
9. c. 4. Morales. 16. c. 30. & Sandovalius in vita Ferdinandi Guadialbi. Castellæ
Comitis, quin et in ipsius Blanca libris multa occurrunt antiqua diplomata.
nota illa. T̄ insignita, adiectis etiam in vertice duobus apicibus (quale est illud q̄
in vita Ramiri. 2. descriptis) in quibus nota illa, alij numero quaz millesimo
nulla ratione potest convenire. Hoc amplius apud eundem Blanca, in illo
diplomate Sancti Ramiri, q̄ nunc exauimus, eadem nota tribus varijs locis repe-
ta visitur, primus eo articulo, in quo loca seu pagi a Sancto Abarca Rege Coeno-
bio Pinnatensi donati enumerantur. Porsus in ea parte, que de Beneficijs a Re-
ge Sancto Maiore in idem Coenobium collatis agit. Postremo in fine diplomatis ubi
acta confectæ scripturæ declaratur, et in duobus quidem p̄sthemis articulis, notaz illaz
pro millesimo numero sumendas esse, cum non diffiteatur Blanca, quis ferat
ipsuz, eadem tertio loco diversaz & insolitaz notiones & potestates, nullo valido
fundamento, affingentes. Denig ne Sancto. 2. Maioris avo, tributi ab ipso
Pinnatensi Coenobio beneficij, gratia pereat, testes in hanc rez edo Blanca, Jan-
nez Bubiuz Martinez Abbates eiusdem ~~Coenobij~~ Coenobij, cuius res ille, tanquam
domesticæ, maximè notæ fuisse. Is enim pagos illos omnes, quos Sanctus Ramiri
a Sancto Abarca tuitavo suo, Coenobio Pinnatensi concessos illo diplomate
testatur, liberalitate Sancti. 2. Maioris avi, non autez Sancti. 1. eiusdem Maioris
Atavi acceptos refert. Buzij verba lib. 2. c. 13. sunt. Lay donaciones q̄ yo hallo
dele Principe loquuntur autez de Sancto. 2. maioris avo.) en favor de S. Ju. de
la Peña. en testimonio de su grande amor q̄ tubo a esta casa. Son muy magnif-
cas y grandiosas, y constan por instrumentos bien autenticos. En la primera
q̄ la e visto en el libro llamado de S. voto fol. 8. y en el Gotico fol. 2. mostrando
el Rey D. Sanch y su muger D. Urraca q̄ esperan su propia salud, y la de todos sus
fieles y peinos, por la intercesion del Santissimo Martyr de xpo S. Ju. dicen. q̄
le conceden las villas sig. con todos sus terminos, derechos y Jurisdicciones ya el
sultento de los Monjes q̄ vivian en esta casa. Et paulo post. Los lugares q̄ ope-
ten ebi Reyes son. S. Cecilia. S. Torquato. Lecuyta. Gisso. Alastue. Martes
Una. Segaral. Bentayuelo, Leguiso. S. Sebastian y S. P. de Hostias. S. P. de fuebas
S. P. de Mayaneta. Tzimarbe. Botantara. y Badaguata. lugar q̄ ia lo avia dab
a esta casa. D. Sanchio 2. de Aterez. y faltaba su consentimiento debi Reyes.
Confirman tambien en el propio ac. la villa de Zarapuco en Dejo. q̄ es
en el Reino de Nav. junto a la ciudad de Estella. la qual confiesan q̄ la

compro Oraba Garzia. q'por su mandamiento la dio a S. ju de q' luego tratara. fu
 feqa deste Privilegio y donacion tan magnifica. en la era de. 1017. De reliquo
 auz serie illa orationis. quaz modo e' diplomate Sanctij Ramirij Regij atterui. am
 prehendantur Pagi. villz. seu latifundia vniversa a Sanctio Abarca Reg
 Coenobio Pinnatensi pietatis titulu concessa. neg inter ea vlla sit mentio. Mita
 montis. Mianasi. Trasbecalis. Salinaruz. Villz Longe. Fanyanaruz. Ferrerz. Tu
 cientis. Sangrini. Garasi. Azanielle. Muliermoruz. Bazerelz. Nobes fontinuz.
 & Montannani. quz diplote illo. q' era. gu. diatur editur. pijs Abarca erga
 illud Coenobiu largitionib' adscribuntur. non modice inde fides. atq' auctorita
 istius diplomatis (in quo cordinez suz opinionis posuisse videtur Blanca) elaba
 tur atq' labefactatur. neg ex eo Sarcu aut integrari potest. q' preter villas &
 pagos iam memoratos. Martez quoz. Bahuelius. & Huertoluz ut largitionib'
 annumerat id ipsuz diploma. quz a Rege pariter Sanctio Ramiri inter mune
 ra ab Abarca. Pinnatenib' tributa recensentur. Hi eniz tres pagi alio diplo
 mate & diverso tempore. era nimiruz. 1021. a Rege Sanctio. 2. istis condonata
 fuerunt. vt testatur Curta in iudiciuz.

Aliz tabullz quaz confirmandz Blanca de duobuz Regib' cognomino Abarca.
 in hignib'. opinionis. c. 9. lib. 2. adducit Buzius. cuz eoruz vis tota in explicatio
 ne notz. T consistat. quaz Buzius Blancas sequitur de nongentesimo numero
 interpretatur. nos autez contra de millesimo intelligendaz docuimus. ex supradictis
 satis superq' reffelluntur. nec iam quidquaz aliud superest. nisi vt nostraz rationez
 exponamus. quibus fidei vnica fuisse duntaxat Reges Abarca nomine predictuz.
 Sanctius nimiruz Garzi. eius nominis. 2. pronunciamus. in quo id potissimuz
 animadverbi oportuituz est. Cognomina hec Auzte. Abarca & familia. eisdem Na
 varuz Regib' imposta fuisse. vt ipsoruz iudicio a se invicem distinguerentur. cui
 rei alioguin. nec nomina propia. neg etiaz adiuncta eis patronimica sufficiebant.
 cuz utraq' pluribus Regib' communia contingerent. itaq' singulis propriuz agno
 men indere necessarius fuit. sic inter plures Enrecones. vnica Auztas. inter
 plures Garcias. vnica Tremuluz. & vnica Nasarensez. demuz e pluribus
 Sanctijs. vnuz tantummodo Maiores. vnuz Sapientes. & vnuz infortuz sine
 - inclusuz cognominato comperimus. vnde concludere liceat vnica pariter
 Sanctius Abarca cognomino habuisse. Deinde omniuz prorsuz Historicoruz
 auctoritat. qui ante Garibayuz. de rebuz Navarriz scripserunt. a nobis stat.
 y enim magno consensu. vnuz soluz Reges. cuz Abarca cognomine. in lta illa
 Navarroz Reguz serie. agnosant. & cuz nonnulli illoruz duos Reges Sanctij
 nomine. ante Sanctius Maiores statuerint. priores quidez solo patronimico no
 mine Garzi. posteriores vero Abarca cognomino distinxerunt. Tertio scrip
 tor ille Anonymus Legerensis. quoz in primis Regibuz inveniendy. & reb' ordine
 collocandis. alios omnes superate antea ostendi. postquaz priores Sanctius Totus
 virtus Garci patronimico designavit. mox de Sanctio Garzi posterioru Vvaca
 mauro sermonez instituent. hunc vulgo Abarcas dictuz fuisse nominatin declarat.
 Postremo validissime omniuz. nostraz sententiaz firmat Rex Sanctius Mayor
 Diplomate quodaz in gratiaz primaus Pompelonensy Ecclesiz. era. 1045.

121
confecto. q̄ exhibuit Sandovalius in cat. Ep̄. Pomp. p̄. 28. & 29. vbi cum & utroq̄
Sancho primo inquam et secundo. verba fatienda essent, alterus Garay. seu Gar
seanes. alterus Abarca cognomente discriminat his verbis. in primis vero ipsa
villas de Pampilona. ab omni prorsus servitio Regali liberaz. omnibusq̄ modis ab
omni siggillatione Regali. ingenuaz. cum omnib⁹ suis terminis ac pertinentiis quas
dompnus Rex Sanctus Abus meus. cognomine Abarca. Sanctus Stephanus castus
cum suis villis. vel suis ecclesijs atq̄ terminis. suisq̄ cunctis pertinentiis Deo & sanctis
Marię. atq̄ vlla contradictione. ac mala voce. per redemptiones omnium peccatorū
suorum donaverat. Itē. Et paulo post. in longida Monasterio Sancti Petri
q̄ est super ripas cuiusdam fluminis Saraco. q̄ dedit Rex Sanctus Garseanes.
cum coniuge sua Tota Menarij. cum omnib⁹ suis adjacentijs. & cum terris in villa
quę dicitur Uli. iuxta Osella. quę ad Reges pertinebant. Itē

quien fue el Rey D.
Micael

Garcij Sancti Regis huius nominis. 2. Abarca filio. Maioris patris Tremulsi. hoc et Tremuli
cognomen tubuit Noderic⁹ Toletanus Mycainus etiam appellatus fuisse innuere videt̄
hoc vetus diploma. a Sandovalio in Catal. Ep̄. Pomp. commemoratum a Sancto
Maidre. huius Garcij filio in legerenti coenobio. 12. Kal. Nov. era. 1053. Abigna
tus. cum in provincia belli adversus Mauris vallis Tunesi gerendi esset. vbi ta
men Antraz. pro Micael legit Garibazus. quaz voces qui emendandas censet.
pro ea repnendus vifaius. quasi de vifario Duce Aquitanię cogitaverit.
Rex Sanctus itq̄ inter Reges Maidres statuendus sit. ridiculi sunt. Garcias autē pater
Sanctus filius. filias quoq̄ reliquisse. didici ex epistola Olive Asonensij Ep̄. apud Bri
cius lib. 2. c. 26. quaz ad Sanctus Reges puellę fratres scripsit. cum is. de ipsa Veremund
imperatori legionensi in matrimonium collocandā. deliberaret. Garcij Regnuz in
Annu. 1005. perdurare. persuadere nititur Bizius ex fide veteris monumenti Coeno
bij Pinnatensij. sed corruptas esse illius etas. arguunt pleraq̄ diplomata ipsius filij
Sancti Maidri. annis. 999. & 1001. Pompelonensij & Aragonensij Regis titulo
emissa. testib⁹ Sandovalio & Garibaz = Eximinas vero Garcij uxores longē plus
etate processisse probat hoc monumentus Sancti. eius filij. q̄ ē Tabullano Pom
pelonensi Depromph

In Christi nomine. Itē. sit notus cunctis q̄ ego Sanctus Rex. vna cum matre mea
Eximina Regina. & uxore mea Dorna Maiore. filia Sancti comitis. dono animo
& spontanea voluntate. per nos. et omnes successores nostros. ob remediū Animę
cuz nostraruz. & parentuz nostroruz. Darnus & concedimus dominos meos. & eius
gloriosę Virginis genitrici Marię. & monasterio S. Ispanij de Pinna. in Aragonia
Provincia. villas de Lizagornia. cum omnib⁹ terminis. Itē. Facta charta donatio
nis & ~~confirmacionis~~ concessionis pagina. in Pampilona. Era. 1062. Regnante domi
no nostro Iesu Christo. ... Ego Sanctus tenens potestates in ... Pampilona. & in
Aragonia. in suprarbi. et in Ripacurcia. in Nagera. in Castella. & in Alava. ... et
nos filij Regis. Fernandus. Garcias. Gundisalbus. Ramirus. presentes ibi fuimus et
manib⁹ proprijs hæc signa fecimus. ... Sanctus Guillelmus. Comes de Gasconia. testis
& confirmans. Belengarius Comes Barinonensij testis. & confirmans. Man
cius Ep̄. Aragonensij Itē

Conde de Barcelona
confirmat. Denota
vasallage

Alterum Stemma quod postero Sanctij Maioris exhibitet. usq ad
Sanctium ultimum. cui inclusi Cognomen fuit - Cap. 14

El Rey D. Sancho el m
tubo dos hijos q se nombra
ron Ramiro -

D. Garcia et de Na
gera & D. Estefania

Sanctus Maior Reges, praeter Ramirum Aragonensium Reges, alius filius eiusdem
nominis habuisse, probat fuisse Sandovalium in Comenzis Monasterij - S. Amilli
ani, cuius auz in posterioribus Sanctus, aut aliorum monumentis nulla occurrat
mentio. ipsius patre superstitie obisse verisimile est. Vixit Sanctus ad annus
usq. 1034. aut. 1035. Maiora vero Munia, ipsius uxori multo longius vitas perdu
xit.

Garcia mortis (qui Sancto patri in Regno Navaræ, matris vero Maiori Munia
in parte Comitatus Castellæ successit) anno. 1054. contigit in loco Ataporca dieb
prelio exotiabili cuius facte Ferdinando Castellæ Rege inito. docent plerasq vetera
monumenta. Dies etiam obitus scilicet Kal. Septembrii notatur. quibusdam
tabulis Coenobij Pinnatensis. apud Britium lib. 2. c. 35. nomen interfectus
nullus expressit. praeter auctores libri. quæ tumbus nigrus Sancti Jacobi dicunt.
E quo hæc verba affert Sandovalius in vita Alphonsi. 6. Castellæ Regis. Era
1093. Occisus est Rex Garcia depugnans cum fratre suo Rege Ferdinando in Ata
porta. a quodam milite suo. Sancto fortunione. quia fedaverat uxorem eius. ille
edificavit ecclesiam S. Mariæ de Nagera. Causas vero fraterni belli paucis
attingit auctor Chronici Maleacensis. MS. ad annus. 1053. His diebus (inquit)
ita eventibus apud Hispanias gelus fuerat horribile bellum inter Heelan
dus. & Garsiones supradictos fratres. qui pro Regno Hispaniæ inter se inviden
tes. magnas certamen habuerunt. et Regnum sanguine fuso. superante Heelan
do desuper diviserunt. Naz Garsio occubuit. & ei nollens omnia relinquere
Uth. Garsias autem matris in parte Comitatus Castellæ successisse dixi. contra om
nium ferè qui hactenus. de his rebus scripsere sententias. dictu compluribus vere
tatis tabularum. quæ illius in Castella vetula. usq ad fluvium Salancoræ Regnase
referunt. nec desunt aliis quæ eius Regni limites Zamoras usq promovent. lego
di Sandovalius in Comenz. Sancti Amilli. f. 46. 48. & fo. & Ant. Lopez in Apu
dic. lmo. 1. n. 23. lmo. 3. n. 32. & lmo. 4. n. 21. Ipse Garsias celebri diplomate
quo Navarænsis Monasterij institutio continetur. his verbis Regni sui fines decla
rat. Est autem data. & Deo oblata se volentibus temporibus recurribus anni
ere millesime. cum supputatione nonagesime. die vero secundo. idu Decembrii
Luna vero quarta. diebus exactis diatychi. regnante domino nostro Iuachimo
cum patre & spiritu sancto. in secula seculorum amen. Sub eius autem imperio
Rege iam predicto Garcia. qui hoc testamentum fieri iussit. regnante in Pam
plona. in Alava. & in Castella vetula. usq Burgis. & usq in Buzias. & in
nente Cutelium. cuius sui terminis in Asturijs. Fratre vero eius Ferdinando Re
ge in Legionis. & in Burgis. & Ramirino Rege. eorum fratre in Aragonis
in Garcia Regis & Estefaniæ libens invenendis. non multus nobis laborandus
fuit. prout enim eorum nomina. tas in tabulis Testamenti Estefaniæ.
quæ nuper Sandovalius. in Cat. epis. Pomp. vulgavit. quæ in ipsius Gar
sias diplomatum. vno precipue. quo Coenobium Sancti Martini de Castiello.

23
dictus ecclesie beate Marie Pompelonensi largitur. Huius postrema verba. pro ut
in tabulario Regio Pompelonensi leguntur. sunt. Omnes filij mei. & Principes
Regni mei laudantes confirmant.

Dominus Sanchus filius meus
testis confirmat.

Fernandus Rex Gallicie fra-
ter meus confirmat.

Infans Ramirus filius meus
confirmat.

Remirus Rex Aragonie frater
meus confirmat.

Infans Raymundus filius
meus confirmat.

Infans Ermisenda filia mea
testis confirmat.

Joannes Episcopus testis confirmat.

Fortunio Episcopus confirmat.

Munio Episcopus testis confirmat.

Gutem Gutierrez confirmat.

Dopnus Petrus Abbas confirmat.

Galindo Galinez confirmat.

Deinde omnes optimales Palatii mei laudant
& confirmant.

Actus publice apud Nageraz.regnante Domino nostro Jesu xpo in Coelo. & in
terra. et sub eius imperio Ego Garcias filius Sancti Regis. in Pampilonia &
in Nagera. in Alava. & in Casella vetula. in Aera. M. Lxxxvii. x. Kal.
Maij. Luna octava.

Cum preter eos liberos. qui in tabulis testamenti Stephanie Regine enumerantur.
Garcias. alios etiam habuisse exploratissimum sit. Mencias scilicet & Sanctias. ex alia
~~iste~~ conuige natus fuisse consequens est. Adiuuat hanc coniecturam coniugium
Ferdinandi. Garcie fratris eius Sanctia Veremundi Legionensis Regis sorore. q. mul-
tis annis nuptias Garcie & Stephanie processit. Cuius facti paulo ante. 1040us annu
celebratas fuisse. ex tabulis donationis propter nuptias a Garcia facte. que a San-
dovallio edite sunt. & ex alijs itoz tabulis ab eodem Garcia e re Coenobij Pinnaten-
sis conscriptis. apud Buzius lib. 2. c. 35. colligere haut difficile est. Nam si ad tem-
pus nondum Garcias uxores vllas duxisset. quis dubitat quin Ferdinando fratri
nato minori. in matrimonio Sanctie iure anteprehendus fuerit? Mencias autem
& Sanctias Garcie Regis filias fuisse probant affatim ea que ex vetustis monu-
mentis referunt Morales lib. 11. c. 74. Sandoval. in Cat. Epis. Pomp. fol. 65. in
Comment. monasterij. S. Aemiliani. l. 52. & in vita Sancti. 1. huius nominis Car-
telle Regis fol. 31. Ad hoc. cum pariter. extra Sanctius qui Penalenis obiit. alius
Garcie Regi fuisse eiusdem nominis filius a Noderico Toletano. Carolo Principe
& alijs non exigui nominis aut pub^o sit proditus. extare quoque in Monasterio
Masarensi. duos tumulos Garcie Regis filiorum. quorum utiq. Sancti nomen fue-
rit. testetur Ant. Tepez tomo. 3. cent. 4. cap. de Monasterio Hyratensi. religio
mihic fuit illis omittere: maxime cum nonnullis vetustis monumentis. Sanctio
qui postea occasione obitus sui Penalenis dictus fuit. Navarre Sceptri tene-
te. Sanctius infantes vixisse. nec vixisse solus. sed antequam Sanctus Rex
Placentias in matrimonium duceret. illum Constantias uxores habuisse elicitur.
& cui nihilominus. nulla eius inter ceteros liberos. in testamento Stephanie
Regine mentio fiat. non male. mea quidem sententia. ipsius prioru Garcie

Dos hijos Sanchos
dabo D. Garcia

conuigio adjudicabimas. Sed ne in re incerta atq; abdita. de meo sensu iudicare videtur. placet huc verba Sandrualli. e Catalago Episc. Pompel. fol. 60. adscribere. U Infante D. Sango de quien ai memoria. en vna Donacion q; en la Era. 1095. fizo el Rey D. Sancho el noble, luego q; comenco a Reinan, dando vn Monasterio llamado S. Miguel. a Sancho Fortuni. q; de caballero dio a S. Pudentio. Reinando D. Sancho en Pamplona y Najara. ob. de Truñea Juan. & firma. Infans Donno Sancho testis, vxor eius Donna Costanea. q; pues estaba casado. mayor debia ser q; el Rey su her. q; no lo estaba en este año. Del mismo Infante ay noticia. en una Carta de venta del Monasterio de Hyrache. fecha Era. 1099. vno de los testigos della es. Infans donus Sanctius. filius Garsii Regis. & dice q; reinaba D. Sancho en Pamplona. Najara. & en otros papeles del Monasterio de Hyrache q; ay fecha la Era. 1104. ay memoria de este Infante. q; tenia el señorio de Clave. Entiendo es este Infante a quien hicieron pedacos los Moros. con otros caballeros Castellanos en el fuerte Castillo de Rueda. como digo en otro lugar. = Ermisendaz vel Ermisendaz Garsii Regis filiaz. alia matre quaz Estephania fuisse editaz creditur Sandruallius. quasi in Estephanijs testamento inuenta fuit. in quo discedit a Garibano. qui lib. 22. c. 35. Estephanijs Ermisilde. seu Ermisende filij. Villaz mediana & Maues. eodez testamento legase testatur. Huius itaq; fidez sequit Ermisendaz inter Garsii & Estephanijs liberos numeravimus

D. Ramiro fue primer Rey de Aragon

Aragonensis Regni exordia. a Ramiro Sancti Maioris filio duxerunt hactenus vniuersi Hispanici vniuersi scriptores. sed Hieronimus Blanca. vt maiores illi antiquitatis laudes conciliet. ea alius a Sancto Garsii primo huius nominis. Enneconis Ximenonis nepote repetit. quosio colore ex eo q; in quibusdam ipsius. vt putat. actis & monumentis. non Pompelonensis tantus. sed etiam Aragonensis Regis titulo utatur. vnde ea monumenta non ad illum Regem. imo ad Sanctum Garsii. 2. Enneconis Ximenonis abnepotes pertinere ias docui. No vltim tamen negare Sanctum. 1. Aragonia potius fuisse. cui id disertis testetur Belasco. enimvero eaz Garsii filio. Regio nomine. vtendaz suendaz reliquisse crediderim. Summo imperio sibi recepto. qua lege etiaz Garsiaz. postquam Pompelonense Regnum adeptus est. ea Sancto filio. Sanctus vero. patre mortuo. Garsii disallo filio natu minori cesisse comperio. ita vt nihilominus Aragonia non tam Regnum propius atq; absolutus. sub iis Regibus. quaz Pompelonensis Regni pars ac proo quedam censenda fuit. quemadmodum Najara atq; Alava. quaz ditiones pariter Regni titulo erant concedoraz. Cuz itaq; Ramirus. Maioris filij primus omnium Aragoniaz. nulla in re Pompelonensibus Regibus obnoxiaz Regni nomine. optimo iure. a se suisq; posteris possidendaz. a patre accepit. vnde nusq; & absurdus iudicio aliaz istius Regni stipes querere

Puebase la ilegitimidad deste Rey D. Ramiro con los autores sig

Hoc loco Ioannes Buzijus aduersus Garibayus & alios. qui Ramirus nequaquam fuisse legitimo Sancti Maioris matrimonio prognatus. scriptus reliquere. Summa contentione certat; ipse autez proluxa oratione persuadere conatur. iustos inter Sanctus & Cayas (quaz Ramiri matres esse affirmat) interuenisse

25
nuptias, proindeq; Raminuz etiam in Pompilonensi Regno, tanquam maximaz natu
Garsiz fratri anteponendus fuisse. Unde tandem colligit Garsiaz, eiusq; posteror
Regnuz illud contra ius fasq; occupasse. Antequam Britij in hac disputatione,
rationes exequar, illud notare consentaneuz est. Temeré & maligné aut
mendaciter ab hoc scriptore Sanctuz Maiorez, insignes iustitia & pietate Prin-
cipez, in iniustitiz ovimen vocari, quati nobiscum blanditiz delentuz, fili-
uz natu maiorez, ex priore matrimonio susceptuz, avito Regno deurbavit.
ipsuz quoq; Garsiaz falso appetiti, vig & armis occupati alieni Regni reuz
feri. Nam etsi concederemus Britio veruz & legitimuz inter Sanctuz & Garsiaz
intercesisse matrimoniu, minimé tamen inde efficeretur Pompilonense Reg-
nuz ad Raminuz pleno iure spectasse. Si licuit aliquando illuz Regni Pro-
cerib; puzterituz Regiz defuncti liberis, aliu Regno puzficere, q; in Cartha-
ximenij, in Sancto Garsiaz primo, et in Sancto Raminu factuz novimus, idemq;
sepiuz in Legionensi, seu Asturuz Regno observatus fuisse docuit Morales lib.
3. c. 10. lib. 16. c. 1. & alijs locis. Quidne liceret Navarrij, annitente puzsentin
ipso Sancto Maiore Rege, aut Regi assentiente populo, quecuq; ex liberis
administrando Regno maxime idoneuz iudicaret, illud ipi permittere?
Novi ne res hęc exempli fuisset, quz sepiuz apud alias etiaz gentes hanc ha-
buit? Salomones & Davide parentes, Adoniz natu maiori filio in Regno,
pylatus fuisse, docent sacre littere, 3. Reguz, c. 1. & 2. idem Abiamo Podoami
filioruz natu minimo patri indulgisse legitur, 2. paraly, c. 11. Ptholomeuz
Aegypti Regez, filio etate inter liberos puzthemo Regnuz tradidisse, eiusq; rei
populo rationes redidisse, cuius non minor favor in accipiendo, quas patri
in tradendo Regnuz fuit, testatur Justinuz lib. 16. Perseuz Philippi Ma-
cedonuz Regiz filius natu maior, cui indies magis cernebat inquit Livius
Decade, 4. lib. 10. favores dignitatesq; Demetriuz fratuz apud Macedonuz mul-
titudinez crescere, & gratias apud Romanos, sibi spes nullaz Regni superesse,
nisi in scelere videret, ad id vnuz, omnes cogitationes intendit, tantuzq; profecit
calunnij, & malij artibus, ut brevi fratri nec & exitio potitus sit. Idem de
muz Universe Regib; omnib; esse, ut quezlibet ex liberis, nulla etiaz Sabita
ratione, sibi successores in Regno designare liceat, dictavit magni nominis
Jurisconsultuz Baldus in Prohem. Decret. Gregorij. Quin etiaz, ultra paternuz
iudituz atq; optiones, ipso iure, filius patre Rege natuz, fratri, parente nonduz
Regni gubernaculuz admoto, progenito in Regno puzferendus esse, visuz et ple-
atq; non imi subsely doctorib; quos recenset Antonius Corset, tract. de puzf.
Regali, 3. p. quest. 26. Unde apud Sigiberuz ad annuz 939. Everarduz &
Eustiberuz, suadent Henrico fratri, Othoniz Regiz, ut Regnuz expectat, sibi patre
Rege nato potius debitu, quas Othoni, patre privato, nec duz Rege puzcreat. Huius
etiaz rei, illustre exempluz extat, in Davy Persaruz Regiz liberis, Ex hij, aut
Justinuz lib. 2. Arthemenes maximuz natu, etatis Privilegio Regnuz sibi
vindictabat. Ceteruz controversiaz non de ordine, sed de nascendi felicitate

affererat. Nam Athemenes primus quidem Darius, sed privatus provenisse. se Regi
 primus natum, fratres itaque qui ante geniti essent privatis, privatus patrimonio
 quod eo tempore Darii habuisset, non sibi Regnum vindicare posse. Hoc certa
 men. Concordi animo, ad patrem suum Antaphernes veluti ad domesticum iudi-
 ces deferunt, qui domi cognita causa. Rexque precepit, adeoque fraternam con-
 sentio fuit, ut nec victor exultaverit, nec victus indoluit, ipsosque litis ser-
 vere invicem munera misserunt & iocunda quoque inter se, non solum credula
 Convivia habuerunt, iudicium quoque ipsorum sine arbitrio, sine convitio fuit.
 Scio quidem hoc Antapherni iudicium, non omnibus probatum fuisse, sed quid tum
 si illud Navarrae, & Successore in Regno Sancto Maiori deligendo delibera-
 tionibus placuit? ideo ne factus erit Buius, ea quae a maioribus certo iure, nec sine
 gravi exemplo, acta sunt calumniari, morosaque lites, in Regia familia,
 paterno arbitrio compositas, & fraterno assensu atque approbatione extrinsecus
 tanto intervallo retractare? Hunc autem Buii conatus, eo audaciorum iu-
 dicatus in presentia, si ipse in ea, quae in se recepit, legitimum Ramiri na-
 talium demonstratione defecerit, quo praeter Caybainum & Sandevallium quos no-
 minatim exagitat, alios quoque aut praeter magni nominis in hac lite habet adver-
 sos, scilicet Lucas Tudenses, Rodericus Sanchum, Palentinum, Alphonsus Cautra-
 ginenses, Raphaelis volaterranus, Michaelis Pitius, & ipse quoque ni fallor
 Rodericus Toletanus.

Argumenta autem quae adversus receptas tot saeculis sententias, & constantes tot
 diversorum auctoritatem testimonio afferunt Buius, talia sunt, ut eludi a quibus
 nullo negotio possint. Primum enim, etsi id procerum verum esset, ut ille iudicat, liberum
 tantum legitimum Regum, diplomatibus parentum nomina sua adscribere consuevis-
 se, cum Ramiri nomen, in iis quae supersunt Sancti Maioris monumentis, saepe
 occurrat, id tantum inde sequeretur Ramirus liberorum Sancti legitimorum iura
 adeptus fuisse, quod nullo modo infirmamur, cum etiam a Noverca Regis uxore, in
 gratias defensionem ipsius pudicitiae, solenni more adoptatus, & Aragonis in super-
 ditione, quae Regine titulo donationis propter nuptias evenerat, imperitum fuisse
 tam Roderici Toletani, & Hieronimi Curate, quae aliorum Historicorum scriptis fue-
 rit celebratus. Alterum Buii argumentum est, Jacobus, 1. Aragonis Rex, in
 Navarrae regno, mortuo Sancto Rege, huius nominis ultimo, ius sibi vindicasse,
 non tam ratione Adolphoni inquit, quae inter utrumque Regem celebrata fuerat,
 quae ex eo quod Alphonso Aragonum & Pompelonensium Rege mortuo, Regnum
 illud inique & contra ius factum ipsius fratri, & heredi Ramiro, 2. ademptum ac
 Caris Ramiri delatum fuisse assererat. Nam unde hoc ait, nisi quoniam pro-
 gativa natalium, ad Ramirus, 1. eiusque Successores Regnum illud spectasse contulerat?
 Pestime arguit hic Buius, si ea enim fuisset mens Jacobi Regis, nusquam ipse ius
 suum potius a Ramiro, 1. cepisset, quae vel ab Alfonso, vel a Ramiro, 2. pro-
 ut eius fecisse auctores sunt quicumque res gestas ipsius scripserunt? ideo autem
 Ramiri, 2. ius factabat Jacobus, quod electo in Regem a Navarrae - Sancto

Ramira Aragonensi Principi. Regius illud, ab illius videtur. nova eiusdem populi elec-
 + tione, auferri non potuisse contendebat. Ingerit deinde Bizius Epitaphium Cayæ
 Ramiri. ut assent matris. q̄ inter veteres tumulorum Pinnatensium Coenobii in scrip-
 tiones se creperisse ait hac serie verberum. Hic requiescit famula Dei Domna
 Cayæ Sancti imperatoris prima vxor & Regina. Mirus sane nemini Sactenus
 de hoc Epitaphio quicquam suboluisse, illud enim Cuius & Blancæ diligentias (
 qui illius Coenobii monumenta accuratè investigauerunt) fecisse; sed id magis
 mirus. cum antea hac Didacus Xuaris. illius Coenobii Abbas. vniuersa Epitaphia
 Principum. præcipue vero Sancti Maioris eiusdem liberorum atq; vxoris etiam Maior
 lustrasset. eaq; descripta vno eundem inter ecclesiasticos primario. amico suo mi-
 sisset. à quo deinceps Ant. Lopez. l. 3. Chronici Benedictini inserenda acce-
 pit. nullas tamen istius Cayæ tumuli inibi memorias extare. & hunc solum
 fuisse qui Abbatibus illius oculorum acies effugerit. Præterea titulus Regis. atq;
 imperatoris. Sanctio in illo Epitaphio Cayæ aditus. quid aliud significat. quæ
 ipsius consecutus seculis factus ac compositus fuisse? Cum enim tot Bizio. anno
 tantus. 1005. Sanctus Regnare coepisset. imperatoris autem Elogium posterius à
 cæb⁹ gestis. consequutus fuerit. utroq; titulo illuz caruisse tempore obitus Cayæ
 evidens est. quippe anno illo. non Cayas sed Munias posteriores. ut putat Bizius
 vxores. in coniugio habuit. nam anno. 1022. liberi ex ea suscepti patris actibus
 celebrantur. tanquam presentes. et ijs consensus atq; auctoritate adhibentes. q̄ eos
 iam tum adules. aut saltem puberes fuisse perspicue demonstrat. Sed demum hoc
 Cayæ Epitaphium. non recens compositus. sed multis ante seculis in eo Coenobio
 insculptus fuisse; nunquam tamen inde efficit Bizius. ut Ramirus pro legiti-
 mo Regis Sancti filio habeatur. Cum Cayas ipsius matrem esse nullo modo cog-
 tet. Sed contra nonnulli Elbitæ (ut Marineus & Tarafa) alij Vrracæ (ut gau-
 berus & Beuterius) nomen ipsi tribuant = Addit Bizius Ramirus in omnibus
 ferè vetustis tabulis. quæ ipsius meminere. Sancti Regis Proles dici. Proles
 autem vox. non nisi legitimis liberis applicari posse. Votus in hoc quoq; falli
 illuz certus est. cum vox Proles. non minus naturalibus liberis. quam legitimis.
 denotandis adhibeatur. ut patet ex. l. Divi Constantini. s. & Auth. Præterea C. de
~~liberis~~ natur. liber. Sic enim Seneca in Medea Bachus Jovis filius ex adulterio
 Semeles procreatus. qui est matris fulmine exulit. ut ero eductus fuerat. Proles
 fulminis improbi vocat. & in vetustis monumentis e.g. 1033. cuius meminit Sandoval
 lius in vita Ramiri. 2. Rausendus huius Ramiri. ex Morgia concubina Maura.
 filius. Proles ipsius nuncupatur. Audet præterea Bizius sibi aserere suffragio
 omnium historicorum. tam indigenarum. quam exteriorum. quos tamen illi vniuersim
 ferè aduersarij supra dixi. & ex eorum verbis hic inserendis ponabit. Lucas Tol-
 sis. de Sancti Maioris liberis agens. Dedit etiam Ramiro. quæ ex concubina
 habuerat. Aragonem. quandam semotam Regni sui particulam. ne fratrib⁹ eo quod
 materno genere impar erat. quasi Regni hereditarius videretur. Et paulo post
 Rex vero Casias postquam solitus Deo volis Roma reddidit. & obiti exatit.

Proles Regis. quid
 significat. y6 l. 1
 illegitimos aian
 vado della vease
 adelante fol. 39-

Lucas Tudensis

123
Rey D. Al^o el. 10. en su
general de espana.

D. R^o sanchez ob^o de
Palencia
El ob^o de Burgos D.
Al^o de Cartagena

Volaterrano

Michael Ricio

El p^o Mariana de la
compañia de Jesus

El Arcobispo de Toled
D. R^o Jimenez

percepto, Pompilonensi Provincia appropinquavit, audivit Ramirus frater suus ex con-
cubina ortus super Regno sibi insidias tendere = Alphonsus. 10. Castellæ Rex. p. 3. his-
tor. general. Ramirus vocat. Fillo de Barragana, idest concubina genitus = Ro-
dericus Sanchez. p. 3. c. 29. Historiæ Hispaniæ, quas Henrica 4. Castellæ Regi dica-
vit. Hic Sanctus (inquit) ex dicta Elbriva genuit Garsiaz & ex concubina
Ramirus bastardus = Alfonsus à Cartagena Episcopus Burgensij in Anacly-
haleosi Regis Hispaniæ, quas eodem Henricus 4. Rege scripsit. c. 32. Sanctus Rex
Navarre dictus Maior, filius Garsis tremulenti Regis Navarre, genuit ex Elbriva
filia Sancti Comitis Castellæ uxore sua, duos filios Garsiaz & Fernandus, & ex
Concubina alius qui dictus est Ramirus. Et eodem cap. Divisit autem dominia
sua, & Navarras dedit Garsie primogenito, Castellæ Fernando, secundo genito,
Aragonias Ramiro, bastardo, qui primus in Aragonia Rex vocatus est -
Volaterranus lib. 3. Geographus de Sancto Maiore. Tres (inquit) hic liberos
suscepit, Ferdinandus, cui Castellæ, Garsiaz, cui Navarre, ac Ramirus ex concubi-
na, cui Aragonense Regnum dimisit = Michael Pithius lib. 3. de Reg. Hisp.
Postquam (idest Garsiaz tremulus) is qui dictus est Maior, ut propusimus
quæ ex iusto Elbrivæ connubio, Ferdinandus, Garsiaz suscepit, ex pellice Ramiri-
cus - Mariana de reb^o Hist. lib. 8. c. 13. Erat Regi (idest Sancto Maiori)
filius ex imperii matre, quas alij Vmæas, alij Cayas nominant. Principi in Vas-
conib^o loco. Ramirus nomine (Et infra eodem cap.) Regina Procerum p^orib^o facta
gata, & filiorum lacrymis victa, venias hac lege dedisse traditur, ut Ramiro p^orius
opere atq; defensione innocenti, meras esset Aragonæ Regnum, in quo natalium virtus exi-
mia virtus & fides compensarent, in eadem quoq; fuisse sententia Pedericus tota
nuz. palas est. Unicas enim habuit uxores Sancto Maiore, Sancti Castellæ comitis
filias, Garsie ac Ferdinandi matres. De Ramiri autem natali agens, ex illustri femi-
na Sybari domina, Sancto natus fuisse dicit, neq; ipsas uxores Sancti uxoris nomi-
* ne dignatur. Solum itaq; Aragonenses scriptores (ut observabit Vaserus) Ramirus legi-
timus Sancti filius predicant, nec ij tamen omnes, Cunita enim & Blanca unicas
assignant Sancto uxores Castellæ comitis filias. Ad extremum veteres producit Psi-
quis tabulas, quib^o testatus faciat, Ramirus ius sibi in Pompilonense Regno arrogare
sed ijs tabulis nusquam apparet, illuz, excluso Garsia fratre, totuz Pompilonense
Regnum sibi vindicasse, sed partes tantuz aliquas, nomine bitasé legitime portionis,
quæ ei, licet non iusto matrimonio natus, in hereditate paterna competebat. Ara-
gonias enim, ut diximus, beneficio Navarre acceperat, iure autem veteri Romanæ
filij naturales, legitimis non extantibus, totas ex asse hereditates paternas potere
poterant, iis vero extantibus, simul cum ipsis, pro rata portione succedebant. l. l. l. l.
Titius. 45. de vulg. & pupil. Substit. & l. qui filius libertinus. ff. de iur. deliber.
& tamen si postea, Imperatorum constitutionibus, iis legibus derogatus fuerit, in Navar-
ra autem ius vetuz mansisse fides facit Codex legum illius Regni, vulgo Foruz, cuius
lib. 4. c. 4. tit^o de cuar filios. Verba sunt. Si alguno oviera fillos, o fillas de ge-
nancia Arrogando el padre (es suyo, quando tetare, si la madre ovierse lo que
re debe li dar el padre. Soldada de nodriza, segun la villa, o tierra, o fuere. Et
& in fine subdit. Et esta creatura debe partir con loy otras creaturas daquel.

que Decego conpelia a
D. Ramiro en Navarra
por sus Fueros. por no ser
legitimo.

padre, e si no oviere otra creatura. debelo ser heredado. Ut autem eorum. qui iam dixi.
fides constet, scilicet Ramirus ius sibi. non in toto Regno Pompelonen. sed in aliquo
tantummodo parte ascivisse. eaq accepta. controversias omnes dimisisse. Carisq fia
tu. residuas Regni per se habere licere. spondisse. profero verba earum tabularum
quibus Buzius innuitur ex ipsius lib. 2. c. 24. Ita iuro ego Ramirus Proles
Sanctionis Regis. tibi germano meo domino. Carisq. per Deum patrem omnipoten
tem. & per beatas Marias virgines. & per Angelos & Arcangelos. et per duodecim
Apustolos. & per Martyres & Confesores. et per omnes Sanctos Dei. ut de ista hora
in antea. non requiras contra tuas partes. plus terras. nisi istas. quas pater meus
mihi donat. & supra est scriptus. in qua non ponas tibi Azagria. aut Alhoderia.
qua tibi tuas terras tollas. nec pro pace. nec pro albetra. nec cum Mauris. nec
cum Christianis. sed si aliquis audaciter comprehensus fuerit in hac elatione q tibi
contradicere. aut resistere voluerit. in quantum valuero. contra illum expugnabo.
atq inimicus ero. Mortuo vero Caris. ides Sancto ipsius filio Ramirus carisse.
acceptis in Supplementis legitime aliquot oppidis. ex alijs tabulis apparet
Buzio. c. sequenti descriptis in hec verba. Et ego Ramirus Sanctionis Regis
filius. sic iuro. cum Varones de mea terra. qui meus sunt in presenti. ut de hodie
in antea. non tibi requiras de tuas villas. nec de alias tuas terras. nisi cum servitio
et tua bona voluntate. quavis mihi det Deus tale tempus. ut possim inquirere.
& si hoc voluero facere. q abdit. sit dico. ut omnes Seniores. qui meus sunt cum hono
res & terras. quas de me habent et tenent. licentias do ut attendant ad te. & ponant
se in tua potestate.

Et que fue murio
en Penalen

Sancti Carus Regnum annus Xpi. 1076. attingisse docuere Garibayus lib. 22. c. 37. & Sandoz.
in Cat. Epis. Pomp. lo autem anno ipsius fraude et prodicione fratris Regimundi
vel Raymundi. Sororis Ermesende & Procerum aliquot vitas amisisse. liquet e pluribus
veteribus monumentis. e quorum vno. anno. 1079. conscripto. q in monast. legerent
servatur. hec verba citat Sandoz. in Cat. Epis. Pomp. fol. 67. Ego indignas illas
supra scriptas villas emi a Rege domino Sancto. prole Caris Regis. quos interfecerunt
frater suus Regimundus & Soror Ermesenda. nec non & Principes eius in fi
delissimi lth. Aliud gra. 1120. hoc est anno. 1082. confectus ex Hyraxenti tabula
uo. promit Ant. Lopez. dom. 3. Cent. 4. in quo B. Veremundus Abbas illius Ce
nobij. Sancti mortis his verbis meminit. Post multos annos Sanctus Rex sum
xit. qui interfectus est a fratre suo. & a sorore. vel a maioribus patris sui. & missit
Nuntios ad nos semel. bis et ter. ut daremus illi dictas radices. lth. Istius
autem perfidei. non alias fuisse causas. quas ipsius Raymundi Regnandi libidine. 3.
scribit Marcol lib. 2. c. 30. contigisse vero casus hunc calamitosus ac funestus Pen
nalen. preter Nodencius & autpores hisbus generalis. que Alfonsi Regis nomen per
fert. tradit scriptor libri. qui Turabi nequ Sancti Jacobi nomine citari solet. apud
Sandoval. in vita Alfonsi. 6. Era. 1114. interfectus est Rex Sanctus. filius Regis
Caris & Reginae Stephanie in Penalen. Extant apud Roger. Hoved. in poste
ma parte annalium. Oraciones habite coram Enrico. 2. Rege Anglie a legatis Alfonsi
Castelle. & Sancti Navarre Regis anno. 1111. in quibus hec. de Sancti morte
leguntur. Rex Caris Navarre & Nazare. genuit Reges Sanctus qui postea

occisus erat in Penalen Ity. quoniam etiam inde Pennalen. cognomen eius nomini acatij
 se. liquet ex formula actionis ab Oratoribus Regis Sancti adversus Alfonso. coram
 eodem Enrico propisita, quae haec verba complectatur - Et istius terrae peti universa
 fructus a tempore quo obiit Rex Sanctus de Penalen, haec omnia ad Regnum suum
 spectantia. Ity. id etiam elicitur ex quodam diplomate tabularij Regis Pompei
 nensis, quo idem Rex Sanctus Era. 1196. incolis Mendigorij. vici. territori cuius
 das Tortal dicti. gratias facit - Dono (inquit vobis & concedo illud terminus
 de Sancto Tortal, unde habebatis contentiones cum illis hominibus de Artaxona.
 totus integus, sicut dedit vobis Rex Sanctus de Pennalen. & sicut habuistis in
 tempore Regis Sancti de Aragon, & Regis Asephonsi, & habuistis in tempore Re
 gis Carisi mei Patris. Ity. Mentis quoque obitus Sancti adsequi nullus labor
 erit, si consideremus illud. 4. Kal. Julij adhuc superstites fuisse. ut ex ipsius met
 tabulis indicavit Sandovallius in cat. sepe citatis pl. 67. Eo enim ipso mense
 Sanctus Ramiri Navarrae Regnum obtinuisse. ex alijs tabulis quam mox osten
 demus

Infante D. Ramiro
 que mataron los Mauros
 en el Castillo de Rueda,
 a traicion y con engano

Ramiri - Sancti Regis fratris memoria habetur ad annus. 1072. in vetustis mo
 numentis coenobij S. Aemilianij. Isle Sandoval. fol. 66. ite ad annus. 1077.
 quo Alfonso. 6. Castella Regi adfuisse inter alios Proceres. ipsius actus consensu
 & auctoritate prestantes. constat alio diplomate apud Ant. Lopez in Apend.
 tomo. 1. n. 24. Anno tandem. 1083. eus Rhoda. perfidia Ducis Mauri. un a
 cum alijs Principibus viris eo ab Alfonso Castellae Rege missis interemptus fuisse na
 rat ex veteri monumento Marmol. cuius verba lib. 2. c. 30. sunt. En el año de
 1083. un moro valaylo del Rey de Caragoca llamado Aben Faluque. & alca con
 el castiello de Rueda, & fingiendo quererle favorecer del Rey D. Alf. con animo
 de matarle. le embio a decir q. fuese en persona & le entregaria aquel castiello. &
 como contradixesen los de su consejo aquella ida. embio a D. Ramiro infante de
 Nav. & al Conde D. Goncalo salvador su suegro. con may de mill & a caballo.
 para q. se entregasen del castiello. & el solene traidor haciendola abrir luego
 alegremente las puertas de la villa. los recibio dentro. & mandandolay luego, como
 dio en ellos con gran numero de Moros q. senia escondidos en las casas. & on el
 castiello. & matando al infante & al conde. & a otros muchos caballeros. los q.
 escaparon vivos fueron captivos. la memoria desta traicion se hallara en
 el castiello de Dña. donde estan enterrados muchos q. alli murieron

Raymundum. alius Sancti Regis fratres ipsius interfatores. fraterno sanguine polluta
 tus. ad Mauros confugisse. et a Coesar Augustano Rege Exceptus in summa mile
 cia atq. exumna vixisse, neptera reliquisse Marquestias Arnavi lupi uxores re
 fert Eusita. ad annus. 1076.

Hermanas del Rey
 D. Sancho & su ca
 Sam

De coniugio Sororum Sancti Regis Menis. cum Fortunio Ochoa Ximenij Domino
 Camerarius - Vrracq. cum Garzia Ordony. qui Nafery preerat - et Hermi
 sende cum Fortunio Sancto. Tarnozij Dynasta - Deq. Sanctia Saruy Sorore.
 citantur probatae veritatis mumenta a Sandovallio in vita Alfonsi. 6. in
 Coment. S. Aemilianij. S. 52. & in Catalogo Epis. Pompei
 De Sancti Carisi Regis progenie. hoc certo scimus ipsius duas eiusdem nomi
 nis

Gariq scilicet, filios relinquisse, filiaz quoq nomina Urracas, & filius e concubina
Eximena. Raymundus habuisse. probat ides Sandovalliu in cat. Epis. Pompel.
fol. 65. & 67

Piev. de Del Rey D.
Sancq Ramirez

Post interfectus Pennaleri Sanctius Regez. pulso e Navarre finibus. fraticida Ray
mundo. Sanctio Ramiri. Aragonensi Principi. Regnu delatus fuisse. vetus & constant
Hispanie historiarum opinio est. brevi id interballo factus esse. argument sunt ipsius
Sanctij Ramiri tabulle. mense Julio. anni. 1076. scripte. que in Tabulario Pompelo
nensi hac serie verborum leguntur. Hec est charta quas facio Ego Sanctius Rex ad
vos homines de santa Maria de Uxus. ut sit firma et durabilis in secula, & per bonas
voluntates. quas vos in me habuistis, & pro magno servitio qui me fecistis & in
vos primos me cognovistis per Seniores, & per Regez. ad illas intrata de Campilona
& reddidisti mihi illo castello. Propter hoc inspiravit mihi Deus, & possuit in corde
meo. que ... toto corde vos facias tale causa. que vos cognoscatis, & istos homines
qui audierint. dicant etc. Facta Charta Era. 1014. mense Julio. in Santa Maria
Felicias Sanctij Ramirez vxorez. que hactenus Comitij Urgellenis filia creditur et
familie Comitum Rouensium adscripti, auctore Hermanno monacho. illorum temporum
scriptore. in historia restorationis ecclesie Laudensis, cuius verba apud
Duchernius in historia familie Castellone sunt — Hilduinus Comes Racens
... genuit. ex Adelade coniuge. septem filias, harum vna nomine Felicia in
Hispania duxit coniuges Sanctius Rex Aragonensium, & ex ea genuit Elsephon
sus Regez potentissimus. qui patri succedens in Regno etc. inde. Ordericus vital.
lib. 13. hisbus ecclesiasticis. Alfontus. Sanctij & Felicie filius. Rotoldi Perticens.
(qui ex alia Hilduini filia natus erat.) consanguineus vocat. La autem facta
puncta Sanctius Ramiri alias vxorez duxisse. Philippas Raymundi Comitij
Tolosani, filiaz & heredes. Videat mihi colligere ex his Chronici Gausfredi monachi Sancti
Martialis Lemovicensis verbis. Pontius Tolosanus Comes genuit Guillelmum &
Raymundum. Guillelmus vero Hierosolimis obiit. cuius filiaz vnicam Philippas post
Aragonensem Regez duxit Guillelmus Dux. filius Guidonis. ~~_____~~
~~_____~~ Obijt Sanctius in obsidione Orce letali sagitte vulnere lauciato
anno. 1094. Preter eos liberos qui post patris viuis pugnauerunt. Petrus. Alfontus
& Ramirus. natus est Sanctio Ferdinandus filius. qui ipso superstitie de vita cessit
ut docet Britius lib. 4. c. 1. historie Pomaensis

Quien fueron los padres
de la Reyna D. Felicia

Del Rey D. P. su hijo no anade a lo G. los eruditos
Del Rey D. Alonso su hermano lo comun. y solo anade tratando del año de su
muerte. De anno consentit Ordericus vitalis equalis illorum temporum scriptor lib.
13. hisbus ecclesiasticis. sed de genere mortis discrepat. Cuz enim ipsius ad Fragas
cuz Mauis ad pugnas decedentes cecidisse pene omnes asserunt scriptores. is contra
cuz incolumis pugnas evasisset. post aliquos dies Domi agitudine. ex dolore amille
victoris contracta. moritur obijisse commemorat. etc.

D. Garci Ramirez
Rey de Navarra
nieta del Cid

Garsias Ramiri Regez. pater Ramiro. matre Elbira Roderici Bivarj. vulgo Cidi filia
prognatus fuisse. concursus omnium sententia est, quas tamen in nomine Elbire
turbat antiqua Genealogia Roderici Bivarj. que Codici legum Navarricorum
manuscripto Bibliothecae Tuxensium Tolosane. appellata est. Chinc similiem

ex veteri libro tumbe nequi ecclesie sancti iacobi. laudat Sandovali⁹ in Comentarjjs totius
 Monasterij Cardens. (N.) Duz Roderici filij. Garsij Ramiri uxori. Christi⁹ nomen
 asciscit. Huic autem genealogia magnas ego fides habendas censeo. cum eum autem
 tempore Sancti Navarra Regis. cognomen Sapientis. vixisse. ex ipsa intelligatur.
 De avo autem paterno Garsij Ramiri. res est obscuritate involuta. & varietate opinio
 nis confusa. nonnulli enim in quorum numero sunt Curita & Caribay. eum Sancti
 Regis. qui Pinnalenius dicitur est. Alij ut Sandovali⁹. Regis Garsij Pennalenis patris
 nepotes faciunt. Neutri tamen parti assentiri nos sinit Rogerius Hovedeni. qui per
 teriori parte suorum Annalium. Sancti Regis. cognomen Sapientis. oratores verbis
 Garsij Ramiri Sapientis patris Garsij Regis. Pennalenis patris. non Nepotes sed
 Pronepotes fuisse. eiusq. Avus. non ipse Pennalenius. sed aliquis e Pennalenij fa
 tribus existisse significat. Hec omnia (verba sunt oratorum Sancti Navarra Regis)
 ad Regnum suum spectantia possedit. & habuit in pace & quiete Abas huius Regis
 Sancti (loquitur de Sancto Sapiente dicto. Garsij Ramiri filio) Garsias scilicet Rex
 Navarra & Nagera. & proavus eius per violentias. fuit expulsus ab hoc Regno.
 propter imbecillitates suas. per Adolphonsum Regem Castellae. Procedente autem tempo
 re. Rex Garsias nepos eius. & pater huius videlicet memoris. divina voluntate. &
 fide naturalium hominum adhibita. recuperavit Regnum suum. licet non in integrum
 & q. restat adhuc pater filius eius Sanctus nunc Rex Navarra. Cum Garsias Pen
 nalenis patris. Sancti Sapientis Abas fuisse testificentur hi oratores. ergo & Gar
 sij Ramiri. Sapientis patris. non avus. sed Proavus fuit. Avus itaq. aliquis ex fi
 lijs eiusdem Garsij existisse. necesse est. atqui id. & filio natu maiore. Sancto Regi
 Pennalenio dicto. affirmari non potest. siquidem ipse ab Alfonso Castellae Rege ex
 e Regno propter imbecillitates expulsus fuisse (q. de Proavo Sapientis narravit
 huius orator) nequaquam est verum: imo cum Pennalenio occisus fuisse. paulo ante
 eorundem oratorum verbis exposuit Hovedeni⁹. Consequens igitur est ut alterus
 e fratribus Pennalenij. Sanctus videlicet. vel Ramirus Garsij Ramiri avus fuisse
 dicamus. Si Sanctus elegimus consentientes habebimus Rodericus Toletanus. sed cum
 idem autem. mox subdat Garsij Ramiri Avus Rhodae vixisse. & aliunde notus sit. Pin
 cipes illius Navarra qui Rhodae mores aperit. non Sancti. sed Ramiri nomen sa
 buisse. nobis expeditius vixit est. Garsij Ramiri patris. huius Ramiri filius statuere.
 quas Sancti illius. que. ne existisse quidem unquam. satis bene constat. Adhibet
 nostras argumentationes. de Avio Garsij Ramiri. alio quas Sancto Pennalenio.
 aut eius patre constituendo. ipsius Garsij Regis diploma anni. 1137. a Sandovali⁹
 in Cat. epis. Pomp. fol. 68. vulgatus. Continet enim Navarra Regnum parentibus
 illius Regis. vi & armis a Legionensi & Aragonensi Regibus fuisse ablatum -
 Nam cum Parentes multitudinis numero expresserit. evidens est illa voce. tam
 avus. quas patres designare voluisse. alius igitur a Sancto Pennalenio
 & ab eius patre. cum neuter istorum. ab us Regibus Regno pulsus fuerit -
 Ramirus sive Ranimirus. Garsij Ramiri patris. aliquot a morte Roderici Rirani
 soceri annos Valentis mansisse. conyicio e Codicillis Ximenez Roderici uxoris
 ad usus episcopi valentini. 2. Kal. Junij. anno. 1101. scriptis. apud Antonium
 Lopez. lmo. 6. Cent. 6. n. 82. quibus subscripsit Ranimirus. = Postea
 cum Aragonias se recepisset. Montoni. ibi Dynastias obtinuit. eaq. ab

Rogerio Hovedeni
 de Sancto el sabio hijo
 de D. Garsia Ramires

Infante D. Ramiro
 ierno del Cid. hijo de
 D. Garcia el de Navara
 y D. Estefania Re
 is de Navara

33
anno. nos. ad annus. ius. post. fact. cessit. relicto in ea Dynastia. herede ac successore
Garcia Ramiri filio. ut ex compluribus monumentis a Joanne Buzio lib. 3. c. 29.
citatis liquet.

Alphonsus Ramiri Castri veteris Dynastiaz. quae inter Garcia Ramiri liberos numeravit
Gambayus. nos eius fratres adiungere satius duximus. Patronymico Ramiri nomine
impulsi. q. ipsius Ramiro. non Garcia natus fuisse arguit.

D. Margarita mifer
de D. Garcia Ramirez
Reyes de Nav. aia
fija fue

Margaritaz Casu Ramiri uxores. Rothonis. Comitiz Perticensis. non filiaz. ut
creditur. sed neptes. hoc est ipsius sorore genitas fuisse. Solus inter Hispanos
tores tradidit author Chronici. MS. quae sub titulo. Relacion de la descendencia
dia. lib. sepe citavimus. id autem quam scite & vere ab eo observatus fuerit. No
videni Hermanni Monachi. & Hugonis Falcandi. veterum scriptorum. libros le
gentibus planus fiet. Hoveden. ad annus. 1111. hae ex oratione legatus Alfonsi
Castella Regis ad Henricum Anglorum Regem. verba refert. Petit etiam (idem
Alfonso) medietatem Tudela. ex causa maternae Successionis quae Comes Balparch
donavit Reginae Margaretae Sobine Sobine sua. Nomen autem Sobine pro fratre
vel sororis filia ab Hispanis sumi. Sciunt qui huius gentis linguas callent.
Hermanus Monachus in hist. institutionis ecclesiae Laudensis. Secundus
(Inquit) filiaz Hilduini Comitiz duxit coniugem. Rotholdum Comes Perticensis
de qua suscepit Rotholdus Comites. & Julianam matrem Margaretae Reginae
Navarrensis. Apud Hugones Falcandus libro de Sicilia calamitatibus. Mar
garite. Garcia Ramiri filia. Guillelmi Siciliae Regis uxor. sic alloquitur optima
Regis illius Regni. Nec enim aliter quae fratres proprios diligere quidem & hono
rare debeo filios Comitiz Perticensis. per quos (ut verus fatear) pater meus
Regnum obtinuit. Nam idem Comes patri meo terras amplissimas cum nepte sua
matre mea dotes dedit. quae in Hispania multis periculis ac diuturnis laboribus
expugnatas Saracenis abstulerat. Nec ego mirari debetis. si filius eius. mater meae
consobrinus. loco mihi frater habendus censeatur. & de remotissimis partibus ad me ve
nientes gratanter excipias. Julianae autem. Margaretae matrem. virum Gislebertum
Aquilenses fuisse discimus ex Ordrico Vitali lib. 2. Ecclesiast. hist. Quo tempore
obit Margarita non liquet. sed id tantum. Anno. 1148. Garcia Ramiri. alte
raz uxores. scilicet Urracaz. Alfonsi Imperatoris Hispaniae filiaz naturalis.
duxisse. ex ipsius Alfonsi Codicillis colligitur apud Ant. Lopez in Append.
lmo. 1. n. 35. Quibus Coenobium Montis Nami locus. ubi nunc Coenobium situm
est. condonatur. sic enim in eis subscriptus est. Facta charta legione. 2. Kal. Julij
era. 1182. Rege Navarorum Garcia. qui tunc quondam filiaz imperatoris
uxores duxerat. existente presente. Ex hac uxore Garciae Regis suscepit
Sanctiaz. quae primo. Gastoni Vicecomiti Bearnensi. deinde eo vita functo.
Petro Molinensi Comiti nupsit. testis est Nodericus Tolotanus. proximus illor
temporum scriptor. eoque potiori fide dignus. quae Garciae Euguynus. qui Sanctiaz
matre Gausfeda. Didaci Harensis uxores. tertia Garciae Regis uxore procrea
tae fuisse tradit. Obiit Garciae Corae Navarum vico. lapsu equi. ut ferunt
praecipitatus. 11. Kal. Decembris. anno. 1150. Cuius autem corpus Pompelona

delatus. in Ecclesia primaria huius civitatis sepultura affectus fuit. Habuit praeterea filium Sanctium. qui ei in Regno successit. ac praeter filias Sanctias. Sanctio Calalla & Margaritas. Guillelmo Siciliae Regis nuptas. Filius ex concubina nomine Rodericus. de quo haec narrat Falcanus libro de Sicilia calamitate. Tunc etiam Constantini morabatur quidam Reginae (de Margareta intellige Siciliae Reginae Garzia Ramiri filia) frater qui Regis morte audita. nuper in Siciliae ex Hispania transfretarat. multosq; milites Hispanos spe lucri secum adduxerat. quos (ut pleriq; eorum. qui cum ipso venerant asserunt) Rex Navarraz nunquam filium suum. vel esse crediderit. vel dici voluit. indignis exitibus. eum quos mater multorum patens libidini vulgo conceperat. Regis filium appellavit. Hunc ergo Regina. cum antea Rodericus diceretur. idq; Siculi nomen ab hominibus velut ignotum & barbarum iriderent. Henricus appellari precepit. et ei Montis Caucasi Comitatus integre dedit. Oppidum Siciliae. quae cum eodem Comitatu Cavendy Comes olim tenuerat. Iste autem Henricus statura parvus. barbas habens rarissimas. sub pallida nigredine cunctis sedatus. indiscretus. elinguis. praeter aliarum ac tessere ludus nullius peritiam vindicabat. nihilq; aliud affectabat. nisi ut haberet qui seum luderet. et pecunias quas prodigius indiscrete ac temere posset effundere. Itq;

Rey Don Sancho cognominado el Sabio

+ Sanchi Regis cognomento Sapientis uxores. Beatias nuncupat Rodei. Tolet. lib. 5. c. 24. quae tamen vetera monumenta. constanti scriptura Sanctias vocant. duo ex his apponaz celebriora. a Tabullano Pompelonenis excepta quorum alterum. singularis etiam huius Reginae pietatis. exhibet documentum. Marzillensis Sacrarum Virginum Coenobii institutiones. Alterum vero illustra de vocis Infantatici notioni conducit.

Prev. del Rey D. Sancho el Sabio a las Monjas del monest. de Marcela

Ad honorem summi & aeterni Regis Patris & Filii & Spiritus sancti. Ego Sanchus filius non meis meritis. sed sola Dei omnipotentis miseratione. Rex Navarraz. facio hoc Privilegium vobis cunctis Sanctimonialibus in Monasterio de Marcela. sub Regula et ordine Beati Benedicti Monachorum Cisterciensium. ibidem Deo famulantibus presentibus et futuris in perpetuum. Dignis quidem laudibus & memoriis Sanctia uxor mea Regina. divini amoris zelo accensa. in prefata villa de Marzella. consilio & assensu meo. Monasterium edificavit. atq; in eodem quodam Ancillarum Dei & beatissimi patris Benedicti normas constituit. ipsas quoque villas nominatas. cum omnibus territoriis ac pertinentiis suis. honoris & popularis. et cum omnibus quae iurisdictionis Regis esse dignoscuntur. pro peccatorum suorum remissione. praedictis Sanctimonialibus dedit. ac concessit. ut per earum orationes et beneficia. et sanctorum omnium suffragia adipisci valeat beatorum consortia. Ego itaq; gratia Dei Sanchus Rex. cupiens eorum beneficiorum & orationum fieri participes. Concedo & confirmo omne donatum quod Sanctia uxor mea recolens memorata Regina vobis nominatis Sanctimonialibus dedit. & ut liberius & quietius hoc in pace possideatis in perpetuum. & ne pravorum hominum astutia. possit vobis obesse in perpetuum. Singula duxi determinanda. Omnes igitur Agricolas in prefata villa commorantes. hereditateq; ibi habentes sub vestra potestate &

35
& servitute. ut nunquam de coetero alij domino vel p̄ncipi. nisi soli Deo et vobis
tributus aut servitus persolvant. Concedo etiam vobis aquas. et cursus aquarum
& molendina. et silvas et solos obtinere. pascuas vestramur ovium. ac bestiarum libera
in Regno meo habere. et omnia que ad Marcellas pertinent. vel pertinere debent
iuste & canonicè possidē. Concedo etiam vobis ut omnes hereditates & cetera que
in Regno meo à civibus vel à militibus. vel à rusticis. vel a quibuscumque personis
donatione. comparatione. aut cambio acquirere contulerint in pace possideant.
Hec autem omnia supradicta. Ut autem hoc meum Decretum et Privilegium
firmum & validum habeatur & permaneat. manu propria hoc signum confirmationis
impono. Facta Carta apud Tutelaz. mense Martij. sub Aera. 1219. Regnante
mei Dei gratia Rege Sancto in Navarra. sub meo dominio Episcopo Pedro in
Pampilona. Sancto Remigio in Toney. Didaco Lupi in Alava. Gaspar Vermundi
in Petralta. Sancto Remigio. in Marañon. Gomez Martini. in Puricarta. For
dano. in Rada. Enecone Almoravid. Ennecone de Dur. in Tafaylla. Martinus Robe
ria. in Ponte Regine. Muinotz Treveynnu. Spaynnal. in Haislute. Egidio de Ay
bar. in Gallipienca. Ego Fernando vicecancellarius iussu domini Regis Sancti Sanc
cartas exaravi. & propria manu hoc signum feci.

In nomine Dni. Ego dominus Fernando Dei gratia Hispaniarum Rex. volens illarum
generis & dilectionis consideratione. que inter me & vos est. o. Karissima soror mea
dña Sanchia. illustri Navarorum Regina. que de eodem patre & matre. quibus ego. nata
estis. beneficii exhibitione solidare. & perenniter confirmare. Dono vobis unice sorori
meę. quantum infantatibus in toto meo Regno est. videlicet in Tolet. & in Bta
Alentera. in Extramadura. Legionē. in Veuiz in Galicia. & in Asturijs. Villay
Castella. hereditates. monasteria. & omnia que ad infantatibus pertinent. habeatis
ergo illud. quomodo melius habuit Amata nostra infantilla dña Sanchia. patris
nostri inclite recordationis Alfonso Imperatoris germana. & quomodo melius
tenuerunt alij infantisse. que de nostro genere fuerunt. & teneatis illud. & ha
beatis iure hereditario eadem ratione et consuetudine de me. quas alij infantisse paren
tes nostre. fratribus suis tenuerunt. predicta ergo ratione ipsius infantatibus. cum
omnibus directis suis de me in perpetuum habeatis. Itē. Facta Carta apud Tutelaz. 6.
Kal. february. Era. 1203. Regnante dño Rege Fernando Toleti. Extramadura. Legio
ne. Galicia & Asturijs.

Alius etiam Sapiens filius. sunt qui adscribant Remirus scilicet. sive Remigius
episcopus Pompelonensis. cum tamen cum Roder. Tolet illi etati suppar. preterea
tutus iuxta Stemmam nostro subtrahere. quas ex aliena fce. eaz Regis familie in se
re. Vetusque porro in coenobio Sylve late. Principatus Bearnensis. voluimus La
bule anni. ugi. ecclesie Bayensis. fratribus illis Coenobij à Pontifice Pompeloniensi
eiusque collegio. donate vindices. que signa Joannis & Gaspar infantium subcripta
ostentant. utriusque Regis in familias ii admittendi sint. Sapiens an inclusi.
non est meum divinare. De obitu Sapiens hęc habet Neurologus Regis Navar
re MS. Codici legum Navaricarum Collegij Tuxensis Tolosani assumptum.

1194. V. Kal. July obiit Sanctus Rex. vir magna Sapientia. De anno cuius auctore ne
crologij consentiunt Guillel. Neuburgensij lib. 5. c. 2. de Rebus Angliis. & Rogerij
Hoveden posteriori parte Annalium. Corpus eius Pompelony in templo Beata
virginis humatus creditur.

Sancho cognominato interitis. sive luctuo. Uxor fuit Clementia. Raymundi Tolera
ni Comitis. Constantij filij. & Beatice Biterrensi prioris uxore filia. quae cum ab
eo diceret. in manus alterius viui. Petri. nimirum. Vermundi Salvij. nobilis
occitani convenit. Ut auctor est Guillelmus a Podio Lamentio. c. 5. Chronici
unde arbitrari licet. quantopere hallucinati sunt ij. qui ipsas in Noncaral
lensi basilica. eodem. cum Sancto priore marito. tumulo conditas credideret. Obijt
Sanctus nullis relictis liberis. Idus Aprilis anno. 1234

Veterum Aragoniae Comitum Series

Cap. 17

Aragonie Comites ab antiquis historicis vel ignorari. vel neglecti. beneficiu au
thoris Anonymi Annal. Aragonens. primus emerferunt. illo enim tradite
Aznauj. eiusq filij Galindi notitias habuimus. Tertius autem Comites Fortu
nuz Eximini. Caroli Navarre Principis diligentia. e taciturnitatis &
obliuionis caligine eduxit. His insuper tres alios. Eximinuz Aznauj. Eximinuz
Garsij. & Garsiaz Aznauj adiunxit Beuterus. quos sequi sunt recentiores ferre
omnes. sed cum nullis idoneis monumentis conueat. nec vetustis aliquis auct. hic
fides suaz interponat. Vereor ut non satis sit firmitatis. in singulari istius nomi
ni scriptoris testimonio. ad tres istos Principes viros. in huius possessione Comitatus
retinendos. & ut verus sit. eos re vera Comites Aragonenses exhibitisse. in ordi
ne tamen Successionis. atq in statib eorum designandis falsuz fuisse Beuterz
ambigi non potest. De tempore postea viderimus. Ad ordines quod spec
tat Patronimicus Aznauj. ximino. & Garsij additus. vtrumq Aznauj fili
uz fuisse antiquitatis hispanice gnaris facile persuaserit. Cum tamen alterus
Galindi. alterus ximenij filius faciat Beuterus. Patronimicus etiam ximenij Fortunio
additus. hunc ximenij filius fuisse arguit potius. quaz Garsij. quod credidit illuz
auctor. Sed hec mihi facio. piget enim incerta ponere. & illorum duntaxat Comi
tuz. & quib dubitari non potest. stemma hic appono -

Sanctus Nobilis Vasco

Aznauus Comes Vasconie
aterioris. Pompelonensij Re
gis auspicijs. Iaccas mauris
eripuit. ibiq Aragonensij Co
mitatus sedes constituit. obiit
anno. 836.

Sanctus mortuo fratre
primo aterioris Vasco
ni. Deinde doctus Vas
conie Comes. obiit
anno. 850.

Sancta uxor Imonis
vel Emenonis Comitis
Petragoucentij -
Arnaldus Comes Gasconie
anno. 864.

Galindus Aznauus Comes
Aragonie

Eximinus Aznauus

Teuda uxor Bernardi
Comitis Ripauciensis

Cap. 18.
No es deste mi asupb.

Cap. 16.
Armas de los Reyes de
Nav. en otro lugar
se ponen

Vease el cap. 6. del lib. 3.
fol. 19. que trata de D. Sanc
ho Sanchez Conde de Gasunia.
her. de re D. Aznar

~~Galindus Aznauus Comes~~
~~Aragonie~~

N. vxor Sancti
Garsi Pompelo
nensis Regis

Endregotus
Galkindi
ximena seu
Tarasia, vxor
garsi Sancti
Regis Porrip

Forbunius Epimini
comes Aragonensis
Aznarij. 2. Comes
Aragonensis.

Theuda. vxor
Bernardi. comitis
Nipaurcientis

Progenitores de D. Aznar
primi Conde de Aragon

- Aznar. 1. Conde.
 - Gálindo. 2. Conde.
 - Ximen Aznarez. 3. Conde.
 - Ximen Garca. 4. Conde.
 - Garca Aznarez. 5. Conde.
 - Fortun Ximenez. 6. ult. Conde.
- Todos los Aragoneses alegan
aver tenido otros. 6. Conde.

Aznarij primi Aragonie Comitis genuy ab Eudone Aquitanie Duci ceperit lib. 21.
 e. 2. Garibayus. in quo se veteris aliquot Cantabie monumenta secutus proficitur.
 quib' inquit. proditur. Andecoz nobiles virus. genere Ducis Cantabie ortus. in
 ea clade quas vltimas Rodericus Hispanie Rex. a Mauris passus est. cecidisse. relicty
 filio Hedone. vel Heudone. & filia Velinda. Heudonez ducta in uxores Aquitania.
 Ducis filia atq; herede (utiusq; nomen retinet) illo Principatu potius fuisse. liberisq;
 habuisse pster Hunaldus. Vuisfarius. & Aznariuz. patres alterius Heudonis Vizcaie
 Dynaste. & alterius Aznarij primi Aragonie Comitis. filiaz quoq; Merinas. seu Mo
 meranas Froyle Asturienti Regi. in matrimonio collocatas -

Hec mihi non taz ab antiquo litteris consignata videntur. quas recens nata. & a
 sculo quopias dus suis coniecturis auctoritatez veneratur. partim e vulgari' his
 us. partiz e proprijs commentis concinnata. sed vt vt sunt. cuz Garibayus neq; ea monu
 menta edidit. neq; auctores illorum. vel etates qua scripta sunt. indicaverit. locuz
 vero vbi ea nacty est. nos etiaz pster suas consuetudines celabz. voluerit. quis tan
 credulus. vt in re tantopere abstracta & obscura. ab illorum monumentorum fide pende
 re velleit? Adde illa. quz de Eudonis ~~strupe~~ strupe commemorantur. ysq; pleriq; scripto
 rez Eudonis equalis. aut ab eius etate recenter memori mandauerunt. plane aduer
 sari. Hi enim cuz Eudonis liberorum polixe meminere. Aznariuz tamen & Me
 rinaz. seu Momeranas. nequaquam yz adscribunt. sed alios auctoz illius monumen
 ti Cantabrie. a Garibayo iactati. ignob; Haldones scilicet. qui a Carolo Martello an
 no. 736. in bello captus. & in vincula coniectus. deinde yz absolutus. tandem a fratre Hu
 naldo exsecatus fuit. vt veteri Chronico Monasterij Sancti Naparij. a Fehew edito.
 et fragmento passionis SS. Bertharij & Athaleri. q; nuper opera Andrez Duches
 ni vulgatus est. continetur. Remistagnus qui anno. 769. Caroli magni iussu te se
 Fiedegario laqueo vitaz finijt. et Lampagiaz filiaz. quaz Symonij Cesar Angulez Regi
 nupsisse legitur in getis Pontificuz Antididorentiuz. quorum excerpta domo. 1. veteris
 Francie h'vicoz inseruit ides Duchesnius. Vuisfarius deniq; Eudonis. non filium
sed nepotem. Hunaldo patre pregnatus fuisse. docent auctoz passionis SS. Bertharij
 et Athaleri. et Ado viuentis Episcopus. Uidorus Pacensy. & Rodericus Toletanus.
 vterq; hispanus scriptor. cuz de obsessa a Rama Sarraceno Duce. Tolosa. eadezq; inter
 fedo Rama. Eudonis virtute liberata. verba faciunt. Eudoni soluz Gallorum seu Fran
 coruz Ducis elogius tribuunt. Atenez h'is Hispanus gente atq; origine exstitisset. illuz
 ab indigenis psterim scriptoribus eo loco pstermitti non decebat. Francuz autez
 vob Galluz fuisse. innuit etiaz nomeny creatio. Cuz Eudonis appellatio in Gallia
 frequens. in Hispania vero. rara & prorsus inusitata fuit -

Eudo nombre Frances
y no usado en España

Tam ea quz de Aznario. 1. Aragonie Comite. eiusq; fratre Heudone Vizcaie Dy
 nasta. in monumentis a Garibayo laudatis. celebrantur. falsa esse ex
 eo conficitur. q; illorum etas. Centum plus minus annis a tempore Eudonis.

distat, (Garcus enim Enneconij Pompelonensis Regis equales eos faciunt, monumenta
 illa, quae post annus. 858. Regibus inchoasse supra docuimus) videntes Arnarius non in
 Hispania patio solo extorres, sed in ipsa Gallia, & in Ludovici Pij obsequio atq; amicitia,
 ea quae de ipso Pompelone anno. 824. à Ludovico eius copijs misso, ab autoribus vijs Tu-
 devici narrantur, perspicue ostendunt. Hec cum ita sint, immane dictu est, quod nihil
 ominis, et quanti viri Gaubaj autoritate ducti, fabulas illas de Andeca patre Aze-
 nario filio, Hedone vero ac Menario. 2. nepotibus Eudonij, pro veritate amplexi sint.
 Nos autem Azenario patres dedimus Sanctius impluti Patonimico Sanctij vel sanc-
 tionis, q; Arnarij fratris. Sanctio, tamen a D. Eulogio in epistola ad Vuillehndus Episco-
 pus Pompelonensis, quae ab autore antiqui Chronici S. Arnulphi Merensij. M. 9.
 cuius exemplum apud Andream Duchaznium vidi, tribuitur. Sanctius autem Aze-
 narij frater fuisse. Arnarijque anno. 836. decessisse, idem autor testatur, hujus verbis.
 Arnarij citioris Hispaniae Comes, qui ante aliquot annos à Pipino desciverat
 horribili morte interit, fraterq; illius Sanctus Sanctij, eandem Regionem negante Pi-
 pino occupavit. Galindus autem Arnarij filius, regnantibus Garthia Simeni &
 Garthia Enneconij, hoc est ab anno. 856. ad annus. 867. Comitatu Aragonis potitus
 fuisse. Fortunius vero Arimenensis, sub eodem Rege Garthia Enneconis, Arnarij
 denig. 2. sub Rege Fortunio Garthia, eundem Principatum possidisse, liquet ex va-
 rijs Illoruz Regum diplomatis, à Joanne Buzio Martini lib. 1. hist. Pinnat. c. 20.
 26. 30. 42. commemoratis, quorum certe auctoritate, sententiam mutare decebat eos
 qui Aragonis Comitatus Vvace, Garthia Enneconis, Regis Pompelonensis uxoris
 dotes fuisse, eorumq;rimonio. Vtrumq; Principatum in unum coaluisse arbitrii sunt.
 Vnicus argumentus quo errores hunc defendere conatus est Blanca, ex eo ductus
 qd in diplomate quodam ab ipso vulgato, Garthia Enneconis Rex, habita mentio-
 ne Successoruz, Reguz, Principuz, & Comituz nomine eos designat, quasi voce
 Comituz, se se Comituz Aragonensuz hic profiteri vovuerit, arguit Blancas paruz
 attendisse ad veteres scribendi modus librarioruz, qui non raro diplomata Regia
 simili orationis genere concludere soliti erant, duo autem hic apponaz ex-
 empla, plura occurrunt, quibus antiqua monumenta evolvere volupe erit. Gai-
 bauz lib. 22. c. 19. tabular exhibuit Garthia Tremuli Regis, quae formular donati-
 ab eo Rege Sanctij Emilianij cenobioz, era. 1035. Alensonij annis prescriptaz
 gerunt, in fine autem earuz, haec verba sub nomine Regis posita sunt. Si quis vero
 Reguz, vel Comituz, aut Principuz, vel quilibet ex genere nostro, seu quilibet surrogata
 persona in aliquo, donationez nostraz dirumpere tentaverit. Uly. Rex Sanctus
 Maior apud Sandov. cat. Epist. Pomp. fol. 33. in Tabulis illis, quibus Sancti Sebastiani
 Monasteriuz in Episcopa Siaz, Legationibus fratibus era. 1052. largitur. Siquis tamen inquit
 ex Successoribus nostris, qd fieri minime credimus Episcopus, Rex, Comes, Vicecomes, Principes
 vel alia. Uly. = Ferdinandus. 1. Castellae Rex proprio diplomate in usus Monasterij Arla-
 ce, era. 1100. exarato apud Ant. Teper. in Append. tomo. 1. n. 31. De modo ergo si
 quod absit) aliquis homo de quavis progenie Rex, aut Comes, vel aliqua potestas
 vel aliqua persona hominum volluerit diffacere hoc nostruz Testamentuz, Uly.
 Alfonsus Ferdinandus filij, alio Diplomate Ara. 1016. quo fines Oxoniensij &
 Nuxensij dioceseon declarantur, teste Garthia Loaysa noty in vetera

D. Arnar el ~~primero~~ deste
 nombre, conde de Aragon
 fue her. del Conde Sancho
 Sanchez.

D. Arnar el 2.º deste nombre

D. Urraca Reyna de Navarra
 muger de D. Garci Iniguez
 2. dole nombre y septimo
 Rey de Navarra hija de Sacho
 Sanchez Conde de Barcelona
 Sobrina g no hija del conde
 D. Arnan

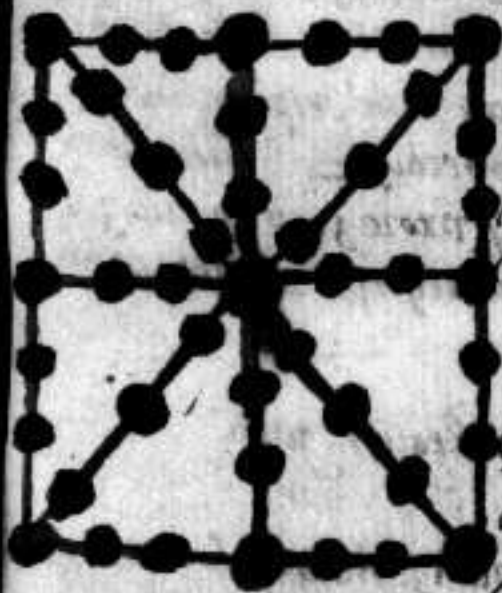
Hispania Conalia. Si quis Archiepiscopus, Episcopus, Rex, Comes, Princeps, aut aliqua
 potestas, seu quilibet ecclesiastica secularis ve persona, definitionis huius paginae
 obstinaci audacia violare, vel in aliquo infirmare tentaverit. Ut
 Coeterus Theudaz Aragoniaz, Bernardo Ripacursiensi Comiti nuptaz, quas
 Gathe Galindo natus credit. Quia ut in familia potius Aragonaz ponerem
 efficit, temporis ratio, quia ipsas nulli alij Comiti Aragonensi, ppter quas
 Arnanis ascribi patitur. Urracaz autem Garci Enrici Pompelonensis
 Regis vxores, quas pariter Aragonius Comitibus gerere ut, fuisse tradidit
 Beutgerus, Sanchi Gasconie Comitis, Arnanis fratris filiaz fuisse suspicari, inde qz
 Sanchi nomen in Familia Pompelonensium Regum inbecutus. Tutus deniqz
 Sanchi Garci, i. huius nominis Pompelonensis Regis vxores, Arnanis, i.
 patris habuisse, e Patronymio Arnanis in veteris tabulis ipsi alicubi conijci
 alibi monuit

Appendix Stemmatum Regis Navarra. De Insignibus Regum genti
 litijs = Caput - 16

Garci Ximenis Regi rubrae parram, symbolico icone. Quia, inqz, fuisse
 a nonnullis et prodituz. Alijs tamen placet Quercus sive ilicez, incubante summo
 fastigio Cruce, ab ipso cum Mauris pugnant in Aore, felix instantis victoris omine.
 villaz, ilico pro simbolo Militari acceptaz = Cunctoqz vero Reges obtentu
 Auste, cognominis sibi a populo imposti, Austis Suti gentilitij solaz inlevisse,
 posteaqz ex pau miraculo alterius Cruce, a se contra Christiani nominis hoste, dimi
 cant, in aere conspectae, argenteaz Cruces in dextra Suti parte additaz = Sanchi
 us deniqz Garci huius nominis puzuz, cognomento Abarqz, (qz ipsi a calceamēt
 genere, a se in militari expeditionibz usurpab, accesserat) alludentes binaz Abarqz
 Austis adiecit. Enimvero cum hec magis ex vulgi sermone, varijs recentioruz quo
 rundaz scriptoruz fraudationibus excitata, quas ex veritate, aut certa aliqua demoy
 stratione pendcant, patvi facienda sunt. Tametsi ea, quae de pueru, ilice, aut alia
 haud dissimili arbore in Sautis, seu signis puzorum Regum impressa Navarra solent
 probare videntur vetusti Nummi Aragonie Regum, apud Hieronymum Blancuz
 in comment. rei. Arag. & Franciscuz Arnanis, in historia civitatis Oscentis, huius
 modi Arboris imagines insculptas preferentes, illud potio pro certo ponere non vere
 bor. At hec insignia symbolica, tarde admoduz, nec nisi regnante in Navarra,
 Sanchi huius nominis ultimo, diplomatum Regis apponi cepisse. Superioribus
 enim Regibus sola Cruce figura, in calce tabularum delineata, ob signare moris
 erat. initio vero illaruz, non raro prefigebatur hec nota, quae Cruce signo, &
 duabus Graecis litteris X. P. S. quibus Xpi nomen compendiatu scribi solet) compo
 sita. Christus Cruce imposituz designabat. illi autem notae interdum adicieban
 tur initials, A. & finalis, Q. Alphabeti litterae, a beato Ioanne in Apocalypsi
 Churb, ut ipse verus omnium initium & finis esse significaret, attributa
 Primus itaqz Sanchus ultimus symbolus huius Militare, Aquilaz scilicet surbaz
 expansis Alis & argenteo rostris, diplomatum ab se scriptis appinxit, quem
 admoduz in Vazylous Castellanaz Regis Theobaldi in Tabulario Regio

Pompelonensi existentis, observabimus. Veteris tamen symboli species. post anno aliquot à Sancto. occasione insignis Victoris à Mauris in eo loco. qui vulgo Nabay de Tolosa nuncupatur, reportatus immutatus esse. in quo eius locus successisse effigiem Catenarum ferrearum, quibus Meramamolini Regis Mauri Pectoribus circumvallentes, Sanctus fortiter pugnauerat atque perfrugerat. veteris opinio iam usque ab Avorum nostrorum ducta, memoria Navarrae oplevit. quas tamen ut pro incerta habeamus. duobus potissimum impellor rationibus. Primus figura ipsa Symboli seu Insignis. quibus Navarrae Reges à Sancto ultimo. ad nostra usque tempora usi sunt. quae nullas cum catenis habet similitudinis affinitates. si ubi enim illa insignia Catenarum specie adumbrata sunt, id à quinquaginta vixit annis. sola auctoritate aut consilio recentiorum Historicorum factus. cuiuslibet accuratius causas. huius rei rimantis facile innoteret. At vera earum Insignis effigies. haec ipsa est. quas huc incidendas curavimus. ita enim expressa concipiuntur. non in infinitis tantis Sigillis. ac Nummis Diversorum Regum. sed etiam in speculaibus Basilicae Primarii templi Parisiensis, Virgini matris Jacobi. quae alter utrius de Theobaldis. vel Henrici Regum temporibus picta fuisse. annexa Navarrae Campanis insignia significant. ab hac autem forma nihil discrepant eorundem Insignis imagines. quae Lutetiae in Collegio Navarico. ac in Coenobio Carthusianorum. in Cippo Petri Navari. Comitum Moretonis; ac item quae in Castro Palenti. Principatus Bearnensis. in Ecclesia Premonstratensium Fratrum Scalae Dei in Begemonibus. & in compluviis Navarrae. tam anterioris quam ulterioris locis. vel lapidibus insculptis. vel in parietibus ac in vitreis fenestris depictae praesentant. Deinde si auctoritatibus certandum est. solus inter superioris memoriae scriptores. pro Catenis illis. pugnat Carolus Navarrae Princeps. qui ducentis tantummodo annis aetate nostras antecessit. Pro contraria vero sententia alij longe plures & antiquiores. qui ex professo de re Heraldica. sive de Regum. Principum aliorum Nobilibus Insignis scripserunt. Hi enim omnes constanti concordia Scutum gentilitium Navarrae Regum. non Catenis. sed Carbunculo radiato aureo. sphaerulis interiectis instruunt. additis Umbilico patino. Veteris libri. M.S. membraceus Bibliothecae illustissimi Renati. longolij Dermaysos in Suprema Vectigalium Curia Parisiensis Praesidis. Le Roy de Navarre porte de laquelle à une Escarboucle. fleur d'or. & le seur de synople. id est Rex Navarrae gestat pro insignibus. in equo ferreo Carbunculo. globulis duobus. aureis corde prasino. Auctori alterius libri. M.S. Carolo. s. Francorum Rege (ut ex ipso colligitur) elaborati. quae Scyrolle & Ludovici Sammartanorum fratrum geminorum nostrae historiae Syderum. Bibliotheca nobis suppeditavit. Le Roy de Navarre de laquelle à une Escarboucle de or. pometee s'hermee & perchee. Navarrae Rex. inquit Cocineas gestat aureas. in eaq Carbunculo aureo. bullatus. lineis Orlogonis clausus. Idem utriusque verbi legitur in alio libro minori vetustatis. alterius Ludovici Sammartani. in Curia Praefectorum Militum Galliae Propetibus. Atq in alio quoque Hectoris Britanni primarii Christianissimi Regis Ludovici. s. Jacobi. seu Regis Armorum. ut vocant. paulo plenius in hac parte est Commentarius Gentilitiorum Insignis. quod nobis communicarunt.

142
 totius antiquitatis & bonarum litterarum vindices. Petrus & Jacobus
 Puteani fratres. anno 1380. ut ibidem annotatum est. composuerunt. sic enim fol. 170.
 illius scriptum estat. Le Roy de Navarre l'escartelé de gueulles a l'escarboucle
 d'or promete & parti de synople en la moyenne en guise d'Emeralde & lieu,
 (lege l'autre) de France a un baston compone de Argent & de gueules. Hoc est
 Navaræ Regis Scutus quadripartitus. altera pars phœnicea. Carbunculo auro
 Sphæculis distincto impressa. in Medietate præsigno Smaragdi specie secta. Alte
 ra Fræica baculo symbolico argenteo & coccino intersito. obliquè incubante. Hoc
 scriptores sequuti sunt alij superioris. & istius nostri sæculi. præcipue vero Joannes
 Veronius. & Hieronimus Barra. et novissime Joannes Jacobus Chifflethius vir
 eruditus Philippi 4. Hispaniæ Regis Catholici Archiatrus. sic enim ille in eo
 libro. que de Insignibus Gentilitis Equitum Ordinis Velleis Auri scripsit. n. 57.
 Joannis Aragoniæ & Navaræ Regis. qui in illorum Equitum numeris anno.
 1461. cooptatus fuerat) Insignia describit. Scutum quadripartitum. primo & quan
 to. quadrans Aragonicus. secundo & tertio Coccineus Carbunulo lineari clauso
 & Sphæculis discreto. Aureo impressus.

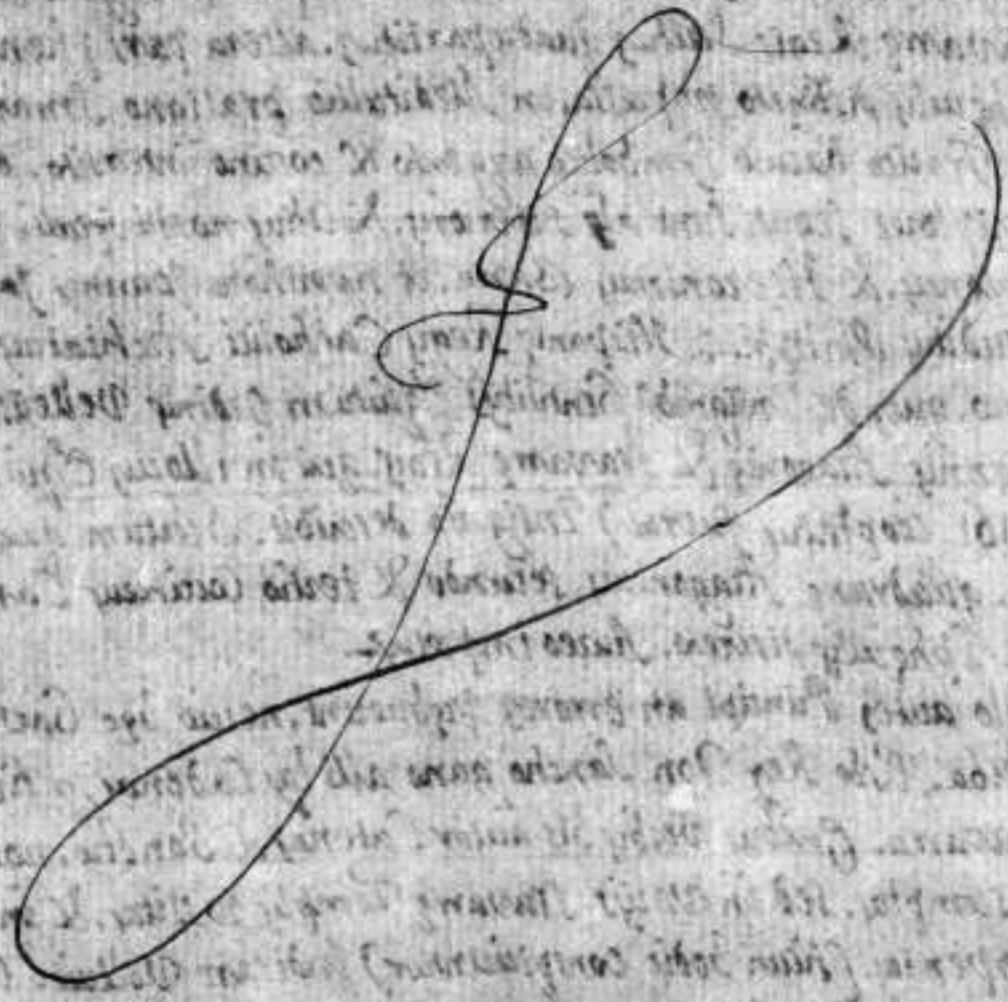
Carolo autem Principi an errorem præbuerint, nescio hæc Gaspar Cuguij in Sancti vita
 verba. Este Rey Don Sancho gano alli las Cadenas, y tiendas que son oy en
 Navarra. Quibus verbis hic autor Catenas & Sanctio. non pro Symbolo Militari
 assumptas. sed in varijs Navaræ Templis visitas. & in Anat hematum modus
 appensas. (sicuti hodie conspiciuntur) indicare voluit. Pignora in hoc Carolus
 errore ductus fuisse palam est, quod prætor Catenas. Navaræ insignibus Aristof
 inesse credidit. que tamen nusquam apparent. Eius verba lib. 2. c. 16. sunt. El
 Rey de Navarra tomo el diez Cadenado. de los Camellos e las Tiendas e conquito
 las Cadenas por Armas, e asentolas sobre las Aiestas. con un Punto en medio de
 sinople.

De Smaragdo. qui Arce Insignis Navaricorum Umbilicus occupat. ipsum de
 Manubys. pugio ad Navas Tolosæ factus. Paris. ad Sanctius pervenisse asseruit
 Author Chronici contracti Navaræ Regis. qui Carolus 5. Cesar in Navarra
 imperante souebat. in eadem fuisse sententia Argothus a Molina. libro de
 Nobilitate Andalucis. & alij ferè omnes. Si Marcus Antonius Muretus exi
 pias. hic enim in oratione ad Puz. 4. Pontifices Maximus. postidie idus De
 cembus. anno. 1560. pro Antonio Rege Navaræ habita. ideo Smaragduj a
 Sancto Insignibus suis adiectus fuisse narrat. ut esset monumentum Maxi
 Regis. Smaragdi nomine. ab ipso eo Pugio ad Navas Tolosæ commisso interfecto.
 Sulpebatur autem hic Smaragduj principio globosa & rotunda figura. Pos
 tea vero eius forma variari cepit. & modo in quadrangulaz, modo in alias
 minus visitatas (quales subiectis Schematibus effinximus conformari —
 Mascula Prole Navaræ Regis in Sanctio ultimo consumpta. ius Regni fe
 minea Shirpe. ad Principes Gallos. Primo scilicet ad Comites Campanias

El Principe D. Carlos
 trata de las Cadenas

Deinde ad Reges Francorum ad Comites Ebroicensis, & tandem ad Comites Fuxa
Sei devolutum est, quibus in Gallia fere semper consistentibus, & in magnis rebus
occupatis, missi sunt in Navarraz Rectores, qui tam Regis imperio Seneschallorum
aut Gubernatorum titulo administrarent. Ut

Libor Tertius

Notitia

Utiusq; Vasconia liber tertius. = in quo speciatim de Vasconibus Aquitanicus agitur

Quo tempore ex Hispania in Aquitaniam migrarint Vascones de plurimis excursionibus ab ipsis in agrum Aquitanicum factis. Et de varijs ex eo illorum, cum Francis dimicationibus

Caput. 1.

Vascones etiam ultra Pyneum in Hispania sedes habuisse, primo istius operis libro dixi, neq; de eo ulla inter doctos controversia est. Sed quo tempore inde in Aquitaniam migraverint diffidiles hac questio habet explanationes. Josephus Scaliger lib. 2. Auson. lection. c. 6. Cantabros ait & Vascones, qui antea ultra Pyneum in Hispania erant, a Messala victos, penetrab; Pyneos, sedes ibi prouisse, ubi Tarbelli sunt, in quo tamen coniectura aberrare summus virus, inde liquet, q; Strabo Ptolomeus, & Plinius. Messala etate posterior, utramq; gentem Vascones & Cantabros in Hispania, non autem in Aquitania collocant, neq; ullus postea auctor extat, qui alicuius bellum Messala adversus illas gentes q; meminuit. Tibullus elegia. 8. lib. 1. triumphos a Messana & Aquitanis victis achis, celebra se. De Vasconibus tamen & Cantabris, nullus ibi verbus extare fatebitur, qui quis elegiaz illas perlegerit. Nihilominus sanior eorum opinio est, qui Pompeius narrat, cum Vascones in Hispania bello superasset, novos motus ab inquietis & indomito populo veritum, solum mutare, & in eas Aquitanias partes secedere eos coegisse, ubi nunc Convenas habitant, indeq; urbi Convenas nomen datus. Nam hac quoq; sententia cum nullius scriptoris, Isidoro Hispalensi antiquioris, testimonio fulciatur, & veteres eque Geographos habeat adversos (qui similiter post Pompeij tempora Vascones in Iberia statuunt, nec ullus istius nominis populus in Aquitania agnoscunt) pari cum priorum facilitate convellitur. Aquitanias autem gentes, Convenas, non a Vasconibus ut credit Isidorus sed a Vectonibus, Aebacis & Celtibus, Hispanie Citerioris populis, genus duxisse, docuit nos D. Hieronimus lib. adversus Vigilantius. c. 2. in quo de Hærenarcha illo sic profert. Nimirum respondet generi suo, ut qui & latinos & Convenarum natus et femine, quos Cælius Pompeius edomita Hispania, & ad triumphum reddere festinans, de Pinnæi iugis secessit, & in unum oppidum congregavit, unde & Convenarum urbi nomen accepit. Illic usq; latrocinetur contra Ecclesias Dei, & de Vectonibus, Aebacis, Celtibusq; decedens, incurset Galliarum ecclesias, portetq; nequaguarum vexillum Christi, sed in igne diaboli, lth. Equidem ad Gratiani usq; imperatoris tempora, Vascones proprijs finibus se continuisse, eamq; Aquitanias partes, quæ postea ab his occupata fuit a Tarbellis ipsis, veteribus illius oris incolis, habitatas fuisse, colligere ex Antonio Poeta licet, qui Gratiano imperante vixit, is enim epistola. 23. ad Paulinum.

Patia de Vigilantio
Hærenarcha. signum
S. Gerónimo —

Marco Maximo in su
Chronicon. Vigilantius
Hærenius, Calaguritanus
ex Gallia, sic Barcinon
enses viciat Ecclesias
ubi presbiter fuit, &
Ecclesias alias Hispanie
contra quos scribit. S.
Hieronimus —

2 Dice R. law on his notes
 At Calagurris in Hispania
 est. ut igitur Vigilantius ex
 Gallia? nodum non admodum
 cordis similem D. Hieronim
 solvit. adversus eundem Vigila
 tius. Gallum enim fuisse dicitur
 verbis ait. Sola Gallia monstra no
 habuit. Exortus est subis Vigi
 lantius. sive veius Dormitantius
 & mox. iste Caupo Calagurrita
 nus. et in peruersam propter
 nomen vianti. multu Quintilian?
 miset aquas vino. & de artificio
 pristino sui venena per fidie cap
 luy fidei sociare conatur. itaq
 homo genere & genere Gallus
 Vigilantius. tamen Municeps
 Calagurritanus ibi Caupnas
 exercuit

Calagurri Vasconis vite. ut putabat commemorantes scribens Pirineo saltui qua Gallia
 as spectat Tarbelliorum Regionem statim subiicit his verbis
 Et quando iste meas impellet nuntius aures.
 Ecce tuus Paulinus adest. iam ninguida lingu
 oppida Hiberorum. Tarbellica iam tenet arbor,
 Ebromagi iam tecta subit.

Udes epistola. et ad eundem Paulinum scripta. Vasconq. alia Regione. ab Aqu
 tanis. situ & moribus longe diversa. in Iberia scilicet constitisse. significat hu
 versibus

Veris h Pauline tuos dulcissime mores,
 Vasconis hoc saltus & ninguida Pirineo?
 Hospitia. et nostri facit hoc oblibia celi,
 imprecet ex morato. quid non tibi habeuica Tellus?

Et Paulini ipsius Avonio describentis. proxima Carmina, eundem populus
 id temporis in Iberia habitasse. clarius etiam ostendunt

quid tu mihi vobis
 Vasconis saltus & ninguida Pirinei
 obijis Hospitia? in pumo quasi limine fixus
 Hispanie Regionis agam!

Part Gratiani vero ~~tempore~~ mores inclinatos. et ad interitum incumbere Roma
 norum in Gallia atq Hispania imperio. & Pirenaica ^{partem} regione ab Alanis.
 Vandalis. Sueris. alijsq barbaris nationib' vastata. qui biennio ante captas Ro
 maz a Helicone excitati. transmisso Rheno. Gallias iruperant. & Pyreneis usq
 progressi. eiusq obice aliquandiu cepti in vicinas regiones se effuderant. ut
 testatur Orosius. non difficile fuit Vasconibus bellicose. & proferendous finius suos.
 cupidoq genti. montano illo tractu. qui Pyreneis ad Gallias subiacet. armis potui
 quatenus aures eo impetu processerint egre qui destinerunt; quid enim certi dici
 vel a fove possit in re adeo caliginosa & vetustate nimia pene deleta? Conijcere
 tamen licet preter eas regiones. quas hodierni Vasci incolunt. Montana quoq
 Bearnensis Principatus. nec non Bigemonius Comitatus loca. in Vasconum quibus
 incremento fuisse; cui argumento adsunt crebra toto illo tractu. veterum stru
 tigia. in edifijs montib' sibi invicem adversis. conspicua & tali ordine disposita. et
 ignib' quoq sublati. siquz ubi quid molirentur hostes momento tempore accipi pos
 set. Planas vero regiones. una cum oppidis munitis. quorum precipua in illo Mon
 tibus confinis fuere. Capurdus (quz nunc Bayona) Beneatus. a quo nomen Be
 arnensi Principatus accessit. Bigorra & Comera (nunc sanctus Berhardus)
 in Francorum nihilominus Regum potestate fuisse. ex varijs Gregorij Turonensis
 locis facile est intellectu. unde cum tam angustis asperis & infecundis regionis fa
 cultatib' numerosa & valida Vasconum gens sustentari minus posset. frequen
 ter in agris Novenpopularium Francorum imperio obnoxius. excursionses fa
 cere cogebantur; testatur illud Venantius Fortunatus lib. 10. c. 22. Vbi

Galactorio Burdegalensi Comiti Dignitates Duas deprecatus, causas hanc subijcit
Cantaber ut timeat, Vasco vagus arma timeat

atq; Pyreneæ deserta Alps opom =

Gregorius Turonensis
de Vasconibus
Joannes de laet de
Francorum Regis Domi
nij & opibus. in titulo
Vascones.

Paulus Menula in Cos
mographia. 2. p. lib. 2.
c. 13. & 33. latissime de
Vasconia & Vasconibus.

Idipsum confirmat Gregorius Turonensis lib. 9. c. 7. his verbis. Vascones vero montibus
prorumpentes, in plana descendunt, vineas, agrosq; depopulantes, domos tridentes in
cendio, nonnullos abducentes, captivos cum pecoribus, contra quos sepius Astobaldus Dux
processit, sed parvas ultiones exerauit ab eis. Itaque Anse Astobaldus, bellus contra Vas
cones commoverat auspicijs Chilpericij. 1. Regis. Bladaster Dux, circa annus Xxi
881. sed nulla in eo, ve memorabili gesta, ipse nihilominus, vitas & maximos exer
cibus sui partes amiserat, testib; eodem Gregorio lib. 6. c. 12. Et Hedegario in hist.
Francor; Epitomata. c. 87. Eventus tandem provabit strenuus & magnanimus popu
lus, non nisi Regijs armis vinci posse, itaq; circa annus. 607. a Theoderico. & Theode
berto Regibus qui, vicis acie Clotario, in portioni Gallie parte, maximè in Aquitania
vires potiebantur, eorum imperium perferre, tributa pendere, & Ducez nomine Genia
lez accipere cogitur, vt narrat idem Hedegarius. c. 21. Chronici. q; iussu Childebrandi
Comitis, Pipini Regis patris, edidit. Non tamen diu in officio mansere Vascones,
sed circa annus. 627. consilio Senoci Eufani Episcopi, ipsiusq; patris Belladij. à
Clotario Rege defficiunt, ut ex eodem Hedegario. c. 54. illius Chronici colligere licet.
Anno vero. 632. à Chariberto, Dagoberti fratre, Aquitanie Regi, iterum domiti, &
in ordinez reddacti sunt, sed mortuo, paulo post, Chariberto, cuius anno. 636. spreto
Dagoberti imperio rapinis & arduis direptionib; vicinaz regionez infestarent.
Dagobertus, collecto è Burgundionibus exercitu copiosissimo, eosq; lectissimis tri
butis atq; militib; instructo, Chaduinus strenuissimus & rei militaris peritissimus
Ducez, illis proficit, qui Vascones durissimo bello persequitur, eorumq; agris vastatis,
ædificijs incendijs, ad pugnaz aliat, quod illi tametsi principio alacriter inissent, postea
cum se numero longe impares, eoz vincendos comerent, pugna discedere, & in tutissima
rupiuz propugnacula se recipere coacti sunt, indeq; paucis studio fidez & obsequijs Da
goberto pliceri: nec inveniunt tamen hæc victoria fuit, siquidem Arimberth; unus
è Ducibus Dagoberti, cuius parte exercitus non modica, in Valle Subola (quæ hodie sola
est) à Vasconib; oppressus interijt.

Ex his Vasconum frequentib; incursionib; & assiduis direptionib; in socios Franci nomi
nis, vsurpatis, occasiones Francij sumptas esse credidimus, eaz gentez latrocinij in fa
mandi, q; tamen, si ab eis veteri potius instituto, atq; exemplo duaruz nobilissima
euz nationuz, quaz aliqua pravitate animi, aut insita à natura in vitia propen
sione, actus docere possuz, facile, ni fallor, sane maculas ab inimica olim gente, illi
populo iniustas eluero. Huiusmodi igitur vastationes & direptiones militares, à iunio
rib; præsertim, extra Patris fines factas, apud Hispanos & Germanos, in quotidiano
vitu fuisse, & in glorijs potius, quaz in cæmen versat, docent Diódorus Siculus, Cesar.
& Tacitus, diod. lib. 5. Bibliothecæ, ex interpretatione Laurentij Rodomani, Peculiare
(inquit) quippias Uevis, & maxime Tusitanis in usu est. Nam qui fluida inior
illos, ætate rei familiaris inopia maxime premuntur, robore tamen corporis,

4
& fiducia præstant fortitudinis, & armorum viatico instructi, in asperis montibus congregantur validisq; collectis stragminibus, & bellas incursum, prædando divitiarum, comadunt & hoc perpetuo magno periculis contemptu facitant, cum enim levi armatura utantur, agiles sint corpore, & veloces, non facile ab alijs expugnari possunt. Difficultas equidem locorum & asperitudo illa, patria ipsi habetur. De Germanis vero sic Coesar lib. 6. de Bello Galico. c. 23. Taciturnia nullas habent infamias, quæ extra fines civitatis sunt, atq; ea iuventibus exerceant, ac deinde minuendæ causa fieri prædicant, atq; ubi quis ex Principibus in consilio se dixit Ducez fore, ut qui sequi velint proficiantur, consurgunt ij qui & causas & homines probant, suorum auxilium pollicentur atq; ab multitudine collaudantur; qui ex his secuti non sunt in desertorum ac proditorum numero ducuntur, omniumq; verus ijs postea fides abrogatur. Tacitus lib. 8. de Moribus Germanorum. Materiam munificentis per bella & raptus, nec arare terras, aut spectare annus tam facile persuasent, quos vocare hostes, & vulnera invenire, pigrum quoniam imo & iners videtur sudore acquirere, quod passim sanguine parace.

De Regione Novempopulania à Vasconibus occupata
& de tempore huius occupationis. cap. 2

Post Dagoberti mortem, quemadmodum se erga posteriores Francorum Reges Pipinus usq; gesserint Vascones, nullus veterum scriptor memoris tradidit, nisi qd; haud quaquam eos in fide illorum mansisse. c. 78. chronica monuit Fredegarius; imo pugnacius prædandi & alienos fines invadendi morez, maiori etiam quaz antea comati. repetisse, inde probatur. Quod regnante Pipino universas Novempopulaniaz, & quidquid terrarum, à Pyrenæis montibus, ad fluvium usq; Garunnae protenditur, Vascones veluti proprias sedes placide & tranquile possidisse, ex Fredegario et alijs illius seculi scriptoribus, colligitur. Unde etiam Gasconis nomen illi Provinciae indituz littera. U. in G. mutata (ut in plerisq; alijs nominibus accidit) conceditur ab indigenis scriptoribus. Josepho Scaligero, in notitia Gallie. Belleforneto lib. 3. c. 43. Deceptus quatuor vrbis partibus & Scipione duplici Historico Rege in comment. rerum Gallicarum lib. 4. c. 16. & in Annalibus in vita Clotarii. 4. idem etiam sensu Burdigalensis scilicet deus eximius Elias Vinetus santo, cuius verba e commentario in Epist. 28. Ausonii. n. 493. hic ad se habere non pigebit. Vasconum autem nomen aduc retinuerunt in Pyrenæo circa Garunnae Tarbellorum urbes, quos Vascos vocamus, lingua & maioribus à Gallis & Hispanis discrepantes. Cæterum quos veteri scriptores Strabo, Plinius, Ptolemaeus descripserunt Vascones, eorum fines in eorum Pyrenæo latius patuerunt, ut qui nunc Guipusqui & Navarri appellantur, olim Vascones fuisse videantur, idem Gascones, ut idem sunt Guilhelmus & Uuilhelmus apud nos Galerius & Valerius, Garro & Vardo: verum qui dicuntur in Aquitania Gascones, hi sic sunt dicti à Pyrenæis illis Vasconibus, qui saltus suos aliquando egressi, circiter annis à Christo natis. 590. ut ex Gregorio Turonensis libro nono rerum francorum colligere mihi videor, in media Aquitania consederunt, que ab ipsis Gasconia et cognominata est. De tempore autem quo primus Novempopulanie possessiones usurparunt Vascones, varia sunt doctorum coniectura, idem Scaliger in notitia Gallie, hunc populum ait.

a Pipino primo, deinde a Ludovico Pro videlicet & in plana Novem populania dictionem
illi Regioni nomen dedisse, sed quo auctore id confirmat vir doctus. Fredegarius & alij vetu-
ti scriptores. Vascones sub Uuifray Aquitanis duas signis militantes a Pipino domitos
& in fides receptos fuisse testantur. Nemo tamen Sactenus dixit. ipsi devictis eaz regio-
nez colendas a Pipino concessas fuisse. que ipsi etiam victoribus. aut de Rege optime me-
ritis. Summi p[ri]mi loco esse potuissent. Fredegarij verba ad annus. 767. sunt. Prædictus
Rex Pipinus usq[ue] ad Garonaz accessit, ibi Vascones qui ultra Garonaz commorantur
ad eius p[re]sentias venerunt. & Sacramenta & obides prædicti Regi donant. ut semper
fideles partibus Regis. ac filiis suis Carolo. & Carlomano omni tempore esse debeant.
Et alij multe quam plures ex parte Uuifray ad euz venientes. & se ditioni suæ subdide-
runt. Rex vero Pipinus benigniter eos in suas ditiones recepit. His autem verbis
Vascones qui ultra Garonaz commorantur, innuere videtur Fredegarius, iam tunc
hunc populuz Novempopulaniaz. que Garumna fluvio terminatur, incoluisse.
q[uo]d omni ratione confirmatur testimonio auctoris vetusti vitæ Ludovici Pij. qui Ca-
roli Magni res gestas recensens. & in Garunne mentionem delapsus. hunc fluvium
Aquitanorum & Vasconuz conteminus fuisse enuntiat. Vetus membrana ecclesie
primariæ Auscensis. ab eiusdem sacerdote circa annus. 1100. scripta Clodoveij p[ri]mi
huius nominis Regis temporibus. Vascones. relicti Montibus Aquitaniaz invasisse.
& interemptis quos in ea Provincia statuerat Clodoveus. Comitibus & vicecomi-
tibus, alios in eorum locis suffecisse dicitur. Etiam vero Vinetuz loco supra citato.
circa annus Christi. 950. hoc contigisse arbitratur; sed in designatione temporis. neq[ue]
Sacerdotis illius testimonium verum. neq[ue] coniectura Vineti certa est. siquidem paulo post.
regnante nempe Dagoberto. Vascones Pyrenæicaz Regionez adhuc tenuisse. nec dum
in plana immigrasse ex veteris antiquorum scriptorum locis constat. quorum duo aut tria hæc
a foras insigniora. Alterus est Fredegarij Chronico. aliud ex auctore vitæ sancti Amandi.
illorum temporuz æquali. Tertius ex Theodoro Hispalensi. Fredegarius. c. 73. Anno. 14.
Regni Dagoberti. cum Vascones fortiter rebelarent. & multas prædas in Regno Francoruz
q[uo]d Chauderthuz tenuerat. facerent. Dagobertus de universo Regno Burgundiæ exerci-
tuz promoveri iubet. statuens eis caput exercitus nomine Chaduinuz referendariuz
ut. Et paulo post. in Vasconiaz euz exercitu perrexissent & tota Vasconiaz patria
ab exercitu Burgundiæ fuisset repleta. Vascones de inter montes raptè egressi ad
belluz properant. cumq[ue] præliare cepissent. ut eorum mos erat. terga vertentes. dum corne-
rent se esse superandos. in faucibus Vallis. Montis Pyrenæi latebras dantes. se lucis hu-
tissimis per rupes eiusdem Montis collocantes. latitaverunt. Exercitus post terga
eorum. cum Quibus insequens. plurimo numero captivorum. Vascones superab[er]at. seu de
ex his multitudine interfectis. omnes domus eorum incensas. pecunijs & reb[us] spoliavit.
Tandem Vascones oppressi seu perdomiti venias & pacem a supradictis Quibus peremer[unt]
promittunt se glorie & conspectui Dagoberti Regis p[re]sentaturos. & huc ditioni tra-
ditos. cuncta ab eodem iniuncta impleturos. felicitate de exercitibus absq[ue] vlla læsione.
ad patria fuerunt repediti. Sed Adimbertus Rex maximus cum Jernicibus & nobi-
lioribus exercitus sui per negligentiaz a Vasconibus in Valle Sobola fuit interfectus.
Uti - Vallis Sobola. cuius hoc loco meminit Fredegarius. & in qua partim
hoc belluz Vasconiaz gestuz fuit. ea est. que nunc contracte vocatur - Solva.

5 in Aduib' Montis Pyrinei Regione Vasconum Sita, illius enim pagi Dynastę Vicecomitę
Subolę dicuntur, in Veteri Cartulario Coenobij Sylve laze, Principatus Bearnenſis. Aucto-
ritę Sancti Amandi. Nec multo post. cum a fratrib' quos ob animarum curas per diversa
reliquerat loca. Rogaretur ut eorę presentia sua visitaret. & ut verbi sacri pabulo refecti
dignaretur; tandem pietę accepta peruenit ad eos, ac dicitur ab eis gentes quas
quas Vacceias appellavit antiquitas. que nunc vulgo nuncupatur Vasconia. nimis
errore deceptas. ita ut Augusti. vel omni errori dedita. idola etiam pro Deo coleret.
quę gens erga Pyneos saltu peraspera. atq; inaccessibilia diffusa erat. loca-
agilitate pugnandi frequenter fines occupabat. Francorū. Vir autę Dominus
Amandus. eorū miseratus errores enixę laborare cepit. ut eos a diaboli reuocaret
David - Thidous Hispanens. Dagsberis etale super lib. 9. Originuz. Hic inquit
de Vacceis. quos cum Vasconib' confundit. Pyneis uigis. per amplas montis habi-
tat' solitudines. ydes & Varones. quasi Vaccones. c. in S. litteras demutata. Sunt
etiam qui Vascones ab Eudone Aquitanie Duce accider. & in ea Regione ubi hodie
Gasconia est. collocatos haviolentur. non alio argumento. quas veteris monti men-
ti Cantabici. a Gaibaiō laudati. quod Eudonis genus a Cantabij ducit. cuius Vanitas
+ superiori libro a nobis et demosttrata. Auctor deniq; vitę Beati Iuliani Episcopi
pi Bearnenſis. ad Ebroini Maioris domus. etate hoc Vasconuz facinuz referre
videtur. quo tempore a Vasconib' ait. & ab alijs vicinis populis electus fuisse
Principes nomine Lupum. Francorū Regno valde inferius. Hic fozas et
Lupus Dux. qui paulo ante contra Ubambaz Gotfruz Reges. circa annuz 670.
Suppetias tulit. ut D. Iulianus Archiep. Tolet. in historia Vambę testatus reliq-
uit. Nec desunt. qui sive Eudon. sive alius Lupum Eudonis patres fuisse affir-
ment. alijs contra Eudonem. non Lupi. sed Bertrandi Aquitanie Ducis filius se
se pronuntiantib'. quę omnia veluti incerta. & nullis subnix a fundamentis rejicere
tuhij duco. cum id tantummodo pro certo statui posse iudicet. postimoruz primos
Istipij Reguz temporibus. bellicosa illa Clodovei undole exolescente Negibuz ipsi Reg-
ni cura Maioribus Palatij delegata. Secordiq; semet luxurięq; mancipantib'. interiore
ad hęc Gallia intestinis bellis factione eoruz qui summę Regni. Maioraty Palatij
titulo affectabant. vexata. dum demuz redundantes Vasconuz soboles. captata
oportunitate se se in Novempopulanie ~~colis~~ vberę agruz effudisse. ibiq; sede-
fuisse. Prefectis Regis. qui Provincie pregerant. ad resistenduz & ad tantas gen-
tes illis finib' arcendas paruz idoneis. vel fozas factuz ideo distimulantib'. q; ipi
quoz in ea totuz Francicaruz perturbacione. Prefectura suaz veluti propriaz in per-
petuuz retinere studerent. Cuius rei non leve argumentuz est q; Eudo. eiusq; poste-
ri. Hunaldus. & Vaisarius Aquitanie Duces. in tot gravissimis bellis. que cum Ca-
rolo Martello. Pipino & Carolo Magno gerere. non alio fore milite quas Vascones
vsi sunt. eiusq; gentis Procerib'. pauptas sui Principatus Civitates. atq; Acces tuenduz
ac propugnanduz permisso. ut ex Hedegarij Apendice & prisus Annalib' Francorū
a P. Pithoueo. Marquardo Trehero. & Andrea Duquesnio editis constat. Maiores au-
segnatu Vasconuz in Pirinaica Regione mansisse. eoruz posteror esse illos populi.
qui hodie Vacci dicuntur. nemini in antiquoruz historioruz lectone versat. in
dubius verire posse existimo

Eudo & eius posteritas

Inter nomina Vasconum & Vasorum, nihil interesse potest declinandi ratione libro
superiori dixi, id eo probatur, qd populi illi ad unum Pyrenaeum possunt, qui hodie eque
Hispanis ac Gallis Vascones dicuntur. Vascones olim audiebant. Vetus autem vitæ Ludovi-
ci Py. vniq; p̄cipue locis, illorum populorum meminit: & bella à Ludovico contra ipsos
facta commemorat; in quolibet autem eorum, non aliò quàm Vasconum nomine eos
appellat. P̄mo loco ad annus. 809. pertinet. & his verbis ab illo autore proponi-
tur. At succedente estate, accitu populi sui generali conventu (loquitur de Lu-
dovico Pio) vetuit eis nomines sibi delatum q̄ quodam Vasconum pars iam p̄des
in deditioes suscepta, nunc defectione medita in rebellionem assurgeret, ad quorum
reprimendas p̄vicaciaz ire publica auctoritate pertularet. Hanc Regis volunta-
tem omnes laudib; prosequuntur, nec talia in subditis contemnenda. Sed potius
severissime reseranda testantur. Motu igitur & disposito p̄ ut oportuit exer-
citu. Aquas villas pervenit, & ad se venirent qui infidelitatis inanimabantur
iussit, sed illi venire detrectantib; ad eorum vicinia devenit, curtaq; eorum sepo-
pulari manu militari permisit. Ad ultimum curtae quæ ad eos pertinere vice
dantur consumptis, ipsi supplices venerunt, & tandem veniam perditis omnibus
magno p̄o munere meruerunt. Cum Aquas vsq; (Tarbellicas intellige)
seu Augustas, quæ vbi hodie Aquis dicitur) Ludovicus processisse nec dux tamen ad
hostes pervenisse significet hic auctor, Consequens est, ut per Vascones, hic Vascones
intelligamus, non autem Gascones. Aquas enim Tarbellicas, in extremo Gasconie
Pyrenon versus sitas esse nemo nescit. Hanc autem vrbem p̄tergressis, statim occu-
rit Vastitania, seu Vaccorum Regio = Posterior loci alterius belli narratione
complectitur, anno. 816. à Ludovico contra eosdem Vascones, seu Vascones Pyrenai-
cos suscepti, hoc modo. Sed et Vasconum citim qui Pyrenæi iugi propinqua loca
incolunt, eodem tempore, iuxta genuinas consuetudines levitatis, à nobis omnino
desciverunt. Causa autem rebellionis fuit eo qd Sigurinus eorum Comes propter mo-
rum pravorum castigationes, quibus penè erat impotabilis, ab eorum p̄moit p̄la-
tione Imperator, qui tamen adeo sunt duabus expeditionib; edomiti, ut loco p̄ni-
tuerit eos incepti sui, deditioemq; magno expeterent voto. Vicissim quoq; vni-
versos Vascones, eos scilicet, qui tunc Gasconum, quos Vasconum nomine hoc seculo
dignoscantur, Vaccos (quæ vox à nomine Vaccæ vel Vaccæ corrupta videtur.)
fuisse nuncupatos, comperio, tam apud authores vitæ Sanchi Amandi, quos apud
Isidorum Hispanentem loci superioris capite recitatis. Theodorus quoq; Paccensis, anti-
quus scriptor, Vaccorum nomen pro Vasconibus usurpavit, ubi de Abderramane
Mauro Rege, ex Hispania in Gallias transmittente agit. Tum Abderraman
(inquit) multitudine sui exercitus repletas prospiciens terras Montana Vaccorum
sic euz duplici .c. legitur in MS. libro Collegij Navamici) dissecans & fessas
& plana p̄calcans terras Francorum inhis expeditat. Ut At Fedegariu

Ano
809

Guerre en el año. 816.
entre Vascones & fran-
cos.

Ano
166

in Apendice sui Chronici, ad annus. 166. eandem vocem Vascei ad Gastones designan-
 dos assumpsit. Dum hec (inquit) agerentur Vuai-faius cum exercitu magno &
 plurimorum Vasconum, qui ultra Garonam commorantur, qui antiquitus vocati sunt
 Vascei (male in quibusdam editionibus legitur Vascei, in alijs Vascei) super pydic-
 tum Reges venit &c. Posterioribus vero seculis & ante quingentos circiter annos
 Vasceorum nomen, pro solis Vasij, sumptus fuisse, observari in uno aut altero
 loco Cartularij Monasterij Santi Joannis Sorduentis, quod in confinio Gallie
 & Vasconie situs est. Vasos in super, diminutiva voce Vasculos, & contracte
 Vascos, vel Vascos dixit posterior etas, quas voces, 12. seculo deavente prima
 notat existimo, nec enim antiquiores auctores, qui ea usi sunt, nec hujus sum-
 ptibus concilij Lateranensis, anno. 1179. celebrati, nisi quis in antiquorum nume-
 rum referendus censet Pseudoturpinus, qui de rebus Caroli Magni prodigio-
 sas scripsit historias, seu veras fabulas. Hanc nescio quo argumento, Papius
 Masonius (& si auctores imperitij & mendacij damnet) e vetustate com-
 dat. Duz non multo post Caroli Calvi imperium, ab homine ocaiso in iuven-
 tibus gratias scriptas fuisse videri pronunciat. Mihu tamen prefatio Hirsia
 illi, a Gaufrido priori Vociensi, qui paulo ante annus, 1200. scribebat, in
 exemplari manuscripto, cuius copiam fecit Joannes Cordesius Canonius Lemo-
 vic. prefixa, plane persuadet hoc opus recens tempore Gaufridi vulgatum. Hirsia
 hominis illo ipso seculo, 12. vivens, abortus esse. Sic enim de eo Gaufridus
 velut de re sibi eatenus incognita loquitur. Gaufridus Prior Vociensis, sacro
 Martialis conventui & universo clero Lemovicini climatis gaudijs sempiternis
 gesserit. Egregios invicti Regis Caroli triumphos, ac pyrcelli Comitis Rotholandi pre-
 dicandos Agones in Hispania gelos nuper ad nos ex Esperia delapsi, gratanter exepi,
 & ingenti studio corrigens scribere feci, maxime quod apud nos ista laborant hactenus
 nisi quae ioculatores in suis preferabant Canonicis, quia vero scriptura ipsa scripturum
 vitio depravata, ac penes deleta fuerat, non sine magno studio decorando correxi-
 non superflua subtrahens, sed quae necessaria aderant addens, ne quis me putet
 reprehendere invidiosae laudis Turpinus, qui se in fiascripta scripsisse fatetur. Ego tanti
 Pontificis orationibus mihi a iudice pio dari venias opto. De gemino denique nominis, Vaso
 inflectendi modo, vel secundae, vel tertiae declinationes, nihil singulare in hoc vo-
 cabulo subest, cum idem in plerisque alijs Vasconum servetur, nam veluti Vasus &
 Vascones, sic promiscue declinatus in plerisque veteribus diplomatis legitur. Enneus &
 Ennecones, Galindus & Galindones, Sanchus, vel Sanchones, Castias & Castianos,
 vel etiam Ganciones, Fortunius, vel Fortuniones, Schimenus, vel Simenones, non se-
 cum apud veteres annales Francorum scriptores a Pythes, Kehen, & Ducherno
 editos, amensativus nominis Lupi, effertur per Lupus, vel Lupones, utraque declinatio-
 ne. Bigeros quoque seu Regeros dixere Plinius lib. 3. c. 3. & Paulus, Epist. 1. ad Aulon-
 um pro ijs Aquitanis populis, qui Caesari Bigerriones sunt, & una eademque gens
 Hispanie Tarraconensis, apud Plinium Orgevorum, apud Melam vero Orgeuorum

nomen obtinet, quin & ipsius Vasconum nomen. alio etiam modo inflexus reperitur
tum apud Fedregavius in Chronico Regum Francie. & ipsius Appendix. quae apud
Nitarum lib. 3. de disensionibus filiorum Ludovici Pij. duz pro genitro multitudinis
numera Vasconum voces formant.

Coeterum recta Analogie ratio exigebat. ut Hispanum nomen Vasco a latinis in
classe secunde positum, quae tertie declinationis nominibus referretur. cum in alijs con-
similibus eam legem servatam videamus, ut restus in. O. & finem apud veteres, Hispanus
& Vascon. latine per. V. S. essetatur. itaq ab illorum. Curdo. latini sunt Curdus & du-
cerunt; vicissim autem in latinis nominibus a Vasis usurpatis. V. syllaba finalis
recti singularis. in. O. mutata semper mutata est. unde q. latinis. Christus. petrus.
Pinus. Fagus. Ficus. lacus (pro torculari sumptus). languis. lacus. & flacus id. Vasas
dicitur. Christus. Pedro. Pino. Paga. Pico. laco. lago. & flaco. Plura huiusmodi
in hodierna lingua Hispanica. animadvertere licet. Praeterea vox peregrina Vas-
co. si per tertiam latinorum declinationem inflectenda erat. in genitivi penultima
vocalis. O. producenda fuisset iuxta veras aethymologiae regulas a Purcianso lib. 6.
traditaz (ut in vocibus Ciceronis. Cauponij. Rucianonij. Castulonij accedit) quae in
hoc nomine tamen specialim a latinis correptaz fuisse. auctoritate veterum Poetarum
Juvenalis. Ansoni. Paulini & aliorum evincit.

Ut in declinatione sic in Orthographia nominis. Vasco. variatus est. nam et si pariter
apud veteres auctoritates ab. V. simplici. raro a geminis incipiat. nonnulli tamen
illud a. B. inchoant. veterum Poeta apud Maximus Vicentinus lib. de ratione
Metricorum. Basconas armipotentes. Guibertus Abbas in Hist. Hierosolimitana.
fol. 536 editionis Jacobi Bongars. Galon vir illustris atq. dignissimus utitur & Bas-
conia an Gasconia foret non integre memini. q. tamen & alterutro esset. a
centis tenui. Eadem primae litterae varietas occurrit in plerisque auctoritatibus. quae a quin-
gentis annis scripserunt. Hi enim cum de Vascitanis verba faciunt. eos nonnunquam
Vasculos. alias Basculos. & contracte Blasos nuncupant. Hodie quoque huius gentis no-
men Galli per. B. Hispani per. V. consonantes proferunt. quippe Bascos illi. si Vas-
cos appellant. Sed satis hactenus de Vasconum & Vasconum appellatione. Nunc de situ
& statu antiquo Vasconiae Aquitanicae aliqua dicenda sunt. pauca tamen. cum haec &
scribendus materia. latinus se aperiat. quae ut unico libello expediri possit. ideoque propi-
us commentarius desideret. itaq. tum in Regione describenda. tum in Genealogijs ex-
plicandis brevior in hac parte ero. quae in superioribus fuit. alias fortasse plura diche-
mus.

De Vascitania. seu Vasconum Regionis situ. et de illius Gentis mouibus. ac de veteribus Principibus. Ducibus. & Comitibus Vasconiae Citerioris - Cap. 4 -

Duos Vasconia Aquitanica complectitur Populos. Gascones. & Vasos = Vasconum
Regio. quae Vascitania vocare possumus. licet iam diu Gasconia annexa.
fuerit; q. tamen olim ab ea distincta erat. & nunc quoque ipsius incolae moribus.

lingua, & vite institutis a Vasconibus et reliquis Aquitanis differunt. haud incommo-
 dū aliqua de ea premittere. Sita est in extremo, & veluti in Angulo quodam Gallie
 qua Hispaniaz ad occidentem & septentrionem attingit. ab occasu terminatur Oceanus
 a Meridie Bidaso, a monte Pyreneo, ab Octo Principatu Bearnensi a sep-
 tentrione vero partem eundem Principatus, partem finem Dynastie Arimontanae &
 Abbatum amnez, ac Suburbanus Baiasque agrus habet obiectos. Longitudo eius. so. cir-
 citer Milliaria partium. Latitudo 24. continet. Dividitur in tres pagos, seu ditio-
 nes. quarum prima Lapurdi. Altera inferioris Navarre. Postrema Solae nomen
 habet. Lapurdus & Solae a Praefecto Regis totius Aquitaniae reguntur. Inferior
 vero Navarra a Bearnensis Regis Vicario. Utraq; illarum a Senatu Burdegalen-
 si. Haec vero a Parlamento Palensi ius petunt.

*Bazona. ciuitas &
 Vasconia*

Lapurdi appellacione pagus ille a Lapurdo oppido (Bazona est hodie) cuius olim
 vicecomitibus paruit, nunc eiusdem Praefecti Regis subest. Sumptisse videtur. Est
 autem Lapurdus nomen. Vasconicus seu Biscaynus, ideoq; illi oppido fortasse impostum
 fuit, q; ipsius incolae olim Piraticas faciebant. ut testatur Autor vitae sancti Leonis.
 Pontifex lapurdensis. Nulla haec ditio habet Vrbes, aut Oppida munita. sed in vi-
 cos numero duodeviginti distribuitur, quorum amplissimus & longe opulentissimus
 is est. qui veteribus Luyzius, indigenis sua lingua. Loizune. vulgo S. Iohannes Luyzi
 nuncupatur. Luytzy. vel Loitzunus vox, ea lingua, locus cognatus notat. constatq; hu-
 ic vico sui nominis vado, cerno enim abundat. q; aestus Maris eo trahit, qui singulis
 diebus abveit modica amnis, vicus hunc influentis, pererrat. Incolae fore omnes
 rei nauticae operas dant, cuius sunt peritissimi, & institutis, in eas septentrionalis
 Americae partes, quae a nostris. Terra nova dicitur. annuis navigationibus. Summas inde
 illius piscis copias asportant, quae ipsi Bacallao. Gallis Morua dicitur. ingenereq; ex
 eius praesidio pecunia reddunt. Ad alius vicus nomine Vstavinius Lapurdensis pagi
 iuridicus forensibus disceptationibus vacare solet.

*Navarra la baja
 e pluribus pagis con-
 flata est.*

Inferior Navarra e pluribus Pagis ac Ditioibus conflata est. sub ea enim continentur.
 Vicecomitatus Bigoritanus, & Abersanus. Ditiones Cirana, indigenis Caraci. Amizien-
 sis & Ostabarensis. Dynastie itez Arimontana, & Lucetana. Vrbes illius praecipue sunt
 Fanus sancti Iohannis Pedeportuensis. Sanctus Pelagius, Carnucius & Baptista Clavencia
 Tudovici Huhini Navarre Regis iussu & auctoritate condita. Nomen autem Navarrea
 a Navarris Regibus accepit. sub quorum ditione ac imperio diu stetit.

*Solae, o Subola Regio
 Civitas Mauleo.*

Solae nomen ab antiqua voce Subola contractus fuit, quae Vasconica lingua Sylvestres Ra-
 giones significat. Unica istius pagi Vrbs Mauleo est, veteri Aede in loco edito & praerup-
 to constructa, munita. Alluitur Salone fluvio Teutarus saporis optimi fecundissimo.
 hinc etiam atq; ex inferiori Navarra Suille perneq; omnibus exquisitissime in univer-
 sas Gallias evehuntur.

Vasconiam autem Citerioris Vasconis nomine designarunt, vetustus auctor vitae Ludovici
 Py. ad annus. 816. & scriptor Coronici sancti Arnulphi Metensis. ad annus. 836. latius
 tamen patuisse illius fines, quae hodierna Vasconia, et sub ea Vastanensis quoque pagus
 qui nunc ad Navarras ibericas pertinet, ac Ipuscoa partes illas, quae a Fano sancti

Lapurdus usq. procurrit, comprehensa fuisse verisimile est. Pagus enim illuz olim
a Vicecomitib' administratus fuisse. possuz probare plurimis vetustis monumentis, unde
colligitur, Comites aliquos in eo usq. supremi imperij exercuisse. At equis aliis p'pter
Vascitanis. seu Gasconis comites? Deinde hoc quoq. ex complurib' antiquis tabulis
constat; ante quadringentos annos. tum in illo ipso pago. cum in eo tractu Ipurcoo
queq. modo designavimus. Forentes Formulas. & publicas tabulas. non Hispanica
sed Galconica lingua scribi consuevisse. Preterea. quandoquidem in antiquis Pro
vinciis definiendis. Sæpenumero sacra profanib' conveniunt. & ecclesiastica Diocesan
distinctione. politicas pleruzq. Regionez divisionez imitator. Cui Lapurdensis Episco
pi diocesis. tractus illuz Navarre & Ipurcoo. de quo nunc agimus. ambitu suo amplec
teretur. fide non caret. Lapurdensis quoq. Dynastis spatium isdem terminis circums
criptus fuisse. Adde D. Eulogium in epistola ad Velerinduz Episcopus Pompelonensis.
Araguz fluvius (qui Pompelonez alluit) a radicib' Montium Piræneoz in Gallis per
tariis (fauces & angustias montium intelligit, quas hodie indigine Perthes vocant.)
natus tertatus reliquisse. quod coniecturæ nostre munitur in modum faver. si quidem
eius fluvij fontes. e. Montib' illis. qui Vastanensi pago. Hispanias versus. proximè
succedunt. oriri. exploratus est. qui illaz Regionez peragravit. illud deniq. ani
madversione dignus. cum Arsius Lapurdensis Pontifex. circa annum Christi
930. notitiaz Diocesis Lapurdensis. publico monumento scribendas iurasset. in fine
illius monumenti editus esse nomen. VV. Sancti Gasconis Comit. ut Principis
Provinciæ illi imperantis. nullaz tamen Pompelonensis. vel alterius Hispaniæ Regis
habita mentione. q. certe p'pter missuz nequaquam fuisset. si id tempus. perinde atq.
nunc. potissima pars illius. Diocesis intra Hispaniæ limites constitisset. Monu
mentus autem illud. q. ad cognoscendas illius Regionis antiquitates nonnihil iu
vat. Huiusmodi exempla in Cartulario Ecclesie Baionensis descriptus est
In nomine domini nostri Jesu Christi Amen. Ego Arsius indignus & humilis Laburden
sis Episcopus. volo tradere notitie Successorib' et posteris. ea que nostro Episcopatu scilicet
Sanctæ Mariæ Laburdensis subiacent. loca. idcirco per subtili & canonicali auctoritate
subnotamus. ne forte (q. absq.) Successores nostri Episcopi. vel Archidiaconi in dubio sine
laboratuz. que in nostro iure subiacent. seu que p'cis temporibus. ipsa Laburdensis
Ecclesia publico auxilio vel consilio fidelium canonicè acquirit. Non enim dignus
videtur. ut aliqua fraus in sancta catholica et catholica ecclesia laboret. sed potius veritas
que ab aut hinc mundi semper exigitur. & ideo post mortem testificari non possumus
& auctoritate & exemplo scriptuz verisimuz in Membranis relinquimus
ut omni dubitate postposita. Prelatore Sanctæ Laburdensis ecclesie in pace. q. invene
rint. testificari nostro testimonio. vel sanctis absq. adminiculo ullius anxietatis tene
ant. ipsazq. sanctas matres ecclesias ex adquirendis vel acquisitis pristino in honore
restaurat. & ad posse ex stipendiis subiacentibus fidei modo edificent. Omnis Vallis
que Circa dicitur. usq. Catholi Eraco. Vallis que dicitur Vigur. Vallis que Erberva.
dicitur. Vallis que Br sapia dicitur. Baptemi itez Vallem. usq. in medio portu Belat.
Valley que dicitur Laum. terra que dicitur Errania. & Sanctus Sebastianum de
Pulico. usq. ad Sanctas Marias de Aroth. & usq. ad Sanctas Trianas; has tenemus.

Vallis Vigur

12
 & possidemus in dominio Sancte Marię Laburdensis, ecclesię, eo tenore. ne unquam ab
 episcopo, vel Archiepiscopo. fiat vlla contradictio vel proclamatio successorum nostrorum
 sed potius sit affirmatio. Hęc autę stipulatio seu afirmatio facta est in presentia
 pni Archiepiscopi Auxiensis Odonis, non & alijs viris Religiosis, clericis &
 natis, vigente domno Apostolico. Romano Pontifice Benedicte. pegnaue Hugone
 no. Rege Francorū, imperante Duce Gasconie, Guilielmo Sancto. S. Arvini Episcopi,
 pi, qui sanc fieri, vel confirmaci iussit. V. S. Episcopi Auxensis Odonis. S. Galbani
 Centilli Vicecomitis. S. Lupi. Arey Vicecomitis. S. Ernaldi Lupi, vicecomitis Aquen-
 C. S. Salvatoris Abbatis. Sancti Severi. Si quis contradicere volluerit, repetitio eius
 nihilus credigatur. & nisi resipuerit victus Canonicali iudicio Anathema sit
 Hugonis autę Magni nomen sic a recentiori aliquo, dux id monumentis Cartulariis
 illi inserendus curaret, addituz existimo -

Vasconia proprios olim Principes, Duces, seu Comites habuit, quorum nomina que ex
 vetustis autoribus eruere licuit, hęc sunt. Lupus, qui Carolo Magno vivebat an-
 no scilicet 769. (falluntur qui hunc Gasconie Ducem fuisse arbitrantur) Schim-
 nus, pro quo Siguvini vel Siquivini, nomen mendacius in illorum autorum libris
 edituz esse iam monui - Garzia Simius, qui anno 815. a Vasconis Princeps elec-
 ty, in eo bello qd Ludovicus Pius adversus hanc gentem, anno 818. habuit, interfectus
 est. Azemaus, qui anno 836. obiit. Sanchus deniq; Ahenorij frater, qui euz post aliquos
 annos a Gasconibus, quoq; in Principes ac Duces electus fuisse. Utę Principatus ex
 inde in unuz coaluisse videtur, non eadez tamen ratio fuit in feudis Navarra
 atq; reliquis Vasconia, quipe hac a multis seculis ad patrum nostrorum memoriam Na-
 varro Regno anexa mansit, & Barones alijs nobiles & primarijs Urbis (quam
 Sanchi Ispanis Pedis Portus vocant), legati, ad Convencus publicos illius Regni per-
 inde ac alij Navarę proceres citari solebant. Constituebatur hęc Dico Sextas
 Navarę Prefectura, sub hoc titulo Merindad de la tierra de Vascon. o. de Ultra
 Puertos. idest Prefectura Vasconis sive Transmontane Regionis. Cur autę ea
 potissimum a reliqua Vasconia selecta & detrimcata Navarę Regno accesserit,
 incorporataz habeo, tametsi eamdez ante quingentos plus minus annos, Aquitania
 Ducibz fuisse subditaz docere possuz ex singularibz autoribz Coronici. M. S. Visiliacē-
 sis & Rogerij Hoveden lois. sic apponendis. Hugo Monachus in Chronico Vitelicen-
 sis Monasterij qd circa annuz 1160. seutebat. Hic est (inquit) Rex Ludovicus, cuius
 pater Ludovicus, usq; quaz dilatavit Regnum suuz, & coniunxit ei in matrimonius
 filiaz Guilielmi Ducis Aquitanoruz, & Comitis Pictavoruz, propter quaz acquisivit
 omnes Aquitaniaz, Gasconiaz, Blasconiaz, & Navarriaz, usq; ad Montes Pyreneos,
 & usq; ad Cruces Caroli. Caroli Crux sita erat, vbi nunc Sacelluz Sancti Salbas-
 us ad Vainetam, in summo Pyreneo. Rogerius Hoveden, paze posteriori An-
 naliuz, ad annuz 1177. Ricardus (ait) Comes Pictavię, fuit in Aquitania, apud
 Civitatez Burdegalenses, qui statim post natale Domini obsedit Akenes civitatez,
 quaz Petrus Vicecomes Aquensis, & Comes Bigornie contra euz munierant, &
 infra decę dies accepit. Deinde obsedit Baioniaz civitatez, quaz Ernaldus Bertia-
 dus Vicecomes Baionie contra eum munierat, & infra decę dies cepit, & inde

Vasconia sive Transmon-
 tana Regio.

Ny

Nav. la baja sujeta
a los Reyes de Nav.
la alta

promovens exercitus suus usq ad Patus Syrae. que nunc Porta Hispanie dicitur.
obsedit Castellum Sancti Petri & cepit, et demolitus est illud. & compulit per viz Vascos
& navarrentes iurare qd paces ab illa terra Peregrinis. & inter se servarent in porpe
tuis. & destruxit omnes malas consuetudines. que inducte erant apud Sorger & apud
Espinum. Uth. Nihilominus Superioribus etiam seculis Navarros Reges inferiore
Navarra politos esse, Navarre nomen hinc Primitivum fuit a Monacho Vexeliacensi.
a Rogero Hovedenio tributus, dicitur videretur. tunc tandem a Guillelmo
Aquitanie Duce, Guidonis Godofredi filius. vendicatus fuisse colligi potest ex quodam
capiti Cartularij Sorduentis, quo. Datarnaldum Amixa. in inferiori Navarra
Dynastaz. ab illo Duce. cum banno suo. idest cum vasalij & Clientib' in potestate
reductus fuisse traditur. in sequenti vero seculo. Sanctio huius nominis ultimo.
Remante, inferior Navarra in ius veteris Dominus Navarroe Regum
reddita ~

Solensem quoq Pagus in eadem olim conditione fuisse. arguit Formula fidei inter
Raymundus Vuilielmus Solenses. & Centullus Bearrenses Vicecomes. pacti.
in veteri Cartulario Bigorre Comitum prescripta. qua Solensis Bearnensi opes
& auxilium militare. contra quoscumq Hostes & adversarios pollicetur. duob' duntaxat
exceptis. Comite Gasconie. & Rege Pompelonensi. Hoc ~~est~~ amplius unives
sa etiam Vasconie. antehac Reges Hispanie Dominus sibi asteruisse a Thoma
Vualsingano in Hypodigmate Neustie ad annus. 1239. testatus leg. his ver
bis. Simon de Monte Forti. filij Simonis de Monte forti. qui anno Domini. 1209.
Cruce signatus est. contra Albigenses. Regina Blanchaz. Regis Francorum ma
trem. sibi timens offensas. aufugit in Angliam. ubi gratioso acceptus a Rege. ley
cestrie obtinuit Comitatus. cum Seneschalia Anglie. & Regis sorores. que prius casti
tates publice voverat. in manu Episcopi. uxores accepit. qui etiam postea Senescha
ly Vuarconie factus Reges Anglie. ut terras Blastorum. cui caput est civitas
Bajone. & olim Regnum fuerat. recognosceret de feodo Francie Regis. ut si Regis
Castelle actiones excluderet. qui terras illas ad feodas Regni Hispanie asservit pri
nere Uth. quo loco tamen Castellanus Rex pro Navarro perperas videretur fuisse ex
gressus. illius enim in Gasconia duntaxat. hinc vero in Vasconia speciatim.
eo seculo. ius sibi arrogasse cetero scimus ~

In Ecclesiasticis subest Lapurdensis pagus. Pontifici Bajonensi. Solensis Olorensi.
olim (si quibusdam monumentis Ecclesiis Aquensis fides habemus) Aquensi. inferior
vero Navarra partim ab Aquensi. partim a Bajonensi Antistite Regitur ~
Mou' Vasca. parum differunt a Vasconib' Ibericis. & utiq' eor' fere virtutes. eor'q'
vitia insunt. litteras inter eos. pauci ijs fere leviter attingunt. Lapurdenses.
Navigationi. Inferiores Navarri. Agricultura ac mercatura. Solenses vero rei
pecuniarie maxime student. Arma libentius quas Artes tractant. Robore corp
is atq' agilitate prestant. Habitu cultos ac elegantes. in convivio hilares & laus
se prebent. Manu prompti. atq' iracundis obnoxij sunt. Morum & institutz
suorum tenacissimi. Fide indub' quas vni erga suos Principes. Parentes ac

Horos. Vxoies erga maritos. puella erga amatores suos sincerissime collunt. singulari
 vulgus in muliebri sexu decor & venustas. Inuptis effusa coma. Eadez collecta vir
 ginitatis amisse indicium est. Mortuos planctibus prosequuntur. eorum tamen funera
 convivij celebrant. in quibus carne assa vesci. plerisque locis nefas putant. Levitatis
 vitium huic populo a quibusdam scriptoribus imputari vides. non alia de causa. quam
 quod libertatis partine tenende studio, crebro olim a Francorum Regibus deficerent. Sub
 quorum tamen ditone consequitis temporibus constantissime perseverarunt.
 eoz immunitate Vectigalium. & alia privilegia quibus eximijis prae caeteris Francie popu
 lis beneficio eorumque Principum utuntur. consequi meruerunt

De Situ Gasconia. ac Gasconum moribus. & de Ducibus
 seu Comitibus. qui usque ad Caroli Calvi tempora
 praefuerunt. Cap. 5

Vasconiam Aquitanicam Gironno Fluvio. Pyrenaeis Montibus Oceano & Burdegalen
 si Senechaliam. sive Prefectura diffinit. non male. mea quidem sententia. Paulus Ma
 rula. parte. 2. Cosmographiae lib. 3. c. 38. licet multos labores sine ei tribuit. Notitia
 Episcopatum. veteri membrana. quae penes me est. ex libris Cancellariae Romanae. ut
 videtur. Descripta. Aquitaniae enim secundae. Vasconia Nomenclaturae tribuit.
 tertiam vero. quae hoc loco describitur. Vasconiam nuncupat. *** Caroli Martelli. & Pipini Regis** etate. Universas Aquitanias Vasconiae quae no
 mine comprehensas fuisse. colligi videtur ex antiquis Annalibus Francorum scriptoribus
 Dum Eudonis. Hunaldi & Vvaifarii Ducum Principatus promissive. modo Aqu
 taniae. modo Vasconiae vocitant. **Fredegarius. c. 96.** Chronici de Ebroino eiusque fra
 trias facinoribus. verba faciens. Sanctus (inquit) Leudegarius episcopus crudely
 simis tormentis. cesus gladio perimi iussit. Oirenus germanus eius. diverso tor
 mento trucidavit. Reliqui viri Francie. eorum socij. per fugam lapsi. Legeim tra
 guesi. usque Vascones confugerunt = **1003. c. 100.** = Chilpericus itaque & Raganfa
 dus legationes ad Eudonem Ducem dirigunt. eius auxilium postulantes rogant. Reg
 nus & munera tradunt. illi quoque hoste Vasconum. commob ad eos. venientes pal
 ter adversus Carolum perrexerunt. **1003. c. 110.** Interea revelantibus Vasconibus in Re
 gione Aquitaniae euz Chunualdo Duce. filio Eudone quondam Carlomannus atque Pipi
 nus Princeps germani. congregato exercitu. Ligeis abveus. Aureleanis vrbem transe
 unt Romanos poterunt. suburbana ipsius igne comburunt. Chunualdus Ducem
 persequentes. fugant. Et infra. Unde reversi predicti germani. sequente anno provo
 cato Cothuzno Vasconum. itoruz usque ad Ligeim fluvium pariter adunati vene
 runt. quod videntes Vascones progropaverunt. paces petentes. & voluntate Pipini in
 omnibus exequentes muneratus euz a finibus suis. ut redderet precibus obtinuerunt.
1003. Fredegarius. in Supplemento illius Chronici. Dum haec ageret. nuncijs veniens ad
 prefatus Reges ex partibus Burgundiae. q Germanus ipsius Regis nomine Gupho. qui
 dudus in Vasconiaz. ad Vvaifarii Principes confugius fecerat. **Uth. Aulbr Anna**
lius Brevius veltoruz. ab anno. 707. usque ad annus. 790. a Fregero editus. Anno
 735. Karly invasit Vasconiaz. (per Vasconiaz autem hic) Aquitaniaz primas &
 secundas designat. non autem Gasconiaz. seu Novempopulaniam. ex Fredegario

Eudonis. Hunaldi, & Vvaif
 arij Ducum Principatus in
 Aquitania Vasconia

Ano. 707.
 Ano. 790.
 Ano. 735.

Eudo Dux mortuus

patet, qui. c. 109. Chronici Sane Caroli Abauelli expeditiones his verbis exponit. illis quippe diebus Eudo Dux mortuus est. Hec audiens prefatus Princeps Carolus inibi concilio Proce-
tus Suorum denuo Legonim fluvius transit. vsq. Garunnaz. vel vides Burdegalenses. vel
Castros Blaviuz. veniens occupavit. illazq. Regionez coepit. ac subiungavit euz urbibus
ab suburbano Castronuz. victor euz pace remeavit. Idez auctor ad annuz. 761. Pi-
pinus Rex fuit in Vasconia. euz exercitu vsq. ad Limodiaz civitates. per Limodiaz au-
tes hic. Lemovices intellige. vulgo Limodier. Idez auctor ad annuz. 766. Rex Pipinus erat
euz Francis in Vasconia. & conquisivit Limodiaz civitates. & alias civitates. vety scriptor
alioruz Annaluz. ab anno. 703. ad annuz. 800. Duchesni opera nuper fuis. Anno. 731.
quando Karolus fuit in Vasconia contra Eudones. & Ragenfidus mortuus est. Item scriptor
ad annuz. 742. Karolomanus perrexit in Vasconiaz. Idez ad Annuz. 760. quando
Domnus Pipinus Rex fuit in Vasconia contra Vuafaiuz. 742. iteruz domnus
Pipinus. euz dilecti filijs suis Carlo. & Carlomanno perrexit in Vasconiaz & acqui-
vit Civitates Bithuricas. Ad annum. 767. iteruz domnus Pipinus fuit in Vasconia
in Mense Martio & conquisivit Limovicaz civitatem

Ipse nihilominus Vasconie nomen. et Regioni, que ultra Garunnaz ad Ligerim tendit.
parus competere existimo. euz ex ijs auctoribus liqueat. proprias Vasconuz sedes. Caro-
li Mastelli. & Pipini 700. ultra Garunnaz existisse. Fredegarius ad annuz. 766.
Vuafaiuz. euz exercitu magno. & plurimoz Vasconoz. qui ultra Garunnaz
commorantur. qui antiquitus vocati sunt Vaccei. super predictuz Reges venit.
Idez ad annuz. 767. predictus Rex Pipinus. usq. ad Garonnaz accessit. vbi Vuascones
qui ultra Garonnaz commorantur. ad eius presentiaz venerunt. Itq. Auctor
veteruz annaluz. qui ab anno. 703. ad annuz. 800. conscripti sunt. 769. eodez
anno Domnus Carolus Rex. prima vice. postquas cepit Regnare. fuit in Vasco-
nia. ultra flumen Garonnaz. idez autes Vasconia nomenclaturaz ab ijs auto-
ribus additaz credo. q. Quergillius Francico bello implicati. q. Vasconuz virtuti
maxime considerent. ex ea gente Præsidia. in præcipuis Istuz Aquitanie oppidijs
constituerunt. Comites etiaz ex eozuz Proceribus electi ijs Præfecerunt. quem admo-
dus ex subiectis Fredegarij locis planus sit. Fredegarius ad annuz. 761. & Clazomon-
te Avernovuz oppido a Ducibus Pipini capto & incendio agens. Blandinus inquit
Comitez ipsius vrby Avernovicaz captus. atq. ligatus ad presentiaz Regis adduxerunt.
& multi Vuascones in eo-pulso capti. atq. interfecti sunt. Idez auctor ad annuz. 762.
in narratione expugnate a Pipino Bithuricaz civitatis. Univerfuz Comitez. &
reliquos Vuascones quos ibidez invenit. sacramentis datis secus adduxit. uxores eozuz
ac liberos in Franciaz ambulare precepit. muros eius Bithuricaz civitatis restaurare iu-
bet. Et paulo post de incendio Toarcij a Pipino factuz loquens. hec subdit. Vuas-
cones quos ibidez invenit. una euz ipso Comite secus duxit in Franciaz. eodez cap-
to Mantio. una euz multitudine gentis Vuasconoz super eos invuit fortiter inter-
se dimicantes. Pridichy Galemanus & Australdus ibidez Mantiones & univeros
Patres suos Deo adiuvante interfecerunt. Hec cernentes Vuascones terga vertunt
omnes equites quos ibidez adduxerunt. amisserunt. Itq. Addit mox. Duz
his & alijs modis Franci & Vuascones inter se altercarent. Chilpingus Comes

Atvernoruz, collecto. nendiq exercitu in Pagis Lugdunensi, in Regno Burgundis ad p[ro]p[ri]os
duz ambulare nitebatur. Utq. Statiz Chilpingus Comes in eo p[ro]elio a sup[er]ascriptis Com
tib[us] occisus est. et multi qui cum eo venerant ibidez interferti sunt. Hec videnter Vato
nes terra verunt &

Cum Gascones qui Garunnaz incolunt pessundatis per Pipinus Vaisfauy rebus in
verba Pipini anno. 766. & 767. iurasse narret Fredegarius post mores etiaz Vuis
fauy. Hunaldus Aquitaniz Principatus affectantes, defectionez Vasconuz iuxta
Aquitanoruz contra Caroluz Magnus sollicitasse affirmant qui res gestas Caroli sup[er]
serunt, mihi verisimilimuz fit. ipsos Vuisfauy & superioruz Aquitaniz Ducuz dom
natus petuli se, neq. aliquid preterea Ducis, aut Comitiz imp[er]io obnoxios fuisse.
Authores autez illos qui circa edez tempora Lupum. Vvasconuz Ducam statuunt.
de alijs Vasconibus, qui procul a Garunna Pyrinaicaz Regione habitabant, intelligi
dos esse. illos deniq. in errore versari certus est, qui Lupum Centulli, cuius autor
vitz & Annaliuz Ludovici Pij, ad annuz. 819. meminere. Vvasconuz Ducuz fuisse
existimant, cum iidez autores de hoc Lupo, ex profeso verba facientes, Comitiz aut Du
cis appellatione prorsus abstineant, atq. ipsuz non publicaz personaz. Ducis mu
nus sustinentis, sed privatuz quempiaz nobilez fuisse significare videtur vox. quida
Gentili nomine Vascon. in ijs Annalib[us] adiecta. Solum Sigibertus, qui plurib[us] seculis
a Ludovico Pij etate scripsit, Lupum hunc Vasconuz non Ducuz, sed Regez nunca
pat: cuius in ea re testimoniu[m] apud nemine[m] q. sciaz, hactenus auctoritate, Sabiu
Nostra autez sententia ex eo etiaz confirmatur, q. co[n]secutis temporib[us] Vasconez
non Regib[us] solum Aquitaniz, sed Comitib[us] etiaz Burdegalensib[us], quib[us] Provincia
Novempopularia a Regib[us] delegata fuerat, dicto audientes fuisse constat. siquidem
enim Burdegalensez, & Santonensez Comitib[us] qui anno. 846. a Normanijs inter
fectuz est, teste Ademario Chabanensi Annaluz Francicoruz scriptore vetulo man
scripto. Vasconib[us] etiaz titulo Comitiz p[re]fuisse, ex Lupi Terrientis Abbatis Epist.
31. colligitur. Erant tamen in varijs illiuz Provinciis Ditionib[us] & pagis constituti
alij minores Comites, qui Burdegalensez ut superiores obsecrabant, in illoruz nu
mero fuerunt Comites Fidentianensez, Comuencensez, Bigorvensez, & alij de quib[us]
sigillatim deinceps agendum erit.

De Moribus Vasconum

Iam de Moribus Gasconuz hoc habeo dicere Nobiles quidez reliquoruz Vasconuz indoles
atq. ingeniu[m], magna ex parte referre. Vulgi vero vivendi rationez a cultu, hu
manitate, & hilaritate quaz in Plebe Vasconiana maximé emicant, multuz recedere.
Sed placet de morib[us] Gasconuz testimoniu[m] & iudiciuz indiginz viri Antonij Mont
gallardi societatis Jesu sacerdotis, huic loco attexere. Sic itaq. ille in commentario.
nonduz vulgato, q. de Rebus Gasconuz scripsit. Sunt Vasconez pleriq. omnes ingenio
acuti, acui, vario, mobili, elato, arroganti, vano, audace, prompti, benigno, liberali.
cupidi honoris & opuz, ut munificentiaz ostentatione quazant, & hec quidez fore a
natura, quaz si tantis per excolueris, facile a pravo ad rectuz deflectat. Ceteruz
ea quaz Belleforestus in Cosmographia & Paul. Merulla. parte. 2. lib. 3. c. 38. narrat
de eo genere hominuz qui Vasconib[us] Cagoti, nonnullis Capoti. Burdegalensib[us] Ca
geti, Vasus & Navamis Agoti dicuntur. ipsos pro lepra infectis Zabeu alius q.

in ficore, in fauce & actionibus eorum apparere aliquid, quod eos contemptui detestationis
reddat obnoxios, omnibus salubris & os gratie oleve. ipse vera pietate nolim: verum
enim ne praeiudicatis vulgi opinionibus, potius quam certis experimentis. horum fides
constet. Non abnuerim tamen, illos publico contemptu laborare. & adeo etiam
in propria natali humo. peregrinorum loco haberi. ut neq. ad reipublicae munera. vel
honores ipsi additus pateat. neq. rebus inter eiusdem vici. aut pagi incolas promissis
usq. quoad vti concedatur. Connubio autem & communi victu cum nostris, non tan-
tum iis interdicitur. sed insuper Decreto Curiae Burdegalensis. in publicis pro-
dix. praeterquam calceati & praetexto vesti. perspicue. panni rubri segmentis. inter-
posita verberum pena. prohibentur. in plerisque Municipiis semota a vulgo do-
milia. in Templis quoque segregatas stationes. & peculiarem aquam lustralis hydriae
assignatas habent. itaq. sordidus & illiberalibus artibus dediti. viles & abiectas vitas
ducunt. Christianorum olim nomine nuncupatos fuisse. e compluribus veteribus mo-
numentis liquet. neq. hactenus apud nos ea nomenclatura obsolevit. ipsi vicis
nostros. Pollutos. hoc est pilosos. vel comatos vocant. unde a nonnullis non inepte
conjecturatur. eos Gothorum. qui olim Aquitanias habere reliquias esse. & tam gra-
ve in Vasconibus horum villis capibus. fastidium. a veteri istius gentis in Gothos.
perpetuos sui nominis hostes. odio natum. Christianorum etiam appellationem.
ab eadem gente. nondum Christiana religione imbuta. Gothos impostum. in-
 hac Gothorum veluti fecerit. ad nostras memorias integras remansisse: pelluti-
 demum. sive commati nominis rationem. ad priscum Aquitanorum Comas alendi-
 morem referendam esse. Superest ut de veteribus Gasconum Ducibus aliquid
dicamus

Veteri Duce Gascones

Genialis Dux a Theudoberto. & Theudorico Vasconibus a se devictis propositus
circa annum Christi. 607. feliciter illas gentes vexit. teste Bedegario. c. 11.
Chronica.

Aighinanem. circa annum. 627. eiusdem gentis Ducez fuisse videtur. colligi ex
eodem Bedegario opere. c. 34.

Ainandus. anno. 15. Regni Dagoberti. huius nominis primi. Christi vero. 637. Vasco-
nuz Dux. teste eodem Bedegario. c. 73.

Eudo. Hunaldus atq. Vuafarius vicisq. tam Vasconaz. quam Aquitanorum Ducez
existerunt. ad annum vix. 763. quo tandem Vuafarius. cum Pipino Rege bellum
gerens. in Pago Petragorico a suis interfectus est. eiusq. morte utiq. Principatus Aqui-
tanorum & Vasconuz. in Pipini ditionem venit.

Siguinus. anno. 778. a Carolo Magno Comes datus Burdegalensibus. quoz etiam
Vasconibus praefuisse opinione auguramur.

Siguinus 2. Dux Vasconuz. & Comes Burdegalensis ac Sanctonensis. cum Norma-
ny pedestri praelio inter Burdegalas & Sanctones congressus. ab hostibus vic-
tus. & captus interficitur. anno Christi. 846. ut docent Lupus Abbes
Flevariensis Epist. 31. ad Guenilones. & Ademarus Chabanensis in

Altius Vasconum Ducis, nomine Totillo, memorias excitavit, necio an e' monu-
 tis ecclesis Bigorrensis, an aliunde Nicolauy Bertrandus lib. de getis Tolosanay
 cuius scriptoris testimonio atq' auctoritate si quid in hac parte tribuendus est. ad
 annuz. 841. vel. 842. ea quae ibi de vastatione Vasconiq' a Danijs facta. Totillo
 ce narrantur, referri posse videntur. ex argumento Eclipsis, quae illas vastationes pe-
 cessit, nec non indictionis ab eo auctore ascripte, cuius verba sunt. Dux interea po-
 tissimus exiit Vasconiq', nomine Totilus, qui super vniuersas Vasceonuz gentem
 non exiguo tempore strenuissime tenuit Principatus, anno autem sui Ducatus. 23
 indictione. A. S. Nonas Maias. Sol eclipsis passus, mox futuram esse pronuntiavit
 commotiones Regnoruz, et dispersiones Gentiu. Eo tempore Vasconiq' vniuersa concu-
 tata, & exterminata fuerunt. Et paulo post. Huius siquidem terrae habitatores (si-
 cut sepius experimento didicimus) eo in tempore semper incuruatis cordib' & auribus
 permanentes, diuinazq' leges, & Dei timores a se abicientes more agesti feraruz terri-
 li mente vitas suas evanescere omni tempore studuerunt; quoruz iniqua altissimi di-
 na examinatione discutiens, & inde p'gruius reddere curans, iam dictos barbaros ad
 subiacendas illoruz vasaniar, & refrenandas impietatis audacias apud eos direxit.
 Pluribus ex inde rebus gestis prosequitur, quoruz summa est. Danos tentata fructu
 Burdigala. Vasconiaz irrupisse, illuzq' praecipua Oppida. Vasates. Sothias. Lactoram.
 Aquas. Tarbas. Bigornas. Laburdim. Olorones, & Lascurrim. ea irruptione a bar-
 bara gente eversa et incensa fuisse. Totilus Ducez Vasconuz copias duplici p'p'io
 a Danijs fustas, cui collegisset, barbaros ab illa Regione decedentes coniectatus, eade-
 ingenti confecisse. ad extremuz huius narrationis concludit. Fuit autem ista de
 Tollatio Vasconiq' temporibus praefati Totili, & Taurini Auxientis & Straldi (legem-
 dus forsas Giraldi) egregij Praesulis Bigorritanq' urbis. Porro anno. 840. mense
 Maio insignes Eclipsis contigisse observat Auctor Annalium Fuldonensiu, indictione
 vero. 4. in menses Septembres proximé consecutus incidisse certus est. itaq' Eclipsis
 & indictionis ratio, ab auctore illius monumenti, q' secutus est Bertrandus, annota-
 ta, & etsi non prorsus Eclipsi atq' indictioni anni. 840. consentanea, paruz tamen ab
 utraq' aberrat. Praeterea hanc Vasconiq' vastationes, circa ea tempora accidisse, con-
 firmat vetus membrana ecclesis Condomiensis, his verbis. Post motus enim Ludou-
 ci Py' eius inter se dissidentib' filijs, et intestina clade certantib' gentes perfidiae & uinib' ad-
 dignis irruerunt. Danoruz scilicet. Normannoruz atq' Vnoruz occasione accepta, sua
 claustra habitatorum irrumperunt, & per interualla temporuz sibi met succedentes non
 nullas Galliq' provincias inuasorunt cedibus & rapinis ferro & flammis vniuersa vas-
 tantes. Porro Normannoruz perfidiaz tanto amplius experti sunt Aquitani & Gascones
 quantum semper Deus ad iracundiaz provocauerunt peccantes. Nam urbes eoruz potes-
 tissime tunc desolatae sunt, oppida subversa sunt, loca populosa, ad heremus reddita
 sunt, et habitacula Deo sacrata iuxta illud Psalmistae, in primoruz custodiae posita
 sunt. Eodem tempore quo haec mala sunt perpetrata Deo permittente Coenobiaz ista
 igne succensuz, magnaq' ex parte est dirutuz &c.

Huc etiam pertinere videntur Verba illa quæ de Aquitania inferiori habentur in Chronico de gestis Normand. ab anno. 833. ad annum. 896. nuper a Duchesnio edito. Anno Domini. 843. Nortmani Vires Namnetus aggressi, interfecti Episcopo & multos clericorum atque laicorum sexus promiscui. depopulata civitate. inferiori Aquitanie partes adveniunt.

Guillelmus Dux Burdegadentis & Vasconum Sequino successit. quæ anno. 848. à Nortmanis occupata nocte ex improviso Burdegalenti civitate. captus fuisse. Auctor est scriptor Anonymus Chronici Fontannellensis. sive Sancti Vuandie sigilli. Post Guillelmum captus Gascones. seu Francorum Ducum Dominatus pertesi. seu eorum auxilium parum efficax experti adversus Nortmandos per id tempus Regionem infestantes propriis Ducibus vel Principibus ipsi. suo arbitratu sibi asseruerunt.

De Sancto Citerioris Vasconie Comite. à Gasconibus in Principem seu Ducem electo, Deq. Mitaria cognomine. illi in quibusdam Monumentis tradito. Et de ipsius posteris. ac in eo Principatu Successoribus. Cap. 6.

Sanctum Comitem anno. 851. Gasconia imperasse innuit D. Eulogius Episcopus ad Vuillerindum Pompilonensem Episcopum. eo ipso anno scripta. his verbis. ipsa iterum. quæ Pompilones & Sebunicos limitat. Gallia Comata. in excidium predicti Caroli (de Carlo Calvo Rege loquitur) contumaciores services. factionibus Comitis Sancti Sanctionis. erigens. contra ius prefati Principis veniens. totum illud oblitens iter. immane periculum committentibus ingerebat. quod in super testimonio auctoris lib. de translatione reliquiarum Sanctæ Faustæ a territorio Fideniaco ad Soleniacense Monasterium (cuius excerpta nuper ex. M.S. codice Ecclesiæ Lemovicensis edidit And. Duchesnius) confirmatur. Hæc enim narrat ad annum. 864. Eo tempore apud Gascones. quibus Montes Pyrenæi proximi sunt. Ducatus apicem Arnaldus vir illustis obtinebat. Hic enim filius cuiusdam Comitis Petragoricensis vocabulo. Trionis fuerat. & avunculo suo Sanctioni. qui eiusdem generis Dux fuerat in Principatus successerat. Et. Cum autem Sanctus. iam ante Vasconie Citerioris Comitatus. invito Pipino Aquitanie Rege. occupasse superiori libro in stemmate Comitatus Aragonie docuerimus. & Carolo quoque Calvo rebelles fuisse. ex Eulogii verbis mox recitatis appareat. consequens est. ut eum Gasconie provinciam non tam nutu. Caroli. quæ suffragio populi consecutus fuisse dicamus. idque etiam proximis verbis vetusti monumenti ex Chartulariis. tam Anscensis. quæ lausumensis Ecclesiæ deprompti. enunciatus reperitur. Pisci temporibus cum Gasconia esset orbata Consulibus. & Francigenæ timentes perfidias Vasconie militum. Consules de Francia adductos interficere solitorum. Consulatus creperent. maxima pars nobilium virorum Gasconie. Hispanias ad Consulem Castellæ agerent sunt. Consulantem ut unum de filiis quos habebat eis in Dominum daret. Hic autem quamvis audita perfidia eorum. sibi & filiis timeret. si quis ex illis venire vellet.

Conde Sancho Sanchez

Desto brata el.c. 17. del lib. 2. fol. 136. verso.

concessit. tandem Sanchus Mitarra, minimus filiorum, cum illis viris Gasconiaz venerabilibus Consul effectus, filius qui similiter Mitarra Sanchus vocatus est, habuit. Postea autem genuit Garcia Sanchus Curvi, qui tres habuit filios etc. Longo intervallo inter nimirum, 12. Sculo iam penè obliterata rei gestæ memoria. Hoc monumentum contempserunt. itaq; minime mirus si maculis aliquot aspersus compareat, quarum duæ maxime sunt conspicuæ. Prima q; Nobiles Gascones, crebro usurpati interficiendorum Comitum Regionum, flagitij insimulat. Nam id falsus esse, vel inde convincitur q; duo postremi Comites, seu Duxes Franci, qui in administratione Gasconis primè Sanchus antecesserunt, non à Gasconibus sed à Normannis eversi ac profugati fuerunt. Altera vero, in eo consistit q; Sanchus Comes à Gasconibus electus, Castellæ Comitis filius fuisse, tacito Comitis nomine, narrat. Autor illius monumenti, non enim id quod aliquas verisimilitudines præ se fert, Castellæ Comitem anse Ferdinandum Gundisalvi filium, obscurum nomen, ac tenuis facultates fuisse. Nam nec viis magnis rebus gestis celebrabantur, nec ampla ditione pollebant. Legionensium quoque Regum clientes, & angustæ regionis fiduciarum possessores erant. Primus Ferdinandus Gundisalvi labefactata in illo tractu Regum potentia, propagatis etiam, Mauricia bellicis patris fructibus, summam apud suos auctoritatem adeptus, magni Principis famam et existimationem collegit. Anno Christi 904. eius dominatus initium fuit. Ea fere gestate Garcia cognomento Curvus, Sanchi filius, Gasconis Principatus tenebat qui si (pro ut sentit autor illius monumenti) Sanchi prioris nepos fuit, electiones Sanchi à Gasconibus factas, ad tempora avorum Ferdinandi Gundisalvi incidere, necesse est. At quis credat Gascones, magni & elati animi gentes, denegare Francorum Regibus debito obsequio, ad longinquas alienigenas, & viribus infirmos Sarapaz, Castellæ Comites presidij gratia confugisse, & in eius filij natu minoris potestatis & clientelæ se contulisse? Ad hæc nominis ratio (quæ in veteris familiis dignitatis cendi per magni momenti esse, nemo nisi antiquitatis expertis negaverit) Sanchus in familias Castellæ Comites inseri minime patitur, quando in ea Sanchi appellatio prorsus insolens atq; inaudita fuit, ad Ferdinandi usq; Gundisalvi posterum. Cuius uxor Sanchia Pompelonensium Regum genere nata, paternus Sanchi & fraternus Curvi nomen, in mariti domum intulit, atq; hoc filio natu maiori illud vero Nepoti imponi curavit. Denique ex autore veteris Chronici S. Arnulphi Metensis liquet, Sanchum istum, de quo nobis hic sermo institutus est, Aquanum Vasconie Citerioris in Aquitania Comitis fratrem & successorem fuisse. Huius tra laborant, qui Sanchi natale solum alibi quæ in Vasconia Aquitania quaerunt. De morte Sanchi, nihil habeo explorati, nisi q; ipse paulo post annum 851. à Muza Abenhasi Coesar Augustæ, Osee, atq; Tutellæ tyranno bello, in gratias Caroli Calvi Regis, ut conijcio, lacessitus, et cum alio Francorum magno Duce nomine Epreuione à Muza fraude interceptus, in vincula coniectus fuisse, autor est Sebastianus Samanticensis Episcopus, in Vita Ordony, i. Legionensis Regis. Hunc Sanchum afixum in annum 852. confert Ludovicus Marmol lib. 2. c. 24. hinc. Afic. quæ autem fuerit magnus ille Dux Francorum Epreuio, clam me est, nisi fuit corrupte

Garcias cognomento Curvus
quoniam fuit

El Conde Saneho Sanchez
hero del Conde Arnar

Prision del Conde Saneho
Sanchez

Voces Epremonis. eo loco. Regi pro Emenone credere placet. Emeno quippe sive Tmino
Cuius enim modo scribitur hoc nomen apud veteres scriptores. Princeps Aquitanicus
fuit. qui post Pipini Aquitanie Regis mortem. ipsius filius Pipinus. Regnum in se
cepit. contra Ludovicum Pium & Carolum calvum auxilio iuvit. Erat is frater
Engolismensis Comitis. id est Comitis Petragoricensis. quemadmodum ex Ademaro Cha
banensi & authore Coronici manuscripti. Comitus Engolismensis colligitur. unde
coniectura est. hunc ipsum esse. quem Emonem Petragoricensem Comitem. autor ille
narrationis translationis reliquiarum beate Faustae. supra a nobis citatus vocat. cuius
filius Arnaldus. Sancho avunculo in Principatu Gasconie successit testatur. ut
idem Sancti prioris in matrimonio habuisse Emonem. seu Emonem. id est utrumque
illorum Sanctus & Emonem. seu Emenonem. affinitatis vinculo iunctos. commune
bellum contra Alucas gessisse intelligamus.

Mittama cognomen. sive Metama. ut in quibusdam monumentis legitur. ideo forsas Sac
to attributum fuit. q. ante quas ad Gasconie Principatus evocatus esset. Montanas Re
giones incollebat. (ea enim vox Vasconica lingua Montanus. seu Montius incolas
significat) quomodo Pelagius Asturus Rex. & Theobaldus Guimaldi filius. eadem
de causa Montesinos. Hispanice. hoc est montanos vel montius incolas dictos fuisse.
docuit nos Ambrosius Morales lib. 13. c. 4. & 16. Chronici Hispanie. Falsus est enim
autor illius monumenti Auscensis & Lascurrensis Ecclesie. in eo q. Sanctus. 1. proxime
in Gasconie Dynastia successit Sanctus. 2. ipsius filius affirmat. nam inter utrumque
Arnaldus Sancti prioris sororis filius. illius Regionis Dominatus occupasse. ab eo
autore narrationis translationis reliquiarum beate Faustae discimus. Arnaldi
etiam Vasconum Principis meminuit Gaufridus Prior Vasciensis. in historia sui Am
prouis. nondum typis edita. & ab hoc fortassis nummi illi veteres. Solidi Arnaldenses
in nonnullis antiquis Gasconie monumentis dicti. nomen & Origines habuere.
Vixisse Arnaldus ad annum. 864. autor narrationis illius monet. Cui. non ita
multo post mortuo. successit Sanctus. 2. Garis Enneconis Pompelonensis Regis.
nisi me animus fallit. filius natus minor Sancti prioris. non quidem filius. ut
voluit autor illius monumenti. sed forte ex filia nepos. aut saltem propinquus.
siquidem Uvacas. Garis Regis uxore. & Sancti istius posterioris matrem. Arna
us primi Aragonum Comitis. Sancti prioris fratrem. genere ortus fuisse. convenit
inter omnes fere Navaricis atq. Aragonicis Historis scriptores. Galindi quoque
Aragonie Comitis filiam. Arzenam nuptas. in eiusdem Sancti coniugio fuisse. aliam
ostendimus. Enimvero Sanctus hunc. 2. eius nominis. Gasconie Ducem. 3. aud
alium fuisse a Sancto. Garis Enneconis Pompelonensis Regis filio natus minore.
non solum probant Garis & Santy nomina. in illius Ducis posteris & gente. per
perpetua serie continuata. sed etiam confirmant Navarri scriptores. dum Sanctus Gar
is primus huius nominis. Pompelonensis Regis. transmissis Pyrenes Aquita
nias petisse. ibi Vascones in suas ditiones coegisse commemorant. auct. Chronici
M.S. cui Titulus. Relacion de la Descendencia de los Reyes de Navarra. in

22
A 2

Sanctij Regij Vita. & despuer pasã los puertos. por veduziv á su ovediençia, ciertos Seño-
rios de Guiana. Garibayus quoq lib. 2. compendij Istiõialis. c. 11. Sanctius Gascon-
Regez scribit, Gastones, Clientenas profitei & in sua verba iurare coegisse. Superiorib⁹
addit. argumentuz symbolicuz insigniuz que forma de depicta. á Pompilonen-
bus quondam Regib⁹ diplomatibus suis adscribi solita. Gasconiq similiter Comitib⁹
seu Ducib⁹ vñepata fuisse. in vchustis taz lapidibus. quas tabulis observabimus.
Miltarra patiter Cognomen huic Sanctio. ab autore illuz monumenti. addituz. & que
Sanctio. 1. Pompelonensi Regi competit, quipe illuz Montanoruz quoq. sive Monta-
naz Regionis Reges se inscripsisse superiori libro fuit demonstratus. Huiusmodi
autem Nomenclaturuz assumptuz ea causa fuit, qd ipse primuz expugnato Castro San-
cti Stephani munitissimo. montanaz Regionez illi subiectaz Mauris eripuit. &
Pompelonensi Regno coniunxit. Post aliquos annos. cuz Fortunius, Sanctij frater
nati maior se Pompelonensi Regno abdicasset. Rex designatus, illos Regionez re-
petijt. & Pompelonense oppiduz. cui Mauri imminebant. adventu suo obsedione libe-
ravit. qua de re. sic Lucas Tudensis, in Chronico Hispaniq - Rex Sanctius cuius cog-
nomen Abarca, cuz Sarraceni tempore hiemali vrbes Pampillonaz debellarent.
& ipse esset in Pinyneis Montibus ultra Alpes Roscine Vallis. & ingens nix claude-
ret portuz. fecit sibi. & suis Militib⁹ de corijs crudis. & ligneis viminibus rostratoruz
more calciamenta, que vulgariter Avarcas & Baraidnes vocant. & nocte Alpes
Roscine Vallis per nubes transijt. & illustescente die Agarenos jaculis & gladijs
in tantuz fortiter invasit. vt perpauci Sarracenoruz evaderent, qui sui factoz
Pregij nuntiarent - Duz autem ad Regnuz capescenduz. Gasconia proficiscitur. San-
ctius principatus istuz Gasconie filio nati minore, cognomento Curvo reliquit. qui ex
uxore Amuna. tres filios procreavit. atq inter eos Principatus imperio divisit. qua
de re sic autor illuz monumenti Auscensis Ecclesie - Hic autem genuit (loquitur
de Sanctio. 2. Garciaz Sanctius Curvo, qui tres habuit filios. per quos Vasconiaz
divisit. Sanctio Gasconie dedit maiores Vasconiaz. Vuilielmo Gasconie. Fidençiaz.
Arnaldo Gasconie. Astaracuz = Sanctius Garciaz, genuit duos filios maiores. San-
ctius. & Vuilielmus Sanctius. Vuilielmus Sanctius genuit nobites Duces
Gasconie. Sanctius & frater & sorores eius. in hac narratione. illud primuz notan-
duz occurrit, qd Sanctio Gasconie. Gasconie Sanctij filio nati maiori, Maiores Vasco-
niaz á patre, in divisione future hereditatis á se, inter liberos facta. tributaz fuisse
enunciatur. Comparativuz enim Maioris. huic nomini Vasconie adiectuz signifi-
cate videtur. fuisse id tempus illuz quoq Vasconiaz spatio & cognomento minoruz.
Vtiusq fines designare mihi quidem arduuz & difficile videtur, in tam obstinato ve-
teruz scriptoruz hac de re silentio. Si tamen ea que de Vastis á Ludovico Pio
annis. 816. & 819. domitis, deq Agenorij Comitatu. supra dixi. memoria repetan-
tur, observare liceat, tunc quoq Aquitanicaz Vasconiaz bipartito, in citeriores
videlicet. & ultteriores distributaz fuisse. Citerior que fortaq eadez fuit cuz minore. Vas-
coniaz continebat, paulo ante á nobis descriptaz. et nescio an non etiaz Mon-
tanaz Regionez Principatus Bearnensis, & Bigorrensij Comitatus ac

De Gasconia

partes aliquas Convenensium ditionum. Ulteriori ascribatur residuum Novempopulaniae
 Garunnaz visq. & hanc duntaxat Sanchius Garsiz Pompelonensi scripto assumptis.
 Garsiz Curvo filio tradidisse existimo. Ceteriores autem tanquam Regno suo (cuius fi-
 nes contigebat) opportunas recepisse. quando neq. de illa. neq. de ditionib. ea compre-
 hensis. in partitione Gasconiz. a Garcia Curvo. inter liberos facta ullus verbus ex-
 tat. Contra vero Sabite quondam a Regib. Pompelonensib. in ea Regione. potes-
 tatis. nonnulla indicia. in paucis Monumentis. emicant. quale est illud. q. Raymundus
 Bigorrensis Comes. in tabulis quibusdam. anno. 945. exaratis. quz concessi ab ipso Sanchio
 Sabini Monasterij in Levitania fratibus. beneficij narrationes complectuntur. eaz
 Ludovico in Francia. Garsia vero in Aragonia regnantibus. scriptas fuisse predicat.
 nulla Gasconiz Comitiz vel Ducis Sabita mentione. Huc etiaz pertinent Clientelaz
 fidei atq. officij nexus. quibus se Bigorrenses Comites. & Bearnenses Vicecomites. Pom-
 pelonensibus. seu Aragonensib. Regibus obstringebant. Neq. alia ut arbitror causa fuit.
 cur Petrus Rex Aragonensis. apud Innocentium. 3. Pontificem Maximum in causis
 Bigorrensis. & Convenensium Comitum. nec non vicecomitum Bearnensium. qui in Bezeris
 crimen vocabatur. incumbens ipsos vasallos suos esse putaret. in his tamen cli-
 entelaz professionibus. erga Pompelonenses seu Aragonenses Reges edendis.
 excipiebatur a Toparchis illis ius vel Regis Francie. vel Ducis Aquitanie. tanquam
 superioris Domini. ut ex proximo diplomate. constat. q. Cartularius Comitum Bigorren-
 sium. Camera Rationum Parisiensi commendatus. servat

In nomine Domini. Hoc est sacramentus q. ego Sanchius ^{Pompelonensium &} Aragonensium Rex. facio tibi
 Centullo Bigorritano Comite. meo homini. videlicet ut sim tibi fidelis. ita ut nec ego.
 nec aliquis me consensiente. corpori tuo. vel vite tue. aliquid facias detrimere. & hoc
 absq. ulla conditione in perpetuum. De honore vero quez hodie tenes. vel quez post-
 hunc meo consilio adquisiturus es. vel quez sine meo consilio adquire. per q. ego
 honores non perdas. fidelitatem tibi tenebo. Si vero contigerit ut tu aliquid injuluz con-
 tra me facias. te per bis. 40. dies expectabo. ammonens per me & internumios per
 hanc fidelitatem ut inde mihi. vel ius & equus facias. vel meos amores acquiras.
 q. si potens. & volens inde mihi. vel ius & equus non feceris. vel amores meos non
 acquisieris. fidelitas honoris frangatur. corporis & vite fidelitas. ut superius dictus
 est. teneatur his bis. 40. diebus peractis. quacunq. hora inde mihi. vel ius & equus
 feceris. vel amores meos acquisieris. eandem fidelitatem quez superius tibi promitti
 tenebo. Salva fidelitate Domini mei Ildephonsi. & Guidonis Comitum Pittaviensium.
 & filij Guilhermi quibus ego iuravi. unde tu honores non perdas. volens rectuz
 facere. Similiter iuro tibi Castoni filio Centulli Comitum Bigorritani meo homi-
 ni. salva fidelitate Regis Ildephonsi. & filij mei & patris tui Guidonis Comitum Pit-
 taviensium. & filij eius Guilhermi quibus ego iuravi. unde tu honores non perdas
 volens rectuz facere. Sic Deus me adiuvet. & hec sancta Evangelia. & sacre reli-
 quie. signus Sancti. signus Centulli Comitum. 10
 Certus est tamen Vuilhelmus Sanchius. eiusq. liberis. qui in eo Principatu ipsi

Deste conde tiata D. Ju-
 Briz lib. 3. c. 12. & fue
 muerto en Val de Tena.
 folio. 507.

Deste instrum. ay mem. en
 el arab. D. R. rimanes en
 la Hist. q. titulo ariz. con
 quistaz & sucesiones de las de-
 zes de Nav. lib. 2. c. 8. & en
 Andrey Favino Francos en
 la Hist. q. escudo del Reino
 de Nav. & en Gabuel. Ca-
 pitulo Francos en la Hist.
 Navarra. & en (entus) No-
 noriz de Miliz. del mismo
 autor Francos. & difiere de
 en q. comienca dizar. in
 Nomine Domini. Hoc
 est sacramentus quod
 ego Sanchius Pompelone-
 nus & Aragonensium Rex
 ita añadiendo la palabra
 Pompelonensium

Successere, utraq; Vasconia potius fuisse. itaq; se non se Gasconie modo. veluti eorum
maiores. sed totius vel cuius Gasconie Comites. seu Duces profitebantur. cuius facti
ratio inde manate potuit. q; citior Vasconia Urrace Vuilielmi Sancti uxori. a
parte Garcia Pompelonensi Rege. Dote forsitas dicta fuerat. ideoq; in omnib; fere
diplomatis ipsius Vuilielmi. Urrace uxoris nomen ascribatur. Sed quoniam in
mentionez titulorum horuz Principuz inuadimus. non ab re fuit notasse. ipsos pro
miscue Principuz. Ducuz. Comituz ac Marquionuz nomina asumpisse. De huius
primis. tribus est ac celebratus in infinitis penē vetustis monumentis. at de postre
mo. fides facit antiquus laps. in eade Coenobij beate Quiterie. secus Atyrensez civi
tatez. his litteris inscriptis

III. IDVS. NOVE MBRIS. OBIT
GVILELMVS. COMES. C... AR
CHIO. DVX. GASCONORVM.
ET. OBITVS. GARSIE. FRATR
IS. EIVS. COMITIS.
AGENNENSIVM ~

Sanctio Gasconie Duce. ac Burdegalensi Comite. Vuilielmi Sancti filio. abiq;
Mascula prole. circa annuz. 1030. extincto. Successit in Principatu Gasconie
Sanctus Maior Pompelonensis Rex. post cuius motuz Belengerius Sancti Du
cis. si recte conijcio. ex filia Sanctia nepos. taz Gasconie ditionez. quas Burde
galensez Comitatus tenuit. Huic successit Otho. Bursae Sancti Lovis. filius
quo etiaz ad annuz. 1039. in Oppidi Mauzei oblidione. interfecit. Bernardus
cognomento Tumas Palerius. Armeniaci Comes. Gasconie Comitatus aliquot an
nis gessit. Postea tamen illius possessione cedere. Gaufridi. fratris Vuilielmi Du
cis. Aquitanie. armis coactus. brevi se monachicę vite addixit. & coenobio Sancti Mar
tis ad Aturnim amnez a se constructo abdidit. Gaufridus cui paulo post anno nen
tos 8. fratre sine liberis mortuo in administratione Aquitanie successisset. Gasconiaz
illi Prorintie adiecit ~

Series Comitum Burdegalensium. cum Catalogo Archiepiscoporum
illius Civitatis. & Episcoporum Condomensium. Cap. ~ fol. 38

Vasconia Aquitanica vetus in varios Comitatus. & Vicecomitatus
distributa. et de Regione Gasconia proprie dicta. Cum catalogo
Archiepiscoporum Ausciensium. et Episcoporum Vasatensium
et Adurensium. Caput ~ 8 ~

Vasconia Aquitanica. in varios olim Comitatus & Vicecomitatus distributa fuit. Comi
tatus erant. Gasconia proprie dicta. alias Vasconia. maior seu ulterior. nunc Superior
Vasconia citior. nunc inferior. Idemiacus e quo Armeniacensis. & Astavacuz.
Pardiniacensis Comitatus descripti fuere. Bigorra. Comenarum Regio =

Gauva. & Manhaocum. Hi postea accessit Dynastia Vintulana. a Philippo Valesio Rege. Comitatus titulo decorata = Gasconia proprie dicta terminabatur Garunna fluvio. Oceano. Vasconia citerior. Armeniacensi, ac Fidentiacensi Comitatus & Dynastia vintulana. Complectebatur hec Regio Episcopatus Vasatentis. Aquensis. Aduentis. et lactorensis = Vicecomitatus autem Romanicenses. Gavarnicus. Martianenses. Aquenses. Tartasienses. Tauranenses. Lupanerienses & Juliacensem. Brulesius quoque. intra Gasconie fines erat. ut pote trans Garunnas positus. Huius tamen ditionis Dynastie, non Gasconie Comitatus. sed Pontificus Agennensis unum beneficiarum clientes erant. Vicissim Gasconie Comitibus parebat Regulensis pagus. circa Garunnas in Aginensi Comitatu constitutus. Dynastia lebrentensis etiam tarde Ducatus dignitates accepit, inter Vicecomitatus ~~Gasconie~~ ^{tamen} Gasconie veteres censei meretur. cuius plerisque ex iis quos enumeravimus finium amplitudine & numero Urbium. ac vicorum antecederet. quandoquidem de Comitibus Gasconie supra actus est. hic locus postulat. ut illius Episcopos recenseamus. De Tacbensibus. quorum diocesis in Leomania sita est. & de Aquensibus dicam. cuius de illorum pagorum Vicecomitibus sermo fiet. de alijs vero mox appossitis tamen prius Agie Episcopis Ausciensibus. quibus ut Metropolitanis. non Gasconie tantum. sed universis Vasconicis Aquitanicis Episcopi subsunt. Condomiensi excepto.

De Comitibus Bigorra. et Convenarum. et de Gasconia
Tholosana. cum Catalogis. Comitum. Vicecomitum. atque
Pontificum illarum Ditionum. Cap. 12.

Bigorra Regio secum populos Bigemones vocat. Plinius Bigonos. Ausoni Bigonos a Puynei Montibus. qui Aragonie fines attingunt. incipit: inde per letas & fructiferas Comvalles. versus Septentriones. ad propinquas confluentis Aturij & Arnosij amnium loca descendit. Ab altero latere ad Occidentem. Bearnensis Comitatus habet obiectus. ab altero vero. ad ortus (qua Collibus exurgit neque asperis. neque in secundis) convenarum Comitatus & Magnocensi Pago continens est. Hac autem Bigorre descriptione continentur etiam Pagus. Riparia inferior. vulgo Ribiere vase. dictus. & Vicariatus Malvicini. qui ab omni memoria illi cohærentes. ante trecentos circiter annos distracti sunt. illius Guilielmi Bearnia. Philippo pulcro regnante. pro vata portione hereditatis matris Mathe Bigorensis. abstulit & Toroni Mathe. Armeniacensi Comitis se. eiusque heredibus movens reliquit. Malumvicinus vero. & quicquid hodie iphij Vicaria nomine censeatur. Rogerius Bernardus Suxensis vicecomes Castibani. a Philippo Valesio Rege. in pugnis rei contra Anglos bene gesta extorsit. Continet Bigorra duos Vicecomitatus veteres. Levitanenses & Aterienenses. utrumque in radicibus Puynei situs. Montanerensis autem Vicecomitatus. qui pariter ad hunc olim Comitatus pertinebat. nunc Principatus Bearnensis portio est. Oppida insignia Bigemonum. Tarba. caput gentis. ubi vetus Castus. Bigorra. (nunc la Sede. a sede Episcopi ibi constituta nuncupatur.)

Vicus Bigerronus, vulgo Vic. Bigorre. & vicus Aquensis, hodie Bagnes à Thermin
 seu Aquis salubritas, quas sinus suo emittit, id nomen adeptas. Hanc usum non ce-
 cens, sed antiquum & Romanis etiam, illa Regione patientibus, cognitus atq; usurpatus
 fuit, ut ex Aquensium cognomine eiusdem Urbis civibus in veteri inscriptione at-
 tribu. & ex votis Nymphis, pro salute accepta redditus, Solutis dicitur
 Vetus lapis Domus cuiusdam Bagnesiensis Urbis parieti
 iuxta portas Salarias, affixus

Nymphis
 PRO SALU
 TE. SVA. SE
 VER. SERA
 NUS. V. S. L. M.

Alia etiam veneranda vetustatis vestigia, vicinus ista Urbi ager ostentat. Posaco
 Monte, inter veteris columnae rudera, iacet lapis hic litteris notatus.

MARTI
 INVICTO
 CAIVS
 MINVICVS
 POTIVS
 V. S. L. M.

At vana marmora, quae Campesii vico, Asca, in Vicecomitatu Astensiensi
 non procul Bagnesiis prostant, Numinis cuiusdam Bigerronibus calcei, nome-
 hactenus ignoratus apperunt, alterius eorum disci, atq; Vicei figura insculpta

III. ABHONI	III.	DEO
DEO		... GHOVI
LABUSIVS		... AVLINI
V. S. L. M.		... AVLINI
		V. S. L. M.

In confinis praeterea Bagnesiis monte nummi Aurei nuper reperti sunt, a lictore
 parte Tiburij capitis effigies gestantes, in ambitu vero haec verba. TI. COES
 AR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. in aversa vero, Pontificis figuram, sella
 insidentis, Pontificius pedibus manu dextra, sinistra vero virgatas tenentis, ascrip-
 tis his verbis, Pontifex Maximus

Comites Bigorrenses

Donatus Lupi, Comes Bigorre, sub Ludovico Pio Rege
 Faquileno - Comitissa Bigorre -
 Dab Donati, Comes Bigorre - Barolo Calvo Rege
 Lupus Donati -
 Raymondus anno 945 & 955 -
 Tudovicus, Raimundi filius, uxor Amerna ipsius cognata, vivebat anno
 1109 -
 Cardinalis, Comes, sub Sancto Vaconia Duce, circa annos 1095 -

Propio. an Ricardus Comitissæ uxoris uere incertus.

Bernardus Rogey. anno. 1036. uxor Garseandis. filia Gelberga. quæ Namici. 1. Aragonensis Regis coniugius adepta est.

Bernardus. 2. hic una cum uxore Clementia. anno. 1062. se suisq. posteris Bigoræ Comitibus. exga. ecclesiis Antecessens. clientelariis officij nexu devinxit.

Beatus. Comitissa Bigoræ. Centulli Bearnensis vicecomitis coniugius inijt. duosq. in eius loco. liberos edidit. Bernardus Centulli & Centullus. Centullo marito circa annus. 1077. mortuo. Beatus aliquot annis superes fuit. vivebatq. temporibus Urbani. 2. P. M. qui anno. 1033. ecclesias catholice administrare cepit.

Bernardus Centulli. Beatici matri successit. vivebat circiter annus. 1100.

Centullus. post patrem Bernardus Centulli. Bigoræ Comes anno. 1120.

Beatus Centulli filia. Comitissa Bigoræ. anno. 1140. nupsit Petro Martiensi vicecomiti. et filius peperit Centullus. 2. Petri & Beatici etate institutus fuit Coenobius Scilicet Dei. in loco Bigoræ. Cabatur dicto. unde postea. anno scilicet. 1047. in eius situs. quæ modo occupat translatus fuit. Ex huius Coenobij radice pulularunt plerag. alia. tam in Gasconia. quæ in Hispania. longè celeberrima. Saneq. memora nimirum Sancti Prudentij. Fiterij. Olive. Berole. Ferrarie. Buxeri. Florati. Portæ glorie. & Montis salutis. Eiusdem vero frater. magnis beneficijs ornavit Petrus & Beatus. indeq. deinceps fuit constitutus Bigoræ Comes Sepulchretus. in Martiensi in super pago. Petrus. Premonstratensis Ordinis fratribus. Monasterij Gratij Dei. scilicet nunc Sancti Ispanij. Callellæ dicitur. fundamenta iacentibus. singulari ad uitores atq. auctores se prebuit. concesso per Beneficij fundo. in quo Monasterius constructus fuit. alijsq. non paucis. vita utiq. coniugij ad annus. 1261. & longius perducta est.

Centullus Petri. & Beatici filius. Comes Bigoræ. anno. 1155. uxor Matella. Alfonsi. 2. Aragonis Regis consanguinea.

Estephania. Centulli & Matellæ filia ac heres. duobus uiris nupsit. 1. Raymundo Ar-

naldi Vicecomiti Aquensi. unde natus est Navarra Episcopus Caseranensis. Deinde Bernardo Comiti Comenaruz. qui cum dominabatur Bigoræ anno. 1189. unicus ha-

bere filiaz Petronillæ.

Petronilla. multarum nupsiarum filia fuit. Primæ cum Galone Vicecomite Bearnensi celebravit. circiter annus. 1190. altera cum Nunione Sancti Cornite Cernatani.

Log. superite tertiæ anno. 1216. cum Guidone Montfortio. Simonis Narbonæ Ducis Comitis Tholozæ & Montisfortis Domini filio. Liberi ex hoc matrimonio. Alix. quæ Radulphi Tersonij coniux fuit. Et Perona. sive Peronella. quæ Jordano Chabanesij Dy-

nastæ. Vuilielmi filio. Esquidati Nepoti. & Vuilielmi Mastasij. ac. N. Chabanesi & mine pronepoti nupsit. Aymericus Ranconijs. 4. Petronillæ vir fuit. Postremus

verò Bosius Mastasius. quæ Petronillæ Mathæ filij mater fuit. Hæc nubily facta alterius Galonis vicecomitis Bearnensis. loco dicitur fuit. Oijt Petronilla an-

no. 1250. filia Mathæ. & duobus ex altera filia natus maxima Elide. Jordani Chabanesij uxore. nepotibus & tholozæ neptibus superstitibus. Esquidat. Jordano. loco vicecomitis Turonæ & Mahidi. Philippi Flandrij Thieræ Comitis uxore.

Esquibahy Petronille, avię successit in Comitatu Bigorri, cui tamen Gals vicecomes
 Bearrensis. Mathę vir. assiduis bellis & ambitiosis seditiosisq; conditionib; incerta
 possessiones faceret, ad opes Symonis Montforti Leycestrię Comiti necessarii sui con-
 gere coactus fuit, cui postea, gratias laci auxilij redditurus Comitatus mortis causa do-
 navit. Hic autem post aliquos annos ius suu; Theobaldo Navarre Regi transcripsit.
 Obijt Esquibahy circa annus. 1276. nuli; ex vxore Agnate. Rogerij Forrensis Comiti
 & Brunisendis Cardonię eius coniugis filia. *bellis libens*

Constantia Gastonis Bearrensis & Mathę Bigorrensis filia nati maxima Esquiba-
 to mortuo. ipsius hereditate; abiit, quaz tamen non diu retinuit Joana Navarre
 Regina. quę Philippo pulchro Regi nupsit. possessiones Bigorri sibi vindicante. titu-
 lo Donationis a Simone Leycestrię Comite quondam Theobaldo Navarre Regi. Joan-
 ne patavo. factę. Post obituz Joanne illius Dynastię possessiones tenuerunt ipsius
 liberi Ludovicus Itulinus, & Carolus Marchię Comes, deinde Ducatu; Aquitanie con-
 iuncta mansit. ad annus vsq; 1369. quo Eduardus Aquitanie Princeps eoz Joani
 Grailio beneficij gratieq; causa concessit. sed brevi inde Caroli. s. Francie Regis armis
 dejectus fuit, cuius nepos Carolus. anno. 1428. Joanni Comiti Forrensi. qui ex Pe-
 tronilla Comitissa Bigorri genus ducebat. ipsaz restituit

De Gasconia Tolosana

Quamquaz Caterbas Vasconuz. quę a Pinnayca Regione. in Novem populariaz
 habitandi gratia commigrarunt. ad Garunnaz penetrasse in confesso est. eos tamen
 qui in Tolosanoruz arbor. quę trans Garunnaz erant, consederunt. illius civita-
 tis Ducuz imperiuz per ferme coactor fuisse fide non caret. si quidem ab omni me-
 moria Vascones. qui ad Garunnaz. in fines Tholose agruz accolunt. in illoruz
 Ducuz ditione ac potestate fuisse. vetuste Aquaruz illius tractus professiones. tabule
 perspicue demonstrent. Sic Condomesius quoz & Brulesius. Vasconie pagos ad
 Agennenses. seu Dynastiaz. seu Prefecturas (quę Tholosana olim pars fuit)
 ante hac pertinuisse supra monui. Porro quid ni suspicemur. belluz illud qd
 Carolo Magno Rege. inter Chorsones & Vuilielmuz Tholosanos Duces. &
 Adelericuz Vascones. atq; alios eiusde; gentis. qd huc narrat author vetustuz vite
 Ludovici Pij. ad annus. 787. ex hac occasione coortuz fuisse. e contumacia nimi-
 ruz Vasconuz Tholosani; Ducibus subesse recusantib;? quod autem eo bello
 Vascones a Vuilielmo subacti fuisse refert idem author. id non utiq; de universis
 Vasconibus accipiendus est. sed de ijs tantuz qui propinqua Tholose loca inolebant.
 quig consecutis temporibus in Tholosanoruz Ducuz ditione ac potestate exstite-
 runt. Coeteros enim. cui a Burdegalensibus Ducibus ac Fidentiaci Comitib; rege-
 rentur. Tholosanoruz quoz Ducuz imperio aut administrationi obnoxios fuisse nul-
 la ratio persuadet. Omnem enim illuz Vasconie tractuz. qui inter Vice Comituz
 Leomanie. Fidentiacense; & Convenense; Comitatu; & Garunnaz fluvius inter-
 iectus (& in plures Dynastiaz. ac Ditiones plerasq; angustaz divisus) Tholosani;
 Ducibus subiectus erat. cui nullo hactenus proprio. vel certo nomine designaretur.
 Gasconia Tholosana vocabulo expressimus. Ditiones illius primarię &

quas referre aliorum opere sit. Hæ sunt Dynastie. Insulana (nunc Comitatus Insulae Jordanæ) Vicecomitatus Gimnesij. pars Vicecomitatus Fesensagelij. quæ citra Ratiuz amnen. in diocesi Pontifici Tholosani iacet: Ditis Verduni. & Muret. ac Sammathani Castellane seu Ditionis. Ambe hæc nunc ad Comitatus Convenarum pertinent. cui iamdiu fuerunt. annexæ. In Sammathani Castellaria est Episcopatus Lombardensis. de quo mox agas. De Vicecomitatu Fesensagelij antea dixi. Vicecomitatu Gimnesij. qui a Gimonia flumen nomen adeptus est. non unus. sed plures viri nobiles atq; primarij olim dominati sunt. sed tandem partes illius sibi vindicarunt Azmariacenses Comites. alias vero Tevidenses. Dynastæ. Verdunensis iudex. non Verdunensibus tantus & Grana tensibus qui ad Garunnas siti sunt. sed Gimontensibus quoq; & Belmontensibus qui Gimenz amne incumbunt. ius dicit. Gimontius. Alphonsus Tholosanus & Pietavienses Comites. Belmontius vero Eustachius Bellomarchesius Seneschalius Tholosanus. & Abbatæ grandis hylæ conditores agnoscentur

De Comitatu Vasconie Citerioris. cum Stemmate
 Fuxensium Comitum. Bearnii Regulorum. & serie
 Vicecomitum et Episcoporum illius Regionis cap. 13

Decursus breviter alijs Comitibus ac Vicecomitatibus. quos supra in divisio ne Vasconie Aquitanice enumeravimus. una nobis aduc vertat peragen da Vasconia Citerior. cui Vicecomitatibus ea comprehensis. Constat autem ca tibus Pagis. vel Regionibus. Vasconia. seu Vasconum Regione. Baionensi Prefectura. & Bearnensi Provincia. Vasconie descriptiones ias. c. s. huius libri. tradidimus. Stemmata tantus supersunt insignibus in ea Familiarum explicanda. Baionenses Prefecturas (sub qua Vicecomitatus Aortensis & Maritimensis) comprehenduntur) & Bearnenses Provincias (quæ Vicecomitatus Olorenses ambitu suo amplectitur) diu dubitavi utri Vasconie vltiori an Citeriori tribuerem. sed tandem dum ijs exclusis. nimius citerioris fines coarctavi. & in an gustum adduci considero. placuit (donec certiora afferantur. ambas citeriori ascribere. Accedit. ad Baionas q; expectat) authoritas Thomæ Vualsinghani qui in hypodigmate Neustrie. ad annus. 1239. hoc oppidus Vasconie caput fuisse. diserte testatur. ab hac itaq; ordiamur

Bayona
 olim. Lapurdum

quæ hodie Bayona. fuit olim Lapurdum. huius nominis Origo e' Vasca lingua petenda est. non tamen a Bai ona. idest bonus vignus. ut visus est Estepha no Gaubau. sed a Baia vne. quæ vox locus. vel Regionis portus significat. Et enim sita hæc vrbis ad confluentes duorum amnium Athuri & Nivi. III. tantus milliarius spatios ab Oceano disiuncta. Eo æstu & accessu Marii singulis diebus italis viabus infumescentis adurbante. cuiusvis magnitudinis magnitudinis na vigia. in illos facile appellant. itaq; hac occasione. atq; opportunitate loci (cui Gallie atq; Hispanie penè confinius occupat) invitati crebri illic comeant mer cabres ex Gallia. Anglia. Flandria. atq; Hispania. Antiquissimus esse hoc

30
oppidum constat ex notitia vtriusque imperij, quae sedes Tribunus Cohortis Novempopulanae Lapurdo statuit. Allucinantur qui hic. Aquas Augusta, Tholomei. vel Tabellias auctoris itinerarij ponunt. quarum neq. nomen. neq. situs alij in hoc tractu Urbis. praeterquam illi, quae Aes, dicitur, competere posse. iam diu observarunt viri docti. Vetus tamen insuper Baionae arguit veterum magis forma, aliarum Urbium. non vulgari antiquitatis. structure accommodata. ut monuit Elias Vinet. in Ausonii Carmen de Burdegala. Itum tamen Urbis Aetymon. Joseph Scalig. lib. 2. Auson. lection. c. 7. a Boijs dedit. populis Burdegalicis finitimis. qui vulgo Buchij dicuntur. vultu dictas Baionas. quasi Boionas Lapurdus autem, ait. esse lordas. exiguus Levitaniae vicus. in Comitatu Bigoniae sed sefellit ratio viri doctus. Lapurdus enim. cuius auctor Notitia Imperij Greg. Turon. & alij meminere, non aliud est. quam Baiona. quae etiam ab hinc quingentis circiter annos, illud nomen servabat. & Episcopi atq. Vicecomites istius Urbis Lapurdenses audiebant, non Baionenses. Agnovit hoc tandem Scaliger ipse, nam in posteriori editione lectionum Auson. (quae ex officina Simonis Millangij Topographi Burdeg. anno. 1590. prodijt) deletis quae de lorda commentatus fuerat. Haec in eorum locum substituit. Boiatum (supple civitatem) hoc est Baiona quasi Boiona. quae olim dicebatur Lapurda. ubi erat Praesidium Romanorum. Hodie territorium eius civitatis nomen retinet. vocatur enim Lapurd & pagus Lapurdensis. iam ut Baiona a Boijs dicta fuerit, neq. id ullam verisimilitudinem habet. Distat enim Boionum vicus. seu Buchium a Baionae oppido. duorum ad minimum itinerum dierum. & inter utrumq. interiectae sunt. haec quatuor Praesidia. seu Ditiones. Bonium. Marensum. Marennum. & Senhansium. Atqui in Notitia veteri civitatis Galliae. in Novempopulanae Regione designatur. Boatium civitatem. Sit ita sane. sed quid hoc ad Lapurdum. seu Baionam? an non alio loco illa consistere potuit? Enimvero eadem Notitia satis indicat. hanc civitatem Boatium. alias esse Baiona. sive Lapurdo. duos eam in Burdegalensi pago statuit, sic enim legitur in vetusto illius exemplari manuscripto. Bibliothecae illustrissimi Thuari. Civitatis Boatium. quae est Boium in Burdegalensi. praeterea itinerarium Antoninij Burdegala ab Asturica Hispaniae. civitate petentes. per Aquas Tabellias Boios ducit, statuitq. intervallo ab Aquis Tabellis. id est ab oppido. Aes. (quod primum nos docuit Scaliger) Boios usq. millia passuum 4). at est Boijs Burdegala usq. 16. tantus. quae Baionae convenire nequaquam poterit. cum ea longius distet. Burdegala. quam Aquas Tabellias. Scaligeri sententiam sequi sunt Elias Vinet comment. in Epist. 2. Ausonii. Paul. Merula. Cosmograph. p. 2. lib. 3. c. 34. & Andreas Favynus lib. 2. hist. Navarriae. ubi quae Boionas adhuc ab incolis dici pro Baiona. assuit negant id incolae. verum esse. Nunc ad Lapurdum redeo. Celebrat Sydonius lib. 8. epist. 12. Lapurdenses locustas. quo genere Graecis. Langosta et indigenis at Carabij Plinio lib. 9. c. 31. Nunc etiam abundare Baionensem Oram. norunt qui in ea aliquandiu commorati sunt. Nostros quoque primum stirpis. Regis tempore Lapurdus non ignobile oppidum fuisse.

hinc arbitraui licet. q̄ illud inter alias celebres Aquitanic̄ civitates. Childebertus Rex
sibi Gumtramno Rege depactus est. Apud Greg. Turon. lib. 9. c. 20. in exemplo pacto
nis v̄ huius Regis. Paci conditione (sunt verba Pactionis) Civitates Meldis. et duas por
tiones de Sylvanectis. Turonis. Pictavis. Abrincatis. Vicouiti. Coteranis. Lapurdo. & Albi
ge domnus Childebertus Rex. cuius terminis a presenti die sue vindicet Potestati. Sub An
glis Regibus. Aquitanic̄ olim imperiis obtinentibus. secundus Dignitates locus Baion̄
inter Gasconic̄ civitates habuit Math. Vuest monast. prima sede. (ut deicit) Burse
gale reservata. Civium inviolata semper erga Principes suos. fides hanc urbes mag
nopere commendat. Belleforestus non paucis. huic vero nugator quisquam egregie
impossuit. cui nemini armato illas ingredi. p̄ter quas Regi. & Regis sanguinis Pro
teribus licere asseruit. Continuis genij est. cognomen civitatis Nobilius. oppid. Aqu
arum Tarbellitarum. ab eodem tunc additus. ex eo q̄ Anglis in Aquitania verus
exponentibus. a. 12. nobilibus. ut ait regeretur. quorum unusquisq̄ Turris in ea habet.
sue genti cognomines. Nam hoc quoq̄ cuius vetustioribus scriptis indicus. & in
fide dignis monumentis hactenus illeceus fuerit. perinde pro ludico haberi debet. Ni
hilo certiora sunt ea quae de tubis Tumulis aquarum in agro Aquensi. lunc vicentis
ac decrecentis vicissitudines immitantibus locis scriptor prodidit.

Non preteribo singulare in hac Ora Neptuni factus. ab hinc ducentis virales ar
nos. Atumy fluvij ostia. per que is se in Oceanum ad tua a Baiona milliana cro
nevabat. congestis ventorum vi. & maris tempestatis impetu Immensis arenar
um curulis. velut molibus quibusdam. obstructa fuerant. Hic casus Baionensibus
non Maris solus usus abstulit. sed multo etiam graviora incommoda invexit. aqua
eorum. & non exigua parte vrbis. redundantis amnis effusionibus submersis. Post
aliquod tempus. novo exitu fluminis. ad vicus Metarum (nunc Boucau vicus
qui sex circiter leucas Bastonicy Baiona distat) comparatis. Baionenses aliquan
tulay sublebatif sunt. longinquus tamen Fluvij cum Maris coitus diffitiles naviga
tiones faciebat. itaq̄ munificentia Regia. & Provincialis collationibus sustentati
prioris Alveus Humana opera perovius facere aggrediuntur. sed multorum annorum
labore frustra in hoc opere consumpto. tandem nostra memoria. vel fors. vel Di
vini Numini favor ipsos voti compotes fecit. exorta enim gravi tempestas
omnes illas arenas. que fluminis ostia insederant. illic dissipavit. Huius cele
stis beneficii memorias is populus solenni supplicatione. quotannis celebrat.
Termini Baionensis Prefecture sunt ab Ora Beornensis Provincia. & inferior
Navarra. ab occasu. Oceanus. a Septentrionibus Aquensy Prefectura. a Meridie
vero Montes Pyreni. & Vidasso amnis. Peccant non leviter Belleprethy. cuius
scilicet Memla p. 2. lib. 3. c. 34. Cosmagrap. dicit Lapurdi seu Baion̄ iurisdictiones
aiunt. protendi ultra flumen Iron. usq̄ ad Fanuz D. Ispanis. cui Cognomen de
Luz. q̄ Francic̄ Regnum ab Hispania seungit. Vicus enim Tuz dicitur in eo trac
tu esse scimus. in ipsius Hispanic̄ limite. sine vestibulo. fluvius tamen huius
Nominis non notimus. Fanuz vero D. Ispanis Luzij. utriusq̄ Regni termi
nus esse negamus. procurunt enim Gallic̄ fines ultra hoc oppidum. ad - 6 -

32
aut. Milliaris Hispanias versus. ad fluvium salicet usq. Vidalonem. Baiona enim
non solum ac plerumq. alijs Vasconis Aquitanicę civitates, Vicecomitibus proprioruz domina-
tus passa est, illoruz nomina quotquot ex veteribz Schedis. aut tabulis nosse hactenus
licuit. Sic subijcio —

De Principatu Bearnensi

Bearnensis Principatus. ex duobus antiquissimis Vicecomitatibus conflatus est. Be-
nearnensi. & Olorensi. quibus postea accesserunt Montanerensis & Orsalensis. Duo
vix itidem Episcopatus. Lascurrensis. & Olorensis Benearnus. antiqua civitas
cuius autor itinerarij Antonini. & notitię Civitatus Gallię. nec non Greg. Turon.
meminere) huic Principatui nomen fecit. sed quęnam esset hęc civitas non le-
vis inter doctos contentio est. Joseph Scalig. quę sequuntur multi Ortelius esse
existimavit. qđ oppidum. ad extremas istius Principatus oras. & extra utrumq.
illius Episcopatus in Aquensi Diocesi situs est. Mihi tamen longe probabilior
mihi videtur sententia eoruz. qui Lascurrem esse pronuntiant. nisi obstaret
Auctoritas itinerarij Antonini. qđ ab Aquis Tarbellicis Benearnus vsq. 19.
tantum Milliarium spatium interponit. id enim Lascurre convenire neutiquam
potest. Distat quippe hęc civitas ab Aquis Tarbellicis. 11. ad minimum leucis Vas-
conicis. in quibus. 33. plus minus passuum millia continentur — Termini illius
Principatus. sunt ab ortu Bigorre Comitatus. ab occasu Baionensis & Aquen-
sis Prefecture a Septentrionibz Scialocensis. & Tauranensis Pagi. a Meridie vero
Montes Pyrenęi & Vicecomitatus Solensis. Urbes precipue Palus. sedes Parla-
menti & Camere Nationuz. Lascurre. Episcopatus Domitilius Ortelius. ille-
ro. seu Oloro. Caput olim Vicecomitatus. nunc Episcopatus eiusdem nominis.
Naxum. Morlasium Navarrensiuz (Litus Regionis propugnaculus). & Salvaterra

Vice Comites Bearnenses

Bearnensis Principatus ex duobus antiquissimis vice Comitibus conflatus est
Benearnensi et Olorensi, quibus postea accesserunt Montanerensis & Orsalensis. Duo
vix itidem episcopatus. Lascurrensis & Olorensis Benearnus. antiqua civitas (cuius autor itine-
rarij Antonini. et Notitię Civitatus Gallię. nec non Greg. Turon. meminere) huic Prin-
cipatui nomen fecit. sed quęnam esset hęc civitas non levis inter doctos contentio est.
Joseph Scaliger quem sequuntur multi Ortelius esse existimavit. qđ oppidum ad ex-
tremas istius Principatus oras. et extra utrumq. illius. Episcopatus. in Aquensi Diocesi
situs est. Mihi tamen longe probabilior videretur sententia eoruz. qui Lascurrem
esse pronuntiant. nisi obstaret auctoritas itinerarij Antonini. quod ab Aquis Tarbelli-
cis Benearnus vsq. 19. tantum Milliarium spatium interponit. id enim Lascurre conveni-
re neutiquam potest. Distat quippe hęc civitas ab Aquis Tarbellicis. 11. ad minimum leucis Vas-
conicis. in quibus. 33. plus minus passuum millia continentur. Termini illius Principatus
sunt ab ortu Bigorre Comitatus. ab occasu Baionensis et Aquensis Prefecture. a Septen-
trionibus Scialocensis & Tauranensis Pagi. a Meridie vero Montes Pyrenęi & Vice-
comitatus Solensis. Urbes precipue Palus. sedes Parlamenti & Camere Nationuz. Lascur-
re Episcopatus Domitilius. Ortelius. Iluro. seu Oloro. caput olim Vicecomitatus. nunc
Episcopatus eiusdem nominis. Naxum. Morlasium Navarrensiuz (Litus Regionis
propugnaculus) & Salvaterra

Catalogus Vexillariorum Navaræ

Tambien lib. 1. fol. 20	1	Ignatius Lalaneus Larrea Dominus anno _____	839.
	2	Duque D. Fortunio en el año _____	922
	3	Fortun Joannes Torres, en el año _____	(113)
	4	Fortunius Sanctij. Mense Julio. anno _____	1040.
	5	Trichus Sagitij. ex Sandvallis in Coment. rerum S. Hemillia nij. l. 61. & Caribais lib. 22. c. 36 _____	1072-
	6	Fortunius Innici. ex eodez Sandvallis & libro. l. 64 _____	1074-
	7	Garcias Ximenij. ex Joanne Búcio Martinez lib. 5. c. 29 _____	1105-
	8	Fortunius Sanctij. anno _____	1124-
	9	Fortunius Almoravidus anno _____	1174-
	10	Joannes Petrus Bastanus anno _____	1192. & 98-
Fol. 174	11	Goncalvus gomezius Agonillus. ex Caribais lib. 24. c. 19- & Algoti Molina lib. 2. c. 39 _____	1212.
	12	Goncalvus Joannis Vastanius. ab anno. 1226. vsq _____	1274.
	13	Fortunius Almoravidus anno. 1301. & _____	1302.
	14	Augerius Mauleonius. ab anno. 1312. vsq ad _____	1318.
	15	Martinus Ayvauus _____	
	16	Joannes Corbaranus lectus anno _____	1328.
	17	Martinus Henrici Lacaræ dominus ab anno. 1350. vsq _____	1378-
	18	Fortunius Almoravidus lectus ex Caribais lib. 27. c. 32. _____	1379-
	19	Carolus Beaumontius. ab anno. 1387. vsq ad. 1432. quo mortes oppetit. Post eius mortem Vexillarij munus abo- litum fuit. inq eius locum Subrogata Dignitas Ma- gisti Equitum, seu Constabularij- _____	1432.

35

Synopsis Capitum totius Operis

Liber Primus

Praefatio Summa Operis Continet

Caput. 1 -	Qui Vasconum nomine comprehenduntur = Cap. 1.	Fol. 1.
Caput. 2 -	Variae Cantabrig Descriptiones à recentioribus allatae rejiciuntur -	Fol. 2.
Caput. 3 -	Vera Cantabrig Descriptio.	Fol. 5.
Caput. 4 -	Quibus locis Bella contra Cantabros. ab Augusto & eius legatis gestum sit -	Fol. 6.
Cap. 5 -	Cantabrig Nomen sub Gothicis & Sarracenis Ritus attributus fuit.	Fol. 9.
Caput. 6 -	Regionem Bardulorum. Autignorum, & Caristorum à Vasconibus occupatam videri, & de Cantabrig varijs Cladibus -	Fol. 10.
Caput. 7 -	De Situ veteris Vasconis, et de populis à Strabone. Jacetanis dictis - an idem sunt cum Lacetanis -	Fol. 12.
Caput. 8 -	De Statu Vasconum tempore Pannonum & Romanorum in Hispania.	Fol. 14.
Caput. 9 -	Quo Statu vixerint Vascones, Gothicis in Hispania dominantibus. Item de Clade ab Exercitu Caroli Magni ad Roncavallim accepta.	Fol. 15.
Caput. 10 -	De Moribus veterum Vasconum.	Fol. 17.
Caput. 11 -	De lingua Vasconum, & an verum sit illius nomina in A. singulari numero. plurale vero in Ac. desinere -	Fol. 19.
Caput. 12 -	De veteri lingua Hispanorum, an eadem esset cum hodierna Vasconica seu Vasca. Ambrosij Morales id abnuentis rationes expenduntur.	Fol. 20.
Caput. 13 -	Authoris Sententia de Veteri Hispanorum lingua.	Fol. 23.

Liber Secundus -

Tractationem de Vasconibus Uberis continens

Caput. 1 -	De Navaris. Eorumque Regione Navarra dicta.	Fol. 1.
Caput. 2 -	De praecipuis Navarreg Regionis Oppidis atq. Urbibus	Fol. 2.
Caput. 3 -	De Primo ordine hoc est Ecclesiastico, qui publicis Conventibus interesse solet. Deq. insignioribus Sacerdotibus Navarreg	Fol. 11.
Caput. 4 -	De Nobilibus qui secundum Navarreg ordinem constituunt. Deq. eorum Muneibus & Dignitatibus -	Fol. 17.
Caput. 5 -	De diversis Navarreg iudiciorum Tribunalibus. Item de ea Jurisdictione, quam Hermandatum vocant. Et de Navarrogum moribus	Fol. 26.
Caput. 6 -	De Concilio seu Conventu publico trium Ordinum Navarreg. et quibus de rebus in eo ageretur. Item de Ritu Regum inaugurandorum.	Fol. 21.

36/ Caput. 7.	De Jacensibus Populis, Et Aragonia Comitatu. itez de Calagurritanis deq. SS. Hemeterio & cheledonio. et Quintiliano Rethore. ac Pudentio Poeta.	Fol. 23.
Caput. 8.	De Reliquis Barconicis Ibericae populis. Alavensibus scilicet. Biscainis & Hiposuatibus.	Fol. 34.
Caput. 9.	De Origine Navarria Regni. ac de primis illius Regibus. Variis di versorum authorum sententiae examinatae.	Fol. 53.
Caput. 10.	De Titulo Suprabientis Regis. quem nonnulli scriptores. primum Navarrae Regibus tribuunt. Deq. fabulosis quibusdam ab eisdem illorum Regum historiae insertum.	Fol. 66.
Caput. 11.	Altera de Primis Regibus Navarrae opinio discussa.	Fol. 78.
Caput. 12.	Authorum sententia de Primis Navarrae Regibus. Deq. Enneconis primi Regis Gens & patria. Atq. etiam de Aistae cognomine ei ascripto.	Fol. 91.
Caput. 13.	Primus Stemma. Progeniem Enneconis Gasciae ad Sanchium usq. cognomine Maiores continens, additis in ea. quae ma xime ambigua sunt observationibus.	Fol. 103.
Caput. 14.	Alterus Stemma quod posterior Sancti Maioris exhibet. usq. ad Sanchium ultimum, cui inclusi cognomen fuit.	Fol. 122.
Caput. 15.	Posthemus Stemma. quo reliquorum Regum stirpes. a Theobaldo 1. huius nominis Navarrae Rege usq.	Fol.
Caput. 16.	Apendix Stemmatum Regis Navarrae. De Insignibus Regum gentilitijs. Veterum Aragoniae Comitum series Fol. 136.	Fol. 139.

Liber Tertius.

In quo specialim de Vasconicis Aquitanias agitur.

Caput. 1.	Quo tempore ab Hispania in Aquitaniam migraverint Vasco nes. de plurimis excursionibus ab ipsis in agrum Aquitani cum factis, et de varijs ex eo illorum cum Francjs Dimicationibus.	Fol. 1.
Caput. 2.	De Regione Novempopulanae a Vasconibus occupata. Et de tem pore huius occupationis.	Fol. 4.
Caput. 3.	De Nominibus Vasconum. Vasconum. Vasconiorum. & Blasconum. a varijs authoribus ad Designandos Vascos usurpatis.	Fol. 7.
Caput. 4.	De Vasconiae. seu Vasconum Regionis situ. & de illius gentis moribus ac de veteribus Principibus. Ducibus & Comitibus Vasconum Citerioris.	Fol. 9.
Caput. 5.	De situ Vasconiae. ac Vasconum Moribus. et de Ducibus seu Comitibus. qui ipsi usq. ad Caroli Calvi tempora pro fuerunt.	Fol. 14.
Caput. 6.	De Sancto Citerioris Vasconiae Comite, a Vasconibus in Pincei pem seu Ducem electo. Deq. Aistae cognomine.	Fol. 19.

Caput. 1. Series Comitum Burdegalsium, cum Cathaco Archiepiscopus illius Civitatis

Caput. 2. Vasconice Aquitanice Vetus in Variis Comitibus & Vicecomitibus distributa - Et de Regione Vasconia proprie dicta, cum Catalogo Archiepiscoporum

Caput. 9. De Aquy Turbellasias de Aquitanis nomine

Caput. 10. Series Vicecomitum Lemovicensium

Caput. 11. Series Comitum Fideniacensium

Caput. 12. De Comitibus Bigorre & Convenarum & Gasconia Tholosana cum Catalogis Comitum Vicecomitum & Pontificum illius Nationis

Caput. 13. De Comitatu Vasconie Citerioris, tum Lemnate Tugensium Comitum - Bearn Regularum

De Principatu Bearnensi

Catalogus Castellanos Navarros

[Faint, mostly illegible text in the lower half of the page, likely bleed-through or very faded handwriting.]

38 Comites Burdegalenses

Burdegala caput Novempopulanie

Burdegala licet olim a Gasconia distincta esset, & una cum viciniam Regione proprius Comitatus constitueret, q̄ tamen iam diu illi coniuncta fuit, ipsius partem esse creditur. et eo nomine censetur ab ijs qui Vasconias, Aquitanias, Occitanos, Garunna fluvio & Pireney Montibus circumscriptum. in quous numerus est Josephus Scaliger. eadem forte ratione ab auctore Chronici Fontanellensis, sub Novempopulania comprehenditur. eiusq̄ caput statuitur, quia eo seculo. iudez Duce ac Prefecti utraq̄ ditiones regerant. atq̄ in eo oppido Ducez ac Comitum Domiciliuz erat. Populus illuz qui hunc tractus incolunt Bituriges Vivisq̄ dixere veteres. vbi eos legitur apud Plinium lib. 4. c. 19. itez apud Ptolemeuz in editione greca. M. S. Bibliothecę Regię. vbi eos. apud Strabonem vero. Josez. Solaq̄ hanc gentem in Aquitania advenaz & peregrinaz esse monuit. idem Strabo. Sarracenos in Hispania atq̄ in Gallia Narbonensi dominari. ne hoc quidez Provincia ex parte fuit a Rama quize illouz Duce ac Prefecti Vasconias ac Burdegalias subactas armis. ac in ditiones Redactas fuisse a Modesto Tolitano. c. 12. Hist. Arabuz est prodituz. Regname Clothauo. 2. Garachariuz Comites illi civitati prefuisse. auctor est Greg. Turon. lib. 8. c. 6. qui proculdubio casus q̄q̄ Fortunatuz lib. 7. c. 31. & lib. 10. c. 22. Galactoriuz nuncupat. idem est. Posterioruz autem Comituz seu Ducez nomina. qui a Carolo Magno tempore Burdegalenses Provincias administrarunt. quoz e veteribz libris. aut Monumentis eruere licuit. hęc sunt

Siquinus a Carolo Magno Burdegalensis Comes institutus anno. 118. auctor viz Ludovici Pij.

Siquinus. 2. consortis eius Normanniuz inter Burdegalenses & Sanctonenses Civitates. p̄lio interfectus. anno. 846. Ademar. Chabanensis.

Guillelmus. qui anno. 843. Burdegalensi urbe dolo capta atq̄ oppresa. a Normanniuz comprehensus fuit. tale auctore Chronici Fontanellensis. iudezorum fraude ac prodicione. hanc calamitatem illi civitati illitam fuisse. narratur Chronico de gestis Nortmannoruz in Francia. nuper inter scribz Francoruz scripser. edis. hys verbis. Anno Domini. 843. Nortmani Burdegalaq̄ Aquitaniaz iudez is. prodentibus captas depopulataq̄ incendunt. deinde Metalluz vicuz popularis incendio tradunt.

Raimundus Comes Burdegalensis. vxor Endregotha

Guillelmus. 2. cognomeno bonus. Comes Burdegalensis. Raimundi filius. Hic Monasteriuz Januz Aucis Burdegalense instituit. ut e Tabulis institutionis patet. quę in Tabulario Regio illius civitatis extant. in quibus Raimundi patris. & Endregothę eius uxoris. Fremburgis quoz Guillelmi ipsius coniugis mentio fit. statim ab hostibus captis. & in carcerez misso. Guillelmus Sanctus Vaz conis Dux auxilio fuit. euzq̄ e custodia eripuit. ut monumentis quibusdam Ecclesię Condomensis testatuz reperitur. Cuius beneficij primuz Duci. liberati Comituz hereditas fuit. Guillelmo enim bono. vita functo. Guillelmuz. Sancti Vasconis Ducez. Burdegalenti Comitatu p̄lituz fuisse ex Annonio lib. de vita S. Abbatis Floriacensis. c. 16. discimus. Post cuius mortem ipsius filij Bernardus & Sandius. Belengeiuz. proreps. & Otto nepes. eius de Dynastię. suo quisq̄ ordine. possessiones adepti sunt. ut quamplurimuz veteribz monumentis constat.

Archiepiscopi Burdegalenses

Franciscus Hugocionius Urbinas Picens. Presb. Cardinalis. SS. quatuor Coronatoruz. eximius civilis. Pontificijq̄ iuzq̄ interpres. quę Bonifacius. 9.

Archiepiscopus Burdegalenses in Aquitania creatus, Martinus Agostinus dicitur ad Castellam Legionis, Aragonie & Navarum Hispaniarum Regna, itez in Vasconia duxit, ut sua dexterrate, que Summa erat, eas Regiones ad sua fuit, & obedientias curas Clementis, a summo revocaret, & prudentissime constanter ex Pontificis voto transegit, quanquam contra Reges Castellae & Legionis fratres & filios, sicut in hunc diem devotis, Urbanus 5. & Galles, Bonifacius 9. sacras bellas, (episcopus) vocavit, indicissent. Cuius Innocentius, absentes in Aquitania, & patienter quaeque intentiones Presbiterum Cardinales legit, dum a Romana Curia abfuit. Burdegala permansit, ad quas non nisi valde seorsus accessit. — Obiit Hadrianus Ciacius

Condomi
Entis pagus

Condomiensis pagus, cuius trans Garunnam in Novempopulania situs sit, cum ad Vasconiam pertinere minime dubitandum tamen a multis seculis territorio Agg. & Hirk. Francie. c. 116. Erant in Regione Vasconie trans Garunnam fluvium, in pago Agnensi, annonas de celo pluisse. An illud mihi non parum suspectus est, quod deo. Pagus illius peculiariter nomine Vasconia vocari, nullus enim vetus auctor id dicit, nec Accolyne, veliqui Aquitani, illas tractus aliter quam Condomensium nuncupant. quod auctor Generalis Agnensis vocat, & Senecalibus Agnensium atq; Vasconia id ita accipiendum est. Et videtur Vasconia, illas tantummodo illius Regionis partes designari, vellet, que in territorio Agnensi conveniunt, sicut quae hodie sola Condomensium ditione continetur, sicut talis aliquando patuit. In Ecclesiasticis, Condomenses a Pontificibus antiquo ordine, Sancti Benedicti Episcopatus tituli, & curatus. Episcopi autem, qui ab inchoato Episcopatu, hucusque illi sedi presuerunt, haec novimus, qui sequuntur

Auscuenses Episcopi & Archiepiscopi

Amanevus anno. 1227, & inde usque ad annum. 1244. hic una cum, G. Episcopo Convennensis & alijs Antistitibus ac Proceribus Vasconie, Ordinem Militum Pauperum in fuit contra bonorum Ecclesiarum, & Pontificis Vasconie, & Vasconie

Populi Vascon
se 6)

Ammiani tempore, haec civitas in Novempopulania Regione locus abnebat. Novem populos enim dicit lib. 15. Ausci commendant, & Vasaby, unius tantum diei itinere a Burdegalia distat. huius civitatis Episcopus, Vasconensium etiam Episcopatus nomine dicitur fuisse, significare videntur antiquae Tabulae Monasterij Regulensis ad Garunnam, in istis enim Gumbaldus Wilhelmi Sancti Vasconie Ducis frater, modo Vasalensis, modo Vasconensium Episcopus nuncupatur, pro istis tamen mihi ad fides videtur, Vasconensium nomine Alurenses, sive Alurenses Episcopi designari fuisse, in alijs enim Tabulis eiusdem Wilhelmi Sancti Ducis, quibus instituit ab eo, S. Jereii Monasterij narratio habetur, Vasconensium, & Vasalensium Episcopi sortim tanquam diversi nominan

Vasconie Dux
& episcopus Vasalensis

Gombaldus Vasconia Dux & Episcopus Vasalensis, anno. 991 —
Fango Gombaldi filius Episcopus Vasalensis aliquantulum habuit
Raimundus hic, proter Vasalensium, alios etiam fere omnes Episcopatus Vasconie tenuit, excepta Metropoli, vivebat anno. 1050 —
Raimundus 2. superioris nepos, vel frater filius anno. 1070. & 1080 —

Aturensis Populi - Aturensis Populus - Aturensis Episcopatus

Aturensis Populus
inter Novempu-
lancos

Civitas Aturensis seu populus. Aturensis Episcopatus. Vulgo Aizensis. Mar-
tinentis enim dicitur in nonnullis Tabulis a Martiano pago vicino, quo
plum comprehenditur videtur inter Civitates Provinciae Novempopulanae pini-
tum. Ad Aturem amne, quo Pagus ille alluatur. Aturensis populus nomen
accepit. Vasconensem etiam dicitur fuisse inde conyao: & in antiquis tabulis. que
describitur a Duce, vicij tunc in planitie Taleyras
dictas. Normanni. Sancti Severi Coenobiz celebrant. inter alios Vasconia
Pontifex nominatur Vasconensis Eps. Vasconensis autem appellatio a Duce
nomine Vasconum Aturensis dicecen. pago vero Martiano condito manare
cepit, ubi factus Episcopi illius patris evertas a Normanni Vicarij Civitates
Domicilijs elegerant. ideo etiam ab alijs Vasconis Pontificibus factus: ut
destructis suis habitatorij urbibus. ad suburbana vel agros recederent. Ita
tuo vobis. Aturensis Auscenijs Ecclesie de instauratione huius civitatis.

Civitas Auscorum

verba faciens in hunc modum = Et Civitas Auscorum. que tunc a longis
temporibus sicut et Civitates Vasconie destructa erat. Et Pontificale
Ecclesie destructa. (Episcopi enim non in sedibus suis. sed in suburbis. in Mo-
nasterijs vel in ecclesijs alijs habitabant) interim vero in ista sede Agobla
a latere suo legatus. V. quid dicitur et Albus. & ille apud Tholozas concilia
celebrabit. ubi audito quod in Vasconia sedes Episcopales essent desolatq: precepit
Auxpitate Agobla. quatenus Episcopi redderent ad Civitates & repararent
ecclesias suas. ex illius precepto. tam alijs quam Metropoli Auxitana. &
Civitas reparent habitari. de restant. Huius Dicecesis principales oppidum
est nunc Sancti Severus. Caput Vasconie. ideo dicitur. quod huius regionis
Metropolis illis erat. Ita

Episcopi

Gumbaldus filius Duce Vasconie Sancti Epi Vasconensis. seu Aturensis
anno 911
Atheny Roca. Populus Vasconie.
Raimundus Epi Vasconensis. Arripas Sancti Vasconie Comitibus. circa annos
1022

[Faint, mostly illegible handwritten text at the bottom of the page, possibly bleed-through or additional notes.]

Proles. verbum gene-
rale in omni genere
filiorum

Fray Bernardo Buis en la Monarchia Lusitana. Coronista de aquel
Reyno. dice; q en la hist. y sucesion de linages. q escubio el Conde D. I. de
Portugal. contra q el Rey de Leon D. Ram. 2. de este nombre. tubo Amores con
una hermosa Mora llamada Antigia. her. de Alboazar gran S. en Portu-
gal. y procreo en ella algunos hijos. de quien deçende conocida Nobleza
en Portugal. y heçete el mismo Coronista. en comprobacion desta Decenden-
cia. una Donacion del Monast. de S. P. das Aguas. q hizo Amado Viegas. al
Abad Rosendo de este Monast. era. 1053. 6. Kal. Apulij. q dice - Nos itaq famu-
lus Dei Amatus Venegas. & filius meus Ludricus Amatus. facimus predictay do-
nationez. monasterio vestro Sancti Petri de Tavora. quod de tempore antiquo
fundatus dignoscitur. per manus Domini Theodori. & Domini Rausendi. Presb-
illustis Regis Ranimiri Secundi Legionensis. & Domini Antigi. & postea meli-
ratuz per manus Domini Petri. & Domini Ipanni. Ranimiri Proles istoru-
los hijos desta Mora Antigia consta q son. Rausendo. Juan y Pedro y se in-
titulan. Proles Regis Ranimiri. Itz

De Aquitania

Joannes de Tacit. en los Comentaros q intituló - Gallia sive de Francorum Regis
Dominij & Opibz. fol. 66. Dice las palabras siguientes - Aquitania sicut fere tertiam
Gallie partem complectebatur. et a Montibus Pyrenis ad Ligurim usq pertinebat sedie lon-
ge strictius sumitur. & fere Garunna terminatur, a nonnullis Garunna terminatur -

Burdegalensis Provincia vulgo le Bordelois. caput est Burdigalia. celeberrima Aq-
tania Emporium. de qua Michael Hospitalis

Terra maris potentem.

Burdegalem. portus ubi fluminis unda capax.
Mille lacinarum facit estu inflata marino.

Baiona Murosum & aggerum firmata munimentis (inquit Massin) tutissimum. et
Galliarum propugnaculum. & sede Episcopali. & Senescalli Pretorio & portu celebri
ad quem Naves ex tota Europa conveniunt non leviem et conseguta inter et Aq-
tania dignitatez.

Nascor

Joannes de Tacit
De Francorum Re-
gis Dominij &
Opibz

Nascorum provincia sicut fere complectitur hasce Provincias Aginnensem. Ar-
maniacom. Bigermones. Convenay -
Aginnensium provincia fines habet ad Orientem. Carduas. ad septentriones Petrosin-
ad occidentem Cienras. ad meridiam Armeniacas - complectitur duas Diocesis Agin-
sem. & condonensem - Aginnensi Provincia adiacet Ducatus Labretanus vulgo de
Albert. cuius precipuus opidus est Neracuz in pingui agro situm
Armeniacuz. Comitatus duas complectitur Dioceses Auscorum & lactovatensem.
Bigermonum Comitatus vivit Pyrenes. inter Beagnum & Convenay; eius precipua vrbis
est Tarbea vulgo. Tarbe. Episcopalis super annum Alvernium sita. & in aliquot partes
divisa. que singule suay portas & menia habent. ut diversis temporibus condita & austa
fuerit -
Convenarum Provincia vulgo Cominges fines habet ad vrbes Turenses Comitatus. ad
septentriones Languedociam. ad meridiam Praxenium. ad occidentem Armeniacos.
vulgo dividitur in superiores & inferiores

Beneannum. Vulgo Bearne Navaræ Regni appendix. ad Reges Gallie hodie pertinet. Eius Metropolis hodie est Paviu vulgo le Pau. ubi Parliamentum est illius Princi-
patu. vbi ad ripas Gavi. sive Garuy fluminis sita, septem leucis à Pyrenes tantum
dissita. sed in solo plano. pulcherrè constructa. Subest Beannensis Provincia duobus Epi-
scopis. Eloroni. & Tarascon. Eloronum vulgo Oleron. Tarascon vulgo P. Esur. Reli-
qua oppida sunt Serrances Hoves. vel Hoves. Academia ubi littere docentur, Hovesq;
subiunt Episcopatus Tarasconensis. Moder ubi Moneta audebatur. Pontac. Cadeick.
& Navarrinum.

Affectum ascendendi Pyrenes eleganter Silius

De Pyrenis

Quoq; magis subire iugo. atq; evadere nisi
Crescere gradum, crescit labor, ardua supra
se se aperit fessis, & nascitur altera moles.
Unde nec edomitos. exudatosq; labores,
Respexisse libet, tanta formidine plena.
Extremis repetita oculis, atq; vna pruina.
Conentis, quacumq; datur permittere vitæ.
Ingeritur facies, medio sic navita pons
Cum dulces liquet terras, & inania nullo
inveniunt ventos. securo carbasa malo.
immensa prospectat aquas, ac victa profundis
Aequoribus, fessis renovat sua lumina coelo.

Sus grandes Mées
Claudianus -

Multos hausere profunde
Vasta Molle Nives, cumq; ipsis spe juvenas.
Naufraga candenti merguntur plaurta barathro.

Joannes de Laet. en. su
Hispanis Descripho

Aviendo trado del Reyno de Nav. como parte della la Rioja, es aibe dello
Navaræ Appendix est Rioscia Provincia. ad latu. & dubez montis ita.
Coelo salubri, & solo vini, fumenti & mellis feraci. Osua amnis hanc longe
à S. Dominico de la Calçada itaq; in Iberis descendit prope Havo. ibidem
est Najara. Navaræ. S. Dominico, Guardia, Bastida
intitula Navarra

Paully Menula en la
Cosmographia general
2. p. lib. 2. c. 13.

Habitarunt hic olim. qui Vascones. Plinio. Tacitoq;. Ptholomeo. ... quos
postea in Galliaz transmigrasse constat. Berones. Straboni & Ptholomeo.
quos ille antea Tyrios. notat vocatos. nomen manere putatur hodie in oppi-
do Bruon. apud quos Bero fluvius. qui vero Martiali. corruptè inam. an-
condueta genti commutatione litterarum B. & V. Suessitarii. Civo. quo
ius appellationez adhuc supere vultunt quidaz in Sanguessa Apido.
Bergistani. qui apud eundez Livius lib. 36. quoruz apud Ptholomeum
est mentio.

Uita & Pauplona es cabeza dore Reyno & el Gerundense lib. 5. la llama
tambien Athanagia. & Florian de Ocan. Manresa. otros. Carvega. &
algunos. Sanahusa. secundz Classis sunt Uturia Pomponio Mela
Ptholomeo. Jurilla Anbino. corruptè. hodie Sanguessa. Suelaz olim
nominataz scribit intellexisse se ex Archibus publicis. Florianus de

campo. Cascantum et Antoninus vocat. Cascantem habet Plinius - 43
corrupte apud Tholomeum. Eius mentio in Nummii Iberij imperatoris. LI
COESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. & in aversa parte supra
Tauri effigies. MUNICIPI. et infra. CASCANTVM.
Logronium quod ut centent Clusij & Tarrafa Plinio & alijs. Juliobriga
Cantabrorum opidum. in scriptis Tarraconensibus

C. ANNIO. L. F. QVIR.

FLAVO. IULIO BRIGENS.

EX. GENTE. CANTABRORVM

PROVINTIA. HISPANIA. CITERIOR

OB. CAVSAS. VTILITATES VBE

PUBLICAS. FIDELITER. ET

CONSTANTER. DEFENSAS.

Floiano tamen Juliobriga est Oliva. Enrico Coquo Aguilar del Campo. Calagur
ij Livio. Ansonio et Antonino. in cuius tamen honoris exemplaribus. Calahorra
& Calagurra. Straboni & Ptholomeo viciose. hodie Calahorra. ut volent Ambrosij
Moralis. Vallerij. & Maureus in Iberi Ilipe. Plinio duplices sunt Calagurritani
& Fibulavenses. & Narici. hi ad Lingones pertinebant. ut postea dicaz. illi ad Vasco
nes & Navarros nostras. Fibulavenses fuerunt Calagurritani. Marthas Rimeterij
& Chelidonijs. & quibus Pudentius. Vasconuz enim ibi montis. & Ibea fluminis ad
quos Calagurritani Fibulavenses habitabant. quos Naissi procul inde ad Pyrenez
Montes prope Gallicaz fluvij. qui hodie Gallegos. Vtra autem Calahurra patria
censenda punitiliani oratoris. non facile quis diffineat. D. Hieronimus ex Eusebij
Chronico. punitilianus ex Hispania Calagurritanus. primus Romaz publicaz scholaz
tenuit. & Salaruz e Ibero accepit. & claruit. Ansonius in commemoratione Rhoduz
Burdigalensium.

Primus Burdegale columnam dicitur Minervi.

Alter Ptholomeus punitiliane Thoge.

Aserat vsqz licet Tardium Calagurrij alumnus.

Non sit Burdegale dum Cathreda inferior.

Varia. vicijs
hodie

Berorum etiam urbem. Variam nominat Plinius. Uberus inquit amnis navi
gabilis comercio dives ortus est in Cantabris. haud procul opido Juliobriga 450.
M. P. fluens. Navium per. 250. M. P. a Varia opido capax. est ite Tholomeus
in Beronibus. qui infra Autigones sunt. Vicijs est iuxta Logronius in Varie
vicijs vestigijs. qui nomen retinet. Variam enim vicijs. in Beronibus etiam
locat Tholomeus Tutium. Plinius autem Tutium inter Decem Autigonuz civi
tates numerat. Hodie iuxta Navaram urbem. Tutium nomen ad huc suum
tinet. sed in Vici formam redactum.

Tutius item
vicijs

VASCONIA

Paulo Merula en la Cosmographia general parte. 2. lib. 2. c. 38.
De los Vasconos de la otra parte de los Pireneos qz habitaron en Francia dice la
Galabraz sigz

Quae veteris Aquitaniae Narbonensisque Provinciae hodie sunt sub Parliamentis, & Burdigalensi & Tolosano, integre. ex superioribus didicimus: superest Vasconia, quae utriusque partes mixtim. Partes enim eius quaedam sunt sub Burdigalensi, quaedam sub Tolosano.

Vasconia
Castroper
eius fines
unde dicitur

Vasconia proprie nunc temporis est, quidquid continetur intra Garunnae, & remnes Montes Oceanum & Guennas hodiernas, vel Aquitanias, Ludovici XI. Dicitur est Vasconia a Vasconibus, ferocissimis Pyrenaeorum populis, quos devictos primum a Pipino, deinde ab Ludovico Caroli Magni filio (qui Galtea dicitur fuit Pius) Rege Aquitaniae in plana Novem popularum deductos, postea non longe huic Regioni deditur est & indubitatur. Fuerunt enim Vascones (ut lib. II. c. II. & 13. docui) pars Cantabrorum, quos etiam hodie Hispani Vascones vocant. Utque cum prius haec Regio ab Coesare, Aquitania, postea Novem popularia dicitur, ea ab Vasconibus devictis, inque eas a Pyrenaeorum saltibus remissis, Vasconia fuit appellata. Est autem tertia pars Aquitaniae Augustae. Nam ab Augusto Aquitania triplex fuit instituta. Prima, cuius caput Averi cur, erat Biturigum Cuborum; Bourges. Secunda cuius Metropolis erat Burdigala, Biturigum Vibicorum. Tertia tota trans Garunnam, in qua Principes tenebat locum Augusta Augustorum, vel Auchis, quae Provincia ut iam dicitur est, ab Augusti temporibus, ad Pipinum usque nominata fuit. Novempopularia, inde ad hunc usque diem Vasconia. Petrus Albericus Cluniacensis Episcopus 1. Migravit tamen, sicut audivi, ad loca satis vobis con- tigua, & a Septimania vestra, vobis persequentibus expulsa, in Provin- cia Novempopularia (quae vulgo Gasconia vocatur) & in partibus ei adja- centibus, sibi foreas preparavit. Novempopularia ab Novem populis, quos alij alios numerant & nominant. Scaliger autem suis ad me litteris, Sor. Convenas, Consarannos, Bigemones, Tactoretenses, Vasates, Cloronenses, Lascarienses, Tarbellos, & Atyenses, quorum Convena, Bigemones & Tactoretenses, sunt in hodierna Vasconia, Consaranni in Languedochio, Vasates, Tarbeli & Atyenses in Guenna Ludovici XI. Cloronenses denique & Lascarienses in Bearni Principatu. Adeo ut Vasconia maior olim, quae nunc fuerit, eam comprehenderet etiam Guennas, Ludovicus XI. & nonnullas Languedochi partes, quae tamen ante Ludovicum XI. Guen- na maior esset, Vasconia, & Guenna totum quae esset, Vasconia autem

Garunna flumen disjungit Gallos ab Aquitanis

Novempopularia est Vasconia

Etimologia de Novem popularia

Supendum quod referam. Est in plerisque Vasconiae locis, praecipue apud Bigemones et Be... nenses, hominum genus, qui nunc Capoti, nunc variantem dialorb Cahets appellant, detestandi sunt suis, eorumq; comeria fugiuntur, habentur pro lepra infectis, quasi essent, vel quod sint interdicti ijs civitates & opida, incolae coguntur Suburbia, locaq; semotiora, assignatae sunt & ijs, sicut in Templis Stationes, creduntur alios in facie, Pleriq; Fabri sunt lignarij, & Victores, alijsq; Artibus Mechanicis dediti, laboris patientissimi, in facie & Actionib' eorum quaedam pariet, quod eos contemptui detestationis reddit obnoxios, Femininum sexus liberali satis forma, Omnibus habitus & os grave olet, unde ingrati quid odoris manat inconstanter & conloquenter, Prudquid sit maledictionis perhibetur genus, quod a maioribus in posterum, manifestissimis indicijs dicitur, Pauperiores semper in diebus vivunt, diurno labore, Servorum cen

sentur loco, ne auti quidem mutue, si quid in iura inferatur vel ab vilissimo. 4)
si quis eorum forte ditor, liberum tamen non fiunt heredes, nisi moviliam
que omnes tanquam certas luem avorsantur

Veteres Vasconie, ut quidem ea est, et nos eas accipimus in eo locis fuerunt rarij
Cantabij, Vascones, Ausci, Tarusates, Lactorates, Bigemones, Nitriobrigues, Con
vens, Clusates, Garites, Coscatates. & proculdubio plures Cantabij, quatenus
ad Gallias pertinent cum Pyrenaei fuerunt ubi nunc. Le Pais de Basques.
nomen corruptus ex Vasconibus. Hispanij populis, qui Pyrenaeos traducti, ad
buj inter Gallos fixi, Gascons hodieque nominantur: nisi quis malit His
panij Vascones. De Vasconibus Gallis Juvenalis 3a pleiq accipienda censet
Satira 5. Vide fol. 32. Obi nescimus versos quendam erant.

Vascones.

Ausci

Ausci Plinio lib. 4. c. 19. populos Aquitanie supra. 44. numerati, & Moq lib. 3.
c. 1. Tholomeo... cui ipsiusque vrbis. hodie Auch. Ausci itinerarij tabula Auson
se. Hydonio lib. 5. epist. 6. Novempopulis, de quibus paulo ante, ab nonnullis
concentis soliti. Novem populos inquit Ammianus. Ausci commendata
sic Ausonius in professoribus de Staphylis Cive Auscio-

Te Staphyli genitum Stizpe Novempopulij
Civitas Ausciorum Notitia Provinciarum in Aquitania, tertia Novempopula
ria, vel octava Viennensi. hodie L' Archevesche d' Auch. unde Auscensis An
chiepiscopus, imperite facit vulgus ecclesiasticus, cui Ausitanus vocabatur, & inop
se probant qui Aquitane Auscorum incolae nuncupant Ausitanos, veterum Aeo
rum tractus hodie Armagnac fere appellatur

Tarusates

Lactorates

Tarusates Coesaris extimo lib. 3. de bello Gallico. putant quidam esse nunc Lemjoiij
Turis vrbis incolae in Ausutania Provincia
Lactorates nominantur in itineraria Tabulla. Lactoratus vel Lactoratus civi
tatem habet eadem Notitia in Aquitania. 3. Novempopulania, vel octava Vien
nensi. hodie. L' Evesche de Lactoure. Lactoratenis civitatis meminit in scriptis
que in eadem vrbis extat

PRO. SALUTE. IMPERATORIS. M. ANTON. GORDIANI.
Pii. FEL. AVG. ET. SABINAE. TRANQUILLINAE.
AVG. TOTIVSQUE. DOMUS. DIVINAE. PRO. QUE.
STATV. CIVITATIS. LACTORATEN. TADROPOLIVM.
FECIT. ORDO. LACT. DOMINO. NOSTRO. GORDIANO.
AVG. II. ET. POMPEIANO. COSS. VI. ID.
DEC. CURANTIB. M. EROTIO. FESTA.
ET. M. FIARINIO. CARO. SACERD. TRAIANO.
NUNDIPIO -

Bigemones

Bigemones, apud Coesarem sunt, qui Bigemi Plinio lib. 4. c. 19. & Pontio Pau
lino ad Antonium Saiboni. Epist. 2. vers. 143. eorum Pellibus indigetanti quod ob
intensum huj in locis figus, Pellibus Oviuz, Capraruz, aliaruzq bestiaruz se. ut
hodieq tegerent. Bigemitanis nominantur Ausonio. Hinc Bigemiciuz ager. Hydo
nio lib. 8. epist. 12. & Bigemitarum patria. Ausonio Epist. 14. ad Paulinum. civitas
Tarba ubi Castus Bigorra. in Notitia Provinciarum hodie. L' Evesche de Tarbe
& Bigorre. La Conte de Bigorre. de Tarba Bigemorum alibi

46 Nitobriges

Nitobriges apud Caesarem lib. 7. non uno loco. hodie le Pays de Seneschauces d'Age
nois. in Plinio male esturion Antibroge, Carnegamne distretu a Tolosanis. Cogen
dus enim Nitobriges Tarne amne lly. vide Scaligeruz in Antonius. Nitobriges.
in itineraria Peldingeri tabula procul ponuntur ab suis sedibus. 15. long. 4. lat.
prope Augulobrigas Tricasting. cui scribere oportuisset. v. long. lat. supra Aginuz-
Nitobriguz civitas Aginnuz de qua postea. Nidenda scidit ad me Josephus Scali-
ger. que hactenus omnes de his delirarunt. quorum alij sunt illi Marthianus &
(Coldus) Mompeliev. eius territorium esse dicunt. qui locum sex diebus itinere dicit
ab Nitobrigibus. alij Engolasmie sonnant. alij iubent pro Aginno legendum esse.
Agelinate. & inquit quo non processit audax insidia? Nitobriguz Rex nomina-
tur in Ephemeridibus Belli Gallia lib. 7. Theutromatus. cuius pater ab. S. P. R.
Amicuz fuerat appellatus.

Convenae

Qui Convenae Plinio lib. 3. c. 4. & Eudonio lib. 7. epist. 6. in Ptolomei libris vitiose dicuntur.
elegantem Strabo lib. 4. sic enim emmendat Causabonus. Explicat Strabo quid
Labinorum Convenae sint. Exturbati sunt hi Convenae ex ioculissimo illo glo-
sario impudens Magistellorum manibus non terendo. Sciditur enim... deponedi
Convenae. civitas Convenae in Nothia. P. l'vesche de Cominges. Metropolis Lugdu-
num Convenaruz. de quo infra ~

Elusates

Elusates ut Plinio & Claudiano vocantur apud Coesares sub fines lib. 3. corrupte
in quibusdam Codicibus Flussates & Flustates scribuntur. Elusani Eudonio sunt
lib. 7. epist. 6. Elusatum. civitas in Provincia libelo. Aquitania 3. le Pais de
Euse en Gascoigne ~

Garites

Garites. quorum Coesar meminit haud procul Nitobrigibus habitasse. notat Dio
cuius. cui eos in sua Gallia tabulla locet in agro. qui hodie Aginnenribus ~
Garites enim Coesar ponit in sua Aquitania. ultra Garunnaz. Nitobriges.
quorum caput Aginnuz. extra suaz constituit Aquitanias. iis Garunnaz in cel-
tica. Marthianus. Tactoratense Opiduz. Tactoure. Garitibus assignat ~

Partes Vasconiz
Armaniensis ager
Armignac

Et haec de antiquis Vasconiz nostris populis. eiusdem porro. ut hodie considerari so-
let. Partes Garunnaz coniacent quaedam ultra tantum flumen. ut ager. cum
Armaniensis. tum Bigerronum. quaedam confuse ultra citra. ut Aginentis
Seneschalia. Albrexi Ducatus. & Comitatus Convennaruz Armaniensis cuius
limites plurimum se extendunt. Latitudo eius ab opido Tactoratensium Novogentium
vsq. Longitudo minor est Magnano ad Bigerrones usq. Comitatus titulo est in usq.
nus. Continet Quas Dioceses Auscensem & Tactoratensem. Ausensis ab Augusta
Auscorum. que dicitur Novempopulania sive Vasconuz Metropolis. Sic Ptolomeus dicitur
Gallia Aquitanica Vrbis. que vulgo nun Auch. civitas Ausensis. Hinc Episcopus
Auscensis. Gregorius Turonensi lib. 2. c. 22. Oppidum est ad Gersuz fluvium. Nuppi inq.
dificatus. additu difficile. Tactorum civitatem habet Goltuz ex veteri inscrip-
tione in suo Thesauro. ut & Lactorius & lectorius. in Oppido sane Tactoratensi
duo lapides leguntur. in uno Propugnaculorum his verbis conscripti-

Cuius Vrbis Episcopales
Augusta. Auscorum
Auch-

MATR. DEVM.
POMP. PHILUMENIS
L. PRIMAE LECTOR
TAUROBOLIVM
FECIT.
Ubidem

PRO SALUTE IMP. ANTONINI GORDIANI
 PII. FEL. AVG. TOTIVS QVE. DOMVS. DIVINAE.
 PROQVE. STATV. CIVIT. LACTOR. LAV
 RVPOLIVM. FECIT. ORDO. LACT. D. N.
 GORDIANO. II. ET. DOMPETIANO. COSS.
 VI. ID. DECEM. CVRANTIB. M. EROTIO
 ET. FESTO. CANIVIO. SACERD.

Bigerronum Agor
 Comte de Bigorre

Lactorates vel Lactorates. fuit quidam parvus comitatus. sed hodie vix memoria su
 ceat. ut mihi affirmat Scaliger. Bigerrones vel Bigeri vulgo le Conte & Bigone.
 Regiones possident inter Beneventenses & Convenas. Coelo Solog asperas. vents
 saz. frigidas. viru inferaces. ad Pyrenos Montes. quorum magna pars tunc Comita
 tui est subiecta. ab Montibus. qui vernacule. De Aure nominantur usq
 ad Saltum Pyrenaeum (vulgo du Sault) eorum qui. De Alpe dicuntur.
 Beneventinuz ditioris. Bigerrones elati scribuntur ingenij. armis dediti. celoz
 ad aliquid ~~agendum~~ agrediunduz. egregie. simulantes. inhumani. asper. ingra
 tiores. Opidari vrbanozes. Nobilitaz quz huc frequens. animosa. humana. caly
 moribus. Civitaz Tarba ubi Bigorra Castum. sic vocatur in notitia Provincia
 uz. si saniores consulantur Codic. Nam male expressus est Turba & Turba.
 vitio histime otiaz in alijs Tur sambica Tralugona. Vulgo Tarbe & Begorre.
 aut Bigorre. ubi sedes Episcopalis. quz in hoc comitatu unica. sub Metropoli
 Auscensi. Mastrianus in sanit ut scribit ad me Josephus Scaliger. qui ait ibi hanc
 Turbas esse. & Castus Begorraz. ubi est Episcopatus Biterriensis Provincia
 Narbonensis. quz sententia non est sobrij capitis. Begorraz Bigerronuz. ari
 tates habet Gregorius Turonensis. olim vias erat ut monet Scaliger vna &
 Vicus Aquenses dicit. id patet ex egregia inscriptione

NUMINI AVGVSTI.
 SACRVM.

SECUNDVS. SEMBEDO
 NIS. FIL. NOMINE

VICANORVM. AOVEN
 SIM. ET. SVO. POSVIT.

quemadmodus enim Africa dicitur tota illa Magna continens. quz patet ab Nilo
 ad Gades. et tamen in ea erat Provincia quz peculiariter appellabatur Africa
 in qua Cartago. ita Vasconia quidam nominatur amplissima illa Regio. quz olim
 dicta fuit Novempopulania. sed sticté Vasconia quoz nuncupatur. in ea Episto
 paby Condomiensis. itaq Senerchalluz Aginensis vocat se Senerchalluz Aginnon
 siuz & Vasconiq. idest Condomij. quz appellatio vetus est. Nam Lempondi Pipini
 Pagus Aginensis ultra Garannaz & ultra Garannaz dicebatur. itaq sub Pipino
 in vetustissimis Annalibus legitur. pluisse fumentuz in Pago Aginense ultra
 Garannaz. idest in ea Regione quz proprie Vasconia. in qua Condomiuz. vulgo
 Condom oppiduz ampluz in territorio sterili. vndiq fere Collibus. qui vinez confiti
 cinctuz. extra vias Regiaz situz. haud procul Baisa fluvio. Sedes pzbuit no
 soluz Episcopabu Novo. vnz etiaz Senerchalluz. vnz dicent opidis. Istz Familiz sut
 hic illustres non paucz. Istz
 Vasconia puzquaz egrediar addam hia verba de Clusabuz agro. qui vulgo. le
 Pais de Cluse en Gascoigne. euz Metroply Clusa. sic dicitur Ammiano

Marcellino lib. 15. & itinerario quod Burdegalia dicit Hierosolimam. quae Paulino
 epist. ad Severum. 6. Cluso. Ammiani verba quod corruptiora ad scribas. in
 Narbonensi Clusa. & Narbo. & Tolosa. & principatus Urbium tenent Viennensis
 civitatis exultat decore multarum. quibus prioribus sunt Vienna ipsa. & Ara
 late. & Valentia. quibus Massilia iungitur. Pro Clusa vulgari Codicis habebat
 Clusa. Hinc Clusana plebs apud Sulpitium Severum habetur Sulp. lib. 11. fuisse
 videtur olim Episcopatus. Tabam Clusensis Episcopus nominatur Gregorio
 Turonensi lib. 8. c. 22

De aquis Tarbellicis, ac de Aquitanie nomine. cum serie Vicecomitum
 Aquenium & Tartasensium. & Catalogo Episcoporum Aquenium

Vice Comites Aquen
 les

Arnaldus Lupi temporibus Vilielmi Sancti Vasconis Ducis. circa annum

980 -
 Arnaldus Sancti. Guilielmi Ducis evo. circa annus - 1028 -
 Garcia Arnaldi. sub Bernardo Terna Palecio. Vasconis Comite, circa annus
 1050 - habuit filium nomine Cenfrancus.
 Raimundus Arnaldi Vicecomes annis. 1077. & 1080. liberi Navarrae. &

Oppidum Aquarum
 Tarbellicorum in vetustis
 Notitijs Provinciae
 Gallie inter Novempro
 pulanum Civitates vocan
 tur

Navarra
 Petrus Vicecomes Aquensis. Navarrae filius. gladio confusus obiit sine liberis -
 Raymundus Arnaldi. Giraldis filius. Vicecomitatus regerat annis. 1147. & 1156.
 uxor. 1. N. e qua habuit filium Petrus. qui ei in Vicecomitatu successit. uxor 2. de
 mor. Stephanie Comitissa Bigorae. Centulli filia. e qua suscepit Navarrae. qui
 e Canonico Aquensi. factus est Abbas Combelonge. & Episcopus Cosevarensis.
 Petrus Vicecomes dominabatur annis. 1167. & 1177. unicus reliquit filium Navar
 ras qua Raimundo Arnaldi Vicecomiti Tartasensi nupsit, & Vicecomitatus
 Aquenses in Tartasenses familias attulit

Vicecomites Tartasenses

Vicecomites
 Tartasenses

Tartasium vis est. 20. circiter Millia. Aquis Tarbellicis distans. spatio quo
 des angusta. sed culta. Situ amena. Miderio amne imminet. qui ad vnum
 inde Milliare Atheris fluvio miscetur. a Vasconibus Navarrae sedes in Aquita
 nia capientibus. conditas fuisse oderari Colimus. ex notione nominis accura
 tui indagata. Vasconica enim lingua. Tarta. genus quodam roboris seu Cues
 cui significat. humile ac durum. quali suburbanus Tartasij abundare sciunt
 quibus Regionem illam peragraverunt. a Tarta vero deducitur. eadem lingua vox
 Tartasij. qua loci huiusmodi arboribus consitus designatur. Huius Urbis
 Vicecomitatus familia inter antiquissimas totius Vasconiae Aquitaniae me
 ito censetur. ut ex subiecta eorum serie patebit.

Tarta quid significat?

Rex Tortus Vicecomes Tartasensis circa annum Christi. 960 -
 Raymundus. Regis Torti nepos. successit Avo in Vicecomitatu Tartasensi
 Robertus frater Raimundi. Vicecomes Tartasensis filius habuit Raimundum
 Robertus successores in Vicecomitatu

Pontifices Aquen
 les

Pontifices Aquenses

Petrus Iterij anno. 1360. constitutionibus a Superioribus Pontificibus factis.

Novas addidit. Anno. 1361. ab Innocentio. 6. Cardinalis creatus. De eo sic Ciaccor. 49
 in Innocentio. 6. — Petrus itely Aquensis. Aquitanus. Gallus, ex Episcopo Aquensi in Vas-
 conia. Presbiter Cardinalis titulo. SS. quatuor Coronatorum. Postea Ep[iscopu]s Albanus. ab
 Urbano. 5. creatus. egregius legatus p[er]itus, obiit anno. 1367. sepultus ad Predicatore[m] in
 Sacello a se constructo

Series Vicecomitum Teomanensium, cum Catalogo Episcoporum
 Lactorensium. et Epilogo reliquorum Gasconie Vicecomitum. ac
 Dynastarum Tebrotensium. Cap. 10

Lactoria
 urbs. Vas-
 conie Aqu-
 tanice

Vicecomites Teomanie. Lactorenses etiam nuncupantur in nonnullis antiquis Monumentis
 a Lactoria Urbe, totius Vasconie Aquitanice munitissima. que semper Teomanensium pagi
 caput fuit. Nec ulli Regionis illius oppido antiquitate concedit. in plerisque enim lapidibus Roma-
 norum temporibus inscriptis. expressus reperitur. in nonnullis etiam per. E. Lactora & Lactorium
 in alijs vero per. A. Lactaria. & Lactorius. v[er]itas fuit ex istis inscriptionibus apponag. ceteras
 qui videre satagit Goltzius. Gruterus Scalig. in Arden. lecton. & Meulay in Cosmographia
 vetus lapis in Aula Domus Co[m]it[is] Lactorensis possit.

PRO. SALUTE = ET INCOVMITATE = DOMUS DIVINAE =
 R. P. LACTORAT = TAUROPOL = FECIT

De Lactorio (quod non istius urbis antiquus nomen. ut sensu Belle-greth. sed sacrificij
 genus erat) extant in ea quas plerumque alijs inscriptiones. quarum duae aut tres sic tantum
 exhibere sufficiunt.

.S.M.D. Exhibere sufficiunt.
 CIVL. SECVNDVS.
 TAUROPOLIVM:
 ACCEPTIT HOSTIS.
 SVIS. SACERDOT.
 TAIAVNO. NVNDI
 NIO. D. N. GORDIA
 NO. II. ET POMPEIA
 NO. COS. VI. ID. DECEMB.

CAL. LISTEL. PISSIMAE.
 VIATOR. SABINI. FIL.
 VIRE. TAURI. OVO
 PROPRIE. PER. TAUROPO-
 LIVM. PUB. FACT -
 FECE RAT.
 CONSACRAVIT.

SEVERVS.
 JULII. F. II. VIR.
 ES. TAUR. OVO.
 PROPRIE. PER
 TAUROPOLIVM.
 PUB. FACTVM. FEC
 ERAT. CONSACRAVIT.

Vicecomites Teomanenses

Vicecomites
 Teomanien-
 se

Odoatus tempore Guilielmi Sancti Vasconie Comitis. circa annus - 960 -
 Raimundus Arnaldus. tempore Guilielmi Comitis Vasconie. circa annus - 990 -

Pontifices Lactorenses

Vicecomites Martianenses

Vicecomites
 Martianen-
 se

Tobanerus. vicecomes Martianensis. & Guilielmus eius filius. temporibus Bernardi
 Guilielmi Ducis Vasconie. circa annus. 1000.
 Guithormus. Lupi. tempore Sancti Ducis. circa annus. 1125.
 Lupus Annerius anno. 1103 -
 Petrus filius Lupi Anonij. ano. 1118. hic condidit oppidum Montis Martiani ad Midonij
 amnes. toto illo Tandarij tractu. que Bundeagalenses vocant. celeberrimam. vicem
 iuxta Beatices. Bigoris comitatus. Centulli filius. cog. mahimario Martiani vice
 comitatus Comitatus illi conuincit fuit. De eius filijs in Nlemmate Comitus Pri-
 gonz dicam

Vicecomites Gavarneti

Vicecomites
 Gavarneti

Rogerius Gavarneti Vicecomes. circa annus - 1050 -
 Petrus Vicecomes obiit anno - 1090 -

Petrus. 2. uxores duxit Guiscardus Galbris Vicecomitis Bearnensis filias. que Centullo fratri absq libeij mortuo. in eo Vicecomitatu successit. itaq in libeij atq heredibus Petri & Guiscardi ambo Vicecomitatus Gavaretij & Bearnensis valuerit. quoniam Brulotij quoq ditioes hinc accessisse crediderim Bearnensibus Regibus. ut postea iam tunc Gavaretio Vicecomitatu annexas. Libeij Petri & Guiscardi nomina edet Bearnensis Princeps Nemma. infra subijciendum

Julliacenses & Tauranenses Vicecomitatus

Julliacenses & Tauranenses Vicecomitatus. Ut ditioes angulq. sic nomina obscura sunt. & adeo perpauca ad nostras notitias pervenerunt

Lupanerensis Vicecomitatus

Lupanerenses Vicecomites a Carolo. 9. Rege Comitatus titulo decorari debuit. comiencan dexte el ano. 12)6- Dynasta Tebretense

Dynasta Tebretense

Tebreti vicus. unde Tebretius cognomen his Principibus inditus. in deserta illa et arena Landaruz Burdigalentijs regione. que a Martianensi Vicecomitatu oceanus versus prorigitur. conditus fuit. Hec licet de reliquis stultis. & fugis inops. Tebruz enim ferax est. & ex eo forsan nomen Tebreti. vel Tebretis (sic enim in quibusdam vetustis monumentis illis scriptis reperio) Vico illi accessit. q postea. longa seculorum serie. corruptus in Tabutus. vel Albretus (ut hodie fertur) deflexit. Huius Princeps Origines ab Aquitania Regis ciuitatibz. Carolo Magno antiquior. secundo filio. repeti Henatus Chopin. lib. 2. de Dornan. tit. 4. n. 13. Alij autem a Sanctione Ducis Gasconie filio. Pesime omnijs Andree Fabrius lib. 11. Hist. Navarrie. a Vicecomitibus Tartasensibus. seu a Bigone Comitibus. Amanevi nomines. q in eoruz familia. ad avoruz nostroruz memorias veluti Gentilitius mansit. Vestigijs agnosce mihi videat in vna e Principibus illis Vasconibus. qui Vayfauo Aquitaniz Duci. contra Pipinum Regem bellus gerenti. fides atq operas suas probarunt. inter eos enim Fedegarius Amanevi nominat Pictarienses Comites. in appendice Chronice ad annus. 861. ut ut est. antequisimay esse Tebretensium Dynastaruz familiaz nom ambigitur. Huius Soboles. ab Amanevo Tebretis qui circa annos. 1050. vivebat. ad Arnaldus usq Amanevi qui Margaritaz Baboniaz Cauli. 5. Francoruz Regis propinquaz. uxores duxit. may una sede perpetua propagata est. Fuit Arnaldus Amanevi Alani Tebretij Dynastaz Ababus. qui ex francisca filia & herede Guilielmi Britanni Comitis Petrocorij. & Vicecomitis Lemovicensij & Luans liberos suscepit. Huius natu maximus natu Joannes Calvinas Fuxiaz Navarrie Reginaz in matrimoniaz habuit. vtius progenioz subiecta Tabulla exhibet

Series Comitum Fidentiacensium. Armaniensium. Asturacensium. Pardiniensium. Et Vicecomitum Terensagelli. Item de Comitibus Gaurae & Magniaci & Capli

Fidentiacensis Comitatus

Fidentiacensis Comitatus = Ibi Comites Domicitius Fidentiaci vico elegerunt. prima uia Atte illuz Dynastie ibi constituta. que iam diu bellis civilibus suis pleriqz alij ditij (Vasconis) corruit. Coeteruz pagus hic etia tempore Caroli Magni Comitatus titulo insignitus erat Nam Burgundionis ac Liugardi Comitus Fidentiaci meminuit vetuz autz vitz Ludovici Pij ad annos. 861. Posteriorius vero Comitus. qui e genere Garsiz Sanctij Vasconis Comitis fluxere. Series hinc et Guillelmus Garsiz Comes Fidentiacensis (qui Carolo simplici Rege vivebat) per reliquit filios Othones sive Odonos. Bernardus. & Fedelones quos omnes Comitus titulo insignitus comperio in vetustis Tabulis Lothario Rege Exarijs.

Comites Armanienses

Gauva Comitatus

Fesensagelli Comitatus

Astaracensis Comitatus

Pardiniacensis Comitatus

Levitanensis Comitatus

A Guillelmo Garvie Fideniacenti Comite hanc ditioez, a Deliquo corpore abussaz Bernardo natu filio minora traditaz fuisse Bernardus. 2. Givaldi filius vulgo Tumaq Palerius fuit Armaniac. Comes sub Sanctio Duce Vasconiz circa annos. 1025. Fuit etiaz Dux Gasconiz. cuius tamen Provincie possessione cedere. a Guidone Pictaviensis Comiti filio. armis coactus est.

Vicecomites Fesensagelli - Astaracenses & Pardiniacenses Comites

Comites huius Dynastie originem a Garvia Sancti Curvo. Vasconiz Comite pen dece in eius stemmate indicatus est. is enim filio Posthumo Arnaldo (cui ex uxore utro matris mortis exspecto avulsus esset. Nonnati cognomenque attributus fuit. ipsas hereditario iure possidendas dedit. Arnaldi autem progenies hac seculi procedit. Vicecomites Levitanenses = Astaracenses Vicecomites

Convenarum Civitas & Comitatus

Convenas dixerunt Latini eos. qui e diversis locis in una Algoria habitaturi conve niebant. inde nomen Convenarum in Gasconia civitati datus. e qua Comitatus eius deqz nominis appellatioez datus. Cneus enim Pompeius (inquit B. Hieronimus. c. 2. libri adversus Vigilantius) Edomita Hispania ad triumphum in Hispania. Carones & Convenas de Pyrenei iugis deposuit. & in unum oppidum congregavit. unde & Convena rum vrbis. nomen accepit. Plinius lib. 4. c. 19. Aquitaniz populos enumerans. Aquita ni (ait) unde nomen Provincie. Sedibonates. mox in oppidum contibuit Convena rum. Con mine designare voluit aubi itinerarij. tuz iter ab Aquis Tarbellicis Tholosaz. per Lugdunum descripsit. quemadmodum observabit Jacobus Siermond. Notis ad Sidon. nec opinione fallitur via doctus. dux Lugduni dicitur in ea colle fuisse sibi persuadet. in quo nunc constituta est civitas. S. Bertrandi. illud enim verum esse arguunt plura vident. & Murorum antiqua structure fundamenta. que in subiectis Colli campis hodie videntur. & multo maioris. quaz que nunc angustuz summi Colli spatio us occupat. civitatis vetigia ostendunt. veteres etiaz lapidum inscriptiones ibi passim obviant. e quibus hic pauculas exhibere libet.

Vetus lapis Muro Templi B. Mariz vrbis. S. Bertrandi Convenarum affixus

D. M. PAULAE MATRI PRIMULA ET PAULUS ET PAULINUS.

Alius lapis ibidem

D. M. ANDOS. sic SALI. S. IUS. FIL. PIEN TISSIMO

Alius lapis nunc in Aedez Francis canonuz. vallis Caprauz illatus.

I. O. M. L. POMPEIUS. MASLINUS. V. S. L. M.

Alius in Templo B. iustae columnaz lapides appositos

P. LICINIO. MOAV IANI. L. RUFIONI. HAVIENSONI HAL. SCOTARIS FILIAE.

Alius pro Tribus sepulchri eiusdem Templi B. Iustae

V. C. IULIUS. EROTIS L. ATICUS. O. JULIA. EROTIS. LIBERTAE. SALVIOLA. O. C. IULIUS. ATTIC. F. VICTOR AN. XVII

ALFIA
LOXISI. 3.
BULLUCA.

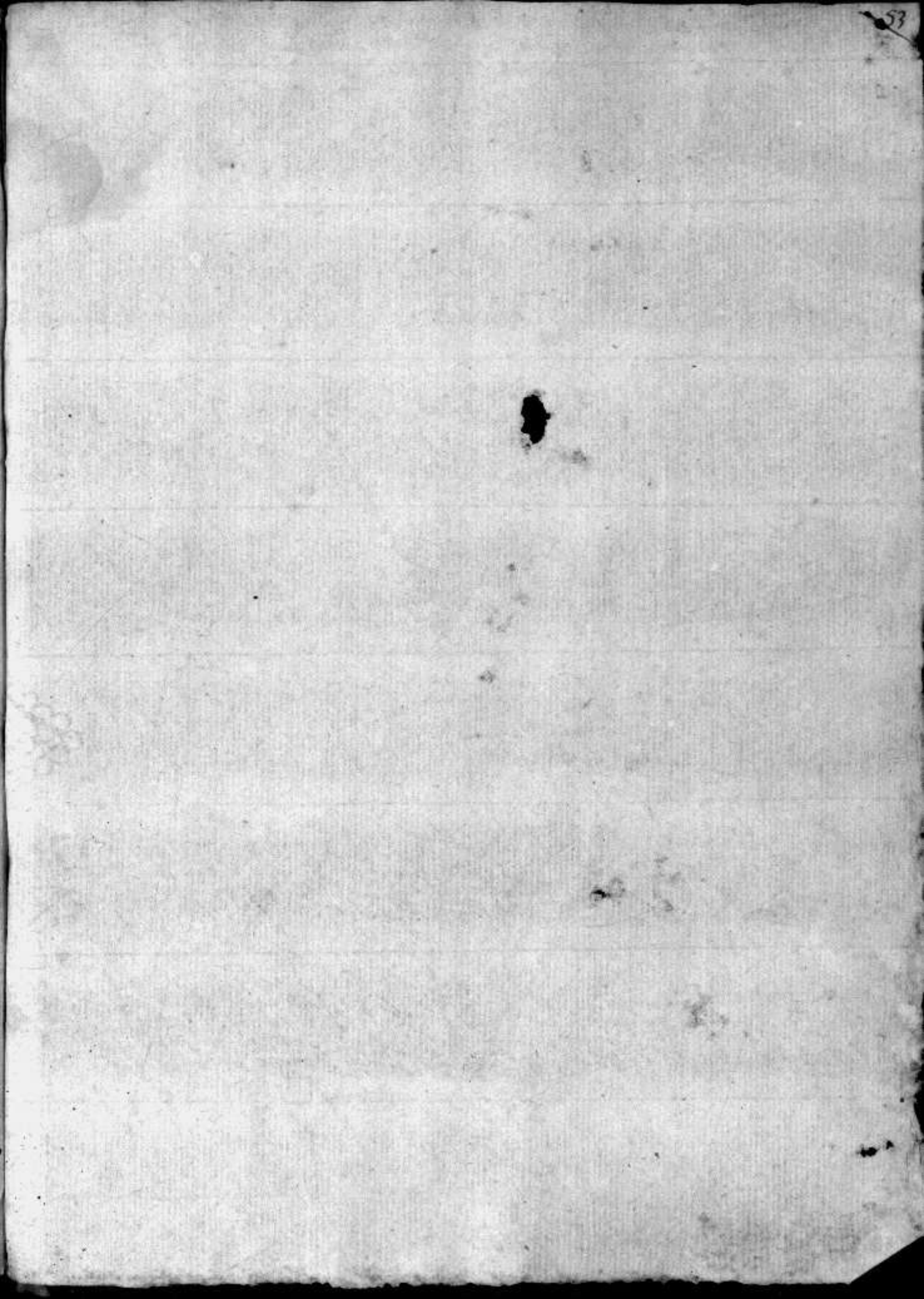
Ally lapis. magna ex parte rudis ac impulsus. in cuius summo insculpta est effigies
vultus muliebris. Torquet collo gestantis subtus aures figura. seu Tusi. seu
Canis. cuius hac Epigraphé Barbara

ALFIA LUXISI BULLUCA

ALFIA LUXISI BULLUCA

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>
<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>
<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>
<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>	<p>ALFIA LUXISI BULLUCA</p>

3
1104

Del Condado de Aragón
28-29-30-39-176
Lib. 3-6-14-19-20

- Veyla Nuñez Obispo de Oviedo. escribió en el año 746. a casi 900. años. esta en la libreria del Escorial
- D. Fuera Obispo de la Cathedral de Oviedo. de los infelices sucesos de España en su perdida ay hist^a escrita de su misma mano.
- D. Luyz de Salcedo Obispo de la misma Cathedral. del mismo asunto
- D. Diego de Arjebedo Obispo de Tuy. escribió la perdida de España
- D. Jayz Bax^e de Carranca Arcob^o de Toledo. en sus Apologias contra Monsiur Premier de Noçaful, Vicecançiller de Aragón. y conseyero de estado del Rey D. Ju^o de Aragón y Nav^a
- El Arçobispo de Toledo D. R^o Ximenez de Rada en su Hist^a general. tomo. 1. s. 2. q no se imprimieron de los 12. cuerpos en q dividió su gran trabajo. aun la mitad dellor.
- El Cardenal Calba en sus Apologias contra Franceses. q estan en la Cartuxa de Avinion

El valle de Burunda dista de S. Ju^o de la Pena. may de. 20. leguas de tierra aspera

